

กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล

นางสาวพวงพนา คุณวัฒน์

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2545

ISBN 974-17-2850-6

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE PAK MOON DAM OPPOSITION GROUP
AND THE PROCESS OF PUBLIC COMMUNICATION

Ms. Puangpana Kunnawat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Mass Communication

Department of Mass Communication

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2002

ISBN 974-17-2850-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์	กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
โดย	นางสาวพวงพนา คุณวัฒน์
สาขาวิชา	การสื่อสารมวลชน
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ จุมพล รอดคำดี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์สุภาพร โพธิ์แก้ว)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พงพนา คุณวัฒน์ : กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน
เขื่อนปากมูล. (THE PAK MOON DAM OPPOSITION GROUP AND THE
PROCESS OF PUBLIC COMMUNICATION) อาจารย์ที่ปรึกษา:
รองศาสตราจารย์ ดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 234 หน้า. ISBN 974-17-2850-6.

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล 2) ศึกษากระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน 3) ศึกษาการประเมินผลสื่อและข่าวสารของกลุ่มผู้คัดค้าน โดยมีแนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองและสิทธิชุมชน และแนวคิดเรื่องสิทธิในการสื่อสารของพลเมืองเป็นแนวทางในการศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาวบ้านมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อที่จะสื่อสารกับรัฐบาลและสาธารณะในหลายแนวทาง เช่น ยื่นหนังสือโดยตรงต่อรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐ สร้างกิจกรรมต่างๆ ขึ้นมาเปิดประเด็นสื่อสารกับสาธารณะ ตลอดจนสื่อสารผ่านสื่อมวลชนกระแสหลักและสื่อที่จัดทำขึ้นเอง เพื่อขยายความรู้สร้างความเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจให้กับสังคมในวงกว้าง

สำหรับกระบวนการสื่อสารสาธารณะในระหว่างปี พ.ศ. 2543 พบว่าการเคลื่อนไหวในกรณียึดสันเขื่อนปิ่นทำเนียบ และอดอาหาร ซึ่งมีลักษณะของการตั้งแ่งและไม่เชื่อฟังรัฐ เป็นวิธีการที่มีผลต่อการสื่อสารกับสาธารณะเป็นอย่างมาก เนื่องจากวิธีการเคลื่อนไหวดังกล่าวสามารถดึงดูดความสนใจของสื่อมวลชนและสังคมจนกระทั่งรัฐบาลต้อง หันมารับฟังและหาทางแก้ไขปัญหให้กับชาวบ้านในที่สุด

ทั้งนี้ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน มีลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (new social movement) ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นที่จะโค่นล้มอำนาจรัฐ แต่ต้องการสื่อสารเพื่อปกป้องสิทธิชุมชน และยืนยันในสิทธิของพลเมืองซึ่งมีสิทธิเลือกที่จะอยู่อย่างคงอัตลักษณ์ของกลุ่มไว้

นอกจากกระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านจะได้สร้างการเรียนรู้และบรรทัดฐานใหม่ๆ ให้กับสังคมในเรื่องของสิทธิแล้ว กระบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านยังได้ก่อให้เกิดธรรมเนียมและรูปแบบใหม่ของการสื่อสาร เช่น การประชาพิจารณ์ และการจัดเวทีสาธารณะ ซึ่งเป็นสาระสำคัญของการเมืองและการสื่อสารในสังคมประชาธิปไตย อีกด้วย

ภาควิชาการสื่อสารมวลชน
สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน
ปีการศึกษา 2545

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4285100428 : MAJOR MASS COMMUNICATION

KEY WORD : THE PAK MOON DAM OPPOSITION GROUP/ PUBLIC COMMUNICATION

PUANGPANA KUNNAWAT : THE PAK MOON DAM OPPOSITION GROUP AND THE PROCESS OF PUBLIC COMMUNICATION. THESIS ADVISOR : ASSO.PROF. UBONRAT SIRIYUVASAK, Ph.D. 234 pp. ISBN 974-17-2850-6.

This thesis has 3 objectives; 1) to study the development of Pak Moon Dam opposition group 2) to study the public communication process among the dam opposition group member 3) to evaluate the public communication of the dam opposition group. The theoretical framework is based on the notion of citizenship, community and communication rights.

The result of this research shows that the opposition group teams up and builds a network to communicate with the government and the public in many ways, such as sending petitions to the government, provincial authority and the Electricity Generating Authority of Thailand (EGAT), creating many kinds of activities to air their grievances to the public. Moreover, in order to be understood and sympathized, they also try to access the mainstream media and produce their own publicity material to communicate with the public.

As for the 3 selected cases of public communication in 2000; the dam siege, breaking into the lawn of Government House, and the hunger strike, the Pak Moon opposition group was able to draw a great deal of media attention. Hence, forcing the government to listen and to help solve their problems, albeit partially

The research shows that the public communication process of the dam opposition group could be seen as part of the new social movement. Their attempt is on protecting their community right and to insist on their citizen right rather than bringing down the government. Their main aim is to keep their socio-cultural identity through public and political actions.

Their public communication process also creates new social and political experiences in the Thai society. The movement of the group ignites a new social norm in public communication such as public hearing and public inquiry, which reflect the essence of a democratic political and communication culture.

Department of Mass Communication
Field of Study Mass Communication
Academic Year 2002

Student's signature.....
Advisor's signature
Co-advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

กราบขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ซึ่งได้ช่วยดูแลและให้คำชี้แนะแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด จวบจนกระทั่งงานวิจัยชิ้นนี้เสร็จสมบูรณ์ ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ และอาจารย์สุภาพร โพธิ์แก้ว ประธานกรรมการและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาเพิ่มมุมมองและให้คำแนะนำในการแก้ไข เพื่อให้วิทยานิพนธ์ฉบับเล่มนี้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณพี่ๆ ที่ปรึกษาสมัชชาคนจนและกลุ่มปัญหาเขื่อน ตลอดจนผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่าน ทั้งที่เอ่ยนามและไม่ได้เอ่ยนามถึงในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอขอบคุณพี่ๆ กลุ่มเพื่อนประชาชนที่กรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูล ขอขอบคุณชาวหมู่บ้านแม่มนูนันยืนทุกท่านที่อำนวยความสะดวกทั้งเรื่องอาหารและที่พักในระหว่างการเก็บข้อมูลวิจัย ขอขอบคุณอย่างยิ่งสำหรับพ่อๆ แม่ๆ ชาวปากมูลซึ่งเป็นแรงจูงใจสำคัญในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้สำเร็จลุล่วง

ขอขอบคุณชมรมค่ายอาสาสมัคร สจ.ม. ที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้สัมผัสกับอีกด้านหนึ่งของสังคม ขอขอบคุณสำหรับบรรดาเพื่อนรักทั้งหลาย ทั้งเพื่อนชมรม เพื่อนสายน้ำผึ้ง และเพื่อนๆ ร่วมรุ่น MC 9 ที่คอยถามไถ่และให้กำลังใจกันอย่างสม่ำเสมอ ขอขอบคุณปุย ศิษย์ร่วมอาจารย์ ซึ่งผลักดันลุ้นและผลักดันกระตุ้นเป็นระยะๆ รวมทั้งขอบคุณน้องอุ๋น ที่แบ่งปันเวลามาช่วยเหลือ

ขอขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับกัลยาณมิตรของผู้วิจัย ขอขอบคุณอุ๊ ปุก และพี่บอย ที่คอยหยิบยื่นกำลังใจและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา ไม่ว่าจะในยามทำหรือไม่ทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณตุ้ม ที่ทำให้ระหว่างทางของการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ไม่เหงาและโดดเดี่ยวจนเกินไป ขอขอบคุณความรัก ความห่วงใย และกำลังใจจากมิตรสหายทุกกลุ่มที่เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอขอบคุณจ๊ีบ สำหรับความช่วยเหลือ กำลังใจ และทุกๆ อย่าง

ขอขอบคุณความฝันที่ทำให้เรากล้าหาญ และสุดท้ายขอขอบคุณบุคคลที่สำคัญที่สุดในชีวิตคุณแม่ของผู้วิจัย ซึ่งคอยอบรมสั่งสอนและดูแลเอาใจใส่ผู้วิจัยอย่างดีเสมอมา ขอขอบคุณความรักของแม่ที่สอนให้ลูกรู้จักอดทนและก้าวผ่านอุปสรรคไปอย่างเข้มแข็ง

องค์ความรู้ได้อันจะเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอมอบเป็นกำลังใจให้กับการต่อสู้ของชาวบ้านปากมูลและสมัชชาคนจน รวมทั้งผู้ไร้สิทธิไร้เสียงซึ่งพยายามสื่อสารความทุกข์ยากของตนให้คนในสังคมได้รับรู้

พวงพนา คุณวัฒน์

พฤษภาคม 2546

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฏ
บทที่	
1. บทนำ	
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ปัญหานำวิจัย.....	7
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
นิยามศัพท์.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
2. แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองและสิทธิชุมชน.....	10
แนวคิดเรื่องสิทธิในการสื่อสารของพลเมือง.....	13
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	16
3. ระเบียบวิธีวิจัย	
การสำรวจและเก็บข้อมูลเบื้องต้น.....	24
การคัดเลือกกลุ่มชาวบ้าน.....	27
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	29
การเก็บข้อมูลภาคสนาม.....	31
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	33

บทที่	หน้า
การนำเสนอข้อมูล.....	34
ข้อจำกัดในการวิจัย.....	34
4. พัฒนาการความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล	
วิถีชีวิตและชุมชนก่อนการสร้างเขื่อน.....	37
ความเป็นมาของโครงการเขื่อนปากมูล.....	38
ผลกระทบจากการสร้างเขื่อน.....	40
ความเคลื่อนไหวและข้อเรียกร้อง.....	43
บริบทแวดล้อมการเคลื่อนไหว.....	54
บทเรียนจากการเคลื่อนไหวต่อสู้.....	58
5. พัฒนาการด้านการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล	
การรวมกลุ่มเบื้องต้น.....	62
โครงสร้างการรวมกลุ่มและอำนาจในการตัดสินใจ.....	64
ลักษณะการสื่อสารและการจัดการภายในกลุ่ม.....	68
แนวทางและวิธีการสื่อสารต่อสู้.....	70
รูปแบบการประสานงานกับสื่อมวลชนและองค์กรต่างๆ ภายนอก.....	86
6. ยึดสันเขื่อน: เปิดฉากการเจรจากับอำนาจรัฐ	
ปฏิบัติการสันติวิธี “เปิดประตูระบายน้ำเพื่อให้ปลากลับวัง”.....	94
อหิงสานำชัย: ความตั้งใจ ข้อเรียกร้อง และการเตรียมความพร้อมก่อนลงมือ ปฏิบัติการ.....	99
การให้ร้ายโจมตีของ กฟผ. ความเมินเฉยของรัฐ และการตอบโต้ของชาวบ้าน.....	107
ชัยชนะในยกแรก: ภาพและผลการสื่อสารในพื้นที่สาธารณะ.....	112
ขึ้นรถไฟเข้ากรุงเทพฯ เพื่อทวงสัญญา.....	116
7. ปีนทำเนียบ: สิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐ	
ปฏิบัติการสันติวิธี เข้าทำเนียบรัฐบาล.....	118
ความตั้งใจ ข้อเรียกร้อง และการเตรียมความพร้อม.....	127

บทที่	หน้า
เป้าหมายสูงสุดของกิจกรรม: ยังไม่ได้ตามที่หวัง.....	133
ผลความคืบหน้า: รัฐเริ่มรับแรงกดดันจากสื่อมวลชนและสังคม.....	137
8. อุดอาหาร: สื่อสารกับสังคม	
ปฏิบัติการสันติวิธีอุดอาหาร.....	141
ความตั้งใจและการเตรียมความพร้อม.....	147
พิสูจน์ความจริงใจไม่ได้ผล: ชาวบ้านประกาศเลิกอดข้าว.....	149
เวทีสาธารณะและการเปิดเงื่อนไขในยุครัฐบาลทักษิณ.....	151
สรุปผลการเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปั่นทำเนียบ และอุดอาหาร.....	153
ข้อผิดพลาดและความล้มเหลวเบื้องหลังการเคลื่อนไหว.....	156
9. การประเมินผลการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล	
มุมมองของสื่อมวลชนต่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน เขื่อนปากมูล.....	171
มุมมองของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลต่อการนำเสนอข่าวของ สื่อมวลชน.....	176
10. สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ.....	183
รายการอ้างอิง.....	191
ภาคผนวก.....	196
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	234

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 4.1 แสดงแนวทางการต่อสู้คดีด้านของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล.....	42
ตารางที่ 4.2 แสดงพัฒนาการทางข้อเรียกร้องของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล.....	53
ตารางที่ 5.1 แสดงตัวอย่างการจัดการข้อมูลในรูปแบบต่างๆ.....	81
ตารางที่ 5.2 แสดงรูปแบบการประสานงานกับองค์กรต่างๆ ภายนอกและระดับการมีส่วนร่วม ร่วมของชาวบ้าน.....	92
ตารางที่ 7 แสดงพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ (17-19 กรกฎาคม พ.ศ. 2543)...	139
ตารางที่ 8 แสดงสรุปผลการเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปันทำเนียบ และอด อาหาร.....	155
ตารางที่ 9.1 แสดงการนำเสนอข่าวยึดสันเขื่อนของหนังสือพิมพ์ข่าวสดและไทยรัฐ.....	159
ตารางที่ 9.2 แสดงการนำเสนอข่าวปันทำเนียบของหนังสือพิมพ์ข่าวสดและไทยรัฐ.....	164
ตารางที่ 9.3 แสดงภูมิหลังของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ข่าวสด ช่อง7 และ ไอทีวี.....	174
ตารางที่ 9.4 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับการมีส่วนร่วม การเปิดรับข่าวสาร และการ ประเมินผลการสื่อสาร.....	181

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
รูปภาพที่ 4.1 หมู่บ้านแม่มนม้นเย็น1 ริมสันเขื่อนปากมูล.....	52
รูปภาพที่ 5.1 ตัวแทนชาวบ้านยื่นหนังสือต่อวุฒิสมาชิก.....	71
รูปภาพที่ 5.2 ชาวบ้านทำพิธีสืบชะตาแม่น้ำมน.....	77
รูปภาพที่ 5.3 ขบวนการณรงค์ “เดินเท้าทางไกลเพื่อคืนสันติภาพสู่ประชาชาติ คืนธรรมชาติสู่ประชาชน”.....	77
รูปภาพที่ 5.4 บอร์ดนิทรรศการภายในหมู่บ้านแม่มนม้นเย็น1.....	79
รูปภาพที่ 6.1 เหตุการณ์กรณียึดสันเขื่อน.....	98
รูปภาพที่ 6.2 ชาวบ้านใช้วิธีสวดมนต์และนั่งสมาธิ เพื่อตอบโต้ กฟผ.....	110
รูปภาพที่ 6.3 วุฒิสมาชิกเดินทางไปตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เขื่อนปากมูล.....	112
รูปภาพที่ 6.4 กลุ่มพิทักษ์สิ่งแวดล้อมนานาชาติถือป้ายประท้วงหน้ากงสุลไทยในต่างประเทศ ไม่ให้รัฐบาลใช้ความรุนแรงกับชาวบ้าน.....	116
รูปภาพที่ 7.1 เหตุการณ์กรณีปีนทำเนียบในคืนวันที่ 16 ก.ค. 2543	121
รูปภาพที่ 7.2 เหตุการณ์กรณีปีนทำเนียบในป้ายวันที่ 17 ก.ค. 2543	125
รูปภาพที่ 7.3 พ่อใหญ่เงิน สิงห์ทอง ชาวบ้านผู้ได้รับบาดเจ็บจากกรณีปีนทำเนียบ.....	126
รูปภาพที่ 7.4 นางเรืองยศ คงโคกแฝกและน้องลูกเกิด ขณะถูกจับกุม.....	139
รูปภาพที่ 8.1 การตรวจร่างกายเพื่อรับอาสาสมัครในการอดอาหาร.....	142
รูปภาพที่ 8.2 เหตุการณ์กรณีอดอาหาร.....	144
รูปภาพที่ 8.3 ชาวบ้านทำพิธีลอยเคราะห์เพื่อยกเลิกการอดอาหาร.....	150
รูปภาพที่ 8.4 ตัวแทนชาวบ้านขึ้นเวทีสาธารณะ ชี้แจงปัญหาหารือร่วมกับรัฐมนตรี ท่ามกลางผู้สนใจเข้าร่วมรับฟังจำนวนมาก.....	151

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ	หน้า
แผนภูมิที่ 5. แสดงโครงสร้างการแบ่งกลุ่มของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล.....	65
แผนภูมิที่ 8. แสดงแนวทางและวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ในสามเหตุการณ์ (ยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบ และอดอาหาร).....	153

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

“เมื่อบ้านเกิดของเราล่มสลาย ที่ทำกินและสายน้ำถูกแย่งชิงไป
ในนามของการพัฒนาแห่งรัฐอันป่าเถื่อน และไร้มนุษยธรรม...
เราจึงต่างมุ่งหน้ามายังที่นี่ เพื่อประกาศให้โลกได้รับรู้
ว่าเราคือสิ่งที่มีตัวตน...มีชีวิต...มีเลือดเนื้อ
และมีวิญญาณเอกเช่นมนุษย์ทั่วไป
อันจะเป็นการตอกย้ำอย่างหนักแน่นอีกครั้งว่า
รัฐจะต้องแสดงความรับผิดชอบ กับความเลวร้ายที่ก่อขึ้นมาทั้งหมด
สำหรับวันพรุ่งนี้ หากปัญหา ยังมิได้รับการเหลียวแล
ชีวิตข้างหน้าอันอ้างว้างของคนเล็กๆ อย่างเรา
เป็นหรือตาย...ก็คงจะไม่แตกต่างกัน”

(เอกสารเผยแพร่ “สรุปมติคณะกรรมการกลางเพื่อแก้ไขปัญหาสมัชชาคนจน”, 2543)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นปีเริ่มต้นในการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน การเร่งรัดพัฒนาเพื่อนำพาประเทศไปสู่ความเป็นทุนนิยมอุตสาหกรรม ซึ่งเชื่อกันว่าเจริญก้าวหน้าและทันสมัย ทำให้สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลายด้าน แม้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะช่วยเปิดช่องทางทำมาหากินหรือระบายความยากจนขั้นแค่นำให้แก่ชาวชนบทในระดับหนึ่ง (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2542) แต่การกำหนดความเจริญโดยรัฐ ซึ่งไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ก็ได้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำอย่างมากระหว่างภาคเมืองกับภาคชนบท จนกระทั่งช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยขยายห่างมากขึ้น

การใช้กลไกอำนาจรัฐมุ่งพัฒนาจัดการทรัพยากรเพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ ด้วยการเปลี่ยนทรัพยากรให้กลายเป็นสินค้าในระบบตลาด มีส่วนสำคัญในการเปิดช่องให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองมากขึ้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2543) ปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและการแย่งชิงทรัพยากรส่งผลกระทบต่อประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนท้องถิ่นที่พึ่งพาฐานทรัพยากรดิน น้ำ และป่า

การเร่งรัดอัตราการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรม เพื่อให้ภาคอุตสาหกรรมขยายตัวมากขึ้น และมีบทบาทในการกระจายรายได้และความเจริญทางเศรษฐกิจให้กับพื้นที่ต่างๆ (โฆเซิต ปันเปียมรัฐกร, 2536) ส่งผลให้เกิดนโยบายการเร่งผลิตพลังงาน เพื่อตอบสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นของภาคอุตสาหกรรม “เขื่อน” จึงถูกนำเสนอขึ้นมาในนามของ “การพัฒนา” เพื่อเป็นแหล่งสำคัญในการผลิตพลังงานไฟฟ้า โดยรัฐเล็งเห็นว่าการสร้างเขื่อนจะสามารถพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า และสามารถจะรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศได้

การสร้างเขื่อนซึ่งรัฐมองว่าเป็นโครงการที่ดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการสาธารณะ (public needs) (สรวงศ์ ศรียานงค์, 2539) ได้ถูกนำเสนอโดยสื่อของรัฐให้กลายเป็น “สัญลักษณ์” ของการพัฒนาความเจริญให้กับประเทศชาติในด้านต่างๆ โดยหน่วยงานของรัฐได้นำเสนอภาพของเขื่อนว่ามีประโยชน์มากมายมหาศาล ทั้งในด้านการชลประทานเพื่อเพิ่มผลผลิตของภาคการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง การผลิตไฟฟ้าพลังน้ำซึ่งเป็นพลังงานราคาถูก การช่วยบรรเทาอุทกภัยในฤดูน้ำหลาก การเป็นแหล่งสำรองน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและคมนาคม เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ อีกทั้งยังมีประโยชน์ในแง่ของการประมง การเจือจางน้ำเสีย และผลักดันน้ำเค็ม เป็นต้น (กิตติพร ใจบุญ, 2538)

อย่างไรก็ดี เมื่อความเป็นจริงปรากฏชัดเจนว่าเขื่อนได้ก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี (เอ็ดเวิร์ด โกลสมิทท์ และนิโคลัส ฮิลยาร์ด, 2537) กระแสการคัดค้านโครงการสร้างเขื่อนของทางราชการจึงขยายวงกว้างและเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะหลังจากกรณีคัดค้านเขื่อนน้ำโจนในปี 2525 เป็นต้นมา ประเด็นที่ถูกหยิบยกขึ้นมาใช้ในการคัดค้านเขื่อนนั้น มีตั้งแต่ความไม่เป็นจริงของผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ไปจนถึงความไม่เหมาะสมของสภาพพื้นที่ และการคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่ราชการซึ่งได้รับผลประโยชน์ เป็นต้น ซึ่งประเด็นต่างๆ เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงการไม่เชื่อถือต่อประสิทธิภาพของระบบการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์อำนาจภายใต้การดำเนินงานของหน่วยงานราชการ (ยศ สันตสมบัติ, 2541) และแสดงให้เห็นถึงพลังของประชาชนในท้องถิ่นซึ่งสามารถปกป้องทรัพยากรจากการรุกรานของรัฐ

ความลึกลับของการจัดการทรัพยากรนำไปสู่ประเด็นความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้าน โดยฝ่ายแรกยืนยันถึงความสามารถอันหลากหลายของเขื่อน และความจำเป็นของการสร้างเขื่อน พร้อมสื่อบอกว่าเขื่อนเป็นทางเลือกที่คุ้มค่ากับการลงทุนและเป็นโครงการที่ได้รับการเลือกสรรแล้วสำหรับประชาชน ส่วนความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อผู้คนและสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นเรื่องธรรมดาของการพัฒนาที่จะต้องมีการเสียสละ แต่ถึงอย่างไรก็ตามปัญหาในส่วนนี้ก็เป็นเรื่องที่สามารถแก้ไขฟื้นฟูได้ ในขณะที่ฝ่ายหลังยืนยันว่า การสร้างเขื่อนเป็นตัวการทำร้ายระบบนิเวศน์

แบบเดิมและระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบนิเวศน์เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง นอกจากนี้เข็ญยังได้สร้างความสะดวกแก่ผู้ได้รับผลกระทบเป็นอย่างยิ่ง

กรณีเข็ญปากมูลเป็นตัวอย่งหนึ่งของปรากฏการณ์ความขัดแย้งดังกล่าวที่เห็นได้ชัดเจนโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเข็ญปากมูลของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต (กฟผ.) เป็นนโยบายสาธารณะซึ่งกำหนดไว้ในแผนกำลังผลิตไฟฟ้า พ.ศ. 2530-2534 ของนโยบายการพัฒนาพลังงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 โดยเป็นโครงการผลิตพลังงานไฟฟ้าในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีความมั่นคงในระบบส่งไฟฟ้าน้อย และไม่เพียงพอต่อความต้องการทำให้ความเข็ญมั่นในการลงทุนของภาคอุตสาหกรรมน้อยลงตามไปด้วย ดังนั้นเพื่อสนองความต้องการใช้พลังงานในชนบท ควบคู่ไปกับการแก้ปัญหาความยากจนตามแผนพัฒนาฯ รัฐจึงมีมติเห็นชอบในหลักการของโครงการ (สรพวงค์ ศรียานงค์, 2539) และอนุมัติให้ดำเนินการสร้างเข็ญโดยอาศัยกฎหมายเป็นตัวตัดสิน

ผลจากโครงการซึ่งรัฐอ้างว่ามุ่งประโยชน์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจให้กับประเทศไทยและประชาชนคือ ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งต้องออกมาเรียกร้องยาวนานกว่าสิบปี เพื่อให้รัฐรับผิดชอบต่อพวกเขาในฐานะผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเข็ญ โครงการของรัฐซึ่งได้รุกรานวิถีชีวิต ละเมิดสิทธิในการจัดการทรัพยากรชุมชนท้องถิ่น และทำลายความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมทำให้ชาวบ้านต้องสูญเสียสายน้ำซึ่งเป็นที่ทำกิน และสูญเสียอาชีพประมงอย่างถาวร กลายเป็นผู้อพยพและตกอยู่ในสภาพชุมชนล่มสลาย จนเข็ญปากมูลกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและธุรกิจกับชาวบ้านในท้องถิ่น อันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาซึ่งเอื้อผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้แก่กลุ่มทุน โดยขาดความคำนึงถึงผลกระทบต่อชีวิต สังคม และวัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน

“เข็ญทุกเข็ญที่สร้างขึ้น ไม่ใช่ว่าไม่ให้สร้าง แต่อยากให้มีการศึกษาผลกระทบให้ถ่องแท้ ให้ละเอียดถี่ถ้วน...ว่ามันคุ้มค่าไหม ถ้ามันคุ้มค่าเราก็ไม่ว่า แต่ในเมื่อสร้าง ต้องรับผิดชอบคนที่อยู่ในพื้นที่ด้วย แต่ที่นี่มันทิ้งขว้างเรา จะให้เราไปอยู่ไหนไม่รับผิดชอบเรา นี่เป็นเรื่องที่เจ็บใจ ทั้งที่เราเป็นประชากรคนไทยคนหนึ่ง ”

(พ่อสมเกียรติ พันภัย, 13 มี.ค. 2544)

ท่ามกลางความขัดแย้งของทั้งสองฝ่าย ประสบการณ์ต่อสู้อันยาวนานทำให้ชาวบ้านปากมูลซึ่งเป็นฝ่ายเสียประโยชน์ ค่อยๆ เรียนรู้ถึงข้อจำกัดของระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน รวมถึงข้อจำกัดของโครงสร้างสื่อสารมวลชนที่อยู่ใต้การควบคุมอำนาจรัฐและกลุ่มทุน ซึ่งไม่เปิด

โอกาสให้พวกเขาได้ใช้ช่องทางการสื่อสารปกติในการบอกเล่าความจริงในด้านของตน ชาวบ้านจึงเริ่มปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็น “ผู้สื่อสาร” (communicator) เพื่อสร้างความชอบธรรมและช่องทางการสื่อสารให้กับตนเอง ตามสิทธิและเงื่อนไขตามกฎหมาย ซึ่งบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับ พ.ศ. 2540

“ยิ่งต่อสู้นานเท่าไรยิ่งได้เห็นเยอะ ซึ่งแต่ก่อนแม่ไม่เคยรู้เลยว่า
ไอ้สิทธินี้มันคืออะไร สิทธิของมนุษยชนนี้ การละเมิดสิทธิกันแม่ไม่เคยทราบหรอก”

(แม่ปราณี โนนจันทร์, สัมภาษณ์ 9 มี.ค. 2544)

อย่างไรก็ดี แม้รัฐธรรมนูญในหลายมาตราจะส่งเสริมและสนับสนุนสิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทย รวมทั้งเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมได้พัฒนายิ่งขึ้น โดยเน้นหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ สิทธิในการชุมนุม และเสรีภาพในการรวมตัวกันของประชาสังคมในมาตรา 45 “สิทธิชุมชน” ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นในมาตรา 46 ตลอดจน “สิทธิในการสื่อสาร” ตามมาตรา 39 แต่เมื่อชาวบ้านได้สิทธิต่างๆ ดังกล่าวในทางปฏิบัติ เพื่อต่อสู้และปกป้องวิถีชีวิต รวมทั้งสิทธิของชุมชน กลับปรากฏว่าชาวบ้านยังต้องเสี่ยงต่อถูกปราบปรามอย่างรุนแรงจากฝ่ายที่กุมอำนาจ

“ การต่อสู้นี้ บอกว่าต่อสู้ได้ตามรัฐธรรมนูญ แต่ความเป็นจริงแล้วพอ
มีการต่อสู้ พวกเราจะต้องเสี่ยงต่อการถูกทุบถูกตี การข่มขู่ การถูก
ทำร้าย บางคนก็มีคดี”

(แม่ปราณี โนนจันทร์, สัมภาษณ์ 9 มี.ค. 2544)

การต่อสู้ของกลุ่มคนเล็กๆ ในสังคมที่อ่อนแอเพราะสิทธิต่างๆ ถูกปิดกั้น ซึ่งเป็นภาพของการต่อสู้ในมิติที่ไม่เคยได้รับความสนใจมาก่อนในอดีต (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540) นี้ ก่อให้เกิดปรากฏการณ์หลายอย่างที่แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ตามประเพณีระหว่างรัฐและชาวบ้านกำลังสั่นคลอนและเปลี่ยนแปลงไปอย่างน่าสนใจยิ่ง การพยายามเคลื่อนไหวผ่านอาณานิเวศสาธารณะของชาวบ้านเจ้าของทรัพยากร แสดงให้เห็นถึงความตระหนักและจิตสำนึกของประชาชนในระดับล่างซึ่งไม่ยอมจำนนต่ออำนาจรัฐอีกต่อไป แต่พยายามปรับเปลี่ยนสัมพันธภาพทางอำนาจในโครงสร้างเดิมที่ไม่มีช่องทางและพื้นที่สำหรับคนจน (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541) และ

ปลดปล่อยตนเองออกจากพันธนาการของการเป็น “ราษฎร” ในระบบอุปถัมภ์ซึ่งแฝงไว้ด้วยนัยยะ ความสัมพันธ์แบบไพร่ทาส ไปสู่ความหมายใหม่ของการเป็น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย

“ชาวบ้านชุมนุมเรียกร้องกดดันมามาก แต่รัฐบาลไม่สนใจที่จะแก้
ปัญหา จึงต้องหันมาเรียกร้องโดยสื่อสารกับสังคมแทน”

(ประสิทธิ์พร กาพ้อนครศรี, สัมภาษณ์ 11 ธ.ค. 2543)

กระบวนการเคลื่อนไหวในรูป “ประชาสังคม” (civil society) ซึ่งชาวบ้านปากมูลได้รวมตัวกับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการอื่นๆ ของรัฐ ในนามของ “สมัชชาคนจน” จึงไม่เพียงเป็นการยืนยัน “สิทธิพลเมือง” ตามระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น แต่ยังเป็นการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมืองในภาคปฏิบัติ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการเมืองภาคประชาชนต่อไป นอกจากนี้ กระบวนการเคลื่อนไหวดังกล่าวยังได้เปิดโอกาสให้สังคมได้เรียนรู้มิติต่างๆ ของการพัฒนาการสื่อสารให้เป็นประชาธิปไตยร่วมกันอีกด้วย (White, 1995)

กระบวนการสื่อสารที่ชาวบ้านได้สร้างและพัฒนาขึ้น ในระหว่างการเคลื่อนไหวเรียกร้องจึงเป็นปรากฏการณ์ทางการสื่อสารที่น่าสนใจยิ่ง กล่าวคือ นอกจากกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลจะพยายามเป็นผู้สื่อสารเองแล้ว วิธีการต่อสู้ รวมทั้งรูปแบบการชุมนุมของชาวบ้านยังได้ปรับเปลี่ยนและพัฒนาไปจากเดิมมาก โดยจะสังเกตได้ว่ากระบวนการสื่อสารที่ชาวบ้านใช้ในระยะเวลาหลังเริ่มลดความรุนแรงลง หากแต่มีความซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการต่อสู้ที่แตกต่างไปจากการประท้วงส่วนใหญ่ในอดีตซึ่งมักออกมาในรูปของ “ความรุนแรง” (นิธิ เอียวศรีวงศ์ , 2541)

การรวมตัวของชาวบ้านบนฐานของประเด็นที่ต่อสู้ร่วมกัน โดยพยายามดึงและตรึงความสนใจของประชาชนในวงกว้างด้วยกิจกรรม “สันติวิธี” ต่างๆ ที่ชาวบ้านคิดค้นขึ้นมา บางทีอาจไม่ใช่วิธีการสื่อสารตรงๆ เสมอไป แต่มีความหมายและนัยยะได้มากกว่าตัวมันเอง ซึ่งลักษณะของ “การเมืองในเชิงสัญลักษณ์” (symbolic politics) นี้ นับว่ามีความสำคัญมากในระบบการเมืองและสังคมที่ปิดล้อมอย่างที่เป็นอยู่ เนื่องจากวิถีชีวิตของคนในสังคมถูกรอบด้วยระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เมื่อกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลและกลุ่มสมัชชาคนจนจะประท้วงต่อต้านระบบก็ต้องกระทำผ่านการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ด้วยเช่นกัน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

เมื่อชาวบ้านได้ประเมินแล้วว่า สื่อมวลชนไม่สามารถทำหน้าที่นำเสนอข้อมูลข่าวสารเพื่อลดความรุนแรงที่เกิดจากความขัดแย้ง ชาวบ้านจึงลุกขึ้นมาบอกเล่าปัญหาด้วยตนเอง โดยหาวิธีดำเนินการต่างๆ เพื่อให้ประเด็นการโต้แย้งนั้นคงอยู่ในความสนใจของสาธารณชนตลอดวาระ ซึ่งวิธีการหนึ่งที่ชาวบ้านใช้ก็คือการสร้างและพัฒนากิจกรรมต่างๆ ขึ้นมาสื่อสารกับสังคมนั่นเอง อย่างไรก็ตาม

ก็ดี แม้ความพยายามดังกล่าวยังไม่เกิดผลในทางบวกมากนัก แต่ก็นับเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับการเคลื่อนไหวแบบประชาธิปไตยทางตรงของภาคประชาสังคมในระดับรากหญ้า

ดังนั้น การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวของชาวบ้านจึงเป็นตัวอย่างของปรากฏการณ์ต่อสู้เรียกร้องที่มีความสำคัญในสังคมไทย เนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสารซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความทุกข์ยากของคนจน อันเกิดจากความด้อยประสิทธิภาพของรัฐ ในการจัดการกับปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนอันเนื่องมาจากการโครงการพัฒนาของรัฐ นอกจากนี้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวยังน้อมนำให้เกิดการเรียนรู้ว่า กระบวนการสื่อสารต่างๆ ที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมาใช้ในการต่อสู้นั้น ชาวบ้านมีวิธีคิดอย่างไร มีจุดมุ่งหมายหรือความตั้งใจที่จะบอกอะไรกับสังคม เพื่อที่สังคมจะได้เรียนรู้ปัญหาที่แท้จริงของความขัดแย้งและแสวงหาวิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกันต่อไป

อย่างไรก็ดี แม้เท่าที่ผ่านมาองค์กรของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านกรณีปากมูลจะเข้มแข็งขึ้นมา และดูเหมือนว่าจะมีกิจการข่าวสารเป็นของตนเอง แต่ชาวบ้านก็ยังไม่สามารถสื่อสารโดยตรงสู่สาธารณะได้มากนัก ชาวบ้านยังคงต้องอาศัยสื่อสารมวลชนในการติดต่อกับสาธารณะ (mass mediated) ซึ่งอาจมีผลให้ประเด็นการสื่อสารของชาวบ้านลงเลือนหรือบิดเบือนไป ทำให้ผู้รับสารอื่นๆ ในสังคมวิเคราะห์ไปได้หลายทาง และไม่เข้าใจสิ่งที่ชาวบ้านเคลื่อนไหวเรียกร้อง รวมทั้งนำไปสู่การรับรู้หรือความเข้าใจซึ่งต่างไปจากสิ่งที่ชาวบ้านต้องการสื่อสาร เนื่องจากคนส่วนใหญ่ในสังคมมักจะเชื่อว่า “ข่าว” คือ “ข้อเท็จจริงที่ไม่ได้ผ่านการปรุงแต่ง” (Bennett, 1982)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษากลุ่มชาวบ้านเขื่อนปากมูล ในฐานะ “ผู้สื่อสาร” (communicator) และแหล่งข่าวที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับเหตุการณ์เนื่องจากเป็นผู้เสียหายโดยตรง แต่มีโอกาสเข้าถึงหรือนำเสนอตนเองในสื่อสารมวลชนได้น้อย ภายใต้แนวคิดเรื่องสิทธิพลเมืองในการสื่อสาร โดยศึกษาจากกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ทั้งที่เป็นผู้ทำการสื่อสารหลักและผู้ทำการสื่อสารร่วม ทั้งนี้ เพื่อศึกษาถึงสาระสำคัญของกระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ซึ่งอาจตกหล่นหรือขาดหายไปในช่วงการนำเสนอของสื่อมวลชน โดยให้ชาวบ้านได้เป็นผู้บอกเล่า

จากการวิเคราะห์เนื้อหาในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารการชุมนุมเรียกร้องของชาวบ้านปากมูลทางสื่อมวลชนประเภทต่างๆ โดยใช้ข้อมูลที่ได้จัดเก็บและรวบรวมไว้ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-เดือนสิงหาคม 2543 ผู้วิจัยพบว่า ในช่วงเวลาดังกล่าว แม้ว่าชาวบ้านปากมูลและกลุ่มสมัชชาคนจนได้สร้างกิจกรรมการสื่อสารต่างๆ ขึ้นมากมาย แต่ในบรรดาเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวเหล่านั้น สื่อมวลชนก็ได้ให้ความสำคัญและสนใจติดตามนำเสนอไม่เท่ากัน

เมื่อนำเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวที่สื่อมวลชนสนใจติดตามเป็นพิเศษและนำเสนออย่างต่อเนื่อง มาประกอบคำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ปรากฏว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระบุถึงเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวที่มีความสำคัญต่อชาวบ้านปากมูลตรงกันกับ

เหตุการณ์ที่ผู้วิจัยได้จากการวิเคราะห์เนื้อหา 3 เหตุการณ์ได้แก่ การยึดสันเขื่อน การปิ่นทำเนียบรัฐบาล และการอดอาหาร ซึ่งผู้วิจัยจะใช้ช่วงเหตุการณ์เหล่านี้เป็นกรณีตัวอย่างในการวิจัย เพื่อศึกษาถึงลักษณะการให้ความหมาย รูปแบบการสื่อสาร และจุดมุ่งหมายของเหตุการณ์ดังกล่าวว่าเป็นการสื่อสารที่มุ่งสื่อสารกับฝ่ายใดและประสบผลสำเร็จหรือไม่ อันจะเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล รวมทั้งขยายขอบเขตความรู้ทางวิชาการในด้านนี้ต่อไป

ปัญหานำวิจัย

1. กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลมีพัฒนาการมาอย่างไร
2. กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลมีกระบวนการสื่อสารสาธารณะอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
2. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
3. เพื่อศึกษาการประเมินผลสื่อและข่าวสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลในฐานะผู้ส่งสาร

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล” ผู้วิจัยได้จำกัดขอบเขตการศึกษาเฉพาะกลุ่มชาวบ้านปากมูลที่ได้รับผลกระทบและเข้าร่วมการชุมนุมคัดค้าน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีการกระทำหรือการเคลื่อนไหวชัดเจน โดยจะเน้นทำการศึกษากระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้าน ในบริบทระหว่างปี 2543-2544 ซึ่งเป็นช่วงที่กลุ่มชาวบ้านมีการเคลื่อนไหวสื่อสารอย่างเข้มข้น ทั้งนี้ ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างชาวบ้าน ผู้วิจัยจะพิจารณาจากการบทบาทหน้าที่และความเกี่ยวข้องกับ เหตุการณ์ศึกษา 3 กรณี ได้แก่ การยึดสันเขื่อน การปิ่นทำเนียบ และการอดอาหาร เป็นสำคัญ

นิยามศัพท์

1. กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล	หมายถึง	กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูล และเข้าร่วมการประชุมคัดค้าน จำนวนประมาณ 2,000 ครอบครัว จากผู้ได้รับผลกระทบทั้งหมด 6,000 ครอบครัว
2. สิทธิพลเมือง	หมายถึง	สิทธิเสรีภาพพื้นฐานที่ได้รับการรับรองตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับพ.ศ.2540 ได้แก่ สิทธิในชีวิตและทรัพย์สิน สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในการชุมนุมเรียกร้องเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สิทธิคนจน และสิทธิชุมชน เป็นต้น ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้หมายถึง สิทธิในการมีส่วนร่วม และสิทธิในการสื่อสาร ซึ่งทำให้ชาวบ้านปากมูลสามารถออกมาเรียกร้องได้โดยไม่ผิดกฎหมาย
3. สิทธิชุมชน	หมายถึง	“สิทธิร่วม” เนื้อหาทรัพยากรและทรัพย์สินของชุมชน ซึ่งสมาชิกของชุมชนมี “สิทธิตามธรรมชาติ” หรือ “สิทธิพลเมือง” ที่จะปกป้องจัดการหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนรวม โดยคำนึงถึงความยั่งยืนหรือความเป็นธรรมต่อระบบนิเวศน์ ในที่นี้ “สิทธิชุมชน” ของชาวบ้านปากมูลก็คือ สิทธิในการใช้และจัดการทรัพยากรเหนือลำน้ำมูน
4. การสื่อสารสาธารณะ	หมายถึง	ขั้นตอนของการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ได้แก่ จุดมุ่งหมายของการสื่อสาร การคัดเลือกและสร้างเนื้อหา รวมถึงการสร้างสรรค์สื่อรูปแบบต่างๆ และกรณียึดสันเขื่อนปิ่นทำเนียบรัฐบาล และอดอาหาร
7. การประเมินผลการสื่อสาร	หมายถึง	การตีความหรือวิพากษ์วิจารณ์สื่อและข่าวสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ในฐานะผู้ส่งสาร เกี่ยวกับเหตุการณ์ศึกษา 3 กรณี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลจากการวิจัยจะเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจภาพการชุมนุมเรียกร้องของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล และเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจภาพการเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาสังคมอื่นๆ
2. ผลจากการวิจัยจะเป็นแนวทางพัฒนาการเมืองภาคประชาชนสำหรับกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมกลุ่มอื่นๆ ในการสื่อสารสาธารณะ โดยสามารถกำหนดกลยุทธ์ วิธีการ รวมทั้งเลือกใช้ช่องทางในการสื่อสารได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจในการต่อรองผ่านพื้นที่สาธารณะ
3. ผลจากการวิจัยจะเป็นแนวทางสำหรับการพิจารณาแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมของระบบสื่อสารมวลชน อันจะนำไปสู่การปฏิรูประบบสื่อสารมวลชนให้เป็นประชาธิปไตยต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล” เพื่อให้เข้าใจถึงวิถีคิด ความต้องการ การสร้างความหมาย และการเลือกใช้วิธีการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ในเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบ และอดอาหาร ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคม-เดือนสิงหาคม พ.ศ.2543 ผู้วิจัยใช้แนวคิดดังต่อไปนี้เป็นแนวทางในการศึกษา

1. แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองและสิทธิชุมชน
2. แนวคิดเรื่องสิทธิในการสื่อสารของพลเมือง

แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองและสิทธิชุมชน

อเนก เหล่าธรรมทัศน์ (2540) กล่าวว่า คนไทยทั่วไปใช้คำว่า “ประชาชน” (people) “ราษฎร” (subject) และ “พลเมือง” (citizen) แทบจะแทนกันได้ ความจริงแล้ว “ประชาชน” หมายถึงคนที่ไม่ใช่ผู้ปกครอง (non-ruler) ในสมัยโบราณนั้นประชาชนเป็นไพร่หรือทาสเกือบทั้งหมด คือมีสถานะที่ต่ำ เป็นลูกน้องหรือข้าช่วงใช้ของขุนนางและเจ้าที่ดิน แต่การเมืองสมัยใหม่ได้ปลดปล่อยประชาชนจากการเป็นไพร่หรือทาส ให้กลายเป็นเสรีชนที่มีสถานะทางกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยรวมเรียกอดีตไพร่ อดีตทาส ขุนนางและเจ้าที่ดิน รวมทั้งชนชั้นใหม่ๆ ทั้งหลายนี้ว่า “ราษฎร” ในความหมายของผู้ที่ต้องเสียภาษีให้กับรัฐ และต้องยึดถือปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองเช่นเดียวกัน

สำหรับประเทศตะวันตก การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยก็คือการเปลี่ยนราษฎรให้เป็นพลเมือง ซึ่งโดยความหมายของพลเมืองก็คือ ราษฎรที่นอกจากเสียภาษีและปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองแล้ว ยังต้องมีบทบาทและอำนาจทางการเมือง คือ อย่างน้อยมีสิทธิไปเลือกตั้ง แต่ที่ยิ่งไปกว่านั้นคือ มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ทางการเมือง ทั้งยังมีสิทธิเข้าร่วมกับรัฐในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่วนรวมด้วย

ดังนั้น “ความเป็นพลเมือง” จึงต่างจาก “ความเป็นราษฎร” แบบไทยที่มีรากลึกมาจากระบบอุปถัมภ์ระหว่างเจ้าขุนมูลนายที่เป็นผู้ให้และไพร่ที่เป็นผู้รับ คือ “ราษฎร” มักมองตนเองเป็นผู้ย่อยคอยความช่วยเหลือหรือการให้จากผู้ใหญ่ จึงเป็นฝ่ายรับกฎหมาย กิจกรรม หรือกิจการของรัฐ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ได้มีการผลิตซ้ำออกมาในรูปแบบวัฒนธรรมที่ผู้น้อยต้องสยบ

ยอมต่อผู้ที่มีอำนาจมากกว่า และเปิดช่องให้มีการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนได้โดยสะดวก ในขณะที่ "พลเมือง" จะคิดว่าตนมีสิทธิมีเสียงและมีส่วนร่วมในบ้านเมือง รู้สึกมีพันธกิจต่อสังคม มีจิตสำนึกสาธารณะ กล้าคิด กล้ารับผิดชอบ และเสียสละต่อส่วนรวม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540 และเอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2540) จึงอาจเป็นฝ่ายรุกเพื่อเรียกร้องการมีส่วนร่วม ไปจนถึงเรียกร้องกฎหมาย นโยบายและกิจการของรัฐตามที่ตนเห็นพ้องต้องกัน เป็นต้น

"สิทธิพลเมือง" จึงหมายถึงสิทธิเสรีภาพในการมีส่วนร่วมสร้างเจตนารมณ์ของรัฐ ซึ่งมีนัยของสิทธิและเสรีภาพทางด้านการเมือง รวมถึงสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติของพลเมือง กล่าวคือ พลเมืองของรัฐ ย่อมได้รับสิทธิเสรีภาพทางการสื่อสาร (Communication right) อันเป็นสิทธิพื้นฐานซึ่งครอบคลุมถึงสิทธิต่างๆ ในกระบวนการสื่อสารทั้งหมด ตลอดจนการใช้สื่อสาธารณะทุกประเภท เพื่อถ่ายทอดความคิดเห็น ความหวังและปัญหาต่างๆ (บุญเลิศ ศุภดิถ, 2527) นอกจากนี้ยังรวมถึงสิทธิในที่ทำกิน สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี สิทธิในการที่จะดูแลบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาผลกระทบอย่างเป็นธรรมด้วย

อย่างไรก็ดี แม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ได้เปิดพื้นที่และโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพและมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ยังไม่เปิดโอกาสให้กับคนจนเท่าที่ควร (คณะทำงานวาระประชาชนเพื่อความเป็นไท, 2543: 29) ทั้งนี้ กลุ่มคนชายขอบหรือคนยากจนยังไม่มีโอกาสได้ใช้สิทธิในการสื่อสารอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการแสดงออกซึ่งสิทธิอื่นๆ มากนัก กล่าวคือ สำหรับสิทธิการเป็นผู้รับสารนั้น คนจนยังไม่มีโอกาสในการเข้าถึงข่าวสารได้อย่างเท่าเทียมกับผู้รับสารกลุ่มอื่นๆ ส่วนสิทธิในการเป็นผู้ส่งสารนั้น ดูเหมือนว่า "อภิสิทธิ์" ในการเป็นผู้ส่งสารจะอยู่ในคนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งเท่านั้น แม้แต่การรายงานข่าวสารในส่วนที่ตัวชาวบ้านเองเป็นเนื้อหาข่าวก็ยังถูก "นักข่าว" ทำหน้าที่เป็น "ผู้รายงานแทน" (กาญจนา แก้วเทพ, 2543)

แนวทางการเคลื่อนไหวของสมาชิกคนจนและชาวบ้านปากมุลจึงเป็นแนวทางที่ออกจะดูแข็งกร้าวเพราะประสบการณ์ที่ผ่านมา สอนให้รู้ว่าการเจรจากับรัฐครั้งแล้วครั้งเล่าเป็นความพยายามที่สูญเปล่า ผลการเจรจาทุกครั้งจะต้องลงเอยด้วยการตั้งกรรมการ และในที่สุดเรื่องก็เงียบหายไปเพราะไม่มีกฎหมายรองรับอำนาจของกรรมการในการแก้ไขปัญหา และไม่ได้รับความร่วมมือจากกลไกของรัฐในระดับท้องถิ่น รวมทั้งไม่ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชน การรวมพลังกดดันรัฐบาลจึงเป็นทางเลือกเพื่อให้นายกรัฐมนตรีผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐบาลหันมาให้ความสนใจแก้ปัญหาของผู้ชุมนุมอย่างจริงจังและทันที โดยใช้สภาพปัญหาของแต่ละกลุ่มเป็นฐานในการต่อสู้เรียกร้อง ซึ่งมีผลให้กระบวนการต่อสู้เรียกร้องของกลุ่มสมาชิกคนจนมีความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ (โสฬส ศิริไสย์, 2540)

สมชาย ปรีชาศิลป์กุล (2543) ให้ความเห็นไว้ว่า การแสดงความไม่เห็นด้วยกับระบบ โดยการชุมนุมประท้วงซึ่งมักจะเหลือมๆ ต่อกฎหมายหรือบางทีก็เป็นการละเมิดต่อกฎหมายโดยตรง

ในลักษณะของ “การดื้อแพ่งต่อกฎหมาย” (civil disobedience) นี้ เงื่อนไขสำคัญไม่ได้อยู่ที่การละเมิดกฎหมายธรรมดาๆ หากแต่ต้องเป็นกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมหรืออยุติธรรม นั่นคือผู้กระทำการประท้วงด้วยการดื้อแพ่งต่อกฎหมาย จะต้องสามารถทำให้ประจักษ์แก่สาธารณชนด้วยว่ากฎหมายที่รัฐบาลใช้ในการปกครองต่อพวกเขานั้นไม่ยุติธรรม ซึ่งกว่าที่ประชาชนจะตระหนักและเกิดความกล้าหาญในการดื้อแพ่งต่อกฎหมายนั้น จะต้องผ่านระยะเวลาและกระบวนการทางสังคมที่มักยาวนานเป็นปีๆ หรือหลายสิบปีขึ้นไป

การดื้อแพ่งต่อกฎหมายจึงถือเป็นเรื่องปกติธรรมดาในระบบประชาธิปไตย เป็นความชอบธรรมของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบไม่ชอบด้วยกฎหมาย (the legitimacy of illegal political action) รวมทั้งเป็นการกระทำที่ยืนยันถึงสิทธิบางประการของมนุษย์ที่มีอยู่และควรได้รับความเคารพ ยิ่งไปกว่านั้น การใช้ “สิทธิในการที่จะไม่เชื่อฟังรัฐ” ของประชาชนยังเป็นตัวปรับเปลี่ยนที่สำคัญอันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในทางกฎหมายและทางสังคม เพราะเป็นความขัดแย้งที่จะนำไปสู่การสร้างความยุติธรรม ไม่ใช่ปล่อยให้รัฐหรือผู้มีอำนาจทางกฎหมายผูกขาดการกำหนดทิศทางการเมืองเพียงฝ่ายเดียว (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

ทั้งนี้ ประเด็นที่ชาวบ้านปากมูลเรียกร้องก็คือ “สิทธิชุมชน” ในการจัดการทรัพยากร ที่เคยเป็นจารีตปฏิบัติ ซึ่งไม่ใช่ระบบกรรมสิทธิ์ตามที่เราเข้าใจกันตามกฎหมายตะวันตก แต่เป็นสิทธิในการใช้ประโยชน์ ซึ่งดำรงอยู่ควบคู่กับหน้าที่ในการดูแลรักษา และเป็นกฎเกณฑ์พื้นฐานของการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมาแต่เดิม ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มีอยู่แล้วในพื้นฐานทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น หากแต่ถูกลบเลือนไปในยุคเร่งรัดพัฒนา ท่ามกลางระบบกรรมสิทธิ์ที่สังคมไทยได้ลอกเลียนโลกตะวันตก ให้ยึดถือแต่เรื่องกรรมสิทธิ์ของรัฐและกรรมสิทธิ์ของเอกชน ซึ่งวนเวียนอยู่แต่ในเรื่องของอำนาจและผลประโยชน์ (วิวัฒน์ คติธรรมนิศย์, 2536)

ในทางตรงกันข้าม “สิทธิชุมชน” จะมุ่งเน้นถึงพันธะหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันภายในชุมชนเองและระหว่างชุมชนที่เกี่ยวข้องในการดูแลรักษาทรัพยากรและธรรมชาติแวดล้อม โดยนัยนี้ “สิทธิชุมชน” จึงเป็นเสมือนเครื่องมือหรือกลไกของความสมดุลย์ต่อกระแสอำนาจและผลประโยชน์ และเป็นหลักประกันการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืนที่สุด ซึ่งชาวบ้านปากมูลก็ได้ถือเอาประเด็นดังกล่าวเป็นพื้นฐานในการเรียกร้องให้สาธารณชนได้หันมาตระหนักถึงรากเหง้าของปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และแสวงหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน ประเด็นการเรียกร้องของชาวบ้านปากมูลจึงไม่ใช่เรื่องการต่อสู้เรียกร้องค่าชดเชยที่เป็นธรรมเท่านั้น แต่เป็นการเรียกร้องสิทธิส่วนในเรื่องทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งกล่าวถึงหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน และการมีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชนในการดูแลรักษาทรัพยากรด้วย

การมีส่วนร่วมโดยตรงของชาวบ้านปากมูลในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New social movement) และการใช้สิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐ เพื่อเคลื่อนไหวเรียกร้องให้

เกิดการเปลี่ยนแปลง และรองรับสิทธิในด้านต่างๆ ถือเป็นคุณสมบัติประการสำคัญของประชาสังคม (civil society) และการใช้สิทธิในฐานะที่เป็นพลเมืองแห่งรัฐ ทั้งยังเป็นการแสดงออกและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยด้วย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดเรื่องความเป็นพลเมืองและสิทธิชุมชนเป็นกรอบคิดในการศึกษา การเคลื่อนไหวและกระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ซึ่งมีสิทธิในการสื่อสารและทำการสื่อสารในฐานะ “พลเมือง” ที่มีศักดิ์และสิทธิแห่งความเสมอภาคเท่าเทียมกับประชาชนอื่นๆ ของรัฐ

แนวคิดเรื่องสิทธิในการสื่อสารของพลเมือง

ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนข้อที่ 19 ได้บัญญัติเรื่องสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลไว้เป็นหัวใจสำคัญ โดยระบุว่า "ทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพแห่งความเชื่อ และในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในข้อนี้ หมายรวมถึงสิทธิในการยึดถือความเชื่อและความคิดเห็นโดยไม่ถูกแทรกแซงใดๆ และรวมถึงสิทธิในการแสวงหา รับและถ่ายทอดความคิดและข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อต่างๆ โดยไม่จำกัดประเภทและไม่จำกัดพรมแดนทางภูมิศาสตร์"

ต่อมานักวิชาการในเวทีสหประชาชาติได้นำเรื่องสิทธิและเสรีภาพที่ได้รับการรับรองตามรัฐธรรมนูญ ข้อตกลง และปฏิญญาต่างๆ มาตีความใหม่ตามสถานการณ์ของโลกตะวันตก เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป โดยได้ย้่าจากฐานความคิดในเรื่องสิทธิและเสรีภาพในด้านการสื่อสาร (The Right to Communicate) ว่า สิทธิการสื่อสารนั้น เป็นสิทธิพื้นฐานของมนุษย์ (basic human right) ที่คนอื่นหรือรัฐจะล่วงละเมิดมิได้ นอกจากนี้รัฐยังต้องรับรองและเสริมสร้างสภาพแวดล้อมต่างๆ ให้เหมาะสมกับการใช้สิทธิและเสรีภาพในการสื่อสารอย่างเป็นธรรมแก่ทุกคนอีกด้วย (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2542)

อย่างไรก็ดี นักวิชาการ เช่น Kaarle Nordenstreng จากประเทศฟินแลนด์ ได้ตีความเรื่องสิทธิในการสื่อสารให้กว้างออกไปโดยระบุว่า "ถ้าเราไม่มีสิทธิการสื่อสารเสียแล้ว ก็เท่ากับว่าเราถูกลดทอนศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ลงไป และเท่ากับการปฏิเสธความเป็นคนของเราด้วย" (อ้างในอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2542: 313)

เวทีการระดมความคิดและอภิปรายถกเถียงกันดังกล่าว มีข้อสรุปของแนวความคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพของการสื่อสารว่า ต้องเน้นความเสมอภาคของทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการสื่อสาร โดยต้องเปิดให้มีความหลากหลายของวัฒนธรรมและทิศทางของการสื่อสาร และต้องเปิดให้ทั้งด้านรับและด้านการแสดงออกควบคู่กันไป โดยต้องคำนึงถึงกระบวนการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้มีการโต้ตอบ การมีส่วนร่วมและการเข้าถึงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของการสื่อสารทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ของชุมชนใน ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติด้วย

กรอบความคิดดังกล่าว นับเป็นการย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของสิทธิและเสรีภาพในการ สื่อสาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาความไม่เสมอภาคและความไม่เป็นธรรมในสิทธิการสื่อสารที่ดำรง อยู่ในทุกๆ ระดับ

ต่อมาในช่วงทศวรรษ 1990 การตีความปรัชญาสิทธิมนุษยชนได้ก้าวไปอีกขั้น โดยระบุว่า ต้องครอบคลุมไปถึงสิทธิและเสรีภาพระหว่างคนที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มชนหรือชุมชน (solidarity and collective rights) ซึ่งหมายถึงความสมานฉันท์มากกว่าที่จะมุ่งเน้นสิทธิเสรีภาพของปัจเจก บุคคล ซึ่งนำไปสู่การแข่งขันและแสวงหาประโยชน์ฝ่ายเดียวได้ง่าย

สำหรับประเทศไทย ความเชื่อที่ว่า สิทธิคืออำนาจของผู้เป็นใหญ่ยังคงสืบทอดอยู่ในวิถี วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐและประชาชนอย่างเหนียวแน่น ดังจะพบว่าการ เคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญในแต่ละครั้งจะมีประเด็นสิทธิเสรีภาพเป็นหลักในการ เคลื่อนไหวทุกครั้ง

อย่างไรก็ดี แม้ปัจจุบันสิทธิต่างๆ ของประชาชนจะได้รับการยืนยันและรับรองมากขึ้นตาม รัฐธรรมนูญ แต่ในความเป็นจริงปรากฏว่าประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ยังมีสิทธิที่จะเข้าถึง พื้นที่สื่อซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะและยังมีโอกาสที่จะ "เป็นข่าว" น้อยมาก เนื่องจากผู้มีอำนาจยังคง เป็นฝ่ายผูกขาดพื้นที่ส่วนใหญ่ในสื่อ ทำให้ประชาชนไม่มีอำนาจและไม่มีสิทธิมีเสียงในการแสดง ตัวตนต่อสาธารณะ รวมทั้งไม่มีความชอบธรรมที่จะเป็นแหล่งข่าวในเรื่องของตนเอง (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2544)

อีกนัยหนึ่ง การไม่สามารถเข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะในสื่อมวลชนกระแสหลักดังกล่าว ยัง ทำให้ประชาชนขาดโอกาสในการสร้างความเข้าใจกับสาธารณะโดยตรง หรือขาดสิทธิที่จะให้ สาธารณชนเกิดความเข้าใจในปัญหาและประเด็นการต่อสู้ของตน (The Right to be understood) อันจะเป็นส่วนเติมเต็มในเรื่องของสิทธิการสื่อสารดังที่ Husband (1996, อ้างถึงใน Downing, 2001) ได้กล่าวไว้ด้วย

นอกจากนี้ สื่อสารมวลชนเองก็ยังไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเวทีสาธารณะเพื่อการเติบโตทาง ประชาธิปไตยของพลเมืองอย่างแท้จริง แต่กลับถูกผูกขาดโดยชนชั้นนายทุนและระบบอุปถัมภ์ ตลอดจนอำนาจรัฐ จนทำให้เสียงของประชาชนเป็นที่ได้ยินน้อยลง และเมื่อคนส่วนใหญ่ไม่รู้ ข่าวสาร เรื่องนั้นๆ ก็ไม่มีโอกาสได้เป็นประเด็นสาธารณะที่ต้องการความคิดเห็นและการอภิปราย เพื่อหาเหตุผลหรือข้อยุติ อันเป็นการปิดกั้นสิทธิในการสื่อสารของประชาชนอีกทางหนึ่ง

ชาวบ้านปากมูลได้พยายามสร้างกิจกรรมต่างๆ ขึ้นเพื่อสื่อสารความจริงของตนออกมา โดยเชื่อว่าพลังที่จะทำให้เข้าถึงทรัพยากรของสังคมและสามารถปกป้องการรุกรานชีวิตจากรัฐและ

ทุนมีเพียงการสร้างพลังนอกระบบการเมืองปกติเท่านั้นความพยายามดังกล่าวถือเป็นการใช้สิทธิในฐานะพลเมืองแห่งรัฐ ซึ่งได้รับการบัญญัติเป็นกฎหมาย ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ เป็นการรวมตัวกันในรูปของ “ประชาสังคม” (civil society) เพื่อเปิดพื้นที่สาธารณะที่เป็นอิสระจากรัฐ และเป็นเวทีให้ต่อรองให้รัฐเคารพรับฟังเสียงของคนเล็กๆ ซึ่งแต่เดิมไว้พลังอำนาจหรือไว้ผู้สนใจมากขึ้น

“ขบวนการประชาสังคม” (civil society movements) นี้จึงถูกวิเคราะห์ว่า เป็นขบวนการที่ทำให้การเมืองภาคประชาชนเข้มแข็งขึ้น เนื่องจากการเมืองแบบใหม่ที่เน้นความเป็นปัจเจกชนในฐานะพลเมืองที่กระตือรือร้นและตระหนักรู้ในสิทธิและเสียงที่ตนพึงมี ด้วยการลงมือเคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยตนเอง มากกว่าเรียกร้องผ่านระบบตัวแทนต่างๆ ถือเป็นการใช้สิทธิในการที่จะไม่เชื่อฟังรัฐ (civil disobedience) ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองในระบบประชาธิปไตย

ประชาสังคมแบบใหม่จึงเป็นเรื่องของขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชน เพื่อนำไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยที่เข้มข้นและมีที่ว่างให้กับความแตกต่างหลากหลาย ด้วยการสร้างขีดจำกัดให้รัฐ มากกว่ามุ่งสลายรัฐ เป็นการเปิดพื้นที่ทางการเมืองหรือพื้นที่สาธารณะ (political space/ public space) อีกแบบขึ้นมา ที่ไม่ใช่รัฐ ไม่ใช่ระบบเศรษฐกิจ และไม่ใช่เรื่องส่วนตัว (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

แม้ว่าการรวมตัวกันระดับรากหญ้า ในสายตาของภาครัฐยังไม่ดีขึ้นมากเท่ากับกลุ่มหรือองค์กรอื่น ดังจะเห็นได้จากการสร้างกลุ่มเพื่อต่อต้านการเรียกร้องของชาวบ้านหรือที่เรียกว่ามีอบชนมีอบ และบางครั้งก็มีการปราบปรามค่อนข้างรุนแรง ซึ่งมักไม่ค่อยได้รับความสนใจจากสาธารณชนมากเท่าที่ควร ทั้งที่คนเหล่านี้ต้องประสบชะตากรรมจากนโยบายการพัฒนาที่ผิดพลาด โดยที่ไม่มีส่วนรับรู้และไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเองตั้งแต่แรก แต่เมื่อประสบปัญหาที่กลับกลายเป็นผู้รับผลเหล่านั้นอย่างเต็มที่ ในขณะที่รัฐรวมทั้งกลไกของรัฐกลับพยายามลอยตัวหนีปัญหาและปิดสว่ให้พ้นตัว (โสฬส ศิริไสย์, 2540)

การชุมนุมเรียกร้องของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลและสมัชชาคนจนจึงเป็นเครื่องมือในการต่อรองอำนาจกับรัฐ เรียกร้องให้รัฐหันมารับฟังและเข้าใจ ด้วยการแสดงพลังกดดันให้เกิดเวทีเจรจาต่อรองอย่างเสมอหน้า เพื่อให้รัฐซึ่งเป็นผู้ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนลงมายอมรับว่า โครงการของรัฐทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนจริงและต้องมีการชดเชย จึงเป็นเสมือนการสร้างข้อต่อรองทางการเมืองระหว่างคนจนกับรัฐ เพื่อทดแทนระบบอุปถัมภ์ผ่านนักการเมืองและข้าราชการซึ่งไม่สามารถทำหน้าที่แก้ปัญหาหรือข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านกับรัฐ

นอกจากการชุมนุมและเดินขบวนจะเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างอำนาจของคนจนแล้ว วิธีนี้ยังเป็นการสื่อสารถึงความเจ็บปวด ความทุกข์ยาก และข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับปัญหาข้อเรียกร้องต่อสังคมหรือสาธารณชนอีกด้วย โดยการชุมนุมที่ยืดเยื้อยาวนานจะทำให้สามารถสร้างกิจกรรมเพื่อให้สาธารณชนเข้ามาร่วมรับรู้ปัญหาความเดือดร้อนโดยตรงด้วยตนเอง หรือผ่าน

สื่อต่างๆ ทั้งนี้ การชุมนุมที่มีผู้เข้าร่วมจำนวนมากเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้สาธารณชนได้รับรู้ ว่าคนจนกำลังประสบปัญหาอย่างไร ทำให้ปัญหาของคนจนกระจายไปสู่ความรู้ของสังคม เมื่อ สื่อมวลชนให้ความสนใจรายงานข่าวการชุมนุมอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง ก็จะทำให้ปัญหาและ ข้อร้องเรียนของผู้ชุมนุมกลายเป็นประเด็นสาธารณะที่รัฐบาลหรือผู้เกี่ยวข้องจะต้องให้ความสนใจ และเร่งแก้ไขปัญหา เพราะนั่นหมายถึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องติดตาม

กระบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านจึงถือเป็นกระบวนการรักษาสติธิในการสื่อสารและ แสดงออกภายใต้บริบทของประชาสังคม (civil society) ปัจจุบันที่ค่อยๆ เข้มแข็งขึ้น และเป็น อย่างก้าวที่กลมกลืนไปกับขบวนการเรียกร้องสิทธิมนุษยชนในมิติต่างๆ ที่นอกเหนือไปจากสิทธิใน การมีชีวิตอยู่ ทำให้เกิดการตีความของสิทธิทางการเมืองใหม่ ที่ไม่ได้เน้นเฉพาะสิทธิในการออก เสียงเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงสิทธิของคนพื้นเมือง สิทธิของคนกลุ่มน้อย สิทธิของชุมชน สิทธิคนจน และสิทธิการดำรงอยู่ของธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นสิทธิพื้นฐานที่สำคัญในระบบ การปกครองแบบประชาธิปไตยทั้งสิ้น (White, 1995)

ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเรื่องสิทธิในการสื่อสารของพลเมืองมาเป็นแนวทางในการศึกษา กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ซึ่งคัดค้านและเรียกร้องการ มีส่วนร่วมทางการเมือง ตลอดจนสิทธิชุมชนและการตัดสินใจในชะตากรรมของชุมชน ในฐานะ กลุ่มบุคคลผู้ทำการสื่อสาร (collective communicator) ซึ่งสื่อสารในลักษณะกลุ่ม ไม่ใช่ปัจเจก บุคคล โดยรวมตัวกับชาวบ้านอื่นๆ ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐ และเคลื่อนไหวใน ลักษณะของประชาสังคม เพื่อให้ประชาธิปไตยทางตรงในการต่อรองกับอำนาจรัฐและเรียกร้อง สิทธิต่างๆ ด้วยวิธีการสื่อสารอันหลากหลาย

ทั้งนี้ ในการศึกษาเรื่อง “กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อน ปากมูล” ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดเรื่องสิทธิในการสื่อสารของพลเมือง เป็นแนวทางในการหาคำตอบว่า กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลได้เคลื่อนไหวและพัฒนาการสื่อสารต่อสู้ เพื่อปกป้องเรียกร้อง สิทธิต่างๆ ของชุมชนได้อย่างไรบ้าง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่า แม้ว่าการสื่อสารมวลชนในปัจจุบันจะ พัฒนาไปมาก รวมทั้งมีหลักประกันเสรีภาพที่เพิ่มมากขึ้น แต่สื่อมวลชนก็ยังคงละเลยที่จะรายงาน ความเป็นไปในภาคประชาชน และมักจะบอกเล่าปัญหาหรือนำเสนอแนวทางการแก้ไขด้วยวิธีคิด และรูปแบบเดิมๆ อยู่เสมอ

พลินี ศิริรังษี (2542) ศึกษา “การใช้สื่อของกลุ่มต่างๆ ในสถานการณ์ความขัดแย้ง กรณี การก่อสร้างโครงการท่อส่งก๊าซจากแหล่งยาดานาผ่านป่าสงวนแห่งชาติห้วยเขย่ง” โดยวิเคราะห์ วาทกรรมของกลุ่มต่างๆ ที่ปรากฏในสื่อมวลชนระดับชาติและท้องถิ่น พบว่า กลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในกรณีความขัดแย้งได้พยายามใช้สื่อในการสร้างวาทกรรมเพื่อให้เห็นว่ามุมมองและความเชื่อของตนนั้นถูกต้อง โดยกลุ่มผู้คัดค้านจะพยายามจัดกิจกรรมรณรงค์เป็นระยะๆ ได้แก่ แจกใบปลิว จัดสัมมนา ทำพิธีทางสงฆ์ เช่น บวชป่า หรือสวดอิติปิโสปิดป่าทุกซีกให้กับที่ดิน นอกจากนี้ยังผลิตสื่อขึ้นใช้เองด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ประเด็นการคัดค้านคงอยู่ในความสนใจของสาธารณะ โดยพยายามให้สื่อมวลชนเป็นตัวกลางในการนำเสนอข่าวสารของกลุ่มผู้คัดค้านสู่สาธารณะ

พลินี พบว่า อุปสรรคในการใช้สื่อของกลุ่มผู้คัดค้านคือ สื่อมวลชนมักสนใจแต่รูปแบบของกิจกรรม ไม่ได้สนใจข้อเรียกร้องหรือเนื้อหาที่กลุ่มผู้คัดค้านต้องการสื่อสารเท่าที่ควร ทำให้ประชาชนทั่วไปไม่เข้าใจว่าทำไมต้องมีการเคลื่อนไหวคัดค้าน และสงสัยว่าการคัดค้านมีเบื้องหน้าเบื้องหลัง นอกจากนี้ การที่สื่อมวลชนยังเห็นกลุ่มผู้คัดค้านเป็น “ผู้ขัดขวางการพัฒนา” และสร้างความวุ่นวายให้กับสังคม รวมทั้งมองการเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นเรื่องตลก ไม่จริงจัง ยังเป็นอุปสรรคที่สำคัญอีกประการหนึ่งด้วย

งานวิจัยของพลินีสะท้อนให้เห็นถึงประเด็นเรื่องการปกป้อง “สิทธิชุมชน” ของคนกลุ่มเล็กๆ ในสังคม ซึ่งได้เรียนรู้และพยายามที่จะสร้างพลังอำนาจในการต่อรองให้กับตนเอง โดยการสร้างกิจกรรมต่างๆ ขึ้นมาเพื่อเรียกร้องความสนใจให้สื่อมวลชนนำข้อมูลไปเผยแพร่สู่สาธารณะ รวมทั้งพยายามจัดกิจกรรมขึ้นเพื่อสื่อสารกับสาธารณะด้วยตนเอง เนื่องจากข้อจำกัดทางการสื่อสารซึ่งไม่สามารถเข้าไปใช้พื้นที่ในสื่อมวลชนกระแสหลักได้

สำหรับงานวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล” จะพูดถึงประเด็นเดียวกัน หากแต่มีขอบเขตการวิจัยต่างออกไป กล่าวคือ งานวิจัยของพลินีจะศึกษาถึงการใช้สื่อของกลุ่มต่างๆ ส่วนงานวิจัยเล่มนี้จะศึกษาเฉพาะกระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มผู้คัดค้านเท่านั้น

ในส่วนของงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับการนำเสนอข่าวสิ่งแวดล้อม ได้แก่ งานของจิรวรรณ กมลรัตนโยธิน (2536) ซึ่งศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์เนื้อหาและความหมายของรายการสารคดีสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ (2532-2534)” โดยวิเคราะห์การนำเสนอวาทกรรมทางสิ่งแวดล้อมของรายการสารคดีสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ 6 รายการ ผลการวิจัยพบว่า สารคดีทางโทรทัศน์ส่วนใหญ่ยังคงเสนอแนวทางแก้ไขแบบการรณรงค์เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมระดับบุคคลมากกว่าการเปลี่ยนระบบการบริหารจัดการ ทั้งนี้สารคดีสั้นรณรงค์รักษาสิ่งแวดล้อมจะมีผู้ชมจำนวนมาก เนื่องจากสั้นและดูง่ายเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว อีกทั้งเข้าถึงคนดูได้กว้างขวางเนื่องจากสถานีโทรทัศน์ให้ออกอากาศในช่วง prime time ได้ เพราะใช้เวลาไม่มาก วาทกรรมการ

แก้ปัญหาแนวรณรงค์จึงเป็นที่รู้จักและแพร่หลายมากกว่า เป็นการตอกย้ำว่าการแก้ปัญหาเช่นนี้เหมาะสมแล้ว ส่วนสารคดีขนาดยาวซึ่งเสนอวิถีคิดและการแก้ไขปัญหาในระดับปฏิรูปจะมีผู้ชมน้อย เนื่องจากมีรายละเอียดมาก ต้องใช้เวลานานและยากต่อความเข้าใจ เพราะเป็นเรื่องใหม่นอกจากนี้สารคดีส่วนใหญ่ยังเน้นการนำเสนอภาพธรรมชาติที่งดงาม ทำให้ผู้ชมซึ่งเป็นคนเมืองมองสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของสุนทรียภาพ และดูเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ในขณะที่เรื่องของการดำรงชีพ เช่น เรื่องฝนแล้ง ที่ดินทำกิน ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องสิ่งแวดล้อมของคนชนบทเป็นเรื่องที่พบจากรายการสารคดีสิ่งแวดล้อมได้น้อย

งานวิจัยของจิรวรรณชี้ให้เห็นว่า ในภาวะวิกฤตสิ่งแวดล้อมของสังคมปัจจุบัน ซึ่งประชาชนควรได้รับทราบข้อมูลและแนวทางการดำเนินงานแก้ไข แทนที่สื่อมวลชนจะเข้ามามีบทบาทในการสร้างความตระหนักรู้ให้กับผู้คนในสังคม โดยส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ แต่เรื่องของสิ่งแวดล้อมที่สื่อมวลชนได้เลือกมานำเสนอหรือรายงานต่อสาธารณชนกลับปลูกฝังและตอกย้ำลักษณะวิถีคิด ซึ่งทำให้คนในสังคมเพิกเฉยหรือละเลยต่อปัญหา โดยมองเห็นเฉพาะเรื่องที่น่าใจง่ายและคิดแก้ปัญหาแต่เรื่องใกล้ตัว

ยิ่งไปกว่านั้น งานวิจัยหลายฉบับยังขาดมิติเรื่องทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และชุมชน ทั้งยังขาดการศึกษาจากแง่มุมของชาวบ้าน โดยจะพบว่า แม้สื่อมวลชนจะมีการติดตามและนำเสนอข่าวสารในกรณีความขัดแย้งเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม แต่ลักษณะการรายงานข่าวของสื่อมวลชนก็ไม่ได้ช่วยประสานความขัดแย้งเท่าใดนัก และมีบ่อยครั้งที่สื่อมวลชนไม่ได้สนใจปัญหาข้อเรียกร้องของผู้ที่เดือดร้อนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ในบางครั้งสื่อมวลชนยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการขยายความขัดแย้งอีกด้วย ทำให้ผู้คัดค้านส่วนใหญ่ซึ่งยากจนและเสียเปรียบไม่มีโอกาสได้เข้าไปใช้พื้นที่สื่อในการบอกเล่าเช่นเดียวกับผู้ที่เกี่ยวข้องฝ่ายอื่นๆ

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (1994) ศึกษาวาทกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมในสื่อสารมวลชนไทย ในเรื่อง “Environmental Discourses in The Thai Media” กรณีเขื่อนแก่งกรุง จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยวิเคราะห์ข่าวและสารคดีสิ่งแวดล้อมจากหนังสือพิมพ์ 6 ฉบับ ในช่วงเดือนพฤษภาคม – สิงหาคม 2533 พบว่า สื่อมวลชนจะนำเสนอประเด็นปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมโดยเน้นเรื่องความรุนแรงของกลุ่มผู้คัดค้าน เพื่อดึงความสนใจจากผู้อ่าน ทำให้เกิดความเข้าใจในทางลบ นอกจากนี้ยังเสนอความขัดแย้งอิงกับจุดยืนทางการเมือง ทำให้การแบ่งฝักแบ่งฝ่ายทางการเมืองกลายเป็นจุดตัดสินใจที่ขาดในกรณีที่เกิดความขัดแย้ง โดยมีนักการเมืองเป็นแหล่งข่าวหลัก ประเด็นทางการเมืองจึงได้รับความสนใจมากกว่าปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การนำเสนอข่าวความขัดแย้งในเรื่องสิ่งแวดล้อมซึ่งไม่ค่อยต่อเนื่องทันเหตุการณ์ยังได้ทำให้ประเด็นการเรียกร้องของผู้คัดค้านหลุดไปจากความสนใจของผู้อ่านได้ง่าย

ดังนั้น ข้อที่มีประโยชน์สำคัญกับวิทยานิพนธ์เล่มนี้จึงอยู่ที่ มิติทางการเมืองอันได้แก่การรายงานข่าวความขัดแย้ง และมิติทางความรู้ซึ่งเป็นวาทกรรมจากบทความวิชาการหรือคำให้สัมภาษณ์ในเรื่องระบบนิเวศน์ ตลอดจนการจัดการทรัพยากรและวิถีชีวิตซึ่งเป็นเรื่องที่สาธารณะเข้าใจได้ยาก เนื่องจากไม่เห็นภาพ จึงไม่ได้รับความสนใจจากสื่อมากนัก และทำให้ไม่มีผลต่อการสร้างกระแสประชาคมตามที่ควร

เยาวดา ตฤชณานนท์ (2535) ศึกษาเรื่อง “ท่าทีของสื่อมวลชนต่อโครงการก่อสร้างเขื่อนพลังน้ำของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนน้ำโจน เขื่อนแก่งกรุง เขื่อนปากมูล” จากรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2525-2533 พบว่า หนังสือพิมพ์มีท่าทีคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนเพื่อสนองต่อความต้องการของผู้อ่านซึ่งเป็นเป้าหมายทางการตลาด โดยใช้เนื้อหาการอนุรักษ์ไปในทางขยาข่าว ทั้งนี้มีกลุ่มอนุรักษ์หรือฝ่ายคัดค้านเป็นปัจจัยสร้างความสมบูรณ์ให้กับประเด็นข่าวขัดแย้ง โดยการสร้างกิจกรรมและจุดประเด็นข่าวใหม่ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับบรรณาธิการทำงานและธุรกิจของหนังสือพิมพ์ ผลการวิจัยพบว่า ข่าวเขื่อนน้ำโจนมีองค์ประกอบสำคัญของการเป็นข่าวและมีจุดขายที่สมบูรณ์มากกว่าข่าวเขื่อนแก่งกรุงและเขื่อนปากมูล เนื่องจากประเด็นคัดค้านเขื่อนน้ำโจนมีผลกระทบกว้างขวาง ทำให้มีแนวร่วมในการคัดค้านมากมาย ขณะที่เขื่อนแก่งกรุงและเขื่อนปากมูลมีประเด็นเรื่องการอนุรักษ์น้อยเพราะขนาดเล็กและส่งผลกระทบต่อธรรมชาติน้อยกว่า นอกจากนี้การสร้างเขื่อนทั้งสองยังมีผู้ให้การสนับสนุนหลายฝ่าย ทำให้น้ำหนักของการแตกประเด็นข่าวหรือเนื้อหาของข่าวน้ำโจนน้อยกว่าเขื่อนน้ำโจน

วิลาสณี พิพิทกุล (2537) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการสื่อสารเรื่องความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อม กรณีมลพิษของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง” จากหนังสือพิมพ์ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น รวมทั้งนโยบาย กระบวนการกำหนดและเลือกสรรข่าวสารของหนังสือพิมพ์พบว่า หนังสือพิมพ์จะเริ่มตีตัวและนำเสนอข่าวความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังต่อเมื่อเหตุการณ์ได้ทวีความรุนแรงขึ้นแล้ว และจะเสนอในรูปแบบของการรายงานความคืบหน้าของเหตุการณ์แต่ละวัน โดยมุ่งชูประเด็นความขัดแย้งและผลกระทบเพื่อขายข่าวมากกว่าให้ความรู้ความเข้าใจและสร้างความตระหนักในความจำเป็นของการแก้ปัญหา ซึ่งลักษณะการนำเสนอข่าวดังกล่าวส่งผลให้คนในสังคมตื่นตัวและรับรู้ปัญหาเป็นครั้งๆ ไปเท่านั้น ทั้งนี้หนังสือพิมพ์ไม่ได้เสนอภาพการเคลื่อนไหวในเชิงสร้างสรรค์เสมอไป นอกจากนี้ยังไม่ได้สนใจประเด็นข้อเรียกร้องของผู้เคลื่อนไหวอย่างแท้จริงด้วย

จะเห็นได้ว่างานวิจัยทั้ง 3 เรื่องข้างต้น มีประเด็นร่วมเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในกรณีความขัดแย้งระหว่างโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐและประชาชนผู้คัดค้าน คือ ในการนำเสนอข่าว สื่อมวลชนมักมุ่งไปที่ประเด็นความขัดแย้งมากกว่าจะนำเสนอข้อมูลข้อเท็จจริงเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ หรือสร้างความตระหนักในความจำเป็นของการแก้ปัญหา ทำให้

ประชาชนทั่วไปไม่เข้าใจเหตุผลในการเคลื่อนไหวคัดค้านของผู้ชุมนุมในแต่ละกรณี ซึ่งข้อสรุปนี้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนซึ่งมุ่งเน้นข่าวสารเกี่ยวกับความขัดแย้งและประเด็นทางการเมืองมากกว่าจะเจาะลึกไปที่ตัวปัญหา จึงทำให้ขาดมิติในแง่ของชุมชนและสิทธิชุมชนโดยสิ้นเชิง

อย่างไรก็ดี ท่ามกลางภาวะการสื่อสารที่ถูกปิดกั้น กระแสของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมก็ได้หนุนนำให้กลุ่มผู้คัดค้านซึ่งเป็นคนเล็กๆ ในสังคมเริ่มลุกขึ้นมาเป็นผู้สื่อสาร (communicator) ด้วยตนเอง โดยพยายามหยิบยกสิทธิเสรีภาพที่ประกาศไว้ในรัฐธรรมนูญมาใช้หลายประเด็น คล้ายกับจะลองนำกฎหมายสูงสุดของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ อาทิ สิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสารสาธารณะ สิทธิในการชุมนุมอย่างสงบ และสิทธิชุมชนในการดูแลจัดการทรัพยากร เป็นต้น

สำหรับการทบทวนงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเขื่อนปากมูล พบว่า งานวิจัยในระยะแรกจะมุ่งเน้นศึกษาในเรื่องของความขัดแย้ง โดยพิจารณาถึงเหตุผลความเป็นมาของโครงการอันเกิดจากนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ ประกอบกับการก่อรูปของขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านในมิติทางรัฐศาสตร์ ดังจะพบตัวอย่างได้จากงานวิจัยของจันทนา สุทธิจारी (2535) เรื่อง "กระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐด้านสาธารณูปการ: ศึกษาการสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า" ซึ่งมุ่งศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐบาลต่อโครงการสร้างเขื่อนเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า 3 โครงการคือ โครงการเขื่อนน้ำโจน โครงการเขื่อนแก่งกรุง และโครงการเขื่อนปากมูล

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยของสรพงศ์ ศรียานงค์ (2539) เรื่อง "การเมืองเรื่องเขื่อน: ศึกษากรณีโครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล" ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจสาเหตุความขัดแย้งที่เกิดขึ้น รวมทั้งวิธีการต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มผู้เสียประโยชน์ และงานวิจัยของสมศรี ชัยวณิชยา (2540) เรื่อง "เขื่อนปากมูล: เหตุแห่งความขัดแย้งในสังคมไทย (พ.ศ.2530-2538)" ซึ่งศึกษาทัศนคติและยุทธวิธีที่กลุ่มผู้สร้างเขื่อนและกลุ่มผู้คัดค้านใช้ในการจัดการกับความขัดแย้ง ก็จัดเป็นงานศึกษาที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย

ต่อมาในระหว่างปี พ.ศ. 2540-2542 ซึ่งชาวบ้านปากมูลได้เคลื่อนไหวเข้มข้นขึ้นหลังจากที่ได้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายในนามของ "สมัชชาคนจน" แม้จะมีงานวิจัยอีกชุดหนึ่งซึ่งมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะกลุ่มชาวบ้านในฐานะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น งานศึกษาของประภาส ปิ่นตบแต่ง (2541) เรื่อง "การเมืองบนท้องถนน : 99 วัน สมัชชาคนจนและประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคม" และงานของ Missingham (1999) เรื่อง "The Assembly of the Poor in Thailand: from Local Struggles to National Social Movement"

แม้งานศึกษาของประภาส และ Missingham จะให้ภาพการรวมกลุ่มของชาวบ้านปากมูลและสมัชชาคนจนอย่างลึกซึ้ง แต่งานวิจัยดังกล่าวก็ยังขาดการให้น้ำหนักในมิติของการสื่อสาร ซึ่ง

สอดคล้องกับการศึกษาของ Downing (2001) เรื่อง "Radical Media: Rebellious Communication and Social Movements" ที่พบว่า งานศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมส่วนใหญ่ มักจะขาดจุดเน้นในเรื่องของการสื่อสารและการใช้สื่อของขบวนการซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเคลื่อนไหว ส่วนงานศึกษาที่เน้นในด้านมิติการสื่อสารก็มักจะขาดการอ้างอิงถึงขบวนการเคลื่อนไหวในฐานะบุคคลผู้ทำการสื่อสาร

อย่างไรก็ดี งานศึกษาเกี่ยวกับเขื่อนปากมูลที่กล่าวถึงทั้งหมดข้างต้น ไม่ว่าจะเป็งานศึกษาในกลุ่มแรก ได้แก่ งานของจันทนา (2535) สรพงศ์ (2539) และสมศรี (2540) ซึ่งเน้นมิติในเรื่องของความขัดแย้ง หรืองานศึกษาในกลุ่มที่สอง ได้แก่ งานของประภาส (2541) และ Missingham (1999) ซึ่งเน้นมิติของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม พบว่า งานศึกษาทุกเล่มไม่ได้ปฏิเสธความสำคัญของสื่อมวลชนกระแสหลักที่มีต่อความขัดแย้งหรือขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน เพียงแต่งานศึกษาดังกล่าว ล้วนให้ความสำคัญกับประเด็นในด้านอื่นๆ มากกว่าประเด็นด้านการสื่อสารซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมดังที่ Downing (2001) ได้กล่าวไว้

ในงานศึกษาเรื่อง "Politics of Representation : Assembly of the Poor and the Usage of Media in the Making of a Social Movement in Thailand" ของ Rungrawee Chalernsripinyorat (2002) ซึ่งศึกษาการนำเสนอข่าวของสมาชิกคนจนกรณีเขื่อนปากมูลและเขื่อนราษีไศลในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐและหนังสือพิมพ์ข่าวสดในช่วงปี 2543 พบว่า ความสามารถในการเข้าถึงสื่อมวลชนยังไม่ใช่เครื่องยืนยันว่าสมาชิกคนจนจะสามารถควบคุมขอบเขตและเนื้อหาของนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนได้ เนื่องจากการกำหนดขอบเขตและเนื้อหาข่าวสารที่จะส่งผ่านไปยังสาธารณะจะต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกจากนักหนังสือพิมพ์ในฐานะผู้จัดการพื้นที่ ซึ่งสัมพันธ์กับจุดยืนทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ ระบบการรวบรวมข่าว จรรยาบรรณวิชาชีพ รวมทั้งบริบททางสังคมและเมืองด้วย โดย Rungrawee สรุปว่า ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นตัวกำหนดรูปแบบหรือลักษณะการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ ซึ่งทำให้ข่าวสารการชุมนุมประท้วงของสมาชิกคนจนที่ได้รับการนำเสนอสามารถเป็นได้ทั้งในทางสนับสนุนและขัดขวางการต่อสู้ของกลุ่มในขณะเดียวกัน

Ishida (2002) ศึกษาเรื่อง "Glocalising and Environmental Conflict: Thai press and Pak Mun Dam" จากการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐและหนังสือพิมพ์มติชน ในช่วงระยะเวลา 12 ปี ตั้งแต่ปี 2532 จนถึงไตรมาสแรกของปี 2544 พบว่า ความสนใจของสื่อมวลชนมักแปรเปลี่ยนไปตามลักษณะกิจกรรมของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน รวมทั้งสภาพทางเศรษฐกิจและจุดยืนทางการเมืองของแต่ละหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้สื่อมวลชนจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่มีการเผชิญหน้าว่ามี "คุณค่าข่าว" มากกว่ากิจกรรมอื่นๆ โดยจะนำความซับซ้อนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

มาเรียบเรียงเป็นโครงเรื่องที่มี "พระเอก" และ "ผู้ร้าย" เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อ่านและทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้ง่ายขึ้น

ธีรพล อ้นมัย (2543) ศึกษาเรื่อง "บทบาทหนังสือพิมพ์กับการพึ่งพาข่าวสารของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการสร้างเขื่อนปากมูล" จากหนังสือพิมพ์ส่วนกลางจำนวน 7 ฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ข่าวสด มติชน เดลินิวส์ ไทยโพสต์ กรุงเทพธุรกิจ และสยามรัฐ หนังสือพิมพ์ส่วนท้องถิ่นจำนวน 2 ฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์อุบลรัตน์ และปทุมมาลัย ในช่วงระหว่างวันที่ 23 มีนาคม 2542-23 มีนาคม 2543 พบว่า ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว หนังสือพิมพ์และสื่ออื่นๆ มีการรายงานข่าวสารการชุมนุมของชาวบ้านน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับการชุมนุมในอดีต ทั้งๆ ที่เป็นการชุมนุมที่มีระยะเวลายาวนาน นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ยังคงนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับความขัดแย้งเป็นหลัก โดยหนังสือพิมพ์ส่วนกลางจะมีทิศทางการนำเสนอข่าวค่อนข้างไปในทิศทางลบต่อรัฐบาลและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ในขณะที่หนังสือพิมพ์ส่วนท้องถิ่นจะเสนอข่าวในทิศทางลบต่อชาวบ้าน แต่เป็นบวกต่อรัฐบาลและ กฟผ. นอกจากนี้ การนำเสนอข่าวส่วนใหญ่ยังมาจากแหล่งข่าวเพียงด้านเดียว ไม่มีการนำเสนอจากคู่กรณีพร้อมกัน จึงไม่สามารถนำไปสู่การคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งได้

เมื่อพิจารณากลุ่มงานศึกษาซึ่งให้ความสำคัญกับมิติทางด้านการสื่อสารข้างต้น พบว่างานวิจัยทั้ง 3 เล่ม จะเน้นศึกษาการนำเสนอข่าวความขัดแย้งกรณีเขื่อนปากมูล จากด้านของสื่อมวลชนเป็นหลัก โดยงานวิจัยของ Rungrawee (2002) จะเน้นศึกษาการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชน เช่นเดียวกับงานของ Ishida (2002) ส่วนงานของ ธีรพล (2543) แม้จะมีการศึกษาในมิติของชาวบ้านรวมอยู่ด้วย แต่ก็ยังเป็นมิติด้านการพึ่งพา เปิดรับ และคาดหวังจากสื่อมวลชนมากกว่าจะศึกษาชาวบ้านในฐานะผู้ทำการสื่อสารที่มีศักยภาพ

ในแง่ของวิธีการศึกษา จะเห็นได้ว่างานวิจัยทุกเรื่องข้างต้น เป็นงานวิจัยที่ศึกษาโดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นหลัก แม้จะมีการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่บ้าง แต่ก็ยังไม่มีการศึกษาเจาะลึกในส่วนของการสื่อสารของกลุ่มผู้คัดค้าน รวมทั้งไม่ค่อยกล่าวถึงการประเมินผลการสื่อสารของผู้ส่งสารมากนัก ดังนั้น ในงานวิจัยเรื่อง "กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล" ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเฉพาะกระบวนการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน และศึกษาการประเมินผลการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านในฐานะผู้ส่งสาร (audience as communicator) ซึ่งติดตามและประเมินผลการสื่อสารของตนเอง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (depth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group interview) เป็นแนวทางหลักในการเก็บข้อมูล

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล” ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) สัมภาษณ์เจาะลึก (depth interview) และการสนทนากลุ่มย่อย (focus group interview) รวมทั้งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูล

ทั้งนี้ ขั้นตอนในการเก็บข้อมูลจะแบ่งเป็น 3 ระยะได้แก่

1) การสำรวจและเก็บข้อมูลเบื้องต้น (มิถุนายน 2543-มีนาคม 2544)

ในขั้นตอนนี้จะเป็นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางท่าน พร้อมทั้งร่วมสังเกตการณ์ในเวทีสัมมนาที่มีตัวแทนชาวบ้านและนักวิชาการเข้าร่วม นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้เข้าร่วมสังเกตการณ์และพูดคุยกับชาวบ้านซึ่งชุมนุมอยู่ที่หน้าทำเนียบรัฐบาลขณะนั้น เพื่อประเมินและคัดเลือกเหตุการณ์ตัวอย่าง รวมทั้งทดสอบความเป็นไปได้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม (มิถุนายน 2544-ตุลาคม 2544)

หลังจากคัดเลือกเหตุการณ์ตัวอย่างเพื่อทำการศึกษาได้แล้ว ในขั้นตอนถัดมาผู้วิจัยจึงทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม อันได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการจัดสนทนากลุ่ม 3 ครั้งเกี่ยวกับเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบ และอดอาหาร ที่หมู่บ้านแม่มนม้นยืน 1 ริมสันเขื่อนปากมูล ในระหว่างนี้ ผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตการณ์การประชุมและการเก็บข้อมูลวิจัยเรื่องพันธู์ปลาของชาวบ้าน พร้อมทั้งได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ในเวทีสัมมนาทั้งในระดับส่วนกลางและในระดับพื้นที่ ซึ่งจัดขึ้นในระหว่างนั้นด้วย

3) การเก็บข้อมูลเพิ่มเติม (ธันวาคม 2544-กุมภาพันธ์ 2545)

ภายหลังจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในขั้นตอนถัดมา ผู้วิจัยจึงได้ทำการสัมภาษณ์เพิ่มเติมในส่วนของผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นสื่อมวลชนที่ติดตามนำเสนอข่าวสารความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านในระหว่างช่วงเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบ และอดอาหาร เพื่อเพิ่มมุมมองและความเข้าใจต่อกระบวนการสื่อสารสาธารณะของชาวบ้าน ในแง่มุมของสื่อมวลชนผู้คัดเลือกข่าวสารมานำเสนอต่อสาธารณะ

การสำรวจและเก็บข้อมูลเบื้องต้น

การสำรวจและเก็บข้อมูลเบื้องต้น มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจภาพรวมเกี่ยวกับพัฒนาการและที่มาของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล รวมทั้งปัญหาข้อเรียกร้อง กระบวนการเคลื่อนไหวต่อสู้ ตลอดจนศึกษารูปแบบวิธีสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านดังกล่าว นอกจากนี้ ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างชาวบ้าน และทดสอบความเป็นไปได้ในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (focus group interview) การสำรวจข้อมูลในขั้นตอนนี้ แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ การสำรวจข้อมูลจากเอกสาร และการสำรวจข้อมูลจากการสัมภาษณ์

1. การสำรวจข้อมูลจากเอกสาร

ขั้นตอนนี้เป็นการจัดเก็บเอกสารและบันทึกเทปรายการ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจกระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล โดยรวบรวมจากหนังสือ บทความที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางวิชาการและเอกสารของกลุ่มผู้คัดค้าน รวมทั้งข่าวและรายการต่างๆ ที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบ และอดอาหาร ในช่วงเดือนพฤษภาคม-เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2543 ดังนี้

- (1) ข่าวและบทความจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ข่าวสด และหนังสือมติชนรายสัปดาห์
- (2) วิดีทัศน์ภาพข่าวและรายการจากทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 7 และไอทีวี
- (3) เทปบันทึกเสียงรายการจับจ้องมองสื่อ ซึ่งออกอากาศวันที่ 23 กรกฎาคม 2543
- (4) เอกสารเผยแพร่ของกลุ่มสมัชชาคนจนและเอกสารแถลงข่าวในแต่ละช่วงเหตุการณ์

2. การสัมภาษณ์เจาะลึก

ขั้นตอนนี้เป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวนทั้งหมด 15 ราย แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) แกนนำชาวบ้าน 5 ราย 2) ที่ปรึกษา 5 ราย 3) นักวิชาการ 2 ราย และ 4) สื่อมวลชน 3 ราย โดย 3 กลุ่มแรกคัดเลือกจากโครงสร้างการรวมกลุ่มและบทบาทที่สามารถให้ข้อมูลการเคลื่อนไหวของกลุ่มได้ ส่วนกลุ่มสื่อมวลชน เป็นการสัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อให้เห็นมุมมองความคิดในการนำเสนอข่าว และผลสะท้อนของการเปิดพื้นที่สู่สังคมของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านกรณีเขื่อนปากมูล โดยคัดเลือกจากสื่อมวลชนที่ติดตามความเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้คัดค้านและสามารถให้ข้อมูลได้

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 ราย มีดังนี้

ทีมพ่อครัวใหญ่หรือแกนนำชาวบ้าน

ชื่อ	ภูมิลำเนา/ บทบาทหน้าที่	วัน/สถานที่สัมมนา
1. พ่อทองเจริญ สีหาธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - แกนนำบ้านวังใหม่ อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี และตัวแทนพ่อครัวใหญ่ของกรณีเขื่อนปากมูลเมื่อรวมกับสมัชชาคนจน - เข้าร่วมยึดสันเขื่อน แต่ไม่ได้ร่วมในเหตุการณ์ปั่นทำเนียบและอดอาหาร 	8 กรกฎาคม 2544, บ้านวังใหม่ อุบลราชธานี
2. แม่สมปอง เวียงจันทร์	<ul style="list-style-type: none"> - แกนนำบ้านวังสะแบงใต้ อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี - เข้าร่วมยึดสันเขื่อนและปั่นทำเนียบ รวมทั้งร่วมอยู่ในเหตุการณ์อดอาหาร 	10 มิถุนายน 2544, หมู่บ้านแม่มนม้นยืน 1 อุบลราชธานี
3. แม่ปราณี โนนจันทร์	<ul style="list-style-type: none"> - แกนนำบ้านปากบุง อ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี - เข้าร่วมยึดสันเขื่อน และปั่นทำเนียบ รวมทั้งร่วมอยู่ในเหตุการณ์อดอาหาร 	7 มกราคม 2544 และ 9 มีนาคม 2544, หน้าทำเนียบรัฐบาล และ 19 สิงหาคม 2544, สหกรณ์การเกษตรปากมูลจำกัด
4. แม่สุดใจ มหาชัย	<ul style="list-style-type: none"> - แกนนำบ้านหัวเหวหมู่ 11 อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี - เข้าร่วมยึดสันเขื่อน รวมทั้งร่วมอยู่ในเหตุการณ์ปั่นทำเนียบและอดอาหาร 	7 กรกฎาคม 2544, บ้านหัวเหวหมู่ 11 อุบลราชธานี
5. แม่สัมฤทธิ์ เวียงจันทร์	<ul style="list-style-type: none"> - แกนนำบ้านหัวเหวหมู่ 4 อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี - เข้าร่วมยึดสันเขื่อนและปั่นทำเนียบ แต่ไม่ได้ร่วมในเหตุการณ์อดอาหาร 	10 มิถุนายน 2544, หมู่บ้านแม่มนม้นยืน 1 อุบลราชธานี

ทีมประสานงานซึ่งเป็นเอ็นจีโอ (NGO)

ชื่อ	ภูมิหลัง/ บทบาทหน้าที่	วัน/สถานที่สัมมนา
6. วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์	- ที่ปรึกษาศูนย์ชุมชนคนกลุ่มปัญหาเพื่อน	9 กรกฎาคม 2544, กรุงเทพฯ
7. ประสิทธิ์พร กาฬอ่อนศรี	- ที่ปรึกษาและฝ่ายข่าวส่วนกลาง กองเลขานุการสมัชชาคนจน กลุ่มเพื่อนประชาชน (FOP)	11 ธันวาคม 2543 และ 29 พฤษภาคม 2544, กรุงเทพฯ
8. หาญณรงค์ เยาวเลิศ	- ผู้ประสานงานมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่า และพรรณพืชแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์	21 มิถุนายน 2544, กรุงเทพฯ
9. สมภาร คินดี	- พี่เลี้ยง ที่ปรึกษา และผู้ประสานงาน เครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้	8 กรกฎาคม 2544 และ 6 ตุลาคม 2544, หมู่บ้านแม่มน้อย 1 อุบลราชธานี
10. พนา ใจตรง	- ผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรปากมูล จำกัด	8 กรกฎาคม 2544, อุบลราชธานี

ทีมประสานงานซึ่งเป็นนักวิชาการ

ชื่อ	ภูมิหลัง/ บทบาทหน้าที่	วัน/สถานที่สัมมนา
11. ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ	- ผู้อำนวยการเครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ (ที่ปรึกษา เอ็นจีโอ และนักวิชาการ)	18 สิงหาคม 2544, หมู่บ้านแม่มน้อย 1 อุบลราชธานี
12. ประภาส ปิ่นตบแต่ง	- อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ที่ปรึกษาและนักวิชาการ)	25 มิถุนายน 2544, กรุงเทพฯ

สื่อมวลชน

ชื่อ	ภูมิหลัง/ บทบาทหน้าที่	วัน/สถานที่สัมภาษณ์
13. สุภากร บุณปาน	- บรรณาธิการบริหารหนังสือพิมพ์ข่าวสด	13 ธันวาคม 2544, กรุงเทพฯ
14. สมจิตต์ นวเครือสินทร	- ผู้สื่อข่าวสถานีโทรทัศน์ช่อง 7	18 กุมภาพันธ์ 2545, สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์
15. ณาตยา แวรวีรุคปต์*	- ผู้สื่อข่าวสถานีโทรทัศน์ ITV	22 กุมภาพันธ์ 2545, สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์

คำถามกลุ่มแกนนำชาวบ้านและทีมประสานงานจะถามในประเด็นการรวมกลุ่ม การประสานงานภายในและการสื่อสารกับสังคมภายนอก ส่วนคำถามกลุ่มสื่อมวลชนจะถามในประเด็นวิธีการติดต่อสื่อสารกับกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน และมุมมองในการนำเสนอข่าว

การคัดเลือกกลุ่มชาวบ้าน

การสนทนากลุ่มย่อย (focus group interview) เกี่ยวกับเหตุการณ์กรณีศึกษาจะแบ่งเป็น 3 ครั้ง ในแต่ละครั้งจะจัดขึ้นที่หมู่บ้านแม่ภูมุนั่นยืน 1 ริมสันเขื่อนปากมูล โดยใช้โรงเรียนและศาลาการประชุมที่ชาวบ้านเรียกว่า "บ้านสามหลัง" เป็นสถานที่ในการสนทนา

การสนทนากลุ่มจะสนทนาเกี่ยวกับเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบ และอดอาหาร ตามลำดับ โดยให้ชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์นั้นๆ เล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แนวคิด และสิ่งที่ต้องการจะสื่อสาร รวมทั้งทำการประเมินผลของการสื่อสารในแต่ละเหตุการณ์

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มชาวบ้านจากผู้ที่เข้าร่วมชุมนุมคัดค้านและมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบ เหตุการณ์ละ 4-7 คน ซึ่งถือเป็นกลุ่มสมาชิกที่มีวัฒนธรรมและประสบการณ์ร่วมกันเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม โดยคัดเลือกชาวบ้านจากชาวบ้านที่สนใจ ประกอบกับให้ที่ปรึกษาหรือชาวบ้านด้วยตนเองเป็นผู้แนะนำ

รายชื่อชาวบ้านที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มในแต่ละครั้ง มีดังนี้

* ปัจจุบัน ณาตยา แวรวีรุคปต์ ถูกปลดออกจากสถานีโทรทัศน์ไอทีวีร่วมกับพนักงานอีก 21 คน เมื่อวันที่ 7 ก.พ. 2544 กรณีคัดค้านการแทรกแซงฝ่ายข่าวสถานีโดยอิทธิพลทางการเมือง

ครั้งที่ 1 สนทนากลุ่มเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน

การสนทนากลุ่มในวันที่ 18 ส.ค. 2544 เกี่ยวกับเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ผู้วิจัยนัดชาวบ้านได้จำนวนทั้งหมด 6 คน ในระหว่างการสนทนาครั้งนี้ มีชาวบ้านบางคนปลีกตัวไปทำธุระ ผู้วิจัยจึงได้ทำการสัมภาษณ์ชาวบ้านแต่ละคนเพิ่มอีกในภายหลัง

ชื่อ	ภูมิลำเนา/ บทบาทหน้าที่
1. พ่อทวี ทองเทพ	- เกษนนำบ้านหนองแสง ต.หนองแสงใหญ่ อ.โขงเจียม (ฝ่ายเวที หมู่บ้านแม่ภูม่น้อย 1)
2. พ่อบุญเหลิม คำลาน	- เกษนนำบ้านหัวดอน ต.ทรายมูล อ.พิบูลมังสาหาร (ทีมบุก)
3. พ่อบุญมา ถนอมจิตร	- ชาวบ้านน้ำสร้าง ต.ทรายมูล อ.พิบูลมังสาหาร (ฝ่ายการ์ด/รักษาความปลอดภัย)
4. พ่อจันทร์ รวงคำ	- ชาวบ้านปากบุง ต.คันไร่ อ.สิรินธร (ทีมบุก)
5. พ่อบุญมี คำเรือง	- เกษนนำกรณีเขื่อนสิรินธร (ฝ่ายเวที หมู่บ้านแม่ภูม่น้อย 7)
6. แม่ใหญ่พิมพา ผาสินธุ์	- ชาวบ้านกรณีเขื่อนลำโดมใหญ่ (ทีมบุกหญิง)

ครั้งที่ 2 สนทนากลุ่มเหตุการณ์เป็นทำเนียบ

การสนทนากลุ่มในวันที่ 5 ต.ค. 2544 ผู้วิจัยนัดหมายชาวบ้านจำนวน 4-5 คน มาร่วมการสนทนา แต่ภายหลังมีชาวบ้านเข้าร่วมสนทนาเพิ่มเป็นจำนวน 7 คน เนื่องจากระหว่างสนทนาอยู่ที่บ้านสามหลัง มีชาวบ้านสนใจเข้าร่วมฟัง ผู้วิจัยจึงชักชวนให้ร่วมวงสนทนาด้วย

ชื่อ	ภูมิลำเนา/ บทบาทหน้าที่
1. พ่อถา พบสุข	- ชาวบ้านนาหว้า อ.พิบูลมังสาหาร (เป็นและถูก จับกุม)
2. แม่หนูบาง ทองเรือง	- ชาวบ้านทรายมูล อ.พิบูลมังสาหาร (เป็นและถูกจับกุม)
3. พ่อใหญ่เงิน สิงห์ทอง	- ชาวบ้านโพธิ์ศรี อ.พิบูลมังสาหาร (ถูกตีด้านนอกทำเนียบ วันที่ 17 ก.ค.43 ศีรษะแตกเย็บ 6 เข็ม)
4. ยงยุทธ นวนิยม	- เกษนนำชาวบ้านกรณีเขื่อนห้วยละห้า (ทีมบุกและถูกตีด้านนอกทำเนียบ)
5. พ่อบุญ พุ่มจันทร์	- ชาวบ้านกรณีเขื่อนสิรินธร (เป็นและถูกจับกุม)
6. แม่อุดม จันทร์เหลือง	- ชาวบ้านกรณีเขื่อนสิรินธร (เป็นและถูกจับกุม)
7. แม่จันทร์ บัวใหญ่	- ชาวบ้านกรณีเขื่อนสิรินธร (เป็นและถูกจับกุม)

ครั้งที่ 3 สนทนากลุ่มเหตุการณ์อดอาหาร

การสนทนากลุ่มในวันที่ 6 ต.ค. 2544 เกี่ยวกับเหตุการณ์อดอาหาร มีชาวบ้านเข้าร่วมจำนวน 4 คน โดยการสนทนาครั้งนี้ มีพ่อตา พบสุข เป็นผู้นัดหมายเวลาให้ ทั้งนี้ ภายหลังจากเสร็จสิ้นการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับเหตุการณ์ปีนทำเนียบในวันที่ 5 ต.ค. เมื่อทราบว่าจะมีการนัดหมายคุยในวันรุ่งขึ้น (6 ต.ค.) พ่อตา จึงกล่าวขึ้นว่า "เอาสองโมงเช้า (08.00 น.) หลังจากกินข้าวเสร็จแล้วกัน"

ชื่อ	ภูมิหลัง/ บทบาทหน้าที่
1. พ่อตา พบสุข	- ชาวบ้านนาหว้า อ.พิบูลมังสาหาร (อดห่มู 3 วัน)
2. ยงยุทธ นวนิยม	- แกนนำชาวบ้านกรณีสืบสวนห้วยละห้า (ไม่อดแต่เป็นพี่เลี้ยง)
3. แม่สมหมาย จันทรหอม	- ชาวบ้านหนองโพ อ.โขงเจียม (อดห่มู 3 วันและเป็นลม)
4. แม่เขียน นามวงษ์สา	- ชาวบ้านปากโดม อ. โขงเจียม (อดห่มู 3 วันและเป็นลมตั้งแต่วันแรก)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อตอบปัญหานำวิจัย ผู้วิจัยจึงแบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น 3 ส่วนตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่

- พัฒนาการของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล โดยศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ในประเด็นดังนี้
 - (1) ความเป็นมาของกลุ่ม
 - (2) การสื่อสารจัดการภายในองค์กร
- กระบวนการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล โดยศึกษาจากการสังเกตการณ์และการสัมภาษณ์ใน 3 ประเด็น คือ
 - (1) จุดมุ่งหมายของการสื่อสาร
 - (2) ยุทธวิธีการสื่อสาร ได้แก่ กลยุทธ์การคัดเลือกและสร้างเนื้อหา (Message Strategies) และกลยุทธ์การสร้างสรรครูปแบบการนำเสนอ (Presentation Strategies) รวมทั้งรายละเอียดต่างๆ เช่น แนวคิดและการสื่อความหมาย
 - (3) การปฏิสัมพันธ์กับสื่อมวลชน ได้แก่ ผู้ให้ข่าว และช่องทางการให้ข่าว

3. การประเมินผลการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล โดยมีวิธีการศึกษาดังต่อไปนี้

- (1) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในประเด็นมุมมองต่อการนำเสนอข่าว
- (2) สันทนากลุ่มกับชาวบ้านที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ โดยผู้วิจัยทำหน้าที่สังเกต ซักถาม และบันทึกการพูดคุย ในระหว่างขณะชาวบ้านแสดงความคิดเห็นต่อแต่ละเหตุการณ์

ในการสนทนากลุ่มย่อย ผู้วิจัยจะใช้การตั้งประเด็นที่ต่องการศึกษาในลักษณะคำถามปลายเปิด แล้วซักถามเพิ่มเติมให้ละเอียดยิ่งขึ้นในประเด็นที่น่าสนใจ อันอาจนำไปสู่ประเด็นที่เป็นประโยชน์ในการศึกษา ซึ่งไม่ได้ตั้งไว้ในช่วงเริ่มต้น ในการเก็บข้อมูลผู้วิจัยจะใช้การบันทึกเทป และการจดบันทึกอย่างย่อ

วิธีการหลักที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บข้อมูลร่วมกับการสนทนากลุ่มย่อย ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนาแบบไม่เป็นทางการ รวมทั้งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (depth interview)

ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มตัวอย่างเป็นรายบุคคล โดยสำหรับชาวบ้าน ในกรณีที่เป็น การทำความรู้จักกันครั้งแรก ผู้วิจัยจะซักถามอย่างละเอียดที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานอย่างครบถ้วน ทั้งประวัติส่วนตัว ชีวิตความเป็นอยู่ และทัศนคติในเรื่องต่างๆ สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในกลุ่มอื่นๆ จะทำการสัมภาษณ์โดยแบ่งเป็นประเด็นตามบทบาทหน้าที่และความเกี่ยวข้อง

2. การสนทนาแบบไม่เป็นทางการ

การสนทนาหรือการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการนี้ อาจเป็นไปในลักษณะผู้วิจัยกับชาวบ้านเพียง 1 คน หรือผู้วิจัยกับกลุ่มชาวบ้านก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะการรวมกลุ่มของชาวบ้านในแต่ละครั้ง โดยผู้เริ่มหัวข้อสนทนาอาจเป็นผู้วิจัยหรือตัวชาวบ้านเอง การสนทนาเช่นนี้อาจทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงขอบข่ายวิธีคิด และลักษณะทางการสื่อสารอื่นๆ ของชาวบ้าน เนื่องจากผู้วิจัยสามารถซักถามบางสิ่งบางอย่างที่ไม่อาจเข้าใจได้จากการสังเกต โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความหมายหรือสัญลักษณ์

3. การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

ผู้วิจัยจะเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านและขณะสนทนากลุ่ม เพื่อให้เข้าใจภาพรวมของกระบวนการสื่อสารของชาวบ้าน โดยผู้วิจัยจะคอยสังเกตการณ์ การมีปฏิสัมพันธ์ และการพูดคุยสื่อสารกับกลุ่มคนต่างๆ ทั้งในและนอกชุมชนของกลุ่มชาวบ้าน เพื่อทำความเข้าใจพื้นฐานความคิดและทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างใน

เรื่องต่างๆ รวมทั้งนำข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างแต่ละคนมาศึกษาประกอบกับจากข้อมูลที่ได้การสัมภาษณ์ โดยในขณะสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจะคอยสังเกตและจดบันทึกลักษณะสีหน้าท่าทาง อากัปกริยา และน้ำเสียงของชาวบ้าน ขณะที่แสดงความคิดเห็น

ทั้งนี้ ระยะเวลาในการสังเกตและสัมภาษณ์อาจขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์และความพร้อมของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหลัก อย่างไรก็ตามในการสังเกตและสัมภาษณ์แต่ละครั้ง ผู้วิจัยจะใช้เครื่องบันทึกเทปและสมุดบันทึกเป็นเครื่องมือช่วยในการเก็บข้อมูลทุกครั้ง หากไม่สามารถบันทึกเทปหรือจดบันทึกในขณะนั้นได้ ผู้วิจัยจะจดบันทึกย่อ และกลับมาบันทึกขยายความให้ครบถ้วนภายหลังจากออกจากสนามในแต่ละวัน

การเก็บข้อมูลภาคสนาม

ในส่วนของการสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลภาคสนาม แบ่งเป็นดังนี้

1. การสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลในพื้นที่ชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาล

ในระหว่างเดือนมกราคม-เดือนมีนาคม 2544 ขณะที่กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ยังชุมนุมอยู่ที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ผู้วิจัยได้ไปสังเกตบรรยากาศการชุมนุมและเก็บข้อมูลเบื้องต้น เพื่อทดสอบความเป็นไปได้ในการวิจัย เฉลี่ยเดือนละ 2 ครั้ง

ในระยะแรก ผู้วิจัยเข้าไปแนะนำตัวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นแกนนำชาวบ้านก่อน แต่ยังไม่ได้แสดงตัวหรือแนะนำตัวกับที่ชุมนุมอย่างเป็นทางการ เพียงแต่เข้าไปนั่งรวมกลุ่มสังเกตการณ์ อยู่กับนักข่าวหรือชาวบ้านคนอื่นๆ ขณะมีกิจกรรมที่เวทีกลาง และพูดคุยกับชาวบ้านที่ร้านค้า รวมทั้งครูอาสาและเด็กนักเรียนที่โรงเรียนแม่มนม่นเย็น ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสสังเกตการณ์ขณะชาวบ้านแถลงข่าวต่อสื่อมวลชน และขณะชาวบ้านมีการประชุมเกี่ยวกับปัญหาการจัดการต่างๆ ภายใต้อาคาร

จากการสังเกตและเก็บข้อมูลในระหว่างนี้ พบว่า การดูแลจัดการภายในที่ชุมนุมหน้าทำเนียบจะค่อนข้างเคร่งครัด และแกนนำชาวบ้านจะระมัดระวังตัวในการให้ข้อมูลหรือตอบคำถามพอสมควร โดยให้เหตุผลว่า กระบวนการและขั้นตอนบางอย่างก็เป็นความลับที่บอกไม่ได้ และการชุมนุมที่หน้าทำเนียบ มักจะมีตำรวจสันติบาลหรือผู้ไม่หวังดีปะปนเข้ามาหาข้อมูลในที่ชุมนุมเสมอ (สัมภาษณ์แม่ปราณี โนนจันทร์, 7 ม.ค. 2544)

2. การสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลในพื้นที่ชุมนุมที่หมู่บ้านแม่มนม่นเย็น 1

การสังเกตและเก็บข้อมูลในพื้นที่ชุมนุมที่หมู่บ้านแม่มนม่นเย็น 1 ริมสันเขื่อนปากมูล แบ่งได้เป็น 4 ช่วงหลักๆ ดังนี้

(1) ช่วงระหว่างวันที่ 7-10 มิถุนายน 2544 ซึ่งเป็นช่วงที่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) เริ่มเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูล ตามมติ ครม. ในวันที่ 17 เมษายน 2544 ภายหลังจากนายทศ ทักษิณ เดินทางไปเปิดทำพิธีเชื่อมด้วยตนเองในวันที่ 25 พฤษภาคม 2544

ในระหว่างนี้ ผู้วิจัยมีโอกาสเข้าร่วมสังเกตและรับฟังการประชุมแสดงความคิดเห็นของชาวบ้าน เพื่อเตรียมงานรับขวัญแม่น้ำมูน ที่มีขึ้นในวันที่ 16 มิถุนายน 2544 ทำให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจในลักษณะของการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมของชาวบ้านมากขึ้น

(2) ช่วงระหว่างวันที่ 4-8 กรกฎาคม 2544 ในระหว่างนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้กลับไปอยู่ที่หมู่บ้านเดิมของตนเองเพื่อเก็บข้อมูลวิจัยเรื่องชนิดและพันธุ์ปลาที่จับได้ภายหลังจากการเปิดเขื่อน ในขณะที่ชาวบ้านอีกจำนวนหนึ่งเก็บข้อมูลเรื่องพืชผักสมุนไพรน้ำเพื่อยืนยันถึงระบบนิเวศที่กำลังฟื้นคืนมา ทำให้เหลือเพียงชาวบ้านไม่กี่คนรักษาการณ้อยู่ในหมู่บ้านแม่ภูนมันยีน 1

สำหรับวิธีการเก็บข้อมูลวิจัยเรื่องพันธุ์ปลา ชาวบ้านจะมีสมุดบันทึกหมู่บ้านละเล่ม โดยให้นักวิจัยชาวบ้านหรือชาวบ้านที่จับได้ จดบันทึกชนิด และขนาดของปลาที่จับได้ในแต่ละวันเอาไว้ ส่วนเรื่องพืชผักสมุนไพรก็ให้มีการจดบันทึกในลักษณะเดียวกัน ทั้งนี้ โดยมีคณบดีนักวิจัยของเครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ให้ความช่วยเหลือในการเก็บและรวบรวมข้อมูลจากชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน เพื่อนำมาประมวลและสรุปผลอีกครั้ง

(3) ช่วงระหว่างวันที่ 16-19 สิงหาคม 2544 ในระหว่างนี้ คณะนักวิจัยชาวบ้านและคณะนักวิจัยของเครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ กำลังอยู่ระหว่างการเตรียมข้อมูลเพื่อแถลงผลความคืบหน้าจากการศึกษาระบบนิเวศน์ พันธุ์ปลา และสังคม หลังจากที่ได้มีการเปิดประตูระบายน้ำครบ 2 เดือน

ในงานสัมมนาแถลงผลการวิจัยในวันที่ 19 สิงหาคม 2544 ที่สหกรณ์การเกษตรปากมูล จำกัด จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีนักวิจัยชาวบ้านเป็นผู้นำเสนอข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ มีผู้สนใจเข้าร่วมรับฟังหลายฝ่าย ได้แก่ กลุ่มนักธุรกิจในพื้นที่อุบลราชธานี สื่อมวลชนตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ส่วนกลาง และต่างประเทศ ตลอดจนกลุ่มนักศึกษาจากสถาบันต่างๆ ทั้งในและต่างชาติซึ่งสนใจการต่อสู้ของชาวบ้านหรืออยู่ระหว่างการเก็บข้อมูลวิจัยในขณะนั้น ซึ่งในช่วงต้นก่อนเปิดงานสัมมนา ชาวบ้านยังได้จัดให้มีการแสดงหมอลำภายในงานเพื่อดึงดูดความสนใจและบอกเล่าปัญหาแก่ผู้ร่วมสัมมนา นอกจากนี้

ภายหลังจากการสัมมนา คณะนักวิจัยยังได้จัดให้สื่อมวลชนนั่งเรือล่องแม่น้ำมูลเพื่อสำรวจพื้นที่ด้วย

(4) ช่วงระหว่างวันที่ 4-7 ตุลาคม 2544 ซึ่งเป็นช่วงที่ใกล้จะครบกำหนด 4 เดือนที่มีคำสั่งเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูล ชาวบ้านจึงมีการประชุมเพื่อเตรียมเดินเท้ารณรงค์จากเขื่อนปากมูล เข้ากรุงเทพฯ เพื่อบอกกล่าวปัญหาและขอความสนับสนุนจากชุมชนที่อยู่ระหว่างทาง รวมทั้งเพื่อให้รัฐบาลเปิดเขื่อนเพื่อทำการศึกษาต่อไป

ในการประชุม ชาวบ้านได้พูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อหาข้อตกลงร่วมกันในประเด็นของการผลักดันคนและกฎระเบียบที่ใช้ในระหว่างเดินขบวน ที่จะเริ่มขึ้นในวันที่ 9 ตุลาคม 2544 โดยเน้นให้เป็นขบวนรณรงค์ที่เรียบง่ายสวยงาม

3. การสังเกตการณ์ในเวทีสัมมนา

ผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินการสังเกตการณ์ในเวทีสัมมนาและเวทีทางวิชาการที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมหลายครั้ง นอกจากการสัมมนาเรื่องการศึกษาาระบบนิเวศน์ พันธุ์ปลา และผลกระทบ ที่สหกรณ์การเกษตรปากมูล ในวันที่ 19 สิงหาคม 2544 ที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว ผู้วิจัยยังมีโอกาสเข้าร่วมงานสัมมนาซึ่งจัดขึ้นโดยองค์กรพันธมิตรและสถาบันการศึกษา ดังนี้

(1) การเสวนาโต๊ะกลม เรื่อง "เขื่อนปากมูล: ความคุ้มค่า ผลกระทบ และทางออก" ซึ่งจัดขึ้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในวันที่ 8 มิถุนายน 2543 โดยมีตัวแทนของชาวบ้าน นักวิชาการ กฟผ. และผู้ที่สนใจเข้าร่วม

(2) การเสวนาเรื่อง "แบบเรียนเรื่องเขื่อน: ความเชื่อกับความจริงที่สวนทาง" ซึ่งจัดขึ้นที่บริเวณลานคนเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในวันที่ 14 มีนาคม 2544 เนื่องในโอกาสวันหยุดเขื่อนโลก โดยมีชาวบ้าน และนักวิชาการเข้าร่วม

(3) การสัมมนาเรื่อง "เขื่อนกับการพัฒนา: การตัดสินใจบนฐานองค์ความรู้ใหม่" ซึ่งจัดขึ้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในวันที่ 25-26 สิงหาคม 2544 โดยมีตัวแทนชาวบ้าน นักวิชาการ และผู้ที่สนใจเข้าร่วม

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากการสังเกตการณ์ด้วยตนเอง และพูดคุยสัมภาษณ์กับชาวบ้านแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์และแปลความหมายอีกครั้งหนึ่ง เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในกระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ไม่ว่าจะเป็นวิธีคิด การเลือกใช้รูปแบบการสื่อสาร การให้ความหมาย ฯลฯ ที่ชาวบ้านได้เลือกใช้ เป็นช่องทางในการต่อสู้และแสดงพลังเสียง เพื่อสร้างพื้นที่ข่าวให้กับตนเอง

นอกจากนี้ การให้ชาวบ้านซึ่งเป็นแหล่งข่าวได้มีโอกาสประเมินการสื่อสารที่ตนสร้างขึ้นถูกนำเสนอผ่านสื่อมวลชนแล้ว การสื่อสารดังกล่าวยังมีความหมายคงเดิม หรือตรงกับความต้องการของตนหรือไม่ ยังจะนำไปสู่ความเข้าใจกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านกับสื่อมวลชนว่า กระบวนการดังกล่าวมีผลทำให้ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นผิดเพี้ยนไปอย่างไรบ้าง โดยวิเคราะห์จากการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนประกอบกับคำสัมภาษณ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษากระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลมาเรียบเรียงและนำเสนอในแบบการบรรยาย ประกอบการยกตัวอย่างข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และบทสนทนา (dialogue) ที่เกิดขึ้นจริงระหว่างการสนทนากลุ่มย่อยในแต่ละครั้ง ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะวิถีคิด และกระบวนการสื่อสารจัดการของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลชัดเจนขึ้น ทั้งนี้ ในส่วนของบทสนทนาหรือการให้สัมภาษณ์ของชาวบ้าน หากเป็นภาษาอีสาน ผู้วิจัยจะคงการใช้ภาษาไว้ตามเดิม เพื่อคงอารมณ์และความหมายในสิ่งที่ชาวบ้านต้องการสื่อสารไว้

ข้อจำกัดในการวิจัย

1. ข้อจำกัดในเรื่องภาษา

เนื่องจากกลุ่มชาวบ้านที่ทำการศึกษาและผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกือบทั้งหมดเป็นกลุ่มคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งพูดภาษาอีสาน ผู้วิจัยจึงพยายามใช้ภาษาอีสานในการพูดคุย สัมภาษณ์ และสนทนากับชาวบ้านเป็นหลัก เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน รวมทั้งให้ชาวบ้านได้แสดงอารมณ์และความคิดเห็นด้วยภาษาของตนเองอย่างเต็มที่

อย่างไรก็ดี แม้จะมีพื้นฐานความเข้าใจและสามารถพูดภาษาอีสานได้ในระดับหนึ่ง แต่ในหลายครั้ง ผู้วิจัยยังจำเป็นต้องใช้ภาษากลางในการพูดคุยกับชาวบ้านด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ เพื่อสื่อความหมายให้ชัดเจนและป้องกันไม่ให้เกิดความสับสนหรือผิดพลาดจากการตีความไปเองของผู้วิจัย เนื่องจากผู้วิจัยไม่ได้เป็นคนอีสานและไม่ได้เข้าใจภาษาอีสานอย่างทะลุปรุโปร่งทุกคำ

นอกจากนี้ เพื่อลดข้อจำกัดในเรื่องของการใช้ภาษา ในกรณีที่พูดคุยกับชาวบ้านด้วยภาษาอีสานแล้วเกิดความข้องใจ สงสัย หรือติดขัดในเรื่องคำแปล ผู้วิจัยจะใช้วิธีสอบถามความหมายจากชาวบ้าน หรือใช้วิธีจดคำศัพท์ที่ไม่เข้าใจไว้ แล้วมาสอบถามจากที่ปรึกษาหรือผู้ที่รู้ภาษาอีสานในภายหลัง

ในอีกด้านหนึ่ง ความสามารถของชาวบ้านในการสื่อสารด้วยภาษากลาง รวมถึงความเอื้อเฟื้อของแกนนำและที่ปรึกษา ซึ่งช่วยอธิบายความหมายในภาษาอีสานให้ผู้วิจัยฟังเพิ่มเติมหรือพยายามพูดคุยกับผู้วิจัยด้วยภาษากลางยามผู้วิจัยซักถามหรือแสดงสีหน้าสงสัย ก็มีส่วนช่วยลดข้อจำกัดในเรื่องการพูดคุยด้วยภาษาอีสานระหว่างชาวบ้านและผู้วิจัยลงไปได้มาก

ทั้งนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ในที่ชุมนุมเข้าใจและสามารถพูดภาษากลางได้ดี ยกเว้นพ่อใหญ่แม่ใหญ่หรือชาวบ้านอาวุโส ซึ่งใช้เฉพาะภาษาอีสาน เนื่องจากไม่สามารถพูดภาษากลางได้ อีกทั้งยังพูดภาษาอีสานค่อนข้างเร็วและเร็ว ทำให้ผู้วิจัยฟังหรือจับความไม่ทันในหลายครั้ง และต้องอาศัยการบันทึกเทปเพื่อช่วยถอดความในภายหลัง ความเข้าใจในเรื่องภาษาจึงถือเป็นข้อจำกัดหนึ่งของการวิจัยในครั้งนี้

2. ข้อจำกัดในเรื่องการเก็บข้อมูล

ขอบเขตที่ผู้วิจัยเลือกทำการศึกษาจะเน้นไปที่การเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลในระหว่างเดือนพฤษภาคม-เดือนสิงหาคม 2543 ซึ่งเป็นช่วงจังหวะที่กลุ่มชาวบ้านมีการเคลื่อนไหวและการสื่อสารที่เข้มข้น ดังปรากฏอยู่ในชุดเหตุการณ์ตัวอย่างที่ผู้วิจัยเลือกทำการศึกษา ได้แก่ เหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบ และอดอาหาร เรื่อยมาจนกระทั่งถึงการเปิดเวทีสาธารณะที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในวันที่ 17 สิงหาคม 2543 โดยพิจารณาคัดเลือกจากความสำคัญของเหตุการณ์ ประกอบกับการให้ความสำคัญต่อเหตุการณ์ดังกล่าวของชาวบ้านและการให้พื้นที่ข่าวของสื่อมวลชนในขณะนั้น

ข้อจำกัดในการเก็บข้อมูลประการแรกคือ การเก็บรวบรวมข้อมูลประเภทรายงานข่าวและรายการต่างๆ ทางสถานีโทรทัศน์ เนื่องจากผู้วิจัยเริ่มต้นสนใจศึกษาและสืบค้นข้อมูลจากเอกสารในช่วงเดือนมิถุนายน 2543 ซึ่งอยู่ระหว่างเหตุการณ์ยึดสันเขื่อนและเหตุการณ์ปีนทำเนียบ ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถบันทึกเทปภาพข่าวและรายการในช่วงเหตุการณ์แรกได้ จึงต้องสืบค้นข้อมูลย้อนหลังจากฝ่ายข่าวประจำสถานีโทรทัศน์แทน

ภายหลังจากเหตุการณ์ปีนทำเนียบ แม้ผู้วิจัยจะติดตามเก็บข้อมูลด้วยตนเองได้มากขึ้น แต่ลักษณะการรายงานข่าวของสื่อโทรทัศน์ ซึ่งมีการเกาะติดเพื่อนำเสนอเหตุการณ์ในแต่ละเบรค และส่วนใหญ่แต่ละสถานีจะนำเสนอข่าวในเวลาไล่เลี่ยกัน ก็เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกดูและเลือกเก็บข้อมูลของผู้วิจัยด้วยเช่นกัน เนื่องจากผู้วิจัยไม่สามารถจะบันทึกภาพข่าวในแต่ละวันและแต่ละเบรคของสถานีโทรทัศน์แต่ละช่องให้ครบถ้วนได้

ข้อจำกัดในการเก็บข้อมูลประการถัดมาคือ ความล่าช้าจากการสืบค้นข้อมูลเอกสาร ประกอบกับการหากรอบแนวทางที่ชัดเจนในการศึกษาวิจัย ซึ่งทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลด้วยวิธีสังเกตการณ์โดยตรงในระหว่างที่เกิดเหตุการณ์ได้ จึงต้องอาศัยข้อมูลจากคำบอกเล่าของชาวบ้านและผู้ที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ ประกอบกับการศึกษาจากเอกสารเป็นหลัก

การที่ผู้วิจัยลงเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้องและวิธีการสนทนากลุ่มในช่วงปี 2544 ภายหลังจากชุดเหตุการณ์ที่เลือกมาทำการศึกษาย้อนไปหนึ่งปี แม้จะยังได้ข้อมูลในเชิงอารมณ์และความรู้สึกอย่างครบถ้วน เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่ยังติดอยู่ในความทรงจำของชาวบ้าน แต่ก็อาจส่งผลให้ข้อมูลและรายละเอียดบางอย่างขาดตกหรือหล่นหายไปได้ เนื่องจากเป็นการบอกเล่าเหตุการณ์จากความทรงจำเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ดี ในการเรียบเรียงข้อมูลเพื่อนำเสนอผลการศึกษา ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลรายละเอียดจากเอกสารต่างๆ ที่ออกเผยแพร่ในระหว่งนั้น มาพิจารณาประกอบกับข้อมูลจากคำบอกเล่าของชาวบ้านด้วย เพื่อชดเชยข้อมูลที่อาจจะขาดหายไปบางส่วนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ข้อจำกัดในการเก็บข้อมูลอีกประการหนึ่งคือ การตัดตอนเหตุการณ์และช่วงเวลา เพื่อทำการศึกษาระบบการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านซึ่งมีลักษณะเป็นขบวนการที่มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา โดยจำกัดขอบเขตเพื่อทำการศึกษาในช่วงเวลาหนึ่ง ในขณะที่โลกของความเป็นจริงเหตุการณ์กำลังเคลื่อนตัวไปเรื่อยๆ ไม่หยุดนิ่ง โดยเฉพาะขบวนการของชาวบ้านซึ่งเคลื่อนไหวและมีกิจกรรมสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ออกมาอย่างสม่ำเสมอ ยังเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเก็บข้อมูลและการเรียบเรียงข้อมูลเพื่อนำเสนออีกด้วย

กล่าวคือ ขณะที่ผู้วิจัยเริ่มลงเก็บข้อมูลภาคสนาม เหตุการณ์ความเคลื่อนไหวของชาวบ้านก็ได้มีความคืบหน้าไปอีกระดับหนึ่ง ชาวบ้านและผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงบอกเล่าข้อมูลของเหตุการณ์ในช่วงที่ผู้วิจัยเลือกทำการศึกษา โดยอิงกับบริบทที่เกิดขึ้นในอดีตและเหตุการณ์ที่กำลังดำเนินไป ในปัจจุบันขณะทำการสัมภาษณ์หรือสนทนากลุ่ม ทำให้ข้อมูลลำดับเหตุการณ์และพัฒนาการด้านวิธีการสื่อสารเคลื่อนไหวที่ได้จากคำบอกเล่าของชาวบ้านและผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกิดความเหลื่อมล้ำในเชิงมิติของเวลาพอสมควร จึงถือเป็นข้อจำกัดอีกประการหนึ่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

พัฒนาการความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล

เพื่อทำความเข้าใจถึงพัฒนาการความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ในบทนี้ ผู้เขียนจะพิจารณาถึงเนื้อหาใน 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่หนึ่ง ความเป็นมาของเขื่อนปากมูลและปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้าน ซึ่งเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านต้องออกมาเคลื่อนไหว

ส่วนที่สอง บริบทแวดล้อมในการเคลื่อนไหว ซึ่งมีส่วนสำคัญในการปรับเปลี่ยนการเคลื่อนไหวจนทำให้เกิดลักษณะการรวมกลุ่มเช่นในปัจจุบัน

ส่วนที่สาม บทเรียนจากการเคลื่อนไหวต่อสู้ เพื่อให้เห็นพัฒนาการความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล

วิถีชีวิตและชุมชนก่อนการสร้างเขื่อน

แม่น้ำมูนเป็นแม่น้ำสายสำคัญของภาคอีสาน และเป็นสายน้ำปลายทางที่รับน้ำจากแม่น้ำสายอื่นๆ ก่อนไหลลงสู่แม่น้ำโขง ที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ตรงจุดบรรจบที่ เรียกว่า "แม่น้ำสองสี" ตลอดความยาวกว่า 750 กิโลเมตร (บุชิตา สังข์แก้ว, 2540: 34) จากแหล่งกำเนิดต้นน้ำบริเวณเทือกเขาอีจาน จังหวัดนครราชสีมา สายน้ำแห่งนี้ได้ไหลหล่อเลี้ยงชีวิต ผู้คนในหลายจังหวัดของภาคอีสานมาเป็นเวลาช้านาน และมีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านในแถบดังกล่าว

ทั้งนี้ การที่ชาวบ้านพยายามนำคำว่า "มูน" ในภาษาอีสานซึ่งหมายถึง "มรดก" มาสร้าง ความหมายใหม่ให้กับแม่น้ำและชุมชนหมู่บ้าน "แม่มูนมันเย็น" ที่พวกเขาอยู่อาศัย แทนคำว่า "มูล" ซึ่งหมายถึง "สิ่งปฏิกูล" และประกอบอยู่ในคำว่า "เขื่อนปากมูล" ตามที่สังคมเคยรับรู้ นั้น มีนัยสำคัญของการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของคนในสังคม รวมทั้งการเรียกร้องสิทธิความเป็นเจ้าของเหนือทรัพยากรคืนมาไม่น้อย (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในงานเขียนของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เรื่อง "เวที ภาษา", มติชนสุดสัปดาห์ 9-15 พ.ค. 2543: 47) และน่าสนใจว่า คำว่า "มูน" นี้เริ่มเป็นที่ยอมรับ และถูกนำมาใช้เพิ่มมากขึ้น ในงานศึกษาเล่มนี้ ผู้เขียนจึงใช้ "มูน" ในการกล่าวถึงแม่น้ำและชุมชนตามความหมายของชาวบ้าน และคงการใช้คำว่า "มูล" ไว้ในการกล่าวถึง "เขื่อนปากมูล" ซึ่งตั้งเอาอำนาจในการจัดการทรัพยากรไปจากชาวบ้าน

ในช่วงปลายของลำน้ำ แม่น้ำมูนให้ดัชนีความไม่อุดมสมบูรณ์ของพื้นดินบริเวณลุ่มน้ำตอนล่างซึ่งไม่เหมาะกับการเพาะปลูกหรือทำเกษตรกรรม ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของเกาะแก่งธรรมชาติกว่า 50 แห่ง ที่ทอดตัวเรียงรายตลอดลำน้ำ และเป็นที่อยู่อาศัยของปลาในสายน้ำกว่า 200 ชนิด ชาวบ้านริมสองฝั่งแม่น้ำโดยเฉพาะบริเวณปากแม่น้ำมูน ตั้งแต่อำเภอพิบูลมังสาหารเรื่อยมาจนถึงอำเภอโขงเจียม จึงได้ใช้ประโยชน์และพึ่งพาทรัพยากรจากสายน้ำโดยประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก

นอกจากสภาพธรรมชาติจะเอื้อประโยชน์ให้ชาวบ้านสามารถหาปลาได้ตลอดทั้งปีแล้ว เกาะแก่งต่างๆ กลางลำน้ำยังทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมชาวบ้าน รวมทั้งเป็นสถานที่นัดพบและดำรงกิจกรรมทางวัฒนธรรมของแต่ละหมู่บ้านในช่วงเทศกาลงานบุญต่างๆ อีกด้วย ความรู้สึกใกล้ชิดและผูกพันกับสายน้ำเช่นนี้ ทำให้ชาวบ้านริมฝั่งแม่น้ำต่างนับถือกันเสมือนเครือญาติ (บุษิตา สังข์แก้ว, 2540: 39) จนสายใยระหว่าง "ลูกแม่น้ำมูน" ได้ก่อให้เกิดเป็นชุมชนคนหาปลาที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นในเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมตลอดทั้งลุ่มน้ำ

"ชาวบ้านนี้มีความผูกพันกับแม่น้ำมูนเป็นอย่างยิ่ง บ่สามารถดิแยกออกจากกันได้ คือชีวิตเขาใช้กับแม่น้ำอยู่มันมีความสุขมาก อยากกินปลา จักก็ก็แบกแห ลงไปแก่ง แม่บ้านอยู่ทางบ้านก็ตั้งไฟท่า หรือพี่น้องหมู่พวก มาช่วยจักที่ บ่มีอาหาร ก็ลงไปแบบเดียว ไปทอดแหเอา ก็ได้มาสูกันกิน ก็ได้ปลาไปฝากเมีย ให้หมู่ให้พวกให้พี่ให้น้องได้ไปกินทางบ้าน ความสุขของชีวิตตะกี้ แต่คราวแม่น้ำมูนยังบ่ทันถูกทำลาย บ่ทันมีเขื่อนปิดกั้นนี้ มีความสงบ มีความอบอุ่น มีความอุดมสมบูรณ์มาก ฉะนั้นเขาจึงเล่าขานว่าแม่น้ำนี้คือแม่ แม่นี้ดีเป็นผู้ให้ ให้ทุกอย่าง"

(พ่อทองเจริญ สีหารธรรม, วิถีทัศน์ "เมื่อคนหาปลาเป็นขบถ", 2543)

ความเป็นมาของโครงการเขื่อนปากมูล

เค้าความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำมูนและชีวิตคนหาปลาที่เคยอุดมสมบูรณ์และสงบสุขมาหลายชั่วอายุคนได้เริ่มก่อตัวขึ้น ในปี พ.ศ. 2510 เมื่อสำนักงานพลังงานแห่งชาติ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากรัฐบาลฝรั่งเศสได้เริ่มสำรวจพื้นที่สร้างเขื่อนแห่งใหม่ เพื่อหาแหล่งผลิตไฟฟ้าราคาถูก ป้อนภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรม ภายใต้ชื่อโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำมูนตอนล่าง ผลการสำรวจเสนอให้มีการสร้างเขื่อนที่บริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ ซึ่งอยู่เหนือจากปากแม่น้ำมูนขึ้นมาเพียง 4 กิโลเมตร

ปี พ.ศ. 2522 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ซึ่งรับโอนโครงการจากสำนักงานพลังงานแห่งชาติมาดำเนินงานต่อก็ได้ว่าจ้างบริษัท ทีเอ็ม คอนซัลติ้ง เอ็นจิเนียร จำกัด* ให้ทำการศึกษาผลกระทบด้านนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมของการสร้างเขื่อนที่บริเวณแก่งตะนะ ผลการสำรวจพบว่า ประโยชน์ที่จะได้นั้นคุ้มค่า แต่ผลกระทบที่สำคัญคือ ต้องโยกย้ายที่อยู่ของชาวบ้านกว่า 4,000 ครอบครัว กฟผ. จึงให้ชะลอโครงการไว้ก่อน (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2543ก: 1)

ต่อมาในปี 2530 โครงการเขื่อนปากมูลได้ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาอีกครั้ง โดย กฟผ. ได้นำโครงการไปบรรจุไว้ในแผนพัฒนาระบบไฟฟ้า ด้วยเห็นว่าในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (2530-2534) ภาคอีสานมีความต้องการใช้ไฟฟ้าสูงถึง 820 เมกะวัตต์ ขณะที่ภาคอีสานมีกำลังการผลิตไฟฟ้ารวมเพียง 130 เมกะวัตต์ ฉะนั้นถ้าสร้างเขื่อนปากมูลซึ่งมีความสามารถในการผลิตกระแสไฟฟ้าขึ้นมาอีกหนึ่งเขื่อนก็จะช่วยรองรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในภาคอีสานได้เป็นอย่างดี (วันดี สันติวุฒิเมธี, สารคดี 184: 91)

กฟผ. ทบทวนโครงการอีกครั้ง โดยออกแบบเขื่อนปากมูลใหม่ให้เป็นเขื่อนแบบน้ำไหลผ่าน (Run-off the River) ซึ่งไม่มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่อยู่ด้านหลัง และปรับลดกำลังผลิตไฟฟ้าลงจาก 300 เมกะวัตต์ เหลือ 136 เมกะวัตต์ (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2543ข: 3) พร้อมทั้งย้ายที่ตั้งโครงการมาอยู่ที่บริเวณบ้านหัวเหว อำเภอลำทะเมนชัย ห่างจากปากแม่น้ำมูลขึ้นมาทางตอนเหนือของลำน้ำอีก 1.5 กิโลเมตร และลดระดับเก็บกักน้ำจาก 112 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง (ม.รทก.) มาเป็น 108 ม.รทก. (ประกิจ ย่าพรหม, 2536: 31) เพื่อลดผลกระทบด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ผลการสำรวจครั้งนี้จึงได้ข้อสรุปว่า จะมีชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการอพยพพลัดถิ่น 241 ครอบครัว ซึ่งแตกต่างจากการสำรวจเมื่อครั้งแรกเป็นอย่างมาก

ด้วยกระแสการพัฒนาประเทศ ประกอบกับความพยายามผลักดันอย่างไม่ลดละของกลุ่มผู้ได้รับประโยชน์จากการสร้างเขื่อน ผ่านกระบวนการสร้างความชอบธรรมในการจัดการทรัพยากรของทางราชการซึ่งกล่าวอ้างถึงประโยชน์ด้านเดียวของเขื่อน โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบโครงการให้ดูเหมือนว่ามีผลกระทบน้อยลง และใช้วาทกรรมสำเร็จรูปว่า "คนส่วนน้อย" ต้องเป็น "ผู้เสียสละ" โครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำปากมูลจึงถูกอนุมัติให้สร้างขึ้นในรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

* บริษัท ทีเอ็ม คอนซัลติ้ง เอ็นจิเนียร จำกัด ก่อตั้งขึ้นโดยผู้ชำนาญการด้านสิ่งแวดล้อมชาวไทย โดยเป็นบริษัทที่ปรึกษาด้านสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการว่าจ้างจาก กฟผ. ในการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) มาโดยตลอด เช่น โครงการเขื่อนน้ำโจน และเขื่อนเชี่ยวหลาน เป็นต้น แม้จะได้รับการวิพากษ์อย่างมาก (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2543: 107-108)

เพื่อสนับสนุนโครงการโขง-ชี-มูล (โครงการอีสานเขียว) ซึ่งเป็นโครงการเพื่อการชลประทานของภาคอีสาน

เขื่อนปากมูลเริ่มก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2534 ในสมัยรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน ด้วยงบประมาณเงินกู้จากธนาคารโลกจำนวน 6,600 ล้านบาท สร้างเสร็จและได้เริ่มเก็บกักน้ำในปี 2537 ในสมัยที่นายชวน หลีกภัยขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรก วัตถุประสงค์หลักของเขื่อนปากมูลที่ได้ตั้งเอาไว้ก็คือ เพื่อการผลิตไฟฟ้า การพัฒนาระบบชลประทาน รวมไปถึงการประมงในอ่างเก็บน้ำ การควบคุมน้ำท่วม การเดินเรือ และการท่องเที่ยว แต่ผลประโยชน์ที่ระบุไว้ในเอกสารโครงการของ กฟผ. คือ ผลประโยชน์ด้านไฟฟ้า ชลประทาน และการประมง (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, ถอดความและเรียบเรียง, 2543)

"กฟผ. เขาก็มาประชาสัมพันธ์ บอกกับชาวบ้านว่า หลังสร้างเขื่อนปลาแม่น้ำหลาย" แม่สัมฤทธิ์ เวียงจันทร์ พรานปลาบ้านหัวเหว ทำความถึงสิ่งที่ กฟผ. เคยพูดไว้ ในตอนนั้นยังไม่มีใครรู้ว่า นอกจากเขื่อนเอนกประสงค์ที่ กฟผ. พูดถึง จะปิดกั้นสิทธิในการเข้าถึงแม่น้ำซึ่งเป็นฐานทรัพยากรที่ชุมชนเคยใช้ประโยชน์ร่วมกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษแล้ว เขื่อนปากมูลจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตและชุมชนของพวกเขาไม่น้อยเพียงใด

ผลกระทบจากการสร้างเขื่อน

นับตั้งแต่ปี 2534 ซึ่งเขื่อนปากมูลได้เริ่มดำเนินการก่อสร้าง จนกระทั่งแล้วเสร็จและเปิดใช้ในปี 2537 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน วิถีชีวิตอันสงบสุขของชาวประมงริมฝั่งแม่น้ำมูลก็ได้เปลี่ยนไป ผลกระทบจากการเป็นผู้เสียสละทำให้ชาวบ้านต้องกลายเป็นคนอพยพและสูญเสียอาชีพ เนื่องจากฐานทรัพยากรในการดำรงชีวิตได้สูญหายไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่เขื่อนปากมูลก็ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ มากเท่าที่ กฟผ. เคยคาดการณ์ไว้

"แต่ก่อนแม่ก็ปลูกผัก ปลูกแดงที่ริมแม่น้ำมูลนะ เพราะว่าจะมีที่อยู่ประมาณ 2 ไร่ อยู่ริมแม่น้ำมูล ซึ่งเป็นที่ของแม่น้ำมูลนั่นแหละ แต่ว่าเราทำกินมาตั้งแต่พ่อแต่แม่ ก็ถือว่าเป็นมรดกก็ได้เนาะ ก็ทำกินกันมาจนกระทั่งน้ำท่วม...แต่ก่อนก็จะมีรายได้ตรงนั้นที่ว่าผักหญ้าเราก็ปลูกเอง ปลาเราก็หาเอง มันเป็นชีวิตที่ไม่ค่อยจะลำบากและไม่มีหนี้สินนะ แต่ไม่มีเงินหรอก แต่มีความสุข ถึงบ้านเราจะไม่หลังใหญ่หลังโต แต่เราก็ได้อยู่ด้วยกัน" แม่ปราณี โนนจันทร์ แห่งบ้านปากบุง อำเภอสิรินธร เล่าถึงความหลัง

การก่อสร้างเขื่อนเพื่อปิดกั้นลำน้ำ ตลอดจนการระเบิดเกาะแก่งเพื่อการก่อสร้างได้ส่งผลให้ทรัพยากรประมงลดลงอย่างมากจนกระทบต่อรายได้หลักของชุมชน และทำให้หลายครัวเรือนต้องอพยพไปทำอาชีพอื่นมากขึ้น ผลกระทบที่ชัดเจนจากการอพยพแรงงานทั้งในลักษณะชั่วคราว

และถาวรก็คือ ความล้มสลายของครอบครัวและชุมชน ซึ่งสมาชิกแตกกระสานซ่านเซ็นไปอยู่คนละทิศละทาง

"พอมีเขื่อนขึ้นมา ปลาก็จับไม่ได้ เห็ดก็หาไม่ได้ หน่อไม้ก็ไม่มี ผักก็ไม่มี แล้วจะเอาอะไรกิน ก็ต้องดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตให้อยู่รอดได้ มีงานที่ไหนก็มาหาทำ พอมากรุงเทพฯก็ใช้ดี ถูกกดค่าแรงอีก" พ่อสมเกียรติ พันภัย พรานปลาแห่งบ้านกุดเรือคำ อำเภอโขงเจียม ซึ่งต้องทิ้งเครื่องมือจับปลา มาถ่ายทอดปัญหาบนเวทีเสวนา ในขณะที่ชาวบ้านอีกหลายคนเล่าเรื่องราวที่ไม่ต่างกันว่า เมื่อมีเขื่อน ลูกหลานของพวกเขาส่วนใหญ่ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน บางคนถูกเพื่อนหรือครูล้อเลียนว่าเป็น "ลูกมีอบ" บางคนต้องเดินทางเข้ามาขายแรงงานในกรุงเทพฯ จนสุดท้ายต้องไปติดยาเสพติดหรือแม้กระทั่งขายตัวก็มี

แม่ปราณี โนนจันทร์ เล่าถึงผลกระทบที่มีต่อลูกสาวคนเล็กว่า "ครูเขาถามลูกเราว่า แม่ได้กระสอบปุ๋ยเอาไปใส่ตั้งครี๋ยง เรารู้สึกว่า เอ๊ะ มันไม่ได้รับผลกระทบเฉพาะเรา ลูกเราก็ได้รับคำถามแปลกๆ จากครูที่โรงเรียน...เขาห่วงการศึกษาลูกเรา เรารู้ เราเข้าใจ แต่คำถามบางคำถามคือเราจับไม่ได้ ที่นี้ลูกก็ถูกล้อจากเพื่อนด้วยว่า มีแม่เป็นคนหัวแข็ง อะไรพวกนี้"

ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งมากที่สุดคือ ชุมชนบ้านหัวเหว ซึ่งเดิมตั้งอยู่ริมแม่น้ำบริเวณที่ก่อสร้างเขื่อน แต่ปัจจุบันถูกย้ายห่างจากที่เดิมไปบนที่ดอนราว 1.5 กิโลเมตร และต้องแยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ บ้านหัวเหวมู่ 4 และมู่ 11 ภายหลังจากการประชุมสัมพันธภาพของ กฟผ. ทำให้ชาวบ้านหัวเหวจำนวนหนึ่งเชื่อว่า เขื่อนจะสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนจริง ชาวบ้านซึ่งเคยผูกพันกันเสมือนพี่น้องจึงต้องแตกแยกออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มสนับสนุนและกลุ่มคัดค้านเขื่อน และผิดใจกันตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

"บางคนถูกหลอกไปอยู่บ้าน 11 หลัง บอกว่าจะให้สวัสดิการอย่างดี ลูกมีโรงเรียน จะทำโรงเรียนเฉพาะ มีอนามัย มีวัด...เนี่ย โดนมาสารพัดแหละบ้านหัวเหว แล้วมาถึงตอนนี้ก็โดนซื้อตัว โดนให้สร้างความขัดแย้งอะไรสารพัด...ทั้งที่แต่ก่อนบ้านหัวเหวเขาอยู่กับแบบอุดมสมบูรณ์ แล้วชีวิตเขาค่อยๆ เปลี่ยนๆๆ จนถึงขั้นสูงสุดที่เขาไม่รู้จะพึ่งอะไรแล้ว" สมภาร คีนดี พี่เลี้ยงและผู้ประสานงานหมู่บ้านแม่มน่มันยีน เล่า

นอกเหนือไปจากผลกระทบต่อชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม ผลกระทบที่รุนแรงที่สุดสำหรับชาวประมงลุ่มน้ำมนก็คือ การต้องสูญเสียอาชีพประมงไปอย่างถาวร เนื่องจากไม่สามารถจับปลาเพื่อเป็นอาหารหรือสินค้าได้เหมือนเดิม เพราะปลาไม่สามารถว่ายผ่านบันไดปลาโจนขึ้นไปวางไข่เหนือเขื่อนได้

ตารางที่ 4.1 แสดงแนวทางการต่อสู้คดีค้ำของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล

ระยะเวลา	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	วิธีการสื่อสารและผล	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
ปี 2510	สำนักงานพลังงานแห่งชาติเริ่มทำการศึกษาและสำรวจโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง		
ปี 2522-2524	กฟผ. รับโอนโครงการมาดำเนินงานและทำการศึกษามลกระทบอีกครั้ง		
ปี 2530	โครงการเขื่อนปากมูลถูกนำไปผนวกพร้อมกับโครงการเพื่อการชลประทานของภาคอีสาน		
ปี 2532-2533	กรม. สัตว์จรรัฐบาลพลเอกชาติชาย มีมติเห็นชอบในหลักการและอนุมัติงบประมาณในการก่อสร้างเขื่อน	เจรจากับรัฐบาลกรณีบันไดปลาโจน	ชาวบ้านเริ่มคัดค้านโดยรวมตัวกันเป็นกลุ่มขนาดเล็ก และมีลักษณะเป็นกลุ่มใต้ดิน
ปี 2534	กฟผ. เริ่มลงมือก่อสร้างเขื่อนปากมูล		กลุ่มองค์กรพันธมิตรและนักวิชาการเป็นแนวร่วมและให้การช่วยเหลือในการเจรจา
ปี 2536	กฟผ. ยังคงระเบิดแก่งอย่างต่อเนื่อง		ชาวบ้านบุกเข้าชุมนุมบริเวณหัวงานก่อสร้าง โดยเข้ายึดเครื่องมือชุดเจาะและนอนทับระเบิด เพื่อเรียกร้อง ค่าชดเชยในการสูญเสียอาชีพประมงระหว่างการก่อสร้างเขื่อน
ปี 2537	เขื่อนปากมูลสร้างเสร็จและเปิดใช้		
ปี 2538-2540	รัฐบาลเพิกเฉยในการแก้ปัญหา	- สร้างเครือข่าย - ชุมนุมใหญ่ หน้าทำเนียบ รัฐบาล - รัฐบาลตั้งคณะกรรมการ 4 ฝ่าย เจริญหา ข้อยุติ	ชาวบ้านเรียกร้องค่าชดเชยกรณีสูญเสียอาชีพประมงถาวร
ปี 2541	รัฐบาลชวณยกเลิคมติ กรม. ในการแก้ไขปัญหของรัฐบาลพลเอกชวลิต		

ตารางที่ 4.1 แสดงแนวทางการต่อสู้คดีค้ำของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล (ต่อ)

ระยะเวลา	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	วิธีการสื่อสารและผล	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
ปี 2542	รัฐบาลปฏิเสธการจ่ายค่าชดเชย	-ชุมนุมใหญ่ที่สันเขื่อน -สื่อสารกับ	ชาวบ้านเรียกร้องให้มีการเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลอย่างถาวร เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตและชุมชน
ปี 2543	รัฐบาลไม่แก้ปัญหา แต่ถูกกลุ่มผู้คัดค้านและสาธารณชนกดดันอย่างหนัก	สาธารณะด้วยวิธีการต่างๆ -ผลิตสื่อหลากหลายรูปแบบ -เวทีสาธารณะ	ชาวบ้านเริ่มใช้ปฏิบัติการเข้มข้นเดือนพฤษภาคม ยึดสันเขื่อนเดือนกรกฎาคม ปีนทำเนียบเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม อดอาหาร
ปี 2544-2545	รัฐบาลทักซิณพิจารณาแก้ไขปัญหา	↓ -ขยายเครือข่าย -ชุมนุมหน้าทำเนียบ -เจรจาต่อรอง -ผลิตสื่อต่างๆ -ศึกษาวิจัยเรื่องผลกระทบ -เปิดเขื่อนเป็นเวลา 4 เดือน และขยายเวลาต่อจนครบ 1 ปี	

หมายเหตุ: ล่าสุด ในวันที่ 14 ม.ค. 2546 รัฐบาลทักซิณมีมติยืนยันให้เปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลปีละ 4 เดือน (พ.ค.-ส.ค.) และปิด 8 เดือน (ก.ย.-เม.ย.)

ความเคลื่อนไหวและข้อเรียกร้อง

การเคลื่อนไหวต่อสู้ของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลเริ่มจากวันที่ 8 เมษายน 2532 เมื่อคณะรัฐมนตรีสั่งยุบที่จังหวัดขอนแก่น ในสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้มีมติเห็นชอบในหลักการของโครงการเขื่อนปากมูล ขณะที่ยังไม่มีการศึกษาผลกระทบ และชาวบ้านยังไม่ได้รับรู้ข้อมูลใดๆ ทั้งสิ้น

จนเมื่อได้ฟังข่าวจากวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งกระจายเสียงถึงข้อดีและประโยชน์ในด้านต่างๆ ของเขื่อน ชาวบ้านหัวเหวซึ่งอยู่ในพื้นที่ก่อสร้างโครงการ ตลอดจนชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ในละแวกใกล้เคียงจึงเริ่มจับกลุ่มพูดคุยกันถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น

"การคัดค้านการสร้างเขื่อนช่วงนั้นมันก็มีไม่หลายคน มีผู้เฒ่า พ่อๆ แม่ๆ ประมาณ 5-6 คนที่ออกไปปลุกกระดมชาวบ้าน ไปบอกกับชาวบ้านว่าทำเขื่อนน้ำจะท่วม ทำเขื่อนพวกเราก็จะบ้านแตก ได้จากกัน ลูกเต้าก็จะไปคนละทิศละทาง ก็พากันมาคัดค้าน ช่วยกัน แต่แล้วชาวบ้านของเรายังไม่ทันตื่นตัว เพราะว่าการประชาสัมพันธ์ของการไฟฟ้าก็ทับถมมา ว่าสร้างเขื่อนปากมูลจะทำให้วิถีชีวิตพี่น้องดีขึ้นกว่าเดิม เกษตรกรเคยทำนาปีละครั้งก็ได้ทำนา 2 ครั้ง ปลาที่เคยจับได้เป็นอาชีพก็จะหาทุ้งมาปล่อยเสริมขึ้น ทำให้รายได้เพิ่มขึ้น มวลชนทั้งหลายก็เชื่อว่ารัฐคงจะไม่โกหกชาวบ้าน คนก็เลยโน้มเอียงไปทางรัฐ การคัดค้านก็มีน้อยมาก"

(พ่อทองเจริญ สีหาธรรม, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

อย่างไรก็ดี ด้วยข้อมูลที่ไม่ชัดเจนของ กฟผ. ชาวบ้านซึ่งไม่แน่ใจถึงผลกระทบที่จะตามมา จึงได้รวมกลุ่มกันแสดงเจตจำนงว่าไม่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อน โดยเริ่มจากการระดมแนวร่วมจากเครือข่ายและเพื่อนบ้านใกล้เคียงเพียงไม่กี่คน จากนั้นจึงตระเวนไปหมู่บ้านต่างๆ เพื่อบอกกล่าวและขอความคิดเห็นเรื่องการสร้างเขื่อน บางครั้งก็ใช้วิธีเดินไปบ้าง ผากข่าวไปบ้าง โดยต้องแอบซุ่มนุมนกันอย่างลับๆ ในตอนกลางคืน เนื่องด้วยบรรยากาศทางการเมืองขณะนั้นยังไม่เปิดกว้าง ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงกลัวข้อกล่าวหาในเรื่องคอมมิวนิสต์

แม่สุดใจ มหาชัย ชาวบ้านหมู่บ้านหัวเหวซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรง และเข้าร่วมคัดค้านโครงการตั้งแต่ปี 2532 จนกลายมาเป็นแกนนำที่มีบทบาทสำคัญในปัจจุบัน เล่าว่า ในช่วงแรกมีชาวบ้านเข้าร่วมการคัดค้านเพียง 5-6 คนเท่านั้น และส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง

"พวกที่เข้าร่วมส่วนมากแล้วก็เป็นบ้านหัวเหวที่ถูกผลกระทบก็พยายามไปกล่อมชาวบ้านที่ถูกผลกระทบเข้ามาพูดคุยกัน แต่ก่อนไปคุยกันถ้าเกิน 5 คนนี่เขาจับช่วงนั้น...แม่ใหญ่ (แม่ใหญ่เจริญ กองสุข) พาเดินไปหาพวก ไปตามเพื่อนบ้านอื่น คุยกันว่า ถ้าเขื่อนมาบ้านเราจะอยู่ยังไงจะทำยังไง ก็ปรึกษาหารือกัน เวลาคุยกันก็ต้องหลบๆ...ผู้ใหญ่บ้านเห็นเขาก็

บอกว่าอย่าชุมนุมกันเกิน 5 คนหรือว่า 2 คนขึ้นไปถึง 5 คนนี้ผิดกฎหมาย
จับนะ เขาก็ขู"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

จากชาวบ้านเพียง 5-6 คนในตอนแรก ชาวบ้านที่เริ่มรับรู้ว่าจะมีการสร้างเขื่อนขึ้นในพื้นที่
ก็ได้เพิ่มจำนวนขึ้นเป็น 50-100 คน โดยกลุ่มนี้ได้ทำหน้าที่เป็นหลักในการกระจายข่าว ในช่วงนี้เริ่ม
มีกลุ่มเอ็นจีโอ ลงไปทำงานช่วยเหลือเรื่องการให้ข้อมูลแก่ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านในละแวกพื้นที่
ใกล้เคียงเริ่มตื่นตัวและเข้ามาร่วมการชุมนุมคัดค้านเพิ่มมากขึ้น

ประสิทธิพร กาพ่อนศรี ที่ปรึกษาสมาคมฯคนจนและผู้ประสานงานกลุ่มเพื่อนประชาชน
(FOP-Friend of the People) เล่าว่า

"ช่วงนั้นเราลงไปทำงานให้ข้อมูลว่าจะมีการสร้างเขื่อน ชาวบ้านก็ตื่นกลัว
ว่าจะมีการสร้างเขื่อน นักการเมืองประชาธิปัตย์ คือ อิศระ สมชัย ก็ใช้
ประเด็นนี้ในการหาเสียง ตอนนั้นเป็นฝ่ายค้าน ระดมชาวบ้านได้เป็นหมื่น
ประมาณ 12,000 คนลงชื่อคัดค้านเขื่อน ช่วงคัดค้านมีการล่ารายชื่อ และ
ยื่นต่อ ครม.สัญจร แต่ตอนนั้น ครม. อนุมัติเพียงหลักการไม่ได้ให้สร้าง
อะไร ตอนหลังอิสระเป็นฝ่ายรัฐบาลก็เลยเงียบไป ไม่มีการค้าน ก็เลยเหลือ
ร้อยสองร้อยคนเป็นหลักที่รู้ข้อมูลและเข้ามาแลกเปลี่ยนกับนักวิชาการกับ
เอ็นจีโอ ในกรุงเทพฯ รับรู้เรื่องต่างๆ แล้วไปขยายต่อ"

(ประสิทธิพร กาพ่อนศรี, สัมภาษณ์ 29 พ.ค. 2544)

ด้วยการระดมพลในสายเครือข่ายและการส่งข่าวต่อๆ กันไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง รวมทั้ง
การสนับสนุนของกลุ่มอำนาจท้องถิ่นในขณะนั้น ต้นเดือนกุมภาพันธ์ 2533 ชาวบ้านกว่า 2,000
คน จาก 5 อำเภอ ได้แก่โขงเจียม พิบูลมังสาหาร ตาลชุม วารินชำราบ และอำเภอเมืองก็ได้นัดแนะ
กันมาชุมนุมประท้วงที่หน้าศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี พร้อมทั้งยื่นหนังสือผ่านผู้ว่าราชการ
จังหวัดเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลทบทวนโครงการเขื่อนปากมูล โดยขอให้มีการศึกษาผลดีผลเสีย
อย่างรอบด้าน และเปิดเผยข้อมูลผลกระทบที่แท้จริงต่อประชาชน

หลังจากชุมนุมได้สามวัน รัฐบาลมีมติว่าจะรับฟังเสียงจากผู้ชุมนุมคัดค้าน โดยออก
คำสั่งยับยั้งโครงการเป็นการชั่วคราวและตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อศึกษาผลกระทบ ขณะที่ฝ่าย
สนับสนุนการสร้างเขื่อนซึ่งนำโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ได้ปลุกระดมชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งขึ้นมาสร้างความ

ขัดแย้ง ในขณะที่เดียวกันกำหนดผู้ใหญ่บ้านก็ได้หลอกให้ชาวบ้านมาลงชื่อด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อนำไปแอบอ้างว่า ชาวบ้านสนับสนุนให้มีการสร้างเขื่อน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2545: 192)

17 เมษายน 2533 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นยืนยันให้สร้างเขื่อนปากมูล โดยให้เหตุผลว่า ประชาชนจำนวนมากมีความต้องการไฟฟ้าและน้ำเพื่อการเกษตร ต่อมาในวันที่ 15 พฤษภาคม 2533 คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติอนุมัติงบประมาณในการก่อสร้างเขื่อนปากมูล จำนวน 3,880 ล้านบาท

ชาวบ้านประกาศไม่ยอมรับมติคณะรัฐมนตรี และได้รวมตัวกันชุมนุมประท้วงอีกหลายครั้ง เพื่อให้รัฐบาลสำรวจผลกระทบอย่างรอบคอบก่อนดำเนินการก่อสร้าง แต่รัฐบาลก็ไม่ได้สนใจรับฟัง ในระหว่างนั้น ชาวบ้าน 100-200 คนซึ่งเป็นหลักในการต่อสู้ได้มีการติดต่อแลกเปลี่ยนข้อมูลกับนักวิชาการและเอ็นจีโอ ในกรุงเทพฯ มากขึ้น เพื่อนำไปขยายต่อให้แก่ชาวบ้านอื่นๆ

เดือนกุมภาพันธ์ 2534 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้ กฟผ. เข้าทำประโยชน์ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะเพื่อดำเนินการก่อสร้างเขื่อนปากมูลและโรงไฟฟ้าพลังน้ำ ก่อนเกิดการรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รชช.) เพียงไม่กี่วัน

เดือนพฤษภาคม 2534 ตรงกับสมัย รชช. และนายทศ อานันท์ ปันยารชุน กฟผ. เริ่มลงมือก่อสร้างเขื่อนปากมูล โดยใช้รถไถรื้อถอนศาลเพียงตาของชาวบ้านที่บริเวณหัวงาน สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก

แม้สุดท้ายแล้ว ในระหว่างนั้นมีหมู่บ้านที่เข้าร่วมการคัดค้านเพิ่มขึ้นเป็น 352 ครอบครัว จาก 11 หมู่บ้าน โดยหมู่บ้านอื่นๆ ที่อยู่ไกลจากพื้นที่ก่อสร้างออกไปยังไม่รู้ตัวว่าจะเดือดร้อน ประเด็นข้อเรียกร้องในช่วงนั้นเป็นประเด็นเฉพาะหน้าของชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ก่อสร้าง คือ การเรียกร้องค่าชดเชยเรื่องน้ำท่วม และข้อตกลงที่ว่าห้ามระเบิดแก่ง

"เราค้านมาตลอดแต่ค้านไม่อยู่ เราก็เลยอยากรู้ว่า (น้ำ) มันท่วมถึงไหน ตอนนี้แก่งอย่าเพิ่งระเบิดนะ เพราะว่าถ้าคุณระเบิดแก่งคุณก็จะเก็บกักน้ำเต็มที ชาวบ้านยังไม่รู้ชัดเจนเลยว่าความเสียหายหรือว่าความที่ถูกลบผลกระทบมันจะท่วมถึงไหน"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

27 พฤษภาคม 2534 เสียงเรียกร้องให้ยุติการสร้างเขื่อนเริ่มดังขึ้นเรื่อยๆ เมื่อ กฟผ. เริ่มลงมือระเบิดแก่งหินบริเวณหัวงานสร้างเขื่อนปากมูล ซึ่งเป็น "เมืองหลวง" ของปลา ทำให้ปลาตายเป็นจำนวนมาก และปลาจากแม่น้ำโขงไม่ยอมว่ายผ่านแก่งหินที่มีการระเบิดขึ้นไปวางไข่เหนือแม่น้ำมูนเหมือนเคย

3 มิถุนายน 2534 กลุ่มชาวบ้านเดินทางมายังทำเนียบรัฐบาลเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลชะลอการสร้างเขื่อน และให้ กฟผ. เปิดเผยข้อมูลเรื่องผลกระทบจากการสร้างเขื่อนโดยละเอียด รวมทั้งขอให้มีการตั้งกรรมการพิจารณาเรื่องดังกล่าว แต่ในระหว่างที่การพิจารณาผลกระทบยังไม่แล้วเสร็จ กฟผ. ก็ได้ทำการระเบิดแก่งหินไปเรื่อยๆ

ในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน ชาวบ้านและนักศึกษาได้รวมตัวกันชุมนุมจนกระทั่งธนาคารโลกยอมเลื่อนการพิจารณาเงินกู้โครงการเขื่อนปากมูลออกไปชั่วคราว เพื่อเจรจาหาข้อมูลกับผู้ที่ได้รับผลกระทบก่อนการตัดสินใจ แต่รัฐบาลในขณะนั้นกลับประกาศจะไม่รอกเงินกู้จากธนาคารโลกและให้ดำเนินการสร้างเขื่อนปากมูลต่อไป

11 ธันวาคม 2534 ที่ประชุมธนาคารโลกลงความเห็นว่ายเขื่อนปากมูลเป็นโครงการขนาดเล็กและก่อให้เกิดผลกระทบเพียงเล็กน้อย จึงยินยอมอนุมัติเงินกู้เพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัว จาก 3,880 ล้านบาท เป็น 6,600 ล้านบาท ตามเหตุผลที่ กฟผ. กล่าวอ้างว่า ความล่าช้าของโครงการที่ผ่านมาสี่ห้าปี ทำให้วัสดุก่อสร้างมีราคาสูงขึ้น

ปี 2536 ในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย ขณะที่การก่อสร้างเขื่อนปากมูลใกล้จะแล้วเสร็จ ชาวบ้านปากมูลจำนวนหนึ่งก็ยังคงปักหลักต่อสู้อยู่ในพื้นที่ โดยเห็นว่าเมื่อขยับยั้งการก่อสร้างไม่ได้ และชาวบ้านต้องได้รับผลกระทบจากการระเบิดแก่งในเรื่องของการหาปลา จึงมีข้อเรียกร้องให้ กฟผ. ชดเชยรายได้จากการสูญเสียอาชีพประมงเป็นเวลา 3 ปี ในระหว่างการก่อสร้างเขื่อน ปีละ 35,000 บาทต่อครอบครัว และให้ กฟผ. รับผิดชอบต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต หากหลังการสร้างเขื่อนชาวบ้านยังไม่สามารถทำประมงได้ โดย กฟผ. ต้องจัดสรรที่ดินชดเชยให้แก่ชาวบ้านเป็นจำนวนครอบครัวละ 15 ไร่

"ปี 34-35-36 เขาระเบิดแก่งตูมๆ ทุกวัน เราก็เลยมาคุยกันใหม่...พอรู้ชัดเจนเราก็รู้ว่ายังไงเราก็ห้ามเขาไม่อยู่ เขาระเบิดแก่งแล้ว เขาจะทำคูกันคันระเบิดไปเรื่อยๆ เรื่อยๆ จนถึงช่วงบันไดปลาโจน เราก็เลยคิดว่าเราไม่ได้ทำมาหากิน 3 ปีที่เขาระเบิดแก่ง เราคิดยังไง ก็เลยมาปรึกษากับพี่น้องเราก็เลยคิดว่าถ้าเขาทำอย่างนี้เราต้องมาทวงสิทธิของเรา 3 ปีที่เขาระเบิดแก่งนี้เราไม่มีอะไรจะกินเลย ระเบิดแก่งปลา มันก็ตาย"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค.2544)

เมื่อข้อเรียกร้องไม่ได้รับการตอบรับจาก กฟผ. ต้นเดือนมีนาคม 2536 ชาวบ้านประมาณ 400-500 คน จึงได้บุกเข้าไปชุมนุมที่สะพานไม้บริเวณห้วงงานเพื่อขยับยั้งการก่อสร้างเขื่อน โดยเข้ายึดเครื่องมือชุดเจาะและนอนทับลูกระเบิด ทำให้การก่อสร้างเขื่อนหยุดชะงักลงชั่วคราว

พ่อทองเจริญ สีหาธรรม บ้านวังใหม่ อำเภอโขงเจียม หนึ่งในแกนนำชาวบ้านซึ่งร่วมต่อสู้คัดค้านการสร้างเขื่อนปากมูลตั้งแต่ช่วงแรกๆ เช่นกันให้เหตุผลที่ต้องเข้าไปขัดขวางการสร้างเขื่อนในครั้งนั้นว่า

"ชาวบ้านคัดค้านยังไงก็ไม่ได้ผล การไฟฟ้าก็ระเบิดแก่งหินเปิดร่องน้ำอยู่ตลอด...ชาวบ้านไม่มีทางเลือก พุดยั้งไงก็ไม่ฟัง พุดยั้งไงก็ไม่หยุดการก่อสร้างของการไฟฟ้าของรัฐบาล...แต่รัฐไม่เคยฟังเสียงชาวบ้าน ก็เลยพากันเข้าไป แต่ก่อนมันเป็นสะพานไม้...แล้วเขาก็ทำสะพานเชื่อมเข้าไปเพื่อจะก่อสร้างมาจากฝั่งสิรินธรมาทางนี้...ชาวบ้านก็พากันเข้าไปยึดสะพาน ให้มีการพูดคุยกันก่อน ให้มีการเจรจากันก่อนที่ทำเขื่อนลงไป ถ้ามันเสียหายขึ้นมา...ถ้ามีผลกระทบเกิดขึ้น ชุมชนวัฒนธรรมเขาแตกแยกนี้ใครจะรับผิดชอบ"

(พ่อทองเจริญ สีหาธรรม, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

เหตุการณ์จบลงด้วยความรุนแรงเมื่อ กฟผ. ใช้กำลังเข้าล้อมปราบชาวบ้านในตอนกลางคืน หลังจากได้มีการตกลงกันแล้วว่า ชาวบ้านยินยอมจะสลายการชุมนุมในเช้าวันรุ่งขึ้น โดยกลุ่มชาวบ้านที่สนับสนุนการสร้างเขื่อนได้กรูเข้าทำร้ายกลุ่มผู้ชุมนุมด้วยการขว้างปาก้อนหินและใช้ไม้กระบองทุบตี จนกลุ่มชาวบ้านที่ชุมนุมคัดค้านได้รับบาดเจ็บถึง 31 คน

หลังจากนั้น ชาวบ้านได้เดินทางเข้ามาชุมนุมในกรุงเทพฯ เพื่อเจรจาทันทีร่วมกับ กฟผ. โดยมีการลงนามในสัญญาข้อตกลงร่วมกัน 5 ข้อ คือ 1) ให้มีการปักหลักหยุดแสดงระดับน้ำท่วมให้ชัดเจน 2) ให้ กฟผ. ชดเชยค่าน้ำท่วมที่อยู่อาศัยและที่ทำกินให้แก่ชาวบ้านตามราคาตลาด 3) ให้มีการจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินให้แก่ชาวบ้านตามความเหมาะสม 4) ให้มีการศึกษาผลกระทบเรื่องการประมง และ 5) หากเกิดโรคพยาธิใบไม้ในเลือดหลังสร้างเขื่อน กฟผ. ต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลทุกอย่างและแก้ไขปัญหาเชิงสาธารณสุข ซึ่งชาวบ้านก็ได้ยึดข้อตกลงนี้เป็นแนวทางมาตลอด

"พอเรียบริ้อยชาวบ้านก็กลับมา ก็ดีอกดีใจ ก็ว่าการไฟฟ้าจะปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ตกลงกันก็มารออยู่เดือนหนึ่งก็ยังไม่เห็นการไฟฟ้ามีการปฏิบัติอะไรออกมาเลยที่สัญญากัน 5 ข้อ ชาวบ้านก็ไปชุมนุมอีก ก็ถึงได้มีการปักหลักเขตระดับน้ำ แล้วก็มี การชดเชยค่าเสียหายทรัพย์สินที่ถูกน้ำท่วม" พ่อทองเจริญ สีหาธรรม กล่าว

14 ตุลาคม 2537 กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการเขื่อนปากมูลใน 3 อำเภอ คือ โขงเจียม สิรินธร และพิบูลมังสาหาร ได้เดินทางมาชุมนุมที่หน้าศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี

อีกครั้ง เพื่อเรียกร้องให้ กฟผ. จ่ายค่าชดเชยจากการสูญเสียอาชีพประมงเป็นเวลา 3 ปี ในตอนแรก กฟผ. ไม่ยอมรับข้อเรียกร้องของชาวบ้าน เพราะในแผนงานที่ผ่านมา มีแต่ค่าชดเชยจากพื้นที่น้ำท่วม ไม่เคยมีโครงการใดที่คิดคำนวณค่าสูญเสียอาชีพอยู่ในต้นทุนมาก่อน

ต่อมา กฟผ. ยอมรับความเสียหายที่เกิดขึ้น และยอมจ่ายเงินชดเชยค่าสูญเสียอาชีพระหว่างการสร้างเขื่อนให้แก่ชาวบ้าน โดยใช้วิธีคิดค่าชดเชยตามระยะทางใกล้ไกลจากตัวเขื่อน ซึ่งคำนวณออกมาได้ว่า ชาวบ้านหัวเห่ซึ่งอยู่ในพื้นที่สร้างเขื่อนจะได้รับค่าชดเชยสูงสุด คือ 9 หมื่นบาท ในขณะที่ชาวบ้านที่อยู่ไกลสุดจะได้รับค่าชดเชยทั้งสิ้น 8 บาท ต่อการสูญเสียอาชีพเป็นเวลา 3 ปี (วันดี สันติวุฒิมณี, สารคดี 184: 91)

ชาวบ้านผู้ชุมนุมไม่ยอมรับเกณฑ์การจ่ายเงินค่าชดเชยของ กฟผ. เนื่องจากเห็นว่าไม่เป็นธรรม และการหาปลาไม่อาจแบ่งโซนตามที่ตั้งหมู่บ้านเหมือนเกณฑ์ค่าชดเชยจากพื้นที่น้ำท่วม เพราะชาวบ้านจับปลาได้ตลอดลำน้ำโดยไม่เลือกพื้นที่ การชุมนุมประท้วงจึงยืดเยื้อต่อไปอีกหลายเดือน

เดือนมีนาคม 2538 หลังจากชุมนุมบนสันเขื่อนยืดเยื้อมาถึง 5 เดือน กฟผ. จึงยอมจ่ายค่าชดเชยในการสูญเสียอาชีพประมงระหว่างการสร้างเขื่อนให้ชาวบ้านผู้ชุมนุม 3,955 ครอบครัว ครอบครัวละ 9 หมื่นบาทเท่ากันทุกครอบครัว โดยแบ่งเป็นค่าชดเชยอาชีพประมง 3 หมื่นบาท และเงินช่วยเหลือการพัฒนาอาชีพซึ่งจัดเข้ากองทุนสหกรณ์อีก 6 หมื่นบาท พร้อมคำสัญญาว่า แม่น้ำมูลจะกลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ด้วยมาตรการบันไดปลาโจนและโครงการปล่อยพันธุ์กุ้งพันธุ์ปลา

พ่อทองเจริญ (สัมภาษณ์, 8 ก.ค. 2544) เล่าถึงขั้นตอนการต่อรองค่าชดเชยกับ กฟผ. ว่า "พี่น้องเรียกร้องค่าเสียโอกาสภายใน 3 ปี ปีละ 35,000 เป็นเงินสดทันที ก็มาเจรจากันก็มาตกลงกันว่าจะให้ ขอต่อจากแสนหนึ่งเป็นเก้าหมื่น ชาวบ้านก็ว่าวัฒนธรรมของเขามันยืดหยุ่น เขาชาวพุทธมันก็ต้องมีการยืดหยุ่นปนๆ กัน การต่อกรของมันเป็นวัฒนธรรมเป็นประเพณีเขาอยู่ ชาวบ้านก็ยินยอมว่า 9 หมื่นก็เอา"

ระหว่างปี 2538 -2539 ในสมัยรัฐบาลบรรหาร ศิลปอาชา มีการชุมนุมเกิดขึ้นอีกหลายครั้ง เนื่องจากรายได้จากการประมงยังคงลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยจากผลการสำรวจของกรมประมงในช่วงปี 2537- 2539 ระบุว่า มีปลาที่สามารถผ่านบันไดปลาโจนไปได้เพียง 67 ชนิด ทั้งที่ก่อนสร้างเขื่อนมีพันธุ์ปลาในแม่น้ำมูลไม่น้อยกว่า 200 ชนิด เป็นข้อพิสูจน์ได้เป็นอย่างดีว่า บันไดปลาซึ่งถูกติดตั้งขึ้นในภายหลัง ขณะที่การก่อสร้างเขื่อนก้าวหน้าไปมากแล้ว (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, 2543 (ก): 28) ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้จริงตามที่ กฟผ. กล่าวอ้าง นอกจากนี้ การสำรวจครั้งล่าสุดยังพบว่า มีพันธุ์ปลาถึง 56 ชนิดที่ไม่ปรากฏให้เห็นอีกเลยภายหลังจากมีการสร้างเขื่อนปากมูล (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, ถอดความและเรียบเรียง, 2543)

ภายหลังจากการยื่นจดหมายร้องเรียนในระดับจังหวัดและระดับประเทศหลายครั้ง แต่ไม่มีความคืบหน้า 26 มีนาคม -23 เมษายน 2539 กลุ่มชาวบ้านปากมูลจึงรวมตัวกับกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐอีก 47 กรณีปัญหา ในนามของ "สมัชชาคนจน" จัดงานชุมนุมใหญ่ร่วมกันเรียกว่า "มหกรรมทวงสัญญาครั้งที่ 1" โดยมีชาวบ้านเข้าร่วมเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐาน ประเด็นข้อเรียกร้องในการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านปากมูลครั้งนี้ก็คือ การทวงสัญญาจากรัฐในเรื่องการชดเชยจากการสูญเสียอาชีพประมงอย่างถาวร และขอให้รัฐจัดสรรที่ดินทำกินให้ครอบครัวละ 15 ไร่

หลังการชุมนุมผ่านไป 29 วัน ในที่สุดรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา ก็ได้มีมติ ครม. รับรองการแก้ไขปัญหาทั้ง 47 กรณี พร้อมข้อสรุปและแนวทางการแก้ไข รวมทั้งมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อพิจารณาปัญหาและข้อเรียกร้องหลายชุด แต่ยังไม่ทันได้ดำเนินการแก้ไขปัญหา รัฐบาลก็ยุบสภาเสียก่อน

เมื่อการแก้ไขปัญหาไม่มีความคืบหน้า หนึ่งปีถัดมา ในวันที่ 25 มกราคม 2540 ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากกรณีเขื่อนปากมูลจึงได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อทวงสัญญาอีกครั้ง ในสมัยรัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ การชุมนุมครั้งนี้มีผู้เดือดร้อนจากโครงการพัฒนาอื่นๆ ของรัฐ เข้าร่วมเพิ่มมากขึ้นเป็น 20,000 คน จากทั้งหมด 121 กรณีปัญหา วัตถุประสงค์ของการเคลื่อนไหวใน "มหกรรมทวงสัญญาครั้งที่ 2" ก็คือ เพื่อทวงสัญญาให้รัฐชดเชยการสูญเสียอาชีพเช่นเดียวกับการชุมนุมใหญ่ในครั้งแรก

"ปี 40 เลยเข้าไปทวงถามสัญญา 5 ข้อที่ตกลงกันไว้มัน หลังจากเข็ดเขื่อนแล้ว ชาวบ้านหาปลาได้ การไฟฟ้าเสียดังใจได้ รัฐบาลลิว่าจ้งได เลยไปชุมนุมอยู่หน้าทำเนียบ 99 มีื่อ อันนี้บางคนว่าหมู่เฮาได้คืบอยากเอาศอก ได้บ่จักพอนี้ ความจริงนี้ เขาเข็ดตามสัญญากันไว้กับชาวบ้าน ข้าเจ้ามีสัตย์มีศีลนะครับ ของข้าเจ้าคัดค้านโดยเอาเลือดเอาน้ำตาแลก"

(พ่อทองเจริญ สีหกรรม, วิดิทัศน์ "เมื่อคนหาปลาเป็นขบถ", 2543)

ผลจากการชุมนุมอย่างยาวนานถึง 99 วันที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ในวันที่ 2 พฤษภาคม 2540 ชาวบ้านผู้เดือดร้อนจากทั่วประเทศจึงได้เดินทางกลับภูมิลำเนา ภายหลังจาก รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ มีมติ ครม. รับรองการแก้ไขปัญหา โดยในกรณีของเขื่อนปากมูลได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการติดตามการแก้ไขปัญหาและจัดหาที่ดินชดเชยให้แก่ชาวบ้านเป็นจำนวนครอบครัวละ 15 ไร่ หรือจ่ายเป็นเงินชดเชยครอบครัวละ 5 แสนบาท เป็นการยอมรับว่าการสร้างเขื่อนปากมูลมีผลกระทบทำให้ชาวบ้านสูญเสียอาชีพประมงจริง

รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ สิ้นสุดลงขณะที่ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไข ภายหลังจากเมื่ออำนาจทางการเมืองเปลี่ยนมืออีกครั้ง ในวันที่ 21 เมษายน 2541 รัฐบาลนายชวน หลีกภัย จึงได้ยกเลิกมติ ครม. เดิมในสมัยพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ โดยให้เหตุผลว่า รัฐไม่มีนโยบายจ่ายเงินค่าชดเชยซ้ำซ้อนและย้อนหลังให้กับโครงการเขื่อนที่สร้างเสร็จแล้ว เงินงบประมาณสำหรับแก้ไขปัญหามีการอนุมัติในสมัยพลเอกชวลิต จึงถูกตัดไปใช้ในกิจการอื่น (ประสิทธิ์พร กาฬอ่อนศรี, สัมภาษณ์ 29 พ.ค. 2544)

ชาวบ้านออกมาเรียกร้องยืนยันว่าการชดเชยดังกล่าวเป็นคนละส่วนกัน เนื่องจากข้อเรียกร้องช่วงก่อนเป็นการเรียกร้องค่าชดเชยจากการสูญเสียอาชีพประมงชั่วคราว ซึ่งชาวบ้านไม่สามารถประกอบอาชีพจับปลาได้ตลอดระยะเวลา 3 ปีที่มีการระเบิดแก่งเพื่อสร้างเขื่อน โดยรัฐบาลได้สัญญากับชาวบ้านว่าเมื่อสร้างเขื่อนเสร็จปลาจะเพิ่มขึ้น และชาวบ้านจะจับปลาได้เหมือนเดิม แต่ปรากฏว่าหลังสร้างเขื่อนเสร็จในปี 2537 ปลากลับลดจำนวนลง ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนมาก จึงต้องกลับมาเรียกร้องอีกครั้ง

เมื่อการเรียกร้องครั้งแล้วครั้งเล่า ไม่สามารถทำให้รัฐบาลชวนออกมารับผิดชอบต่อความเดือดร้อนของชาวบ้านได้ ชาวบ้านจึงสรุปบทเรียนและเปลี่ยนข้อเรียกร้องเป็นให้เปิดประตูระบายน้ำของเขื่อนปากมูลแทน เพราะเห็นว่าเงินไม่สามารถแก้ปัญหาความเดือดร้อนของพวกเขาได้อย่างยั่งยืนเท่ากับการได้ธรรมชาติและวิถีชีวิตคืนมา แต่หากรัฐบาลเปิดเขื่อน รวมทั้งฟื้นฟูระบบนิเวศน์และชุมชนตามที่ได้สัญญากับชาวบ้านไว้ตั้งแต่แรก ชาวบ้านก็จะสามารถเลี้ยงชีพได้ด้วยการพึ่งพิงลำน้ำตลอดไปโดยไม่เดือดร้อน

"ถ้าหากว่าวิถีชีวิตของเราคืนมา ธรรมชาติคืนมา แม้แต่สัตว์แดงเดียวเราก็ไม่เรียกร้อง นี่คือเป้าหมายอันสูงสุด เพราะเราเข้าใจและได้มีประสบการณ์อย่างแท้จริงว่าเขื่อนไม่ทำให้ชีวิตชาวบ้านหรือชุมชนที่อยู่ในเขื่อนดีขึ้น ที่ดีก็มีแต่โรงงานใหญ่ๆ แล้วก็รัฐได้ขายไฟให้กับโรงงานเท่านั้นเอง"

(พ่อสมเกียรติ พันภัย, เสวนา "แบบเรียนเรื่องเขื่อนฯ", 13 มี.ค.2544)

23 มีนาคม 2542 ชาวบ้านปากมูลและสมาชิกคนจนจึงรวมกันต่อสู้อีกครั้ง โดยได้เปลี่ยนมาใช้ยุทธวิธีแบบ "ดาวกระจาย" คือ การกลับไปปักหลักต่อสู้ที่พื้นที่ของตนเองแทนการมาชุมนุมที่กรุงเทพฯ และใช้วิธีการต่อสู้แบบสันติวิธีด้วยการชุมนุมอย่างสงบ เพื่อโน้มน้าวจิตใจรัฐบาลให้มองเห็นความทุกข์ยากของผู้ที่ได้รับผลกระทบอันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาของรัฐ ด้วยการก่อตั้ง "หมู่บ้านแม่มนันยีน 1" ขึ้นที่ริมสันเขื่อนปากมูล อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

"พี่น้องติดตามฟังผลแล้วมันเจ็บหายไปตามตลอด เราก็เลยคิดว่าทำไมเราไม่
ทวงสิทธิที่เขาสัญญาว่าจะให้ เขาก็ออกไปตามสื่อต่างๆว่าจะให้ๆ แต่มัน
ไม่ให้ เราจะเอาอย่างไร เราก็เลยนัดพี่น้องเครือข่ายมาคุยกันว่าเราจะตาม
ใหม่...กลับไปรอที่บ้าน เราติดต่อกันอยู่เรื่อย พยายามตามสื่อตามพี่น้อง
องค์กรของตัวเองว่าปัญหาของแต่ละกลุ่มได้แก้หรือยัง...มันเจ็บมาตั้งแต่
29 เมษายน ปี 40 ที่เรากลับมารอเขาอยู่ที่บ้าน วันที่ 23 มีนาคม ปี 42 เราก็
เลยตามแล้ว ก็เข้าไปอยู่สันเขื่อนปากมูล"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

ชาวบ้านบอกถึงการตัดสินใจมาตั้งชุมชนอยู่บริเวณสันเขื่อนว่า การมาตั้งหมู่บ้านคือการ
ปักหลักสู้ๆอย่างไม่มีกำหนดจนกว่าปัญหาของพวกเขาจะได้รับการแก้ไข เนื่องจากเห็นว่าที่ผ่านมา
การเดินทางไปเรียกร้องที่กรุงเทพฯ ไม่ค่อยได้รับความสนใจจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเท่าที่ควร อีกทั้ง
ยังต้องเสียค่าใช้จ่ายมากกว่า และยังต้องปรับตัวกับความเป็นอยู่ที่ไม่คุ้นเคยอีกด้วย การต่อสู้ใน
ช่วงที่อยู่ หมู่บ้านแม่มนมนั้นยืน 1 นี้ ถือเป็น การเปลี่ยนยุทธศาสตร์และจุดยืนจากการเผชิญหน้ามา
เป็นการต่อสู้ด้วยสันติวิธีอย่างชัดเจน

ระหว่างปี 2542 ถึง 2543 นอกจากชาวบ้านจะพยายามเดินทางไปยื่นหนังสือกับผู้แทน
รัฐบาลที่กรุงเทพฯ เพื่อร้องทุกข์ต่อผู้มีอำนาจรับผิดชอบแล้ว ตลอดหนึ่งปีที่ชุมนุมชาวบ้านยังได้
พยายามสร้างกิจกรรมการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง แต่การชุมนุมประท้วงแบบสันติวิธีกลับไม่ได้
ได้รับความสนใจจากทั้งรัฐบาลและสื่อมวลชน

รูปภาพที่ 4.1 หมู่บ้านแม่มนมนั้นยืน 1 ริมสันเขื่อนปากมูล

ที่มา : หนังสือพิมพ์ข่าวสด

ตารางที่ 4.2 แสดงพัฒนาการทางข้อเรียกร้องของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล

ระยะเวลา	ข้อเรียกร้อง	ผลการเรียกร้อง
ปี พ.ศ. 2532-2533	ให้มีการเปิดเผยข้อมูลเรื่องเขื่อนและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น	ไม่เป็นผล
ปี พ.ศ. 2533-2536	ให้ระงับการก่อสร้างจนกว่าจะมีการสำรวจผลกระทบอย่างรอบด้าน	ไม่เป็นผล
ปี พ.ศ. 2536	เรียกร้องค่าชดเชยจากผลกระทบที่ไม่สามารถทำการประมงได้เป็นเวลา 3 ปี ในระหว่างที่มีการก่อสร้างเขื่อน	ได้รับค่าชดเชยในปี 2538
ปี พ.ศ. 2536-2542	เรียกร้องค่าชดเชยกรณีสูญเสียอาชีพประมงอย่างถาวร รวมทั้งให้มีการฟื้นฟูระบบนิเวศน์และชุมชนตามที่ได้ตกลงกับชาวบ้านไว้ก่อนการสร้างเขื่อน	ไม่เป็นผล
23 มีนาคม 2542- กรกฎาคม 2543	เรียกร้องให้มีการเปิดประตูเขื่อนปากมูลอย่างถาวร เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศน์และชุมชน	25 กรกฎาคม 2543 ครม. มีมติให้ทดลองเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลทั้ง 8 บานเป็นเวลา 4 เดือน (พ.ค.-ส.ค.) เพื่อให้ปลาขึ้นไปวางไข่ได้ในช่วงฤดูฝน
มีนาคม 2544	เรียกร้องให้มีการเปิดเขื่อนปากมูลเป็นเวลา 4 เดือนอีกครั้ง	17 เมษายน 2544 ครม. มีมติให้เปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลเป็นเวลา 4 เดือน ตั้งแต่ 15 พ.ค. - 15 ก.ย. 2544 โดยอนุ มัติมหาวิทาลัยอุบลราชธานีทำการศึกษาและประเมินผลกระทบ เพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูชีวิตและชุมชนให้กับชาวบ้าน ด้วยงบประมาณ 10.2 ล้านบาท
ตุลาคม 2544	เรียกร้องให้มีการเปิดเขื่อนเพื่อทำการศึกษาจนครบ 1 ปี	11 ธันวาคม 2544 ครม.มีมติอนุ มัติให้เปิดเขื่อนปากมูลต่อไปจนครบ 1 ปี
ปี พ.ศ. 2545	เรียกร้องให้มีการเปิดเขื่อนถาวรตามผลการวิจัยของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี	ครม. มีมติให้เปิดเขื่อน 4 เดือน และปิดเขื่อน 8 เดือน

ที่มา : ปรับปรุงเพิ่มเติมจาก ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2545: 186

ปริบทแวดล้อมการเคลื่อนไหว

การเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องยาวนานนับสิบปีของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล เป็นการเคลื่อนไหวอันสัมพันธ์กับปริบทแวดล้อมซึ่งเป็นปัจจัยเงื่อนไขที่ช่วยให้องค์กรชาวบ้านได้เรียนรู้และพัฒนาการต่อสู้จนมีความเข้มแข็งมากขึ้นอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ 1) ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง 2) การควบคุมและการใช้สื่อของกลุ่มอำนาจ 3) ความเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนและพันธมิตร

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง

หลังเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในยุค 14 ตุลาคม 2516 และพฤษภาคม 2535 กล่าวได้ว่า โครงสร้างโอกาสทางการเมืองได้เอื้อให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มต่างๆ มากขึ้น โดยสิทธิเสรีภาพทางการเมืองและบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญซึ่งเอื้อต่อการรวมตัวเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ได้ส่งผลให้ขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องของชาวบ้านสามารถแผ่ขยายเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

ย้อนหลังกลับไปเมื่อครั้งรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งชูนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อมุ่งสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICS- Newly Industrialized Countries) หรือเสือตัวที่ห้าของเอเชีย (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2543) เขื่อนปากมูลในฐานะโครงการของรัฐวิสาหกิจได้ถูกผลักดันให้สร้างขึ้นอย่างง่ายดาย เนื่องจากเป็นโครงการที่อยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งมีการริเริ่มโดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและอยู่ในความสนใจของผู้ให้กู้ (สรพงค์ ศรียานงค์, 2539: 54) การเคลื่อนไหวคัดค้านของชาวบ้านจึงไม่มีผลต่อการตัดสินใจสร้างเขื่อนของรัฐบาล

เดือนมีนาคม 2534 ในช่วงรัฐประหาร คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ได้แต่งตั้งคณะรัฐบาลขึ้นมาบริหารประเทศ โดยมีนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อลดความรู้สึกต่อต้านจากประชาชนลง ในขณะเดียวกันก็ได้ประกาศกฎอัยการศึกเพื่อควบคุมการเคลื่อนไหวภายในประเทศ โดยห้ามมีการชุมนุมเกิน 5 คน เพื่อป้องกันการต่อต้านอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งข้อบังคับดังกล่าวนี้ สอดรับกับการหนุนให้สร้างเขื่อนปากมูลของคณะกรรมการประชาสัมพันธ์เขื่อนปากมูล โดยหลังจากการประกาศกฎอัยการศึก กฟผ. ได้อาศัยสภาวการณ์ที่ปลอดภัยจากการเคลื่อนไหวต่อต้านเร่งก่อสร้างเขื่อนปากมูล ในขณะที่กระแสการคัดค้านของชาวบ้านยังไม่ยุติ แต่ได้ปรับยุทธวิธีในการคัดค้านแปรผันไปตามสถานการณ์ทางการเมืองที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพในระยะนั้น โดยหันมาใช้วิธีการยื่นจดหมายคัดค้านแทนการเคลื่อนไหวกดดันด้วยพลังมวลชน (สรพงค์ ศรียานงค์, 2539: 66-67)

หลังพลเอกสุจินดา คราประยูร เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี 2535 การเมืองไทยก็ได้เปลี่ยนแปลงไปอีกครั้ง เมื่อประชาชนจำนวนมากไม่พอใจที่นายกรัฐมนตรีไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง อีกทั้งเป็นบุคคลที่กระทำรัฐประหารก่อนหน้านี้ จึงรวมตัวกันประท้วงจนนำไปสู่การปะทะกับกำลังเจ้าหน้าที่ ซึ่งจบลงด้วยความรุนแรงในที่สุด (สรพงค์ ศรียานงค์, 2539: 82-83)

จากเหตุการณ์ "พฤษภาทมิฬ" ในปี 2535 บรรยากาศทางการเมืองก็ได้เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น ทำให้การรวมตัวทางการเมืองของประชาชนเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางอีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมตัวของคนชั้นกลางในเมือง อย่างไรก็ตาม ช่วงระหว่างปี 2536-2538 รัฐบาลนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีลำดับถัดมา ก็ยังคงมีท่าทีเป็นลบต่อการชุมนุมเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้าน ผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล โดยแสดงความเพิกเฉยและใช้ทฤษฎะที่ว่ากลุ่มผู้ชุมนุมมีผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541: 125) จนนำไปสู่การสลายการชุมนุมหลายครั้ง

ต่อมาในสมัยนายบรรหาร ศิลปอาชา เป็นนายกรัฐมนตรี (กรกฎาคม 2538-พฤศจิกายน 2539) รัฐบาลยังคงมีท่าทีเป็นลบต่อผู้ชุมนุมเช่นเดิม แต่ไม่แข็งกร้าวเท่าสมัยนายชวน อย่างไรก็ตาม รัฐบาลนายบรรหารก็ได้ยอมเปิดเวทีเจรจากับชาวบ้าน และมีมติรับรองการแก้ไขปัญหาคือเป็นการยอมรับว่า โครงการของรัฐสร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้านจริง

ในสมัยรัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ซึ่งพรรคการเมืองมีฐานเสียงส่วนใหญ่อยู่ที่ภาคอีสาน รัฐบาลก็เริ่มมีท่าทีต่อผู้ชุมนุมในเชิงบวกมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านได้รับการตอบสนองที่ดีกว่ารัฐบาลอื่นๆ จากการศึกษาของประภาส ปิ่นตบแต่ง (2541: 122-123) พบว่า ระหว่างการชุมนุมยกที่ 2 หรือการชุมนุม 99 วัน รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ยังได้อำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคและให้ความช่วยเหลือด้วยการจัดสิ่งของมาบริการแก่ชาวบ้านตลอดช่วงระยะเวลาการชุมนุมอีกด้วย จนเมื่อชาวบ้านเห็นว่าท่าทีของรัฐบาลยังเป็นไปอย่างล่าช้า จึงต้องปิดล้อมทำเนียบในวันที่ 8 เมษายน 2540 เพื่อกดดันให้รัฐบาลเปิดเวทีเจรจาแบบเสมอหน้าขึ้น

อย่างไรก็ดี หลังจากรัฐบาลประกาศค่าเงินบาทลอยตัวในเดือนกรกฎาคม 2540 เนื่องจากไม่สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศได้ ประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะคนชั้นกลางในเมือง ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นฐานเสียงในการสนับสนุนพรรคประชาธิปัตย์ ก็เริ่มแสดงความไม่พอใจต่อรัฐบาลมากขึ้น จนกระทั่งพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ไม่อาจดำรงสถานภาพทางการเมืองในฐานะนายกรัฐมนตรีต่อไปได้ การเสนอตัวเข้ามาแก้ไขปัญหาคือเศรษฐกิจของนายชวน หลีกภัย และพรรคประชาธิปัตย์ จึงได้รับการตอบรับจากคนชั้นกลางในเมืองเป็นอย่างมาก

การกลับขึ้นสู่อำนาจของนายชวน หลีกภัย ในครั้งนี้ ทำให้มิติ ธรรม. รัฐบาลพลเอกชวลิต ต่อการแก้ไขปัญหาคือความเดือดร้อนของชาวบ้านต้องถูกยกเลิกไป เนื่องจากรัฐบาลอ้างว่าเป็นเรื่องขัดกับหลักการและกฎหมาย ซึ่งประภาส ปิ่นตบแต่ง (2541: 127) ได้สรุปไว้ว่า ในยุครัฐบาลชวน การเคลื่อนไหวของขบวนการชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อมกรณีสมัชชาคนจนจะกระทำได้อย่างกว้าง

รัฐบาลนายบรรหารและรัฐบาลพลเอกชวลิต เพราะรัฐบาลชนมืทำที่เป็นลปต่อการเดินขบวนและชุมนุมประท้วง รวมทั้งมีท่าทีเชิงนโยบายให้กลไกราชการควบคุมปราบปรามการเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชน

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่า แม้กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลจะมีการเคลื่อนไหวอย่างชัดเจนและต่อเนื่องจนอำนาจทางการเมืองเปลี่ยนมือมาหลายรัฐบาล แต่ก็ยังไม่ปรากฏว่ามีรัฐบาลใดสามารถแก้ปัญหาความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านได้ ในทางกลับกันบรรยากาศทางสังคมและการเมือง รวมทั้งท่าทีของรัฐบาลในแต่ละสมัยก็มีส่วนในการกำหนดโอกาสในการชุมนุมเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลแต่ละยุคแต่ละสมัยด้วย การเคลื่อนไหวผ่านช่องทางทางการเมืองปกติแต่ไม่ได้รับการแก้ไขนี้ จึงนำมาสู่ข้อสรุปที่ว่า การเมืองในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนไม่สามารถเป็นที่พึ่งพาให้กับชาวบ้านได้ เนื่องจากถูกจำกัดจากการร้องเรียนตามขั้นตอนตามกฎหมาย ทำให้ชาวบ้านไม่ไว้วางใจการแก้ปัญหาของรัฐ และต้องพัฒนาการเคลื่อนไหวผ่านช่องทางอื่นๆ มากขึ้น เช่น ชุมนุมประท้วง หรือเดินขบวน เป็นต้น

การควบคุมและการใช้สื่อของกลุ่มอำนาจ

นับตั้งแต่ก่อนการสร้างเขื่อนปากมูล กลุ่มอำนาจได้พยายามใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์และสร้างความชอบธรรมให้กับโครงการ โดยอ้างความจำเป็นในเรื่องความมั่นคงของระบบไฟฟ้าเพื่อให้สอดคล้องกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และประชาสัมพันธ์เพียงประโยชน์จากการสร้างเขื่อน รวมทั้งชี้แจงผ่านเอกสารว่า มีการศึกษาถึงผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและกำหนดแนวทางในการแก้ไขไว้แล้ว (สรพงค์ ศรียานงค์, 2539: 101, 141) ในขณะที่ไม่มีการสอบถามข้อมูลความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่

ต่อเมื่อมีกระแสคัดค้านในพื้นที่ปรากฏต่อสาธารณชนอย่างเป็นทางการ กฟผ. จึงประชาสัมพันธ์หาเสียงสนับสนุนจากกลุ่มพ่อค้าและข้าราชการในจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งมีอำนาจและอิทธิพลในท้องถิ่น โดยอาศัยสื่อมวลชนของรัฐทั้งโทรทัศน์และวิทยุในระดับประเทศและระดับท้องถิ่นประชาสัมพันธ์หนุนช่วยอีกทางหนึ่ง เพื่อเปิดโอกาสในการเจรจาต่อรองของกลุ่มผู้คัดค้านและผลักดันการสร้างเขื่อนปากมูลให้ประสบผลสำเร็จ (สรพงค์ ศรียานงค์, 2539: 55, 133) ในขณะที่ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบและเป็นเจ้าของทรัพยากรในท้องถิ่นไม่ได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง

การประชาสัมพันธ์เชิงรุกเพื่อสนับสนุนเขื่อนปากมูลได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง โดย กฟผ. ได้ประสานงานอย่างใกล้ชิดกับสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยประจำจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อผลิตสื่อประชาสัมพันธ์เขื่อนปากมูล และอาศัยกลไกข้าราชการผ่านนายอำเภอในการประชาสัมพันธ์ไปสู่กลุ่มต่างๆ รวมทั้งออกบทความแทรกไปกับหนังสือพิมพ์รายวัน โดยเน้นถึง

ความห่วงใยของรัฐบาลที่พยายามลงทุนสร้างเขื่อนเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าและเก็บกักน้ำให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคของประชาชนในพื้นที่ (สรพวงค์ ศรียานงค์, 2539: 57, 89)

เมื่อประเด็นข้อเรียกร้องของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านซึ่งได้พยายามเคลื่อนไหวเพื่อเปิดเผยข้อเท็จจริงในเรื่องความเดือดร้อนและผลกระทบจากการสร้างเขื่อนเริ่มได้รับความสนใจจากสังคมมากขึ้นเรื่อยๆ กฟผ. ก็ยังใช้สื่อเพื่อประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ของเขื่อนปากมูลและบิดเบือนข้อมูลข่าวสารมากขึ้นเป็นเงาตามตัว กรณีที่เด่นชัดคือ การที่ กฟผ. พยายามประมาณจำนวนมหาศาลเพื่อสร้างภาพให้เห็นถึงความสำเร็จของบันไดปลาโจนในโฆษณาชุด "ปลาจับเปิดไห" (ดูขุนที่อนุรักษ์พันธุ์, 2541) ท่ามกลางเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า บันไดปลาโจนล้มเหลวโดยสิ้นเชิง

ข้อมูลข้างต้น นำมาสู่ข้อสรุปที่ว่า แม้ปัจจุบันกระบวนการทางประชาธิปไตยจะเปิดกว้างให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น แต่ในรอบสิบปีที่ผ่านมาปรากฏว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ยังถูกปิดล้อมในด้านสื่อและข้อมูลข่าวสารจากกลุ่มอำนาจอยู่มาก ความไม่เท่าเทียมและโอกาสในการใช้สื่อที่ถูกปิดกั้นนี้ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านต้องออกมาสร้างกิจกรรมการเคลื่อนไหวมากขึ้น เพื่อให้ความเดือดร้อนเป็นที่ปรากฏต่อสาธารณะ และทำให้เกิดการยอมรับถึงความชอบธรรมในการเรียกร้อง

ความเคลื่อนไหวของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนและพันธมิตร

นอกจากบริบทการเมืองหลังยุค 14 ตุลา จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในแง่กระบวนการทางการเมืองแล้ว สิทธิและเสรีภาพที่เปิดกว้างยังได้เปิดโอกาสให้กลุ่มเคลื่อนไหวภาคประชาชนหลายกลุ่มได้ถือกำเนิดขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและองค์กรประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ได้แสดงบทบาทการเคลื่อนไหวอย่างเด่นชัดมากขึ้นจนเป็นที่ปรากฏต่อสาธารณชนและเป็นที่รู้จักของประชาชนโดยทั่วไป

ในการเคลื่อนไหวคัดค้านกรณีเขื่อนปากมูล กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวคัดค้านนโยบายและโครงการเขื่อน นอกจากกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ซึ่งเป็นกลุ่มที่ออกมาคัดค้านและเคลื่อนไหวตั้งแต่เริ่มต้น กลุ่มอนุรักษ์ขององค์กรนักศึกษาและองค์กรพัฒนาเอกชนนับเป็นพลังสำคัญอีกส่วนหนึ่งซึ่งเข้าไปเคลื่อนไหวร่วมกับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อน ตลอดจนมีบทบาทในทางที่เสริมสร้างและพัฒนาให้กับขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน

ในระยะแรกบทบาทดังกล่าวเป็นการเคลื่อนไหวต่อเนื่องมาจากการรณรงค์คัดค้านเขื่อนน้ำโจน (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541) ซึ่งกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งกลุ่มอนุรักษ์ขององค์กรนักศึกษาและองค์กรพัฒนาเอกชน ได้ใช้ประเด็นในเรื่องผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมาดำเนินการเคลื่อนไหวคัดค้านในเชิงวิชาการและใช้เป็นข้อเรียกร้องด้านนโยบาย ทำให้การประท้วงของ

ชาวบ้านในเรื่องผลประโยชน์เฉพาะหน้า กลายเป็นประเด็นทางสิ่งแวดล้อมที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง

ต่อมา ทั้งสององค์กรได้ร่วมมือเคลื่อนไหวเพื่อเผยแพร่ผลกระทบในประเด็นต่างๆ ผู้สาธารณะเพื่อผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหาในเชิงนโยบายมากขึ้น ทั้งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา ผลกระทบต่อชุมชนและวัฒนธรรม ผลกระทบต่อการประมง ผลกระทบในด้านสาธารณสุข ฯลฯ นอกจากนี้ ยังได้เข้าร่วมเป็นตัวแทนในการเจรจากับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผลิตสื่อเผยแพร่ เขียนบทความ รวมทั้งการจัดสัมมนาและอภิปรายต่างๆ เพื่อดึงความสนใจจากประชาชน ตลอดจนช่วยเหลือในการพัฒนาประเด็นข้อเรียกร้องและวิธีการสื่อสารให้กับชาวบ้านด้วย

การเคลื่อนไหวอย่างมีกระบวนการของกลุ่มองค์กรพันธมิตรในประเด็นเรื่องเขื่อนปากมูล อันประกอบด้วยองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรนักศึกษานี้ นอกจากจะสามารถขยายเครือข่ายออกไปได้กว้างไกลกว่าประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม จนปรากฏว่ามีกลุ่มองค์กรในด้านต่างๆ เข้าร่วมเคลื่อนไหวมากขึ้นแล้ว ยังนับเป็นบริบทอีกประการหนึ่งที่สำคัญ อันมีส่วนในการพัฒนากระบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้ชุมนุมกรณีเขื่อนปากมูล ซึ่งทำให้คนด้อยโอกาสและไร้อำนาจ สามารถรวมตัวกันเคลื่อนไหวได้อย่างเป็นระบบมากขึ้นอีกด้วย

บทเรียนจากการเคลื่อนไหวต่อสู้

ตลอดการเคลื่อนไหวนับสิบปีที่ผ่านมา ชาวบ้านได้เรียนรู้ว่าโครงสร้างทางการเมืองปกติไม่สามารถแก้ปัญหาให้พวกเขาได้ เมื่อชาวบ้านพยายามยื่นหนังสือและข้อเรียกร้องครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ปัญหาของพวกเขาก็ยังคงไม่ได้รับการแก้ไขแม้จะผ่านไปหลายรัฐบาล ในขณะที่เดียวกันพวกเขาก็ต้องเผชิญกับอิทธิพลของหน่วยงานรัฐ และอำนาจของกลุ่มท้องถิ่นที่สนับสนุนเขื่อน ซึ่งใช้สื่อในมือและสื่อที่สามารถซื้อหาได้ประชาสัมพันธ์เพื่อเสริมสร้างภาพความมีประโยชน์ของเขื่อน โดยบิดบังภาพความเดือดร้อนของชาวบ้านไว้ เป็นผลให้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านถูกบิดเบือนและทำให้ไม่ชอบธรรมอยู่ตลอดเวลา ชาวบ้านจึงเกิดบทเรียนในการเคลื่อนไหวอย่างน้อย 3 ประการ คือ ต้องมีการสร้างเครือข่ายเพื่อขยายแนวร่วม ต้องมีการสื่อสารกับสาธารณะ และต้องมีการเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชน

การสร้างเครือข่ายเพื่อขยายแนวร่วม

ในระหว่างการพัฒนาซึ่งต้องเผชิญกับรัฐและหน่วยงานของรัฐซึ่งมีทั้งอำนาจและสื่ออยู่ในมือ การต่อสู้กับการพัฒนาซึ่งรัฐอ้างว่าทำเพื่อคนส่วนใหญ่ ทำให้ชาวบ้านซึ่งถูกนิยามว่าเป็น "คนส่วนน้อย" และต้องเสียสละเพื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศได้ข้อสรุปว่า พวกเขาต้องรวมตัวกัน

เพื่อให้ส่งเสียงร้องให้ดังขึ้น โดยในขั้นแรกจะเห็นว่า ชาวบ้านมีการรวมตัวกันในชนบท เพื่อไปคุยกับผู้ที่มีความชำนาญในการแก้ไขปัญหา แต่ได้รับการเพิกเฉย จึงต้องมีการรวมตัวกันมากขึ้น และเมื่อคุยแล้วปรากฏว่ายังไม่มี การแก้ไขปัญหา การต่อสู้อย่างโดดเดี่ยวของกลุ่มปัญหาแต่ละส่วนทำให้ ชาวบ้านปากมุลและเอ็นจีโอที่เข้ามาหนุนช่วย มีข้อสรุปว่าต้องมีการขยายเครือข่ายพันธมิตรเพื่อ รวมพลังกันต่อสู้ จึงเกิดกระแสความเข้มข้นเรื่องเครือข่ายขึ้นมา โดยมีแนวคิดที่ว่าน่าจะ ได้สรุป บทเรียนและถ่ายทอดประสบการณ์การต่อสู้เรียกร้องร่วมกับกลุ่มอื่นๆ เพื่อให้แลกเปลี่ยนการ เรียนรู้ร่วมกัน

"เป็นแนวคิดร่วมๆ กันระหว่างที่ปรึกษากับชาวบ้าน เพราะเวลาสู้เนี่ย มัน เกิดบทเรียนไปเรื่อยๆ ทำไมเราสู้ไม่ชนะ ทำไมเราสู้แล้วมันมีกำลังน้อย ทำไมเราสู้แล้วคนในเมืองไม่ได้รับรู้ มันจะดีกว่าไหม ถ้าเรามีเครือข่ายใน เมืองหนุนช่วย เครือข่ายต่างจังหวัดหนุนช่วยในเมือง"

(ประสิทธิ์พร กาฬอ่อนศรี, สัมภาษณ์ 29 พ.ค. 2544)

การสื่อสารกับสาธารณะ

เมื่อการรวมตัวกันในชนบทในหลายครั้งไม่สามารถที่จะผลักดันหรือกดดันให้มีการแก้ไข ปัญหา หรือทำให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นมาได้ ชาวบ้านซึ่งเป็นฝ่ายด้อยอำนาจก็ต้องหาวิธีอื่นคือ ดึงคนภายนอกเข้าไปมีส่วนร่วม หรือทำให้โครงการนั้นมีความไม่ชอบธรรมในสายตาของ สาธารณะ โดยออกมาส่งเสียงบอกกล่าวกับสังคมหรือคนภายนอกว่าเชื่อมไม่ได้เป็นประโยชน์กับ ส่วนรวม ในขณะที่เดียวกันการสร้างเชื่อมได้เข้าไปทำลายคนชีวิตของคนในท้องถิ่นอย่างไรบ้าง เพื่อให้สังคมได้รับรู้และเห็นอกเห็นใจในความเดือดร้อนของพวกเขา เป็นการกดดันให้รัฐหันมาสนใจ แก้ไขปัญหาอีกทางหนึ่ง

"ทุกสิ่งทุกอย่าง แนวใดก็ดี ถ้า (คน) กรุงเทพฯ บ่เอาด้วยก็ยากอยู่ดอก เฮ็ดอียังก็ไปปรอด พวกต่างจังหวัดสู้บ่เกิดดอก...มันมีแต่หลอกแต่หลวง ประชาชนชื่อๆ เว่าบ่เป็นความจริงนั้นละ ภาคประชาชนเขาก็ตั๋ยต่ำไป เรื่อย มีแต่โกหกหลอกแค่จากประชาชน ประชาชนเขาก็มองรู้เหมือนกัน ที่ เห็นชัดเจนก็เวลาเลือกตั้งรัฐบาลใหม่ บ่ดีเขาก็บ่เลือกเข้ามานั้นละ"

(พอลา พบสุข, สนทนากลุ่ม 6 ต.ค. 2544)

การเคลื่อนไหวผ่านสื่อมวลชน

ด้วยตระหนักว่า สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญต่อการเคลื่อนไหวเพราะเป็นสื่อกลางหรือพื้นที่ในการติดต่อสื่อสารกับสาธารณะ แต่โครงสร้างของสื่อมวลชนที่ต้องพึ่งพาแหล่งเงินทุนในการดำเนินกิจการก็ยังไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้าไปใช้พื้นที่ข่าวมากนัก นอกจากจะรณรงค์บอกกล่าวกับสังคมโดยตรงแล้ว ชาวบ้านจึงต้องพยายามสร้างกิจกรรมความเคลื่อนไหวเพื่อดึงความสนใจจากสื่อมวลชนอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้คงความเป็นข่าวไว้ เนื่องจากไม่มีอำนาจและเงินทุนในการเข้าถึงพื้นที่สื่อ โดยมีจุดประสงค์หลักในการทำกิจกรรมคือ เพื่อกดดันให้ผู้ที่มีอำนาจในการแก้ไขปัญหามาสนใจ ในขณะที่เดียวกันก็ดึงดูดความสนใจจากผู้สื่อข่าวหรือสื่อมวลชนให้มาสนใจปัญหาและทำข่าวความเดือดร้อนของพวกเขา

"วิธีออกมาข้างนอกก็มีหลายแบบ เดินทางมาแกลงข่าว ซึ่งตรงนี้ก็เป็นเรื่องยาก คือถ้าเป็นคนที่มีอิทธิพลหรือมีเงินนี่การแกลงข่าวก็ไม่ยาก แต่ถ้าเป็นชาวบ้านธรรมดาเนี่ย อยู่ดีๆ คุณบอก ฉันขอแกลงข่าว ขอให้หนังสือพิมพ์ลงข่าวให้เนี่ยก็คงเป็นไปได้ เพราะฉะนั้นก็ต้องสร้างกิจกรรมขึ้นมาดึงดูดความสนใจของข่าว ของคนที่เขาทำข่าว"

(วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์, สัมภาษณ์ 9 ก.ค. 2544)

สรุป

ในบทนี้ผู้เขียนได้อธิบายถึงพัฒนาการในการต่อสู้ของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ซึ่งมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องตลอดมาตั้งแต่ระยะต่างๆ ตั้งแต่ก่อนการสร้างเขื่อน ระหว่างการสร้างเขื่อน และจนภายหลังการสร้างเขื่อน เพื่อให้เห็นถึงความเป็นมาของปัญหา ข้อเรียกร้อง ตลอดจนลักษณะในการรวมตัวของชาวบ้าน ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นเครือข่ายที่กว้างขวางขึ้น สืบเนื่องจากจำนวนชาวบ้านที่มารวมตัวกันเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเริ่มจากการรวมตัวผ่านระบบเครือข่ายในระดับหมู่บ้านเดียวกัน คือ หมู่บ้านหัวเหว ซึ่งเป็นพื้นที่ในการก่อสร้างเขื่อน และได้รับผลกระทบโดยตรงเรื่องการอพยพและน้ำท่วมที่ จากนั้นจึงขยายเครือข่ายและแนวร่วมออกไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งได้รับผลกระทบจากการระเบิดแก่งเพื่อก่อสร้างเขื่อน ทำให้จับปลาไม่ได้ในระหว่างการก่อสร้าง จนเมื่อมีผู้ได้รับผลกระทบเพิ่มมากขึ้นจากการลดลงของจำนวนปลาในแม่น้ำ ภายหลังการสร้างเขื่อนแล้วเสร็จ ก็ได้มีการรวมตัวกันในระดับชุมชนลุ่มน้ำเดียวกัน คือ แม่น้ำมูล ทำให้มีจำนวนผู้เข้าร่วมมากขึ้น ต่อมาจึงได้ขยายออกไปในระดับภูมิภาคและข้ามภูมิภาค โดยมีการรวมตัวกันระหว่างผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนต่างๆ เป็นเครือข่ายเขื่อน และสุดท้ายจึงขยาย

เครือข่ายออกไปในระดับประเทศ โดยได้มีการรวมตัวข้ามเครือข่าย เพื่อต่อผู้ร่วมกันกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาอื่นๆ ของรัฐ ทำให้ปัญหาข้อเรียกร้องของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ขยายเครือข่ายออกไปได้มากขึ้นและมีพลังมากขึ้นด้วยตามลำดับ

ในด้านแนวทางและวิธีการเคลื่อนไหว จะเห็นว่าชาวบ้านเองก็ได้มีการพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆ ทั้งยื่นหนังสือ เดินขบวน ปิดถนน และชุมนุมประท้วงทั้งในพื้นที่และที่หน้าทำเนียบรัฐบาล ในบทต่อไป ผู้เขียนจะอธิบายถึงวิธีการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล เพื่อให้เห็นลักษณะการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลชัดเจนขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

พัฒนาการด้านการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล

ในบทที่ 4 ได้กล่าวถึงพัฒนาการความเป็นมาและการก่อร่างสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลไปแล้ว ในบทนี้ เพื่อให้เห็นถึงลักษณะการรวมกลุ่มวิธีการสื่อสารจัดการภายในกลุ่ม ตลอดจนรูปแบบการสื่อสารต่างๆ ที่กลุ่มชาวบ้านใช้ประสานงานกับภายนอก จะพิจารณาเนื้อหาใน 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่หนึ่ง โครงสร้างและอำนาจในการตัดสินใจ รวมทั้งลักษณะการสื่อสารภายในกลุ่ม

ส่วนที่สอง การรวบรวมและจัดการข้อมูล รวมทั้งการติดต่อประสานงานกับภายนอกด้วยรูปแบบต่างๆ

การรวมกลุ่มเบื้องต้น

ในเบื้องต้น การรวมกลุ่มของชาวบ้านผู้คัดค้านกรณีเขื่อนปากมูล จะประกอบด้วยแกนนำชาวบ้านและชาวบ้านเพียงไม่กี่คนเท่านั้น ต่อมาเมื่อมีแนวร่วมหลากหลายมากขึ้น โครงสร้างในการรวมกลุ่มจึงได้ขยายออกไป จนกระทั่งได้รวมเข้ากับชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาอื่นๆ ของรัฐ และกลายเป็นกลุ่ม "สมัชชาคนจน" ในที่สุด

ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า มีชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูลที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อผลกระทบชัดเจนขึ้น จากเดิมที่ กฟผ. คาดการณ์ไว้ว่า เขื่อนและอ่างเก็บน้ำของเขื่อนปากมูลจะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านใน 31 หมู่บ้าน โดยแบ่งเป็นผลกระทบโดยตรง 241 ครอบครัวใน 11 หมู่บ้าน แต่จากการศึกษาของคณะกรรมการเขื่อนโลกพบว่า ในความเป็นจริงมีชาวบ้านถึง 1,700 ครอบครัวที่สูญเสียบ้าน ที่ดิน หรือทั้งสองอย่าง ทำให้ชาวบ้านกลุ่มนี้ต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน

ต่อมาในปี 2538 ชาวบ้านจำนวน 3,955 ครอบครัวซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการประกอบอาชีพประมงโดยตรง ได้รับค่าชดเชยการสูญเสียอาชีพประมงตลอดเวลา 3 ปีของการสร้างเขื่อนเป็นจำนวนเงินครอบครัวละ 90,000 บาท ถือเป็นค่าชดเชยต้นทุนทางสังคมซึ่งรัฐบาลในขณะนั้นได้ยอมรับว่า การสร้างเขื่อนปากมูลก่อให้เกิดผลกระทบต่ออาชีพประมงของชาวบ้านจริง

ภายในระยะเวลาเพียงไม่กี่ปีนับแต่เริ่มมีการก่อสร้างเขื่อนปากมูล จนกระทั่งการก่อสร้างเขื่อนแล้วเสร็จ สังเกตได้ว่า จำนวนตัวเลขของผู้ที่ได้รับผลกระทบได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วและ

มากขึ้นจากเดิมกว่าเท่าตัว ความแตกต่างของจำนวนตัวเลขที่เพิ่มขึ้นจาก 1,700 ครอบครัว เป็น 3,955 ครอบครัวนี้ แสดงให้เห็นว่า การสร้างเขื่อนปากมูลไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อการอพยพโยกย้ายของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณที่มีการก่อสร้างเขื่อนเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อชาวบ้านจำนวนมากซึ่งพึ่งพาการประกอบอาชีพประมงจากลำน้ำมูลด้วย

ภายหลังจากเขื่อนปากมูลสร้างเสร็จ ชาวบ้านยังคงได้รับผลกระทบจากการสูญเสียอาชีพประมง เนื่องจากปรากฏว่าจำนวนปลาจากแม่น้ำโขงได้ลดลงอย่างมากภายในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งในปี 2540 รัฐบาลซึ่งมีพลเอกชวลิตเป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้ออกมายอมรับว่า เขื่อนปากมูลได้สร้างความสูญเสียให้กับชาวบ้านจริง โดยมีมติให้ชดเชยการสูญเสียอาชีพถาวรเป็นที่ดินครอบครัวละ 15 ไร่ แต่ภายหลังไม่สามารถจัดหาที่ดินให้ได้ จึงมีมติให้จ่ายค่าชดเชยเป็นเงินแก่ชาวบ้านไร่ละ 35,000 บาท

อย่างไรก็ดี รัฐบาลพลเอกชวลิตได้ลาออกก่อนมีการจ่ายค่าชดเชยเสร็จสิ้น และรัฐบาลชวนจึงได้ยกเลิกการจ่ายค่าชดเชยที่รัฐบาลพลเอกชวลิตได้สัญญาไว้ ชาวบ้านจึงรวมตัวกันอีกครั้งโดยเปลี่ยนชื่อเรียกร้องเป็นให้ กฟผ. เปิดประตูระบายน้ำให้ปลาจากแม่น้ำโขงขึ้นมาวางไข่ในแม่น้ำมูล เพื่อเป็นการฟื้นฟูอาชีพประมงและวิถีชีวิตที่สูญเสียไปให้กลับคืนมาอย่างยั่งยืน

ในเดือนมีนาคม 2543 ปรากฏว่ามีการจ่ายค่าชดเชยเพิ่มให้ชาวประมงอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้านที่สนับสนุนรัฐบาลและกฟผ. จำนวน 2,200 ครอบครัว ทำให้ตัวเลขของชาวบ้านที่ได้ผลกระทบเพิ่มขึ้นเป็นกว่า 6,000 ครอบครัว

แม้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูลทั้ง 6,000 ครอบครัว จะไม่ได้เข้าร่วมการประชุมคัดค้านทั้งหมด โดยแบ่งเป็นทั้งกลุ่มเข้าร่วมการคัดค้าน กลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมการคัดค้าน และกลุ่มที่ต่อต้านผู้ที่เข้าร่วมคัดค้าน แต่จำนวนชาวบ้านที่เข้าร่วมการประชุมหมู่บ้านแม่มน่มันยืน 1 ริมสันเขื่อนปากมูลในเดือนมีนาคม 2542 ในครั้งแรกปรากฏว่า มีจำนวนสูงถึง 5,000 ครอบครัว (ไชยณรงค์ เศรษฐฐ์เชื้อ, ถอดความและเรียบเรียง, 2543)

ต่อมาชาวบ้านที่เข้าร่วมมีจำนวนไม่แน่นอนเนื่องจากขึ้นอยู่กับสถานการณ์การประชุม ฤดูกาล และการประกอบอาชีพ แต่เมื่อมีการระดมคนสำหรับสถานการณ์สำคัญๆ จะมีชาวบ้านมาเข้าร่วมการเคลื่อนไหวตั้งแต่ 2,000 ครอบครัว เรื่อยไปจนถึง 4,000 ครอบครัว (ประสิทธิ์พร กาศอ้อนศรี, สัมภาษณ์ 29 พ.ค. 2544 และแม่ปราณี โนนจันทร์, สัมภาษณ์ 9 มี.ค. 2544) นอกจากนี้ การเคลื่อนไหวที่ประสบผลสำเร็จหรือไม่ประสบผลสำเร็จในแต่ละครั้ง ยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งเป็นตัวกำหนดความมากน้อยของชาวบ้านที่เข้าร่วมชุมนุมในแต่ละช่วงด้วย

*"คนที่กลัวก็จะไม่มาร่วม...ส่วนน้อยมากที่มาร่วม คือคนที่เห็นด้วยอยาก
ให้เปิดประตูน้ำมีเยอะ แต่คนที่กลัวเข้าร่วมขบวนการหรือสร้างกิจกรรม*

เพื่อที่จะกดดันรัฐบาลนี้มีน้อย...เพราะฉะนั้นไม่ใช่ว่าคนที่เดือดร้อนมีแค่คนที่มาประท้วง คนเดือดร้อนมันมีเยอะ แต่คนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีน้อย ก็เหมือนทุกที่แหละ...คือกฎหมายที่รัฐใช้อยู่ หรืออำนาจที่รัฐเข้าไปคุกคามชาวบ้านมันก็ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่กล้าที่จะลุกขึ้นสู้ ทุกที่จะเป็นอย่างนี้เหมือนกันหมด จะไปเห็นว่าตัวเลขออกมาประท้วง 2 พันนี่เดือดร้อน 2 พันไม่ใช่ละ คนเดือดร้อนเยอะกว่านั้น อย่างน้อยนี่เฉลี่ยแล้วตัวเลขชัดเจนเลยว่าถ้าออกมา 50 แสดงว่าคนเดือดร้อนต้องประมาณเกือบ 200 คือถ้าเราทำงานมานานๆ เราพอประเมินออกเลย แล้วบางเรื่องเป็นเรื่องที่คนที่เดือดร้อนก็ไม่ได้ตัวด้วยว่าตัวเองจะเดือดร้อนด้วยในอนาคต...คนที่เข้าใจมากขึ้น มันก็จะมีมาเรื่อยๆ เพียงแต่ว่ามันไม่มาก เพราะมันเป็นเรื่องของคุณภาพ เพราะคนที่จะสู้ได้อย่างนี้มันต้องมีคุณภาพพอสมควร เพราะฉะนั้นคนพวกนี้ก็จะไปกองหน้า ส่วนพวกกองหลังก็แล้วแต่ พวกกองหน้าทำท่าว่าจะชนะ กองหลังก็จะแห่ออกมา ถ้ากองหน้าทำทางจะถูกจับแน่ กองหลังก็จะหายไปเหมือนกัน ก็เป็นธรรมชาติ"

(วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์, สัมภาษณ์ 9 ก.ค. 2544)

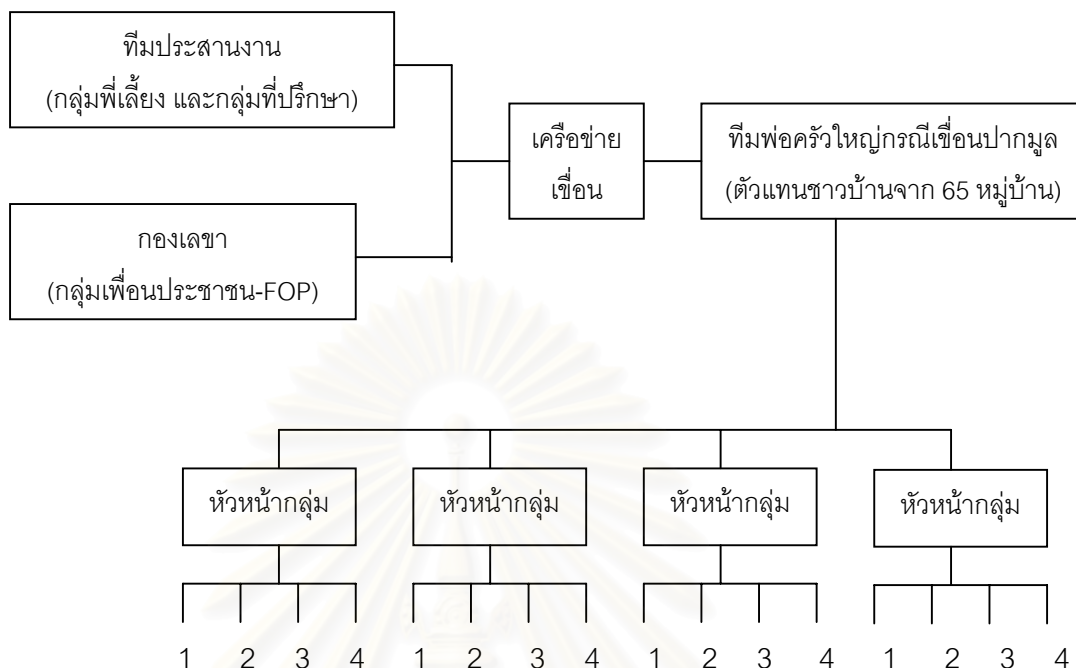
โครงสร้างการรวมกลุ่มและอำนาจในการตัดสินใจ

เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการสื่อสารภายในกลุ่ม ในส่วนนี้จะอธิบายถึงโครงสร้างการรวมกลุ่มของชาวบ้านปากมูล ซึ่งสัมพันธ์โครงสร้างใหญ่ในการเคลื่อนไหวร่วมกับสมาชิกคนอื่น เพื่อให้เห็นถึงลักษณะความสัมพันธ์และโครงสร้างการตัดสินใจ

ลักษณะสำคัญของโครงสร้างการรวมกลุ่มทั้งของสมาชิกคนอื่นและกรณีเพื่อนปากมูล คือการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม และการจัดการแบบกระจายอำนาจ โดยมีการสร้างกลไกเพื่อให้การตัดสินใจภายในองค์กรเป็นไปในแนวราบ เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้อำนาจตัดสินใจแบบรวมศูนย์ และให้สมาชิกแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีอำนาจในการตัดสินใจแบบเสมอหน้า (ดูประภาส ปิ่นตบแต่ง 2541: 99) โดยอาศัยความเห็นชอบของสมาชิกเป็นสำคัญ

เฉพาะกรณีเพื่อนปากมูล โครงสร้างการรวมกลุ่มในปัจจุบัน ประกอบด้วยผู้เข้าร่วมกลุ่มต่างๆ ได้แก่ กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มแกนนำหรือพ่อครัวใหญ่ ทีมประสานงานที่แยกย่อยออกเป็นกลุ่มพี่เลี้ยงและกลุ่มที่ปรึกษา ซึ่งสามารถอธิบายแยกย่อยได้เป็นดังนี้

แผนภูมิที่ 5 แสดงโครงสร้างการแบ่งกลุ่มของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล

1. กลุ่มชาวบ้าน

แม้โครงสร้างการรวมกลุ่มของชาวบ้านผู้คัดค้านกรณีเขื่อนปากมูลจะขยายออกไปมากขึ้น แต่โดยพื้นฐานของการรวมกลุ่มแล้ว ยังประกอบด้วยกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนเป็นหลัก ภายหลังจากเขื่อนปากมูลส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องการสูญเสียอาชีพประมงอย่างถาวร ชาวบ้านผู้เข้าร่วมในกลุ่มนี้จึงมีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ โดยขยายตัวจากหมู่บ้านรอบๆ บริเวณพื้นที่สร้างเขื่อนไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ ที่พึ่งพิงการหาปลาจากลำน้ำมูนเช่นเดียวกัน

ชาวบ้านกลุ่มนี้มีความสำคัญมากในการระดมพลชนเพื่อการเคลื่อนไหว เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้เข้าร่วมที่มีจำนวนมากที่สุด อย่างไรก็ตาม จำนวนของชาวบ้านที่เข้าร่วมมักมีจำนวนไม่แน่นอน และมากน้อยไม่เท่ากันในแต่ละช่วงสถานการณ์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฤดูกาลและความสำคัญของสถานการณ์ความเคลื่อนไหว โดยในฤดูฝนหรือช่วงที่สถานการณ์ค่อนข้างผ่อนคลาย ชาวบ้านผู้ชุมนุมส่วนใหญ่จะกลับไปประกอบอาชีพหรือทำกิจกรรมที่หมู่บ้านของตนเอง และกลับมาเข้าร่วมชุมนุมใหม่ตามกำหนดเวลาที่ตกลงร่วมกันหรือวันเวลาที่ได้นัดหมายกันไว้ โดยหากช่วงใดมีกิจกรรมความเคลื่อนไหวที่สำคัญก็จะมีกำหนดหมายกันเป็นพิเศษเพื่อให้มีผู้ชุมนุมเพิ่มมากขึ้น

“ถ้าเป็นสถานการณ์ปกติไม่มีอะไรก็ประจำอยู่ 100-300 คนเป็นหลัก
หน้าแล้งก็ 500 คน... ถ้าสถานการณ์มีความตึงเครียด เช่น มีกลุ่มมา

ก่อนวัน มีข่าวว่าจะมาบุกเผา ก็จะตั้งอยู่ประมาณ 400-500 ถ้ามีกิจกรรม เช่น ต้องไปยื่นหนังสือผู้ว่าฯ ก็จะเป็นเพิ่มเป็น 1-2 พันคน โดยจะมีการนัดหมายกันว่าเมื่อไรจะให้ระดมคน...ถ้าฤดูแล้งชาวบ้านว่างจากการเก็บเกี่ยวก็มาอยู่ประจำได้ ส่วนหน้าฝนชาวบ้านก็จะกลับไปทำไร่ทำนา... ช่วงที่มีกิจกรรมก็มีการนัดหมายกันเป็นพิเศษ อย่างช่วงที่นายกเพ็ญลงไป ก็จะมี 2-3 พันคน แต่มาอยู่วันสองวัน”

(ประสิทธิ์พร กาฟ่อนศรี, สัมภาษณ์ 29 พ.ค. 2544)

สำหรับในช่วงที่มีการเดินขบวนหรือสถานการณ์สำคัญ ซึ่งกลุ่มชาวบ้านปากมูลเข้าร่วมกับสมัครพรรคคนจน อาจมีชาวบ้านมาร่วมชุมนุมสูงถึง 1-2 หมื่นคน โดยในจำนวนนี้มีชาวบ้านปากมูลร่วมอยู่ประมาณ 6-7 พันคน จาก 65 หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบ ทั้งนี้ หากเป็นการชุมนุมเรียกร้องในระยะยาวซึ่งไม่มีการกำหนดเวลาสิ้นสุด เช่น การเดินทางมาชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาล หรือการตั้งบ้านอยู่ที่หมู่บ้านแม่มน่มเย็น ชาวบ้านที่มาชุมนุมจะมีการผลัดเปลี่ยนกันมาชุมนุมเป็นระยะๆ แต่โดยมากจะมีกลุ่มที่เป็นหลักซึ่งอยู่ประจำในที่ชุมนุมเสมอ ซึ่งส่วนใหญ่กลุ่มนี้จะเข้าร่วมการชุมนุมตลอดแทบทุกครั้ง

2. กลุ่มแกนนำหรือพ่อครัวใหญ่

กลุ่มนี้เป็นชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูลเช่นกัน ในช่วงแรกชาวบ้านที่ขึ้นมาเป็นแกนนำจะมาจากกลุ่มชาวบ้านที่ตื่นตัวถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อน ซึ่งออกตระเวนระดมความคิดเห็นและหาแนวร่วมจากสมาชิกในหมู่บ้านตนเองและหมู่บ้านใกล้เคียง โดยส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณพื้นที่สร้างเขื่อนและเป็นหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการระเบิดแก่ง ต่อมาชาวบ้านบางคนที่เคยเป็นผู้ตามในช่วงแรกก็ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นแกนนำภายหลังจากมีประสบการณ์การต่อสู้มากขึ้น ทั้งนี้ ชาวบ้านผู้ที่ขึ้นมาเป็นแกนนำส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้ที่ได้รับเลือกมาจากสมาชิกในหมู่บ้านของตนเองที่เข้าร่วมชุมนุมคัดค้านด้วย ปัจจุบันกรณีเขื่อนปากมูลมีแกนนำทั้งหมด 65 คน จาก 65 หมู่บ้าน ใน 4 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอโขงเจียม อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอสิรินธร อำเภอตาลสุ่ม และกิ่งอำเภอสว่างวีระวงศ์

หน้าที่ของกลุ่มนี้คือ เป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างสมาชิกในหมู่บ้าน และนำความคิดเห็นของสมาชิกไปปรึกษาหารือกับแกนนำอื่นๆ ในที่ประชุม ในขณะเดียวกันก็ต้องนำความคิดเห็นจากที่ประชุมมาถ่ายทอดให้กับสมาชิกในหมู่บ้านของตนด้วย หน้าที่ที่สำคัญของกลุ่มนี้ก็คือเป็นตัวแทนของกรณีปัญหาในการเจรจากับรัฐบาล (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541:100) ทั้งนี้ หากเป็นการเคลื่อนไหวเฉพาะกรณีปากมูล ความหมายของพ่อครัวใหญ่ของปากมูลก็คือ

ตัวแทนของแต่ละหมู่บ้าน แต่ถ้าเป็นสมาชิกคนจนก็คือตัวแทนในแต่ละกรณี (ประสิทธิ์พร กาศ์อ่อนศรี, สัมภาษณ์ 29 พ.ค. 2544)

3. ทีมประสานงาน ได้แก่

3.1 กลุ่มพี่เลี้ยง

กลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มปัญญาชน ได้แก่ เณรจิตโธ หรือชาวบ้านที่ทำงานประจำอยู่ในพื้นที่ ส่วนใหญ่มักจะเคยเป็นนักกิจกรรมในระหว่างที่กำลังศึกษา และบางส่วนเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ปัญหาหรือพื้นที่ใกล้เคียง กลุ่มพี่เลี้ยงนี้มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมาก เพราะถือเป็นที่ปรึกษาในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลและประสานงานทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ ตลอดจนประสานงานระหว่างพื้นที่กับส่วนกลาง เช่น กองเดชาฯ หรือที่ปรึกษาซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ ในบางครั้ง กลุ่มนี้อาจทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในเวทีเจรจาด้วย

นอกจากนี้ เมื่อมีการเคลื่อนไหวร่วมกับชาวบ้านสมาชิกคนจนกรณีปัญหาอื่นๆ แกนนำชาวบ้านกรณีปากมูลซึ่งมีประสบการณ์มากกว่า อาจผันตัวไปทำหน้าที่พี่เลี้ยงเพื่อให้คำปรึกษากับชาวบ้านในกรณีอื่นๆ ได้

3.2 กลุ่มที่ปรึกษา

ในกลุ่มนี้โดยมากจะเป็นชนชั้นกลางในเมืองซึ่งสนใจปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้านหรือไม่ก็มีความสัมพันธ์กันแนบแน่นในเชิงของเครือข่ายเพื่อนฝูง ประกอบด้วยเณรจิตโธและนักวิชาการซึ่งทำหน้าที่ประสานงานในบริบทสังคมที่กว้างขึ้นกว่ากลุ่มพี่เลี้ยงซึ่งประจำอยู่ในพื้นที่ บทบาทของที่ปรึกษามีหลายระดับ (ดูประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541: 101) ส่วนใหญ่จะเน้นการเคลื่อนไหวในด้านข้อมูลและการจัดทำเอกสารเป็นหลัก กลุ่มที่ปรึกษาจะมีส่วนช่วยในการพัฒนาชาวบ้าน และผลักดันให้เกิดการเจรจาได้มาก เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในระดับการเผยแพร่และเจรจาสูงกว่ากลุ่มชาวบ้าน

ในการเคลื่อนไหวจะมีทั้งกลุ่มซึ่งเป็นที่ปรึกษาหลัก มีบทบาทชัดเจน และกลุ่มซึ่งเป็นที่ปรึกษาเฉพาะเรื่องและให้คำปรึกษาเฉพาะกรณี เช่น สื่อมวลชนบางคนที่ได้รับเชิญมาให้คำแนะนำเรื่องการทำข่าว หรือนักวิชาการที่มาให้ความรู้กับชาวบ้านในเรื่องกฎหมาย ซึ่งบางคนก็ไม่ได้คิดว่าตนเองเข้าไปมีส่วนร่วมกับการรวมกลุ่มของชาวบ้านมากในขนาดที่เรียกได้ว่าเป็นที่ปรึกษา ในขณะที่ชาวบ้านนับถือและให้ความสำคัญในฐานะที่ปรึกษาด้วย เนื่องจากเป็นกลุ่มที่หนุนช่วยในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านเช่นกัน

4. กองเลขานุการ

กลุ่มนี้จะทำหน้าที่คล้ายกับกลุ่มที่ปรึกษา โดยทำหน้าที่เป็นส่วนประสานงานด้านข้อมูล ภาพรวมของสมาชิกคนจน รวบรวมและเรียบเรียงข้อเรียกร้อง ตลอดจนจัดทำเอกสารและสื่อในการรณรงค์เผยแพร่ต่างๆ กองเลขานุการสมาชิกคนจนประกอบด้วยเอ็นจีโอในเครือข่าย ซึ่งเข้ามาทำงานด้วยความสมัครใจ โดยจะมีกลุ่มเพื่อนประชาชน หรือ FOP (Friends of the People) ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานหลัก นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEARIN-Southeast Asia Rivers Network) เข้าร่วมเคลื่อนไหวในเรื่องข้อมูลและงานวิจัยด้วยในระยะหลัง

ในช่วงที่มีการชุมนุม กลุ่มนี้จะเป็นที่ปรึกษาหลักร่วมกับกลุ่มที่ปรึกษาและแกนนำชาวบ้านหรือพ่อครัวใหญ่บางส่วน ทำหน้าที่ในการติดตามและวิเคราะห์ภาพของสมาชิกคนจนที่ปรากฏในข่าว เพื่อนำเสนอในที่ประชุมที่ปรึกษาและการประชุมพ่อครัวใหญ่ รวมทั้งจัดทำเอกสารแถลงข่าว (press release) เพื่อตอบโต้ประเด็นข่าวในแต่ละวัน (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541: 101)

ลักษณะการสื่อสารและการจัดการภายในกลุ่ม

ในส่วนของการสื่อสารและการจัดการภายในกลุ่ม ถือเป็นกระบวนการผสมผสานวัฒนธรรมการรวมกลุ่มในชนบทของชาวบ้าน เข้ากับการจัดรูปองค์กรที่เป็นทางการ โดยจำลองหลักการของประชาธิปไตยที่ทุกคนมีสิทธิและมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคมาปรับใช้ ทั้งนี้ ระบบการจัดองค์กรของชาวบ้านจะไม่มีลักษณะผู้นำเดี่ยว หรือการจัดการแบบเผด็จการ แต่จะเป็นแบบเปิดรับฟังความคิดเห็นจากโครงสร้างทุกส่วน ให้ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังเน้นให้เกิดความเสมอภาค โดยมีการเรียกชาวบ้านทุกคนว่า "หัวหน้า" เหมือนกันหมด เพื่อให้ทุกคนตระหนักว่าตนเองคือผู้นำโดยเท่าเทียมกัน

ลักษณะการสื่อสารและการจัดการภายในกลุ่มของชาวบ้านอาจแบ่งได้เป็นสองช่วง ได้แก่ ช่วงสถานการณ์ปกติ และช่วงที่มีการเคลื่อนไหว ดังนี้

ช่วงสถานการณ์ปกติ

ในหมู่บ้านแม่ภูม้น้อย ซึ่งชาวบ้านจากหลายกรณีปัญหามาตั้งบ้านอยู่รวมกัน ชาวบ้านจะมีการสื่อสารกันตามปกติเหมือนในชีวิตประจำวันทั่วไป โดยมีการเกาะกลุ่มกันตามระบบเครือญาติ และความสนิทสนมคุ้นเคย เช่น ชาวบ้านปากมูลอาจสนิทสนมกับชาวบ้านสิรินธรหรือชาวบ้านจากกรณีปัญหาอื่นๆ เนื่องจากผ่านการเคลื่อนไหวร่วมกันมานาน และการตั้งบ้านก็สามารถจับจองพื้นที่กันได้ตามสะดวก เพราะไม่ได้มีการแบ่งโซนตายตัว

ส่วนเรื่องการสื่อสาร ชาวบ้านจะมีการประชุมกันตามวาระต่างๆ ที่ร่วมกันกำหนด เช่น นัดประชุมแต่ละกรณีปัญหา หรือทุกกรณีปัญหาพร้อมกัน ตามวันและเวลาที่กำหนด ส่วนใหญ่การประชุมจะมีที่ปรึกษาเข้าร่วมด้วยทุกครั้ง โดยตัวแทนหรือผู้นำชาวบ้านจะผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่เป็นผู้นำและจัดบันทึกการประชุม ในขณะที่พี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาทำหน้าที่รับฟัง และคอยสรุปประเด็นให้ชัดเจนขึ้น ส่วนการจัดการจะไม่ค่อยเคร่งครัดมากนัก

นอกจากชาวบ้านจะได้เรียนรู้เรื่องการต่อสู้ต่างๆ จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในการเคลื่อนไหวแต่ละครั้ง ในช่วงเหตุการณ์ปกติ กลุ่มพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาจะมีการจัดอบรมหรือสัมมนา เพื่อพัฒนาให้ชาวบ้านมีความเข้าใจและทักษะต่างๆ เพิ่มมากขึ้น เช่น มีการอบรมสันติวิธี หรือเรื่องสิทธิ ให้กับชาวบ้านเป็นระยะๆ นอกจากนี้ ชาวบ้านปากมูลยังได้ไปเป็นวิทยากรหรือผู้อบรมให้กับชาวบ้านกรณีอื่นๆ ในเรื่องการต่อสู้อีกด้วย

ช่วงที่มีการเคลื่อนไหว

การจัดการจะมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างเคร่งครัด โดยแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ อย่างชัดเจน เช่น ฝ่ายการ์ด ทำหน้าที่รักษาความปลอดภัย ฝ่าย อสม. (อาสาสมัคร) ทำหน้าที่ดูแลเรื่องอาหารและยา ฝ่ายเวที ทำหน้าที่แถลงข่าว ฯลฯ และเปิดรับชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมตามความสมัครใจ ในกรณีที่มีชาวบ้านเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวเป็นจำนวนมาก การจัดกลุ่มจะแบ่งแยกย่อยออกไป โดยมีหัวหน้ากลุ่มย่อย 1 คน คอยดูแลสมาชิกอีก 4 คน เพื่อให้ง่ายต่อการสื่อสารและจัดการ เพราะการประชุมที่มีผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก อาจทำให้ดูแลหรือสื่อสารกันไม่ได้ไม่ทั่วถึง

ในช่วงการเคลื่อนไหว ผู้ที่เป็นแกนนำหรือพ่อครัวใหญ่อาจจะต้องประชุมร่วมกันทุกวันเพื่อกำหนดแนวทางต่างๆ โดยนำมาประสานกับหัวหน้ากลุ่มย่อย เพื่อให้หัวหน้ากลุ่มย่อยในแต่ละกลุ่มนำไปขยายกับสมาชิกในกลุ่มอีกทอดหนึ่ง ซึ่งการจัดการเช่นนี้จะทำให้ชาวบ้านสามารถควบคุมข่าวสารภายในได้อย่างทั่วถึง และสามารถดูแลทุกข์สุขกันได้ง่ายขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการฝึกฝนความเป็นผู้นำให้กับชาวบ้านไปด้วยในตัว

"ที่แบ่งไปนี่คือการดูแลการจัดการให้มันง่าย และก็ฝึกฝนคนในกลุ่มด้วย ให้รู้ว่าตัวเองต้องรับผิดชอบอะไร คือมันทำงานร่วมกัน ถ้าหากให้ตัวแทนหมู่บ้านรับไปเสียหมด มันก็ดูเหมือนว่าเป็นคนสั่งการ คือลักษณะของเรา จะไม่ให้มีใครเป็นคนสั่งการ"

(แม่ปราณี โนนจันทร์, สัมภาษณ์ 9 มี.ค. 2544)

แนวทางและวิธีการสื่อสารต่อสู้

เนื่องจากการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายของชาวบ้านทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันสองกลุ่มได้แก่ กลุ่มชาวบ้านปากมุลซึ่งเป็นคนในชนบทท้องถิ่นภาคอีสาน และกลุ่มพีเลียงหรือที่ปรึกษาซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนชั้นกลางในกรุงเทพฯ โดยความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความคิดเหล่านี้ได้ผสมผสานกัน และสะท้อนออกมาให้เห็นในแนวทางและวิธีการสื่อสารต่อสู้ของกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งพยายามเปิดพื้นที่สาธารณะด้วยการสร้างข่าวและกิจกรรมเพื่อสื่อสารความเดือดร้อน รวมทั้งเรียกร้องความสนใจจากสื่อมวลชน รัฐบาล และสาธารณะ ดังจำแนกได้ต่อไปนี้

1. การยื่นหนังสือร้องเรียนผ่านช่องทางการเมืองปกติ

จากประสบการณ์ต่อสู้นับสิบปี แม้ชาวบ้านจะตระหนักดีว่า วิธีการสื่อสารร้องเรียนผ่านช่องทางเมืองแบบปกติไม่ใช่หนทางที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของกลุ่มได้ แต่ชาวบ้านก็ยังคงใช้การยื่นหนังสือต่อข้าราชการทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เป็นวิธีหนึ่งในการสื่อสารตอบโต้ เพื่อเรียกร้องหรือกดดันทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมให้รัฐบาลหันมาสนใจ ตลอดจนเร่งแก้ไขปัญหา

รูปแบบหนึ่งของการยื่นหนังสือก็คือ ชาวบ้านจะใช้วิธีรวมตัวหรือจัดเวรเพื่อหมุนเวียนกันเข้ายื่นหนังสือต่อข้าราชการในระดับท้องถิ่นตลอดทั้งเดือน เพื่อขัดขวางการทำงานของข้าราชการ และสร้างแรงกดดันไปยังผู้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ

"ชาวบ้านไปเข้าแถวอารอยื่นหนังสือ ตั้งแต่ 8 โมงเช้าจนหยุดงาน 4 โมงนะ แล้วรุ่งขึ้นก็ไปต่อ ก็คือเข้าเวร จัดกันว่าวันนี้บ้านไหน วันนี้บ้านไหน วันละ 2 ร้อย 3 ร้อยนะ ไปยื่นกันทุกกลุ่มปัญหา 4-5 พัน ไปยื่นหน้าอำเภอ ไปกันทุกคน ทุกคนก็จะมีหนังสือร้องทุกข์ของตัวเอง คนนี้มีหนังสืออะไรก็ไปยื่น ถ้าใครคนไหนที่ไม่ได้ใบสำเนาการยื่นหนังสือ ร้องทุกข์มาก็จะรออยู่นั้นแหละ ไม่ยอมไปไหน จะต้องรอเอาใบ ไปไม่มาก็ต้องรอ เครื่องถ่ายเอกสารพังก็ต้องรอ ก็ต้องให้เขาเอาไปซ่อม อันนี้เป็นยุทธวิธีหนึ่งที่ชาวบ้านทำอยู่เป็นเดือนนะนั่น...เราทำให้ราชการมันทำงานยุ่งยากขึ้น...ก็เป็นฝูงชาวบ้าน ถ้ามันตึกตึกหนอยก็ร้องเพลงกันนะ (เพลง) สมัชชาคนจน อยู่ในที่ว่าการฯ"

(สมภาร คีนดี, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

รูปภาพที่ 5.1 ตัวแทนชาวบ้านยื่นหนังสือต่อวุฒิสมาชิก

ที่มา: www.searin.org

อย่างไรก็ดี แม้ว่าวิธีการยื่นหนังสือร้องเรียนจะยังไม่สามารถสร้างน้ำหนักหรือแรงกดดันให้ผู้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบลงมาสนใจปัญหาอย่างจริงจังได้ แต่วิธีการดังกล่าวก็เป็นโอกาสและช่องทางให้ชาวบ้านได้สื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจกับคนภายนอกที่มาติดต่อราชการหรือผู้คนที่ผ่านไปมาบริเวณนั้นได้ในระดับหนึ่ง

"อันนี้ก็คือวิธีการที่ทำให้ หนึ่ง ราชการเขาทำงานช้าลง แล้วเขาก็จะกดดันโดยข้างในเองว่า มีชาวบ้านสมัชชาคนจนมายื่นหนังสือ ทำให้เขาทำงานยากขึ้น รัฐบาลต้องรีบแก้ไขปัญหา แต่ว่ามันอาจจะสร้างน้ำหนักไม่ได้ แต่ว่าเป็นการสื่อออกไปด้วย สื่อกับคนข้างนอก อย่างไปที่หน้าอำเภอ มีคนที่มาติดต่ออำเภอ เราก็จะได้แจกใบปลิวว่าทำไมเราถึงต้องมายื่นหนังสือ เราเดือดร้อนยังไง ยื่นหนังสือไปถึงใครบ้างมีเรื่องอะไรบ้าง"

(สมภาร คินดี, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

ทั้งนี้ นอกจากการยื่นหนังสือร้องเรียนจะเป็นวิธีการสื่อสารตอบโต้กับทางราชการ ด้วยรูปแบบพิธีกรรมที่เป็นทางการและวิธีการคือแฟ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความบกพร่องของกลไกทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ตลอดจนระดับชาติแล้ว ยังอาจมองได้ว่า วิธีการนี้เป็นวิธีการสร้างความชอบธรรมให้กับกิจกรรมการสื่อสารอื่นๆ ของชาวบ้านในอีกทางหนึ่งด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า กลไกทางการเมืองปกติไม่สามารถตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาคือความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านได้ ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องสื่อสารกับรัฐบาลและสาธารณะด้วยวิธีการอื่นๆ

2. การสร้างกิจกรรมการสื่อสารรูปแบบต่างๆ

ในส่วนของการจัดกิจกรรมการสื่อสารเพื่อสร้างพื้นที่สาธารณะขึ้นใหม่ รวมทั้งขอเข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะในสื่อมวลชนกระแสหลัก อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1) กิจกรรมเชิงวัฒนธรรม และ 2) กิจกรรมเชิงกดดัน ในบทนี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมเท่านั้น

สำหรับในส่วนของกิจกรรมเชิงกตัตัน จะกล่าวโดยละเอียดในบทที่ 6 บทที่ 7 และบทที่ 8 ซึ่งพิจารณาถึงเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปั้นทำเนียบ และอดอาหาร ตามลำดับ

สำหรับในส่วนของกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม มีกิจกรรมที่โดดเด่นซึ่งสามารถยกมาเป็นตัวอย่างได้ ดังนี้

2.1 การตั้งชุมชน: นำเสนอตัวตนผ่านวิถีชีวิต ภาษา และการแต่งกาย

การตั้งชุมชน "หมู่บ้านแม่มน่มน้ย่น" ขึ้นแทนที่ชุมชนเดิมซึ่งล่มสลายไป ถือเป็นกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่โดดเด่นประการหนึ่ง วิธีการตั้งชุมชนขึ้นใหม่นี้ นอกจากจะเป็นการสื่อสารเพื่อสร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่การปกครองของชุมชนซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของอำนาจรัฐ รวมทั้งมีความหมายถึงการช่วงชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรคืนมาให้กับชุมชนแล้ว ยังเป็นการสื่อสารที่ตอกย้ำและยืนยันถึงสิทธิของชาวบ้านและชุมชน ซึ่งควรจะได้มีโอกาสในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเองอีกด้วย

ดังนั้น รูปแบบการชุมนุมของหมู่บ้านแม่มน่มน้ย่นจึงต่างจากการชุมนุมทั่วไป คือเป็นการชุมนุมอย่างสงบและมีการจัดระบบหมู่บ้านที่เป็นเสมือนหมู่บ้านประชาธิปไตยในอุดมคติ โดยชาวบ้านผู้ชุมนุมทุกคนถือเป็นสมาชิกของหมู่บ้านที่มีสิทธิเสนอแนะความคิดเห็นและข้อตกลงต่างๆ ร่วมกันได้อย่างเสมอภาคและเท่าเทียม นับเป็นแบบจำลองหมู่บ้านที่เน้นการมีส่วนร่วมและปกครองตนเอง ซึ่งความหมายในอีกทางหนึ่งก็คือ การตอบโต้กับวาทกรรมการพัฒนาของรัฐที่มักตัดสินใจโดยไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม

นอกจากนี้ ด้วยความที่กลุ่มชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูล และโครงการอื่นๆ ของรัฐส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มคนภาคอีสานซึ่งมีวิถีชีวิต ภาษา และการแต่งกายเหมือนกัน การจัดตั้งชุมชนขึ้นใหม่ที่หมู่บ้านแม่มน่มน้ย่นริมสันเขื่อน และการเคลื่อนย้ายชุมชนมาปักหลักเรียกร่องอยู่ที่หน้าทำเนียบรัฐบาลนี้ โดยนัยหนึ่งจึงเป็นการสื่อสารการสื่อสารเพื่อยืนยันถึงอัตลักษณ์ของกลุ่ม ซึ่งต้องการคงไว้วิถีชีวิตและความเป็นตัวตนของกลุ่มไว้ผ่านการนำเสนอตนเองว่าเป็น "คนจน" "คนหาปลา" และ "คนอีสาน" ตลอดจนการใช้ภาษาอีสานและการแต่งกายตามเครื่องนุ่งห่มที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ประกอบกับการจำลองความเป็นอยู่ในสังคมหมู่บ้านดั้งเดิมมาไว้ในที่ชุมนุม เพื่อสื่อผ่านชีวิตประจำวันที่เรียบง่ายไปให้สังคมภายนอกได้รับรู้ และอีกนัยหนึ่งก็เป็นวิธีการสื่อสารที่สามารถระดมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้ร่วมประสบชะตากรรมได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ นอกจากจะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันผ่านทางภาษาและเครื่องแต่งกาย ซึ่งเป็นแบบฉบับของคนในท้องถิ่นภาคเดียวกันแล้ว ชาวบ้านจะรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันผ่านการรับรู้ความหมายของชุมชนในลักษณะใหม่ที่ชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างขึ้นด้วย

2.2 การใช้ "เรื่องเล่า"

วิธีการนี้เป็นวิธีการสื่อสารดั้งเดิมในหมู่บ้านด้วยตนเอง ซึ่ง Missingham (1999) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า เป็นวิธีการสื่อสารที่ทรงพลังวิธีหนึ่งของชาวบ้าน โดยชาวบ้านจะบอกเล่าเรื่องราวของวิถีชีวิตและการต่อสู้ของตนให้คนภายนอกได้รับรู้ผ่านการเล่าเรื่องเป็นหลัก ทั้งนี้ หากเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ชาวบ้านมักจะเล่าไปในแนวทางเดียวกันและเล่ารายละเอียดได้ไม่ต่างกันมากนัก โดยมักอ้างอิงย้อนไปถึงเมื่อครั้งแม่น้ำมูนยังอุดมสมบูรณ์ว่า วิถีชีวิตในช่วงนั้นมีความสุขอย่างไร รวมทั้งชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากเกาะแก่งและลำน้ำมูนในการประกอบอาชีพประมง ตลอดจนได้พึ่งพาพืชผักสมุนไพรมีถิ่นกำเนิดน้ำเพื่อยังชีพอย่างไรบ้าง หากเป็นเรื่องราวของการเคลื่อนไหวต่อสู้ ชาวบ้านในระดับแกนนำจะสามารถจดจำรายละเอียดและเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ได้แม่นยำกว่าชาวบ้านทั่วไป โดยแกนนำอาวุโสบางคนสามารถเล่าย้อนรายละเอียดกลับไปตั้งแต่เริ่มแรกที่มีการต่อสู้เลยทีเดียว

นอกจากนี้ จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่ยังพบว่า ชาวบ้านปากมุลในทุกระดับตั้งแต่ผู้เข้าร่วมชุมนุมไปจนถึงแกนนำล้วนมีความสามารถในการเป็นผู้ให้ข่าวสารทั้งสิ้น โดยชาวบ้านให้ความร่วมมือในการพูดคุยและมีความกระตือรือร้นในการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ เป็นอย่างมาก และในหลายครั้งมักจะมีการกำชับให้นำข้อมูลไปสื่อสารต่ออย่างถูกต้อง รวมทั้งให้หาทางช่วยแก้ปัญหาให้กับชาวบ้านด้วย เช่น ในตอนหนึ่งของการสนทนากลุ่ม พ่อทวี ทองเทพ หนึ่งในแกนนำชาวบ้านได้กล่าวกับผู้เขียนว่า

"ลูกหลานผู้มาเอาข้อมูลต้องคิด ต้องชี้ให้เห็น ให้สังคมเขารู้ว่าพี่น้องปากมุล...เมื่อเขาสูญเสียอาชีพ เมื่อเขาสูญเสียวัฒนธรรม เมื่อเขาสูญเสียอาหารเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง อะไรมันจะเกิดขึ้นต่อสังคม...ถ้าพวกเรารุ่นนี้ไม่มีใจ ไม่มีเคราะห์ ไม่หาทางแก้ไขแต่เบื้องต้นแล้ว อีกชั่วลูกชั่วหลานเราจะทำอย่างไร จะให้เขากินกันฆ่ากัน จะให้เขาจกตากัน เกิดสงครามแย่งชิงตายเป็นเบือใหม่...เขามาเรียกร้องนี่เขามาทวงสัญญาเฉยๆ นะ เจ้าบอกจะให้อิยังเขา 15 ไร่ ชวลิตเห็นดีด้วย ชวนลบล้าง บอกไม่จ่าย ข้าชื้อนย่อนหลัง กฎหมายไม่ให้คนเอาไรด์เอาเปรียบกัน แต่รัฐทำอย่างนี้ทำถูกหรือไม่...ข้อมูลเราให้แล้วให้เล่า ให้ไปแล้วก็เงิบ มาศึกษาแล้วต้องช่วยพี่น้องด้วย ลูกหลานที่มาเอาข้อมูลต้องเป็นกัลยาณมิตรให้ความสงสารพ่อแม่พี่น้องที่ไม่มีความรู้ คนด้อยโอกาสไม่ได้เข้าไปนั่งอยู่ในสถาบันการศึกษาที่ประชาชนเสียภาษีให้เรียน เราแค่เดิน (ขบวน) ยังไม่

ให้เดิน เราให้สิทธิให้เสียงเขาไปว่าความเมื่องแทนเรา แต่เขามีความรู้เขาก็ไม่ได้ช่วย"

(พ่อทวี ทองเทพ, สัมภาษณ์ 18 ส.ค. 2544)

2.3 หมอลำ: การใช้วัฒนธรรมพื้นบ้าน

หมอลำเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่โดดเด่นอย่างหนึ่งซึ่งชาวบ้านนำมาปรับใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารความทุกข์ยากให้สังคมได้รับรู้ ปกติลักษณะของคนอีสานเป็นคนสนุกสนานและชอบร้องรำทำเพลงอยู่แล้ว ต่อมาเมื่อชาวบ้านได้มาต่อสู้จึงมีการแต่งเพลงเพื่อสะท้อนปัญหาของตนเองออกมามากขึ้น

"บางที่เราพูดคุยมันก็อาจจะไม่หมดนะ มันสะท้อนไม่หมดบางครั้ง แต่ถ้าเราสะท้อนไปทางกลอนลำบางที่มันจะมองเห็นภาพ คนฟังก็จะเคลิ้มแล้วก็เงี้ยวฟังว่า ลำก็จริง แต่ว่าทำไมเนื้อหามันจะมีปัญหาอยู่ในเนื้อหาแทรกอยู่ด้วย ไม่ใช่ว่าลำเพื่อสนุกพื้นถิ่นอย่างเดียว...มันสะท้อนออกไปได้ดีกว่าพูด"

(แม่ปราณี โนนจันทร์, สัมภาษณ์ 19 ส.ค. 2544)

การนำหมอลำมาใช้เป็นสื่อนี้ ชาวบ้านเล่าว่า เป็นวิธีการเก่าแก่ในอดีตตั้งแต่สมัยการเคลื่อนไหวของกบฏผู้มีบุญภาคอีสาน ในตอนหนึ่งที่คุณเขียนสัมภาษณ์พ่อทวี ทองเทพ แก่นนำชาวบ้านซึ่งกำลังนั่งแต่งกลอนลำอยู่ พ่อบุญมี คำเรื่อง แก่นนำกรณีเขื่อนสิรินธรซึ่งเข้าร่วมการชุมนุมอยู่ที่หมู่บ้านแม่มน่มันยืน 1 ก็ได้มาช่วยเล่าถึงที่มาของการนำหมอลำมาใช้ในการต่อสู้ว่า

"วิธีการของผีนุญนี่คือเอาหมอลำเป็นสื่อ บอกว่าจะทำอันนั้นอันนี้ ใช้สื่อคือกลอนลำบอกกล่าวชาวบ้าน เลยเอาวิธีการนี้มาใช้ ที่แรกก็ลำฟังในหมู่กันเองก่อน แต่ใช้เล่าเรื่องได้ทุกสถานการณ์"

(พ่อบุญมี คำเรื่อง, สัมภาษณ์ 18 ส.ค. 2544)

จากการร้องเพื่อความบันเทิงภายในกลุ่ม ภายหลังเพลงหมอลำจึงถูกนำมาร้องสะท้อนปัญหาในงานประชุมหรือสัมมนาต่างๆ แทนเพื่อดึงดูดความสนใจจากผู้ฟัง จนกระทั่งได้รับการสนับสนุนจากที่ปรึกษาให้มีการบันทึกเทปเพื่อเป็นขายเป็นทุนในการต่อสู้ โดยให้ชื่อชุดว่า "แม่มน่มันอื่น" มีชาวบ้านเป็นผู้แต่งและผู้ร้อง เพลงส่วนใหญ่ในเทปชุดนี้ใช้ทำนองเพลงพื้นบ้าน

และกลอนลำ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาอันเนื่องมาจากเขื่อนปากมูล ตลอดจนเขื่อนอื่นๆ ซึ่งมีผู้ได้รับผลกระทบในลักษณะเดียวกัน

"ก่อนหน้านี้ไม่มีออกเทป มีแต่ร้องภาคบันเทิงกลางคืนที่พี่น้องชุมนุมกัน เพื่อคลายความเครียด ก็เป็นการฝึกฝนการร้องการพูด ก่อนนั้นเพื่อความบันเทิงอย่างเดียว ยังไม่ได้สะท้อนอะไรออกสู่สาธารณะ แต่พอหลังๆ มา รู้สึกว่า การที่เราไปลำแล้วเอาปัญหาแทรกเข้าไปมันสะท้อนได้ดี และคนฟังก็สนใจ พอได้ยินเสียงแคนนี้ ปรากฏว่านั่งฟังกันไม่เบื่อ คิดว่ามันสะท้อนได้และคนสนใจ"

(แม่ปราณี โนนจันทร์, สัมภาษณ์ 19 ส.ค. 2544)

สิ่งที่น่าสนใจในกลอนลำ "แม่มนุสะอื่น" คือ การนำกลอนลำมาพรรณนาถึงความสูญเสียของสิ่งแวดล้อม ถิ่นที่ทำกิน อาชีพ และวิถีชีวิต ซึ่งเนื้อหาของเพลงได้แสดงให้เห็นภาพความอุดมสมบูรณ์ของเกาะแก่งและแหล่งธรรมชาติทั้งก่อนและหลังการสร้างเขื่อน รวมถึงการสูญหายไปของปลาและวิถีชีวิตที่เคยสงบสุข โดยพรรณนาไล่ตั้งแต่ชื่อแก่งชื่อหมู่บ้าน เครื่องมือหาปลา ตลอดจนชื่อปลา (ดูผู้จัดการรายวัน 1-2 ก.ค. 2543: 12) นอกจากนี้ เนื้อหาของเพลงยังมีการวิงวอนให้รัฐหันมาสนใจแก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้านด้วย

"...บ้านคันเปื่อยอยู่ซ่ง ลงหันแม่นแจ่งหัว จัวเจียเอิ้นหัวคั่นงันพินเอิ้นว่าปู หลามันหากหลายมากล้นคนเข้าแหวหา ปลาใหญ่่น้อยบ่อดิ อยากรมีหลายกลายไปทางลำโดมปากมันตกหัน อัศจรรย์ใจเจ้าเขามาสร้างเขื่อนปลาเลยขึ้นบ่ได้ หายจ้อยบ่มี เต็มที่ช้อยเลยหากินอืดอยาก ยากคอบปากคอบ ท้องอยากหลงฮ้องให้สว่างใจ บ่มีไผมาแก้ปัญหาละเป็นเรื่องใหญ่ ไผกะคงสิู้ นอท่าน ท่านผู้ฟัง..."

(เพลงแม่มนุของเฮา, อัลบั้มแม่มนุสะอื่น, 2543)

ทั้งนี้ แวง พลังวรรณ (2543) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า การที่ชาวบ้านเลือกใช้ทำนอง "ลำล่อง" ซึ่งแสดงถึงความรู้สึกหวนหาและพลัดพราก มากกว่าลำชนิดอื่น เช่นในเพลงแม่มนุของเฮา สองฝั่งแม่มนุ แม่น้ำมนุเปลี่ยน แม่มนุในอดีต ถือเป็นมิติที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องจากการนำลำล่องมาใช้ในอีกด้านหนึ่ง โดยเมื่อผนวกเนื้อหาเข้ากับเสียงแคนแล้ว จะก่อให้เกิดการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

"จากที่เคยทำหน้าที่ให้ความรู้สึกทุกซอกและเยิ่นเย้อ ก็ได้เปิดโอกาสให้ผู้ประพันธ์ใส่คำพรรณนาเหตุการณ์ได้อย่างหมดจดจนเพียงพอ และในช่วงทิ้งคำหรือขมวดเสียง หรือ "โหม่งเสียง" หรือภาษาศิลปะสมัยใหม่เรียก "ฮุก" (hook) นั้น เปิดโอกาสให้หมอลำได้เอื้อน-โหม่งเสียง เพื่อสะกด เรียกจิตสำนึก-วิญญาณ ตอกย้ำความเจ็บปวด และเรียกอารมณ์ร่วมให้อีกเหิมได้อย่างประหลาด"

นอกจากกลอนลำภาษาอีสาน ในเพลงชุดนี้ก็มีหลายเพลงที่มีเนื้อร้องภาษาไทยภาคกลาง เพื่อจะได้สื่อความเข้าใจออกไปได้กว้างขึ้น เนื่องจากเกรงว่าคนฟังส่วนใหญ่จะไม่เข้าใจ อย่างไรก็ตาม แม่ปราณี โนนจันทร์ แกนนำชาวบ้านผู้ร่วมขับร้องในเพลงชุด "แม่มนุสละอื่น" ให้ความเห็นว่า เธอชอบร้องหมอลำเป็นภาษาอีสานมากกว่า เพราะสามารถสื่อถึงตัวตนของชาวบ้านได้ดีกว่าภาคกลาง

"แม่ชอบร้องอีสานมากกว่า เพราะว่ามันสะท้อนถึงตัวเรา คือเป็นตัวเราจริงๆ...ก็เหมือนกับเราใส่เสื้อผ้าที่แหละ ใส่ผ้าชิ้นนี้มันสบาย ไปใส่กระโปรงมันไม่ใช่ตัวเรา...ถ้าเป็นผ้าถุงนี่เราเป็นตัวเราจริงๆ เหมือนกับคำพูดอีสาน แต่ถ้าพูดกับลูกหลานนี้ พูดกลางแม่พูดอยู่หรือก แต่ไปบนเวทีแม่ไม่ค่อยพูดนะ คือพูดอีสานจะเป็นตัวเรา ฟังรู้-ไม่รู้ แม่ไม่รู้ แต่ว่ามันเป็นตัวเรา"

(แม่ปราณี โนนจันทร์, สัมภาษณ์ 19 ส.ค. 2544)

2.4 การนำพิธีกรรมมาปรับใช้

เมื่อชาวบ้านมีการชุมนุมอย่างยาวนานจนเป็นการใช้วิถีชีวิตปกติ ชาวบ้านก็ได้มีการนำพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนภาคอีสานมาใช้ในที่ชุมนุมด้วย การใช้พิธีกรรมนี้ ถือเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางการเมืองอย่างหนึ่ง ซึ่งแม้จะไม่มีน้ำหนักพอที่จะเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐได้ แต่อย่างน้อยก็มีผลในการเปิดพื้นที่สาธารณะในสังคมประชาธิปไตย

พิธีกรรมที่ชาวบ้านนำมาใช้ มีตั้งแต่วัฒนธรรมประเพณีที่มาจากชีวิตประจำวันของคนในท้องถิ่น ซึ่งเน้นใช้มุมมองทางพุทธศาสนาและความเชื่อทางไสยศาสตร์เข้ามาผูกโยงกับการต่อสู้ เช่น การบายศรีสู่ขวัญ การสืบชะตาแม่น้ำ การสวดมนต์ การเผาพริกเผาเกลือสาดขี้เถ้า เพื่ออ้างอิงและขอความช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น ทั้งนี้ ชาวบ้านยังได้นำรูปแบบของพิธี

กรรมพื้นบ้านบางอย่าง เช่น การบายศรีสู่ขวัญ มาปรับใช้กับข้าราชการหรือรัฐมนตรีในระดับสูงด้วย

รูปภาพที่ 5.2 ชาวบ้านทำพิธีสืบชะตาแม่น้ำมูน

ที่มา: หนังสือพิมพ์ข่าวสด

นอกจากนี้ ยังมีพิธีกรรมประเภท "สันติวิถี" ซึ่งชาวบ้านต้องเรียนรู้และนำพัฒนาขึ้นเพื่อใช้สื่อสารกับสาธารณะ และแสดงให้เห็นสาธารณะยอมรับ เช่น การอ้างอิงความเก่าแก่ของประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อให้พื้นที่กลับมามีความศักดิ์สิทธิ์อีกครั้ง ผ่านการบวงสรวงศิวาจารย์พระเจ้าจิตรเสนซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยขอม หรือแม้กระทั่งการเดินขบวนเพื่อรณรงค์และบอกเล่าความทุกข์ยาก ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากการเดินลุยเดินส่งข่าวในพื้นที่เพื่อขอความเห็นอกเห็นใจและขอความสนับสนุน

รูปภาพที่ 5.3 ขบวนรณรงค์

"เดินเท้าทางไกลเพื่อคืนสันติภาพสู่ประชาชาติ คืนธรรมชาติสู่ประชาชน"

ที่มา: www.searin.org

การเดินขบวนนี้เป็นวิธีการที่ชาวบ้านนำมาใช้เพราะไม่มีช่องทางอื่นที่จะสื่อสารกับสาธารณะ ในขณะที่คนส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารซึ่งเป็นภาพลบของชาวบ้านจากสื่อและหน่วยงานของรัฐ ทำให้คนส่วนใหญ่เชื่อว่าชาวบ้านเรียกร้องมากเกินไป ชาวบ้านจึงต้องใช้ตนเอง

เป็นสื่อในการรณรงค์บอกเล่าปัญหาหรือเผยแพร่เรื่องราวของตนเองออกสู่สาธารณะ ด้วยการออกไปเดินขบวนเพื่อสื่อสารกับบุคคลภายนอก ลักษณะการเดินขบวนที่น่าสนใจของชาวบ้านรูปแบบหนึ่งก็คือ การเดินขบวนรณรงค์ที่เรียกว่า "ธรรมชาติยาตรา" เพื่อสร้างการเรียนรู้และความตระหนักในคุณประโยชน์ของธรรมชาติให้แก่คนในชุมชนท้องถิ่นและสมาชิกด้วยตนเอง

"การธรรมชาติยาตราคือเขาเป็นผู้สำรวจแม่น้ำ แล้วเขาก็สังเกตเห็นว่าสิ่งที่มันเกิดขึ้นสองฟากฝั่งแม่น้ำนั้น ความสมบูรณ์หรือความไม่สมบูรณ์ แต่ปู่ย่าตายาย...เขาก็ถามจากผู้เฒ่าผู้แก่ เขาก็พรรณนาให้ฟังว่าอียังคืออียัง แต่ที่นี่เมื่อมีการพัฒนาของรัฐเกิดขึ้นแล้วมันได้อียัง นี่คือเขาต้องการจ้งจ้ง มันก็ลืมบทันทีก็ไปนำ เป็นชั้นๆ ไป"

(พ่อทวี ทองเทพ, สัมภาษณ์ 18 ส.ค. 2544)

กล่าวได้ว่า การสื่อสารผ่านพิธีกรรมและประเพณีซึ่งชาวบ้านนำมาปรับใช้ ถือเป็น การสื่อสารที่มากกว่าตัวของมันเอง คือ สามารถเป็นทั้งการกระตุ้นความตระหนักในวัฒนธรรม ประเพณีที่ชาวบ้านมีส่วนร่วม และขณะเดียวกันก็เป็น การเปิดช่องทางในการสื่อสารกับสาธารณะ ด้วย อย่างไรก็ดี แม้ชาวบ้านจะได้พยายามทำกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ สาธารณชนได้รับรู้เรื่องราวการต่อสู้ของพวกเขามากขึ้น แต่ด้วยเหตุที่ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปใช้ การสื่อสารตามช่องทางปกติได้ เนื่องจากกลุ่มอำนาจรัฐและทุนได้กุมพื้นที่สื่อไว้หมด จึงทำให้ ข้อมูลข่าวสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านไม่ค่อยมีปรากฏมากนักในสื่อมวลชนกระแสหลัก

3. การจัดทำสื่อทางเลือก

นอกจากกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขียนปากมูลจะได้พยายามสื่อสารกับสาธารณะด้วยการ ใช้ตนเองเป็นสื่อในการรณรงค์เผยแพร่และสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ขึ้นมานำเสนอต่อสังคมอย่าง ต่อเนื่องดังวิธีการที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ชาวบ้านยังได้ผลิตสื่อของตัวเองขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือ ในการสื่อสารต่อสู้อีกทางหนึ่งด้วย

การสร้างพื้นที่สาธารณะในการสื่อสารขึ้นใหม่ด้วยการผลิตสื่อทางเลือก ซึ่งอยู่นอกเหนือ จากอำนาจการควบคุมของรัฐ และข้อจำกัดทางโครงสร้างการสื่อสารซึ่งไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้าน ได้เข้าไปมีสิทธิมีส่วนร่วมในการนำเสนอความคิดเห็นหรือตนเองผ่านช่องทางหรือพื้นที่ของ สื่อมวลชนกระแสหลัก ถือเป็นแนวทางการสื่อสารที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของกลุ่มชาวบ้านผู้ คัดค้าน เนื่องจากสื่อที่กลุ่มชาวบ้านผลิตขึ้นเองส่วนใหญ่ก็มีเนื้อหาข้อมูลแตกต่างไปจากการ

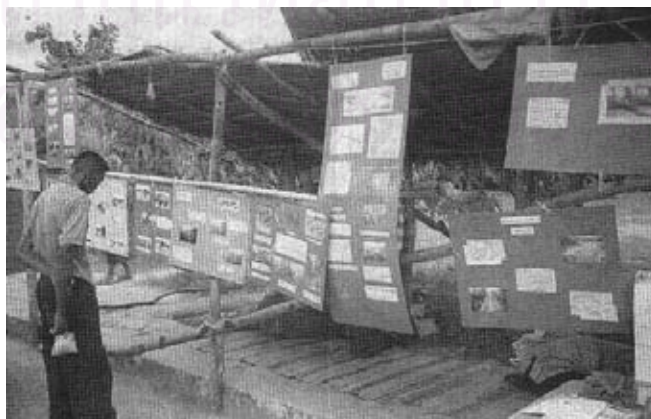
นำเสนอของรัฐและสื่อมวลชนบางกลุ่ม ซึ่งพยายามให้ภาพชาวบ้านว่าเป็น "ผู้ร้าย" หรือ "ผู้ไม่หวังดีต่อประเทศชาติ"

การเคลื่อนย้ายข้อมูลและประสบการณ์จากตัวบุคคลมาอยู่ในรูปแบบของสื่อทางเลือกซึ่งกลุ่มชาวบ้านผลิตขึ้นใช้เองนี้ มีทั้งสื่อที่ใช้ในระหว่างการรณรงค์เคลื่อนไหว และสื่อที่จัดทำขึ้นเพื่อเผยแพร่ออกสู่ภายนอก ซึ่งในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลมีการจัดระบบข้อมูล โดยถ่ายทอดเนื้อหาที่ต้องการสื่อสารออกมาในรูปแบบของสื่อทางเลือกแทบจะครบทุกประเภทเลยทีเดียว

สำหรับสื่อที่ใช้ในระหว่างการรณรงค์เคลื่อนไหว เช่น การเดินขบวนธรรมชาติยาตรา หรือแม้แต่การตั้งหมู่บ้านแม่มนม้นยืนที่หน้าท่าเรือบวรวิบูลย์ ส่วนใหญ่จะเป็นสื่อที่เผยแพร่ในที่ชุมนุมหรือระหว่างการชุมนุม เช่น ธงรณรงค์ ป้ายผ้า คัทเอ๊าท์ บอร์ดข่าว บอร์ดนิทรรศการ ซึ่งสะดวกสำหรับการรณรงค์ทั้งแบบตั้งมั่นในพื้นที่และการเคลื่อนไปยังสถานที่ต่างๆ รวมทั้งสื่อที่มีการเผยแพร่เฉพาะกาล เช่น แผ่นพับ โบปลิว จดหมายข่าว จดหมายเปิดผนึก และเอกสารแถลงการณ์ ซึ่งใช้สำหรับสื่อสารและตอบโต้กับทั้งบุคคลสำคัญในระดับประเทศ สื่อมวลชน และสาธารณะ เช่น แจกในงานสัมมนาผลการศึกษาระบบนิเวศน์ พันธุ์ปลา และสังคม ซึ่งจัดขึ้นที่จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีทั้งชาวบ้าน นักธุรกิจ นักวิชาการ นักวิจัย และสื่อมวลชน เข้าร่วมประมาณ 200 คน ตลอดจนใช้เผยแพร่ในเวทีเจรจาระดับชาติ เช่น เวทีสาธารณะ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมีผู้สนใจเข้าร่วมนับพันคน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังรวมไปถึงสื่อรณรงค์ในลักษณะสินค้าที่ชาวบ้านผลิตขึ้นจำหน่ายเพื่อหารายได้ในระหว่างการชุมนุม เช่น เสื้อยืดรณรงค์ เครื่องจักสาน ตั้งแต่พัด ยาม หมวกใบลาน กระติบ เรือขลุ่ยไปจนถึงเครื่องมือจับปลาอย่างแห มอง สวิง และตาข่าย อีกด้วย

รูปภาพที่ 5.4 บอร์ดนิทรรศการภายในหมู่บ้านแม่มนม้นยืน 1

ที่มา: หนังสือพิมพ์ข่าวสด

สื่อที่ใช้หรือเผยแพร่ในระหว่างการรณรงค์เคลื่อนไหว มีทั้งส่วนที่ถูกหลานเยาวชนและกลุ่มชาวบ้านในเครือข่ายช่วยกันผลิตขึ้นเอง และส่วนที่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากนักศึกษา นักกิจกรรม และที่ปรึกษา ซึ่งการแบ่งส่วนความรับผิดชอบจะขึ้นอยู่กับความสมัครใจและความถนัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ ในส่วนของงานเขียนและงานเอกสารส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของกลุ่มที่ปรึกษา พันธมิตร และนักวิชาการเป็นหลัก เนื่องจากชาวบ้านมีความถนัดในเรื่องนี้น้อยกว่าชนชั้นกลางและปัญญาชนที่เข้าร่วมเคลื่อนไหว

"ปัญหาก็คืองานเขียน (ชาวบ้าน) ทำไม่ได้ คือก็ต้องยอมรับว่างานเขียนเป็นงานชนชั้นกลาง ถ้าพูดอย่างตรงไปตรงมานะ ไม่ว่าจะเป็นยังไงก็ตามงานเขียนกับงานอ่าน เพราะวัฒนธรรมการเขียนกับการอ่านไม่ใช่วัฒนธรรมของชาวบ้าน...แต่ถ้าคุณไม่มีปัญหา NGO นี้ขีดซ้ายไปเลย...อย่างพ่อเรียวพวกนี้พูด เราพูดไม่ได้ คุณประเด็น ความคม การมีพลังนี้คนละเรื่องเลย อย่างนี้เราก็จะไม่ติดใจว่าใครเป็นคนเขียนข่าว (ใครจัดการ) เรื่องเทคนิคแล้วใช้ใหม่ คุณมีประสบการณ์คุณเขียนเร็วคุณก็เขียน...พูดง่าย ๆ คือเราเป็นกองเลขมาให้ คุณถ่ายภาพเป็น พิมพ์เร็ว คุณคล่องตัวในการเขียน ไปส่งแฟกซ์ ส่งข่าว ไปล้างฟิล์ม ฟิล์มใช้ยี่ห้ออะไร คุณก็เป็นหมด มุมกล้องควรจะเป็นอย่างไรคุณรู้ คุณก็รับผิดชอบไป"

(ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, สัมภาษณ์ 18 ส.ค. 2544)

สำหรับสื่อที่จัดทำขึ้นเพื่อเผยแพร่ออกสู่ภายนอกซึ่งมีลักษณะคงทนถาวร และใช้เผยแพร่ได้ยาวนานกว่าสื่อที่ใช้ในระหว่างการรณรงค์เคลื่อนไหว รวมทั้งผลิตซ้ำได้ เช่น เทปเพลงหมอลำ หนังสือ จุลสาร วารสาร วิดีทัศน์ ตลอดจนซีดีรอมภาพ และซีดีรอมวีดิทัศน์ เกือบทั้งหมดจะเป็นสื่อที่ต้องอาศัยความช่วยเหลือหรือร่วมมือในการจัดทำและเผยแพร่จากที่ปรึกษาและองค์กรพันธมิตร เนื่องจากชาวบ้านยังขาดความถนัดในเรื่องของเทคโนโลยีการผลิตสื่อ ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดในลักษณะเดียวกับการขาดทักษะความชำนาญในเรื่องของการเขียนนั่นเอง

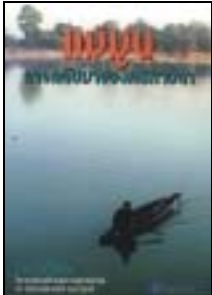
ทั้งนี้ แม้ชาวบ้านจะไม่ได้ผลิตสื่อเหล่านี้เองโดยตรง แต่การผลิตสื่อในลักษณะนี้ ยังต้องอาศัยพื้นฐานข้อมูลจากคำบอกเล่าของชาวบ้านเป็นสำคัญ ซึ่งนอกจากชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการบอกเล่าข้อมูลแล้ว ชาวบ้านยังได้ร่วมเป็นตัวแสดงสำคัญ เช่น เป็นผู้แต่งเนื้อเพลงหรือร่วมขับร้องในเทปเพลงหมอลำชุด "แม่มนสะอื้น" และเป็นผู้ร่วมแสดงในวิดีโอวีทัศน์เรื่อง "เมื่อคนหาปลาเป็นขบถ" รวมทั้งได้ร่วมเก็บข้อมูลเรื่องระบบนิเวศน์และพันธุ์ปลาในฐานะ "นักวิจัยไต้หวัน" ดังที่ปรากฏในหนังสืองานวิจัยไต้หวันเรื่อง "แม่มน การกลับมาของคนหาปลา" ด้วย

ตารางที่ 5.1 แสดงตัวอย่างการจัดการข้อมูลในรูปแบบต่างๆ

หนังสือ

ชื่อ	เนื้อหา	ผู้จัดทำ	วิธีการเผยแพร่	กลุ่มเป้าหมาย
<p>1. ภัยพิบัติเขื่อนปากมูล: บทสรุปผลการศึกษากรณีเขื่อนปากมูลโดยคณะกรรมการเขื่อนโลก (พ.ศ. 2543)</p> 	<p>ผลการศึกษาถึงความล้มเหลวของเขื่อนปากมูล</p>	<p>เครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEARIN-Southeast Asia Rivers Network)</p>	<p>- แจก - วางจำหน่ายในที่ชุมนุม - แนะนำผ่านเว็บไซต์ของเครือข่ายสมาชิก</p>	<p>ปัญญาชน คนชั้นกลาง และรัฐบาล</p>
<p>2. ข้อเสนอกรณีสืบสวนปากมูล และ 16 กรณีสืบสวนสมัชชาคนจน (ก.ค.2543)</p> 	<p>ข้อเสนอในการแก้ไขปัญหากรณีสืบสวนปากมูลและสมัชชาคนจน 16 กรณีสืบสวน</p>	<p>คณะกรรมการกลางเพื่อแก้ไขปัญหามัชชาคนจน</p>	<p>- แจก - วางจำหน่ายในที่ชุมนุม - แนะนำผ่านเว็บไซต์ของเครือข่ายสมาชิก</p>	<p>ปัญญาชน คนชั้นกลาง และรัฐบาล</p>
<p>3. 16 ปัญหาคนจนทางออกของสังคมไทย (ส.ค. 2543)</p> 	<p>ข้อเท็จจริงและบทวิเคราะห์ 16 กรณีสืบสวน เขื่อน ป่าไม้ และที่ดิน เปรียบเทียบมติกรรมการกลางฯ มติ ครม. และความเห็นของสมัชชาคนจน</p>	<p>ฝ่ายวิชาการสมัชชาคนจน (กลุ่มเพื่อนประชาชน)</p>	<p>- วางจำหน่ายในที่ชุมนุม - แนะนำผ่านเว็บไซต์ของเครือข่ายสมาชิก</p>	<p>ปัญญาชน คนชั้นกลาง และรัฐบาล</p>

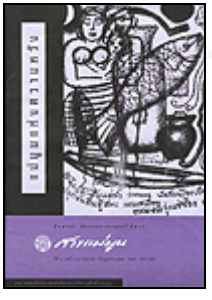
ตารางที่ 5.1 แสดงตัวอย่างการจัดการข้อมูลในรูปแบบต่างๆ (ต่อ)

ชื่อ	เนื้อหา	ผู้จัดทำ	วิธีการเผยแพร่	กลุ่มเป้าหมาย
4. งานวิจัยไต้หวัน "แม่มูน การกลับมา ของคนปลา" (ต.ค. 2545) 	ผลการศึกษาเรื่องปลา และวิถีชีวิตหลังเปิด เขื่อน	คณะนักวิจัยไต้หวัน สมัชชาคนจนกรณี ปากมูล และเครือข่าย แม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	- วางจำหน่าย ในที่ชุมนุม - แนะนำผ่าน เว็บไซต์ของ เครือข่าย สมาชิก - วางจำหน่าย ในร้านหนังสือ	ปัญญาชน คน ชั้นกลาง และ รัฐบาล

จุลสาร

ชื่อ	เนื้อหา	ผู้จัดทำ	วิธีการเผยแพร่	กลุ่มเป้าหมาย
สารพระจันทร์ 	ข้อเขียน และ วรรณกรรม เพื่อ วิพากษ์วิจารณ์และ แสดงความคิดเห็น	กลุ่มผู้นำอীগิ่ง (เยาวชนหมู่บ้าน แม่มูนมันยั้งและนัก กิจกรรม)	- วางจำหน่าย ในที่ชุมนุม	ปัญญาชน คน ชั้นกลาง และ สมาชิกใน เครือข่าย

วารสาร

ชื่อ	เนื้อหา	ผู้จัดทำ	วิธีการเผยแพร่	กลุ่มเป้าหมาย
สารแม่มูน 	รวบรวมและเผยแพร่ กิจกรรมการทำงาน เรื่องลุ่มน้ำในภาค อีสาน ตลอดจนวิถี ชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน การจัดการทรัพยากร อย่างยั่งยืน รวมทั้ง เป็นเวทีแลกเปลี่ยน ทัศนะและข้อมูลของ สมาชิกในเครือข่าย	คณะกรรมการมูลนิธิ ชุมชนอีสาน เครือข่าย องค์กรชุมชนลุ่มน้ำมูน (คสม.)	- บอ ก รั บ สมาชิก (6 เล่ม ต่อปี พร้อมค่า จัดส่ง เป็นเงิน 150 บาท)	ปัญญาชน คน ชั้นกลาง และ สมาชิกใน เครือข่าย

ตารางที่ 5.1 แสดงตัวอย่างการจัดการข้อมูลในรูปแบบต่างๆ (ต่อ)

เทปเพลง

ชื่อ	เนื้อหา	ผู้จัดทำ	วิธีการเผยแพร่	กลุ่มเป้าหมาย
แม่มนุสะอื่น (2543) 	นำเสนอวิถีชีวิต การ ต่อสู้ และวิพากษ์ วิจารณ์รัฐ	หมู่บ้านแม่มนุมันยืน เขื่อนปากมูล	- แจก - เปิด /ว าง จำหน่าย ในที่ ชุมนุมหรืองาน สัมมนาต่างๆ	ชาวบ้าน และ สมาชิก ใน เครือข่าย

วิทยุทัศน์

ชื่อ	เนื้อหา	ผู้จัดทำ	วิธีการเผยแพร่	กลุ่มเป้าหมาย
เมื่อคนหาปลาเป็น ขบถ (2543) 	เรื่องราวการต่อสู้กรณี ปัญหาเขื่อนปากมูล	ชาวบ้านหมู่บ้านแม่มนุ มันยืน สมัชชาคนจน (กลุ่มเพื่อนประชาชน)	- เปิด /ว าง จำหน่าย ในที่ ชุมนุมหรืองาน สัมมนาต่างๆ	รัฐ บ าล ช า ว บ ้า น ปัญญาชน คน ชั้นกลาง และ สมาชิก ใน เครือข่าย

ซีดี

ชื่อ	เนื้อหา	ผู้จัดทำ	วิธีการเผยแพร่	กลุ่มเป้าหมาย
1. เมื่อคนหาปลาเป็น ขบถ (ก.ค. 2543) 	เรื่องราวการต่อสู้กรณี ปัญหาเขื่อนปากมูล	ชาวบ้านหมู่บ้านแม่มนุ มันยืน สมัชชาคนจน (กลุ่มเพื่อนประชาชน)	- วางจำหน่าย ในที่ชุมนุม - แนะนำผ่าน เว็บไซต์ของ เครือข่าย สมาชิก	รัฐ บ าล ช า ว บ ้า น ปัญญาชน คน ชั้นกลาง และ สมาชิก ใน เครือข่าย
2. การกลับมาของ ปลาแดก (ต.ค.2544) 	เรื่องราวการต่อสู้ และ ความเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้นภายหลังการ เปิดเขื่อนปากมูล	ชาวบ้านหมู่บ้านแม่มนุ มันยืน สมัชชาคนจน (กลุ่มเพื่อนประชาชน)	- วางจำหน่าย ในที่ชุมนุม - แนะนำผ่าน เว็บไซต์ของ เครือข่าย สมาชิก	รัฐ บ าล ช า ว บ ้า น ปัญญาชน คน ชั้นกลาง และ สมาชิก ใน เครือข่าย

ในส่วนของเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อทางเลือกซึ่งเป็นสิ่งที่กลุ่มผู้คัดค้านสามารถควบคุมได้ จะพบว่า มีทั้งลักษณะการสื่อสารในเชิงอารมณ์ความรู้สึกโดยเอาศิลปะมาบอกเล่า ดังที่ปรากฏใน

เทพเพลงชุด "แม่มนุสะอื่น" ซึ่งช่วยสร้างความมั่นใจ ให้กำลังใจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกลุ่มชาวบ้านที่ร่วมเคลื่อนไหวด้วยตนเอง ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง ด้วยความช่วยเหลือของกลุ่มปัญญาชน ได้แก่ กลุ่มเพื่อนประชาชน และเครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สื่อทางเลือกที่ผลิตขึ้นนี้ก็มีรูปแบบและลักษณะเนื้อหาในเชิงวิชาการที่ให้ข้อมูลข้อเท็จจริงอย่างมีเหตุมีผลมากขึ้น ดังที่ปรากฏในหนังสือ "งานวิจัยที่บ้าน" ซึ่งถือเป็นความพยายามในการบริหารจัดการข้อมูลเพื่อที่จะสื่อสารพูดคุยกับสาธารณะทั้งในเชิงอารมณ์และข้อมูลเหตุผล อันจะสร้างการยอมรับให้มากขึ้น

อย่างไรก็ดี แม้สื่อทางเลือกที่กลุ่มชาวบ้านและปัญญาชนร่วมกันผลิตขึ้นมา จะมีแนวทางเพื่อสร้างความเข้าใจกับสาธารณะทั้งในเชิงความรู้และเหตุผล ตลอดจนสื่อสารในเชิงอารมณ์ความรู้สึก เพื่อสร้างความเห็นอกเห็นใจในขบวนการเคลื่อนไหว แต่เมื่อพิจารณาจากช่องทางและวิธีการเผยแพร่ จะพบว่า สื่อทางเลือกประเภทต่างๆ ซึ่งบางชนิดก็ผลิตขึ้นเพื่อขาย ในขณะที่บางชนิดก็ผลิตขึ้นเพื่อแจกนี้ ยังมีการเผยแพร่อยู่ในวงค่อนข้างจำกัด โดยส่วนใหญ่จะพบเห็นหรือหาซื้อได้เฉพาะในที่ชุมนุม เวทีสัมมนา หรือการแนะนำผ่านเว็บไซต์ของเครือข่ายพันธมิตรเท่านั้น

ทั้งนี้ ถึงแม้สื่อบางชนิด เช่น เทพเพลงแม่มนุสะอื่น จะได้รับความสนใจจนต้องมีการผลิตซ้ำเป็นครั้งที่สอง แต่อาจกล่าวได้ว่า สื่อทางเลือกต่างๆ นี้ ยังมีประสิทธิภาพและพลังในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารน้อยกว่าสื่อมวลชนอยู่มาก ทำให้กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านไม่สามารถสื่อสารกับสาธารณะได้อย่างเต็มที่ ซึ่งดูเหมือนว่า ชาวบ้านก็ตระหนักถึงข้อจำกัดในเรื่องนี้ดี จึงต้องพยายามสร้างช่องทางในการติดต่อสื่อสารกับสื่อมวลชนและสาธารณะด้วยวิธีการอื่นๆ ขึ้นมา เช่น การจัดตั้งฝ่ายข่าวขึ้นมาทำข่าวด้วยตนเอง การจัดรูปแบบการประสานงานกับสื่อมวลชนและองค์กรต่างๆ ภายนอก เพื่อให้ผู้มีฐานะทางสังคมซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างสื่อมวลชนและนักวิชาการพูดแทนอย่างมีน้ำหนักมากขึ้น หรือตัดสินใจเลือกใช้กิจกรรมกดดันที่เข้มข้นขึ้นอย่างยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบ และอดอาหาร เป็นต้น ซึ่งรายละเอียดเหล่านี้ จะนำมากล่าวถึงต่อไป

4. การจัดตั้งฝ่ายข่าวและการสื่อสารผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

เพื่อลดข้อจำกัดทางการสื่อสารอันเกิดจากการชุมนุมในพื้นที่ซึ่งอยู่ห่างไกลจากนักข่าว ส่วนกลางและการไม่มีพื้นที่ในสื่อมวลชนกระแสหลัก นอกเหนือจากการจัดทำสื่อทางเลือกต่างๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นช่องทางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารแล้ว ทีมประสานงานอันประกอบด้วยกลุ่มที่ปรึกษาและพี่เลี้ยงยังได้จัดตั้งฝ่ายข่าวขึ้นมาเพื่อจัดทำและเผยแพร่ข่าวสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลด้วยอีกทางหนึ่ง ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการผูกขาดจากการรายงานข่าวที่บิดเบือนข้อเท็จจริงจากผู้สื่อข่าวท้องถิ่น และเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้สื่อข่าวส่วนกลางซึ่งไม่สามารถเดินทางมาทำข่าวด้วยตนเอง รวมทั้งเพื่อกระจายข่าวสารข้อมูลออกสู่สาธารณะให้มากขึ้น

การทำข่าวของฝ่ายข่าว อาจแบ่งได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ การข่าวในระดับท้องถิ่น การข่าวในระดับประเทศ และการข่าวในระดับนานาชาติ (ไชยณรงค์ เศรษฐฐีเชื้อ, สัมภาษณ์ 18 ส.ค. 2544) สำหรับการข่าวในท้องถิ่นและการข่าวในระดับประเทศ ด้วยตระหนักดีว่าการชุมนุมเคลื่อนไหวในพื้นที่ชนบทต้องประสบกับการปิดล้อมด้านข่าวสารจากสื่อมวลชนท้องถิ่นซึ่งถูกครอบงำโดยผู้มีอำนาจและหน่วยงานของรัฐ รวมทั้งความ "ไกลปืนเที่ยง" จากศูนย์ข่าวส่วนกลางซึ่งผู้สื่อข่าวสายสิ่งแวดล้อมถูกตัดงบประมาณที่จะเดินทางไปทำข่าวในต่างจังหวัดหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 (ไชยณรงค์ เศรษฐฐีเชื้อ, สัมภาษณ์ 18 ส.ค. 2544 และหาญณรงค์ เยาวเลิศ, สัมภาษณ์ 21 มิ.ย. 2544) กลุ่มผู้คัดค้านโดยมีที่ปรึกษาและพี่เลี้ยงเป็นหลักจึงได้หันมาเขียนข่าวและทำข่าวรายงานสถานการณ์เอง เพื่อจัดส่งให้กับสื่อมวลชนและเพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่ข่าวสารกับสาธารณะ

"(ถ้า) คุณรอให้นักข่าวมาทำข่าวมันไม่เป็นข่าวนะ ถ้าทำกันเองไม่มา คุณก็
ไม่เป็นข่าว ถ้าอาจารย์นิธิไม่มามันก็ไม่เป็นข่าว ส.ส. มากี้อาจจะมีนักข่าว
1 ฉบับ สมมติอย่างนี้ คุณอานันท์มาอาจจะมากหน่อย ซึ่งเราจะเอาใคร
ที่ไหนมาทุกวัน เพราะฉะนั้นถ้ามันมีการเกิดเรื่องมีการเคลื่อนไหวมีอะไร
เราก็ต้องมีฝ่ายข่าวของเราเอง...คือเราก็ต้องทำ เพราะว่าถ้าเราไม่ทำ
ข่าวของชาวบ้านที่เราอยากให้ออกไปมันก็ไม่ออก"

(ไชยณรงค์ เศรษฐฐีเชื้อ, สัมภาษณ์ 18 ส.ค. 2544)

สำหรับวิธีการประสานงานกับผู้สื่อข่าวท้องถิ่นและผู้สื่อข่าวส่วนกลาง ส่วนใหญ่จะใช้วิธีประสานงานกับผู้สื่อข่าวโดยตรงด้วยการโทรศัพท์ ส่งแฟกซ์ หรืออีเมล (e-mail) แจ้งให้ผู้สื่อข่าวมาช่วยทำข่าวให้ และในบางครั้งใช้วิธีเขียนข่าวหรือจัดทำข่าว พร้อมทั้งภาพถ่ายและเทปวิดีโอ ส่งให้ผู้สื่อข่าวด้วย สำหรับในส่วนของการข่าวในระดับประเทศและในระดับนานาชาติ รวมทั้งการประสานงานกับเครือข่ายพันธมิตร เช่น องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ ทั้งในและต่างประเทศ มีทั้งการประสานงานโดยตรงและการประสานงานผ่านส่วนกลางที่กรุงเทพฯ คือ กลุ่มเพื่อนประชาชน (FOP) ซึ่งเป็นกองเลขานุการ แล้วให้กลุ่มเพื่อนประชาชนช่วยกระจายข่าวให้อีกทอดหนึ่ง ซึ่งโดยมากมักจะใช้วิธีแจ้งข่าวทางแฟกซ์หรือส่งอีเมลตามบัญชีรายชื่อ (mailing list) ของผู้สื่อข่าว นักวิชาการ และองค์กรเครือข่ายที่ทางกลุ่มติดต่อกับอยู่แล้ว

ทั้งนี้ นอกจากเทคโนโลยีการสื่อสารที่กว้างไกลขึ้นของระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตจะเอื้อประโยชน์ให้ฝ่ายข่าวของกลุ่มชาวบ้านได้ส่งข่าวสารผ่านอีเมลไปยังกลุ่มเป้าหมายจำนวนมากได้ภายในเวลาอันรวดเร็วแล้ว การจัดทำเว็บไซต์ (Web site) เพื่อนำเสนอข้อมูลข่าวสาร บทความ แดงการณ ์สรุปลักษณะการณ ์ความเคลื่อนไหว ฯลฯ ยังเป็นอีกวิธีหนึ่งซึ่งสามารถขยายขอบเขตและขีดจำกัดในเรื่องการควบคุมเนื้อหาและช่องทางการติดต่อสื่อสารกับสาธารณะของกลุ่มให้เพิ่มมากขึ้นด้วย เนื่องจากกลุ่มผู้คัดค้านสามารถกำหนดเนื้อหาที่ต้องการสื่อสารได้เต็มที่โดยไม่ต้องผ่านการคัดเลือกของสื่อมวลชนกระแสหลัก รวมทั้งสามารถสื่อสารไปได้ไกลกว่าขอบเขตทางภูมิศาสตร์ ซึ่งการสื่อสารผ่านเว็บไซต์และอินเทอร์เน็ตนี้ สามารถสร้างและขยายเครือข่ายของพันธมิตรได้ทั้งในระดับชาติและระดับสากลอีกด้วย

อย่างไรก็ดี แม้การติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต จะเป็นช่องทางที่อำนวยความสะดวกในเรื่องการติดต่อและเผยแพร่ข่าวสารได้กว้างไกลซึ่งเป็นที่นิยมมากขึ้น ดังสังเกตได้จากปัจจุบันจะมีการจัดทำข่าวสารความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลเผยแพร่ในหลายเว็บไซต์ด้วยกัน ทั้งเว็บไซต์ของหน่วยงานที่เคลื่อนไหวโดยตรง เช่น เว็บไซต์ของกลุ่มเพื่อนประชาชน (www.thai.to/munriver) และเว็บไซต์ของเครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (www.searin.org) ซึ่งเชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์องค์กรเครือข่ายในประเทศ เช่น เว็บไซต์ของสำนักข่าวประชาธรรม (www.newspnn.net) และเว็บไซต์ขององค์กรเครือข่ายในต่างประเทศ เช่น เว็บไซต์ของเครือข่ายแม่น้ำนานาชาติ (www.irm.org) แต่ทั้งนี้ การสื่อสารผ่านช่องทางหรือเครือข่ายอินเทอร์เน็ตก็ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของการเข้าถึงอยู่นั่นเอง กล่าวคือ ผู้ที่สามารถเข้าถึงสื่ออินเทอร์เน็ตส่วนใหญ่จะเป็นชนชั้นกลางหรือกลุ่มปัญญาชนที่มีการศึกษา และการส่งข่าวสารผ่านอีเมลจะส่งให้เฉพาะผู้ที่บอกรับเป็นสมาชิกหรือผู้ที่ฝ่ายข่าวมีรายชื่ออยู่ในมือเท่านั้น ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นข้อจำกัดที่แตกต่างจากสื่อมวลชนกระแสหลักซึ่งสามารถเข้าถึงสาธารณะได้อย่างกว้างขวาง

รูปแบบการประสานงานกับสื่อมวลชนและองค์กรต่างๆ ภายนอก

นอกจากแนวทางและวิธีการเคลื่อนไหวทั้งในเชิงอารมณ์ความรู้สึกและเชิงข้อมูลวิชาการไม่ว่าจะเป็นการตั้งชุมชน การสื่อสารด้วยพิธีกรรม หรือการจัดทำข้อมูลข่าวสารในรูปแบบของสื่อทางเลือกต่างๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ร่วมกับที่ปรึกษาและองค์กรเครือข่ายพันธมิตรยังได้ร่วมกันสร้างรูปแบบการประสานเพื่อติดต่อสื่อสารกับสื่อมวลชนและองค์กรต่างๆ ภายนอก เพื่อขยายขีดจำกัดทางการสื่อสาร ได้แก่ การแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนอย่างเป็นทางการ การให้สัมภาษณ์ การจัดเวทีสัมมนา ตลอดจนการเข้าร่วมเวทีอภิปรายและสัมมนาที่องค์กรพันธมิตร สถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานต่างๆ จัดขึ้น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การแถลงข่าว

นอกเหนือจากการกำหนดฝ่ายข่าวขึ้นมาเพื่อทำข่าวและติดต่อประสานงานกับสื่อมวลชนแล้ว ในช่วงที่มีสถานการณ์เคลื่อนไหว วิธีการจัดแถลงข่าวยังเป็นรูปแบบทางการซึ่งกลุ่มชาวบ้านใช้เพื่อสื่อสารกับสื่อมวลชนโดยตรงด้วย โดยชาวบ้านจะขึ้นเวทีเพื่อแถลงข่าวร่วมกันเป็นกลุ่ม และผลัดกันทำหน้าที่โฆษกในแต่ละวัน เพื่อเป็นการฝึกฝนความเป็นผู้นำไปในตัว

"โฆษกก็จะมีประมาณ 10 คน เวลาแถลงข่าวก็จะขึ้นไปยืน 10 คน คนนี้อ่าน พรุ่งนี้แถลงอีก 10 คนนี้ขึ้นไปยืน ก็คนใหม่อ่าน ก็จะพยายามตามกันมา เอ้า ฝ่ายโฆษกเตรียมแถลงข่าว อีกครึ่งชั่วโมง หมายการแถลงหรือใบแถลงอะไรก็เตรียมไว้แล้วก็แพ็คเกจออกจากนี้ (กลุ่มเพื่อนประชาชน) ไปด้วยนัดแถลงข่าวบ่ายโมง พอเที่ยงบึ่งทางโน้นก็เรียกกัน ที่ชุมนุมก็เรียกเอาโฆษกขึ้นแถลง"

(ประสิทธิ์พร กาฬอ่อนศรี, สัมภาษณ์ 29 พ.ค. 2544)

รูปแบบการแถลงข่าวนี้นี้ เกิดขึ้นจากการสรุปบทเรียนร่วมกันในที่ประชุมว่า การให้ข่าวของชาวบ้านในแต่ละครั้งมักจะได้รับการนำเสนอออกมาในสื่อมวลชนไม่ตรงกัน ซึ่งอาจสร้างความสับสนให้กับสาธารณะได้ จึงต้องจัดให้มีการแถลงข่าวเพื่อควบคุมเนื้อหาข่าวสาร โดยมีเครื่องมือสำคัญที่ใช้สื่อสารควบคุมไปกับการจัดแถลงข่าวก็คือ เอกสารแถลงการณ์ ซึ่งไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ ผู้อำนวยการเครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้กล่าวถึงความจำเป็นของเอกสารแถลงการณ์ว่า

"สิ่งสำคัญคือเราต้องคุมเนื้อหาข่าวออกไปให้ได้ เพราะฉะนั้นความจำเป็นที่จำเป็นต้องมีเป็นเบื้องต้นคือเราต้องมีแถลงการณ์ เพื่อเป็นการคุมประเด็น คือถ้าคุณพูดหรือคุณให้สัมภาษณ์อย่างเดี่ยวโอกาสที่มันจะถูกบิดเบือนมันมีสูง แล้วก็ไม่ตรงประเด็น"

(ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, สัมภาษณ์ 18 ส.ค. 2544)

ทั้งนี้ นอกจากเอกสารแถลงข่าวจะเป็นเครื่องมือที่สร้างขึ้นเพื่อสื่อสารกับสื่อมวลชนโดยตรงเพื่อควบคุมเนื้อหาของข่าวสารให้ออกมาตรงกันแล้ว ในทางหนึ่งการออกเอกสารแถลงข่าวยังเป็นการอำนวยความสะดวกในการทำข่าวให้กับสื่อมวลชนด้วย ซึ่งสื่อมวลชนจะได้นำข่าวสารของกลุ่มชาวบ้านไปเผยแพร่ออกสู่สาธารณะได้ง่ายขึ้น อันจะส่งผลดีต่อการเคลื่อนไหวต่อไป

สำหรับเวลาในการแถลงข่าวจะคำนึงถึงความสะดวกของผู้สื่อข่าว และปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม ส่วนประเด็นการแถลงข่าวในแต่ละครั้ง จะเป็นการประเมินและเตรียมประเด็นร่วมกันระหว่างชาวบ้านและที่ปรึกษา ซึ่งประเด็นในการแถลงข่าวจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้นเป็นสำคัญ โดยบางช่วงอาจเป็นการแถลงข่าวเพื่อแก้ข้อกล่าวหาของรัฐบาลและ กพฟ. ในขณะที่บางช่วงอาจเป็นการแถลงข่าวในลักษณะชี้แจงเหตุผลในการเคลื่อนไหว ซึ่งการคัดเลือกผู้มาทำหน้าที่โฆษก ชาวบ้านจะคัดเลือกกันตามความถนัด ความเหมาะสม และความสมัครใจ

2. การให้สัมภาษณ์

สำหรับการให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชนและบุคคลภายนอก ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะการให้สัมภาษณ์ทีละบุคคล โดยในสถานการณ์ปกติทั่วไป จะเป็นชาวบ้านคนใดให้สัมภาษณ์ก็ได้ แต่หากเป็นช่วงที่มีสถานการณ์เคลื่อนไหว จะมีการกำหนดประเด็นในการให้สัมภาษณ์ เพื่อควบคุมเนื้อหาของข่าวสารที่สื่อออกไปให้ตรงกัน โดยมีบุคคลที่เป็นแหล่งข่าวรองรับ เช่น ชาวบ้านที่ทางกลุ่มคัดเลือกไว้ แต่ไม่ได้ผูกขาดว่าจะต้องเป็นคนใดคนหนึ่ง

"จริงๆ แล้วคนที่ให้ข้อมูลจะเป็นที่ประชุมของชาวบ้าน แต่คนที่ให้ข่าวกรณีที่มีนักข่าวลงมา ชาวบ้านจะเป็นคนให้ข่าว ก็จะมีหลักๆ อยู่เป็นผู้นำอยู่ 2-3 คนที่ตั้งกันไว้ ไม่ว่าจะป็นแม่สมปอง แม่เรียว ที่เขากำหนดกันไว้ ในนั้นว่าสามารถจะเรียบเรียงประเด็นได้ รู้สถานการณ์ แล้วก็ให้ข้อมูลไปไม่ได้ fix ว่าใครคนใดคนหนึ่ง"

(พนา ใจตรง, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

อย่างไรก็ดี เนื่องจากชาวบ้านในแต่ละระดับจะมีความสามารถในการให้สัมภาษณ์หรือให้ข้อมูลข่าวสารแก่ผู้สื่อข่าวและบุคคลภายนอกได้ไม่เท่ากัน โดยชาวบ้านทั่วไปจะให้สัมภาษณ์ได้อย่างลึกซึ้งในประเด็นของวิถีชีวิตและผลกระทบเนื่องจากมีประสบการณ์โดยตรง แต่ให้สัมภาษณ์ในประเด็นการเคลื่อนไหวต่อสู้ได้ไม่ชัดเจนเท่ากับระดับแกนนำหรือที่ปรึกษา ดังนั้น หากเป็นช่วงที่มีสถานการณ์เคลื่อนไหว การคัดเลือกชาวบ้านที่จะให้สัมภาษณ์อาจจะเคร่งครัดกว่าช่วงเหตุการณ์ปกติ

การที่ชาวบ้านแต่ละคนมีความสามารถในการให้ข้อมูลข่าวสารไม่เท่ากันนี้ ในด้านหนึ่งถือเป็นข้อจำกัดทางการสื่อสารของชาวบ้าน ซึ่งส่งผลให้สื่อมวลชนมุ่งประเด็นไปสัมภาษณ์แต่แหล่งข่าวที่เป็นแกนนำหรือที่ปรึกษาซึ่งให้สัมภาษณ์ได้คมชัดกว่า ในขณะที่อีกด้านหนึ่งก็เป็น

ข้อจำกัดของผู้สื่อข่าวซึ่งต้องการความสะดวกรวดเร็วและประเด็นที่ชัดเจน จึงมุ่งสัมภาษณ์ไปที่แกนนำหรือที่ปรึกษาเพื่อประหยัดเวลาด้วย (วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์, สัมภาษณ์ 9 ก.ค. 2544)

"โดยหลักการเราให้ชาวบ้านให้ข้อมูลทั้งหมด ไม่ว่าจะไปถามใคร ขอให้ทุกคนตอบตามความเข้าใจของตัวเอง แต่มันจะไปต้นตรงที่สมมติสื่ออยากได้ลึก...ก็ต้องมาถามหาว่าใครที่พูดได้ชัด เราก็ต้องบอกว่าแม่ปราณีอาจจะพูดเรื่องนี้ได้ดีกว่า...ถ้าเป็นเรื่องวัฒนธรรมการหาปลาก็ต้องเอาพ่อคนนี้นะ แยกเกิดอยู่กับแม่น้ำ...เพราะฉะนั้นพวกสก็๊ปมา มันจะเป็นลักษณะการไปเจาะหาบุคคล แกนนำหลักๆ...ด้านหนึ่งเป็นขีดจำกัดของสื่อที่เขาต้องการความชัดเจน ความคม ปรากฏว่าคุยกับแม่คนนี้แล้วครึ่งชั่วโมงนี่ยังไม่ได้ประเด็น แม่คิดเห็นยังไงกับนายก ไชย แล้วแต่เพื่อนว่าเพื่อนเป็นเจ้าของ อย่างนี้บูบี่ ชาวบ้านเขาไป shift เป็นประเด็น เขาไปชัดกับฝ่ายการเมืองไม่ได้ ในขณะที่มาถามแม่สมปอง แม่สมปองจะบอกว่ารัฐบาลต้องรับผิดชอบต้องแก้ไขปัญหาโดยเร่งด่วน ออกมาอย่างนี้บูบี่ก็เป็นประเด็น"

(ประสิทธิ์พร กาพ่อนศรี, สัมภาษณ์ 29 พ.ค. 2544)

3. การจัดเวทีสัมมนาหรือเวทีทางวิชาการ

การจัดเวทีสัมมนาหรือเวทีทางวิชาการ ถือเป็นรูปแบบที่จัดขึ้นเพื่อสื่อสารกับสาธารณชนและผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก ซึ่งการจัดเวทีในลักษณะนี้อาจแบ่งได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่ การจัดเวทีในระดับพื้นที่ เพื่อดึงสื่อมวลชนนักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้องไปสัมผัสกับสภาพปัญหาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของชาวบ้าน เพื่อที่บุคคลเหล่านี้จะเป็นปากเป็นเสียงและพูดแทนชาวบ้านได้อย่างมีน้ำหนักมากขึ้น โดยเฉพาะหากนักวิชาการซึ่งเป็นที่นับถือของสังคมออกมาพูดแทนชาวบ้านก็จะเป็นการยกระดับข้อเรียกร้องของชาวบ้านให้เป็นที่ยอมรับและอยู่ในความสนใจของสาธารณชนมากขึ้นด้วยในขณะเดียวกัน

"ช่วงหลังมานี้ชาวบ้านเขาออกไปพูดข้างนอกเยอะนะ...เขาก็สรุปบทเรียนเหมือนกันว่า การที่ออกไปพูดบางทีมันได้ แต่ว่าคนที่ฟังเขาแล้วมีความเชื่อถือ ความมีน้ำหนักในการที่จะเอาเรื่องของเขาไปพูดต่อเนี่ย บางทีพูดตามที่เขาพูดให้ฟัง คือเขาไม่เห็นภาพ ไปพูดแล้วมันก็ไม่มีน้ำหนัก...เขาก็มีการสรุปบทเรียนกันแต่ละเวทีๆ ว่าน่าจะให้เราลงมาดูนะ...เวลาเขาเอาไปพูดมันก็จะได้สร้างน้ำหนัก คือบางทีชาวบ้านพูดได้แค่นี้สำหรับเรื่องนี้"

อย่างนักวิชาการหรือว่านักข่าว หรือว่าคนอื่นที่มาเห็นในสิ่งเดียวกับเขาก็สามารถอธิบายให้คนอื่น ให้คนข้างนอกเข้าใจได้เยอะกว่า... บางทีก็ใช้วิธีเชิญมาดูพื้นที่จริง มาคุยที่นี้ถ้ามีโอกาส...คือบางทีไปพูด ชาวบ้านไม่มีความสามารถที่จะพูดให้คนอื่นเข้าใจ แล้วก็เห็นภาพ เพราะว่าเขาก็มีข้อจำกัดเรื่องการสื่อสาร แต่ว่าเขาพูดความจริง...ก็ต้องให้เขาเข้ามาดูว่าปลาไม่ขึ้นยังไง บันไดปลาโจนมันเป็นยังไง มันขึ้นได้จริงไหม พอมาเห็นบันไดปลาโจนแล้วเขาก็จะเล่าให้ฟัง..."

(สมภาร คีนดี, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

ตัวอย่างของเวทีที่จัดในระดับพื้นที่นี้ ได้แก่ เวทีเสวนาเรื่อง "คนจนกับทางออกของสังคมไทย"* ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 20-21 เมษายน 2543 ที่หมู่บ้านแม่มนม่นยืน 1 เวทีเสวนาดังกล่าว มีบุคคลสำคัญระดับประเทศเดินทางมาร่วมงานหลายคน เช่น อดีตนายกรัฐมนตรีนายอานันท์ ปันยารชุน อาจารย์เสน่ห์ จามริก อาจารย์ประเวศ วะสี อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ทำให้เรื่องราวการชุมนุมอย่างสงบของชาวบ้านที่สันเขื่อนปากมูลเริ่มได้รับการถ่ายทอดออกสู่ความรับรู้ของสังคมภายนอกมากขึ้นหลังจากตั้งหมู่บ้านมาครบ 13 เดือน เนื่องจากมีผู้สื่อข่าวจากส่วนกลางติดตามไปทำข่าวเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ดี การเสวนาดังกล่าวสามารถสร้างน้ำหนักให้การชุมนุมของชาวบ้านกลายเป็นประเด็นสาธารณะได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น ภายหลังจากเสร็จสิ้นงานเสวนา เมื่อนักวิชาการและผู้สื่อข่าวเดินทางกลับ ทำให้ประเด็นความเคลื่อนไหวของชาวบ้านเงียบหายไปอีกครั้ง

นอกจากเวทีที่จัดในระดับพื้นที่แล้ว ด้วยความช่วยเหลือขององค์กรพันธมิตรซึ่งอยู่ในเครือข่ายหรือสถาบันการศึกษาที่สนใจปัญหา ชาวบ้านยังได้มีเวทีทางวิชาการในระดับส่วนกลางเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการบอกเล่าปัญหาและเผยแพร่ข่าวสารของตนเองออกสู่สาธารณะด้วย เวทีในลักษณะนี้ ได้แก่ เวทีเสวนาโตะกลม เรื่อง "เขื่อนปากมูล: ความคุ้มค่า ผลกระทบ และทางออก" ที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2543 และเวทีสัมมนา เรื่อง "เขื่อนกับการพัฒนา: การตัดสินใจบนฐานองค์ความรู้ใหม่" เมื่อวันที่ 25 และ 26 สิงหาคม 2544 ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อย่างไรก็ดี แม้ว่าการประชุมทั้งสองเวทีนี้จะมีลักษณะเป็นกลาง เพราะจัดโดยสถาบันที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย และประกอบด้วยผู้เข้าร่วมจากหลายฝ่าย ได้แก่ นักวิชาการจากสาขาต่างๆ

* ประเด็นการเสวนาดังกล่าวมุ่งวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่มาของปัญหาคนจนและนำไปสู่การตั้งคำถามว่าเหตุใดชาวบ้านจึงต้องมารวมตัวกันชุมนุมอยู่ที่สันเขื่อน ภายหลังจากเสวนาบางช่วงถูกนำไปออกอากาศทางโทรทัศน์ ในรายการ "ขอคิดด้วยคน" และรายการ "เวทีชาวบ้าน"

วุฒิสมาชิก ตัวแทนชาวบ้าน และสื่อมวลชนซึ่งเข้าร่วมทำข่าว แต่ปรากฏว่าเวทีในลักษณะนี้กลับไม่ค่อยได้ปรากฏเป็นข่าวในพื้นที่สื่อเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มคนที่สนใจและผู้ที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ก็ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มแคบๆ ทำให้ไม่สามารถผลักดันประเด็นการเคลื่อนไหวของชาวบ้านให้เป็นที่สนใจของสาธารณะได้

4. การเข้าร่วมเวทีเจรจา

นอกจากการจัดเวทีที่ชาวบ้านหรือองค์กรเครือข่ายร่วมกันจัดขึ้นแล้ว ยังมีเวทีในระดับที่เป็นทางการซึ่งชาวบ้านต้องส่งตัวแทนเข้าร่วมเจรจากับรัฐมนตรีหรือผู้มีอำนาจในการแก้ไขปัญหา ซึ่งเวทีในลักษณะนี้ ชาวบ้านที่เป็นตัวแทนจะต้องมีการเตรียมตัวหรือเตรียมประเด็นค่อนข้างมาก ทั้งเตรียมด้วยตนเองและเตรียมร่วมกันกับที่ปรึกษา เนื่องจากเป็นเวทีที่ชาวบ้านถูกจำกัดด้วยรูปแบบและเวลาในการพูด ซึ่งชาวบ้านจะต้องขึ้นโต๊ะเจรจาอย่าง "เสมอหน้า" กับผู้บริหารระดับสูงของประเทศ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, สัมภาษณ์ 25 มิ.ย. 2544) บรรยากาศในการพูดคุยจึงแตกต่างจากเวทีอื่นๆ ซึ่งมีลักษณะยืดหยุ่นมากกว่า

สำหรับการคัดเลือกชาวบ้านซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการเจรจานี้ ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมอบหมายให้เป็นที่ของแกนนำชาวบ้านที่มีประสบการณ์ หรือผู้ที่วิเคราะห์และคุมประเด็นได้ดี มาเป็นตัวแทนกลุ่มในการเจรจา ซึ่งในระยะหลัง ชาวบ้านสามารถเจรจาต่อรองได้อย่างมีพลังมากขึ้น โดยไม่ต้องอาศัยกลุ่มที่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาซึ่งเคยเป็นตัวแทนขึ้นเวทีเจรจากับรัฐบาลแทน ชาวบ้านในระยะแรก ทั้งนี้ เป็นผลมาจากประสบการณ์เคลื่อนไหวอันยาวนาน และกระบวนการฝึกฝนที่เกิดขึ้นจริงนั่นเอง

"ผู้นำชาวบ้าน เขาก็จะฝึกแม้กระทั่งไฮปาร์ค ฝึกเจรจาต่อรอง เดินขบวนนี่ มันก็มีหลายระดับ เจรจาต่อรองอะไรต่างๆ พวกนี้จะเป็นโรงเรียนฝึก เอาผู้นำที่ใหม่ๆ เข้าไปเจรจา ประเด็นที่ไม่ค่อยสำคัญก็จะเป็นผู้นำใหม่ๆ พอไปถึงผู้ว่าฯ นี่เริ่มที่จะเกร็งกันแล้ว พี่เลี้ยงไปด้วยชาวบ้านอาจจะไม่กล้าพูด ต้องใช้วิธีหนีออกมาข้างนอกให้ชาวบ้านเจรจาเอง มันมีกระบวนการฝึกพวกนี้อยู่ตลอดเวลา...กระบวนการพวกนี้มันต้องฝึกที่จะเจรจา กว่าจะได้มาขนาดนี้ไม่ง่ายหรอก ผู้นำชาวบ้านซึ่งรู้สึกตัวเองไม่มีอำนาจ แต่เขาจะมีกระบวนการเรียนรู้ว่าเขามีอำนาจ เขาเคยมีอำนาจ เขามอบให้ผู้แทน มอบให้ราชการแก้ไขปัญหา มันแก้ไขไม่ได้ เขาต้องเอาอำนาจคืน เขาต้องมาคุยกับมัน มันก็มีกระบวนการที่ต้องสื่อสารกันด้วยปฏิบัติการ"

(ประภาส ปิ่นตบแต่ง, สัมภาษณ์ 25 มิ.ย. 2544)

ตารางที่ 5.2 แสดงรูปแบบการประสานงานกับองค์กรต่างๆ ภายนอก

และระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

รูปแบบ/วิธีการ	กลุ่มชาวบ้านทั่วไป	กลุ่มแกนนำ/ พ่อครัวใหญ่	กลุ่มที่ปรึกษาและพี่เลี้ยง
การแถลงข่าว	-	เป็นตัวแทนแถลงข่าว	ประสานงานกับสื่อมวลชนโดยตรง
การให้สัมภาษณ์	ให้สัมภาษณ์ในเชิงวิถีชีวิต	ให้สัมภาษณ์ในเชิงวิธีการต่อสู้	ให้สัมภาษณ์ในภาพรวม
การจัดเวที - เวทีในระดับพื้นที่ - เวทีส่วนกลางซึ่งจัดร่วมกับสถาบันการศึกษาหรือองค์กรเครือข่าย	เข้าร่วมและประสานงาน	เข้าร่วม ประสานงาน และเป็นตัวแทนแสดงความเห็น	ช่วยเตรียมประเด็นประสานงาน และเป็นตัวแทนในบางกรณี
การเข้าร่วมเวที - เวทีเจรจาอย่างเป็นทางการกับผู้มีส่วนอำนาจ	เข้าร่วม	เข้าร่วมและเป็นตัวแทนแสดงความเห็น	ช่วยเตรียมประเด็นประสานงาน และเป็นตัวแทนในบางกรณี

ในบทนี้ ผู้เขียนได้ศึกษาถึงโครงสร้างการรวมกลุ่มเพื่อให้เห็นถึงกระบวนการสื่อสารและการตัดสินใจของชาวบ้าน ตลอดจนแนวทางการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกของกลุ่มชาวบ้าน ผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ซึ่งมีการพัฒนามาเรื่อยๆ ควบคู่ไปกับการพัฒนาแนวทางในการเคลื่อนไหว

จากการสื่อสารโดยใช้ตนเองเป็นสื่อในระยะแรก เมื่อได้รับการหนุนช่วยจากกลุ่มชนชั้นกลางที่มีการศึกษาและมีทักษะในการเขียนมากกว่า ชาวบ้านก็สามารถสื่อสารปัญหาและข้อเรียกร้องของตนเองออกไปได้กว้างขึ้นเรื่อยๆ โดยมีเครือข่ายพันธมิตรซึ่งประกอบด้วยเอ็นจีโอและนักวิชาการเพิ่มพลังให้ข้อมูลจากชาวบ้านมีน้ำหนักและเป็นที่ยอมรับของสังคมมากยิ่งขึ้น

ในขณะที่ชาวบ้านก็ได้เรียนรู้ที่จะพัฒนารูปแบบการต่อสู้ เพื่อตอบโต้การปิดกั้นของรัฐและสื่อด้วยวิธีการที่หลากหลายมากขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายในการจัดกิจกรรมเพื่อดึงดูดความสนใจจากสื่อมวลชนและผลักดันประเด็นข้อเรียกร้องของตนเองให้เป็นข่าว

จากบริบทในปี 2542 ถึงต้นปี 2543 ซึ่งชาวบ้านได้รวมตัวกันก่อตั้งเป็นหมู่บ้านแม่มูนมันเย็น วิธีการของชาวบ้านได้ยึดถือแนวทาง "สันติวิธี" โดยชุมนุมอย่างสงบเป็นหลัก แม้ชาวบ้านจะจัดกิจกรรมเพื่อเรียกร้องความสนใจจากสื่อมวลชนอยู่เป็นระยะๆ แต่ด้วยความที่อยู่ไกลจากส่วนกลาง ทำให้การสื่อสารแบบสันติวิธีไม่ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนเท่าที่ควร และไม่

สามารถเพิ่มแรงกดดันกับรัฐบาลและสังคมได้ ชาวบ้านจึงต้องเปิดพื้นที่ในการสื่อสารใหม่ด้วยการใช้กิจกรรมที่เข้มข้นขึ้น

ในบทที่ 6 บทที่ 7 และบทที่ 8 จะเป็นการพิจารณาถึงกระบวนการสื่อสารสาธารณะของชุดเหตุการณ์ในปี 2543 ได้แก่ การยึดสันเขื่อน การปั่นทำเนียบ และการอดอาหาร ซึ่งเป็นเหตุการณ์เริ่มต้น เหตุการณ์สูงสุด และเหตุการณ์ในตอนปลายของชุดเหตุการณ์ ตามลำดับ โดยในแต่ละบทจะกล่าวถึงลำดับเหตุการณ์ เป้าหมาย และการเตรียมความพร้อมของผู้ชุมนุม เพื่อให้เห็นถึงแนวคิด วิธีการ และกลยุทธ์ในสื่อสารของชาวบ้าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

ยึดสันเขื่อน : เปิดฉากการเจรจากับอำนาจรัฐ

ปฏิบัติการสันติวิธี "เปิดประตูระบายน้ำเพื่อให้ปลากลับวัง"

14 เดือน หลังจากชุมนุมกันอย่างสงบที่ริมสันเขื่อนปากมูล ท่ามกลางความเพิกเฉยของ กฟผ. รัฐบาล สื่อมวลชน รวมทั้งสังคมภายนอก เข้าตรู่ของวันที่ 15 พฤษภาคม 2543 ชาวบ้าน 1,200 คน จากหมู่บ้านแม่มน่มันยืน 1 จึงได้เดินฝ่าความมืดและละอองฝนข้ามสันเขื่อนเข้าไปยัง โรงไฟฟ้าเขื่อนปากมูล โดยเข้ายึดพื้นที่บริเวณลานจอดรถข้างอาคารปั่นไฟเป็นที่ชุมนุม และจัดตั้ง เป็นหมู่บ้านแม่มน่มันยืน 7 ในอีกไม่กี่วันถัดมา

ก่อนหน้านั้นแกนนำชาวบ้านได้ใช้เครื่องขยายเสียงประกาศออกเวที เพื่อแจ้งกำหนดการ แก่ชาวบ้านในที่ชุมนุม รวมทั้งเป็นการบอกย้ำให้ กฟผ. และผู้ที่รับผิดชอบรู้ล่วงหน้าว่า ชาวบ้าน จะบุกเข้าไปชุมนุมในโรงไฟฟ้า หาก กฟผ. ไม่ยอมเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลให้ชาวบ้าน ตามคำเรียกร้อง

" (เรา) ไม่ได้ติดต่อใคร ไม่ได้ให้ข่าวใคร แต่เราก็พูดในเวทีของเราเอง เรา ไม่ได้ปิดบัง เราก็พูดทุกวันทุกคืน เราก็บอกการไฟฟ้าตามสายไป พูดคุย กับชาวบ้านว่า วันที่ 15 พฤษภาคม เป็นวันที่ปลาขึ้นมาวางไข่ เราก็จะเข้าไป อยู่โรงไฟฟ้า เราก็พูดบอกเขาทุกวัน บอกเป็นเดือนๆ ถ้าไม่ทำให้เรา เราเข้าแน่นอน เราจะเข้าประมาณกลางคืนเที่ยงคืนกับอกมัน บอกหมด เราก็บอกตามสายตามสื่อมันก็ได้ยิน ตำรวจก็มาขึ้นฟัง เราบอกว่าเราจะ เข้าวันที่ 15"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

การบอกเตือนของชาวบ้าน ทำให้ กฟผ. จัดระดมเจ้าหน้าที่อาสาสมัครหลายสิบนายมา ประจำการอยู่รอบสันเขื่อนปากมูล แต่ละนายมีโล่ หมวก และกระบอง พร้อมสรรพ เพื่อเตรียมไว้ รับมือกับชาวบ้าน หากชาวบ้านบุกเข้าไป และที่ศูนย์อำนวยการเฉพาะกิจเขื่อนสิรินธร อ.สิรินธร ซึ่งอยู่ห่างจากสันเขื่อนไปประมาณ 20 กิโลเมตร ก็ได้มีการระดมกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจจาก 4 อำเภอ คือ อ.พิบูลมังสาหาร อ.สิรินธร อ.ตาลชุม และ อ.โขงเจียม รวมถึงเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวน

ชายแดนจาก อ.พิบูลมังสาหาร และตำรวจปราบจลาจลอีกจำนวน 2 กองร้อย มาประจำการและเตรียมพร้อมตั้งแต่วันที่ 12 พ.ค. (ข่าวสด, 15 พ.ค. 2544: 12)

การเตรียมพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับชาวบ้านที่ชุมนุมด้วยท่าทีแข็งกร้าวของ กพฟ. ทำให้กลุ่มชาวบ้านปากมูลและสมัชชาคนจนต้องเร่งประชุมปรับเปลี่ยนแผนกำหนดการในการเข้ายึดสันเขื่อนใหม่ เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดการปะทะและความรุนแรง

"เราก็มีม้าเร็วไปดู ตำรวจเต็มเลยเราจะทำยังไง เราก็มีไหวพริบ กลางคืนเรียกประชุม ถ้าเราจะไปตรงเวลาเบะเข้าไม่ได้แน่นอน เปลี่ยนแผน แค่พริบตาเดียวเปลี่ยนเลยทันที เรียกคนมารวมตี 2 เข้าเลยตอนนี่เลย"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 44)

กำหนดการนัดหมายซึ่งต่างไปจากเวลาที่ชาวบ้านประชุมไว้แต่เดิมจึงถูกกำหนดขึ้นใหม่เป็นการภายใน และเป็นที่ยุ้กันเฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้น เพราะคราวนี้ชาวบ้านใช้วิธีให้แกนนำแต่ละหมู่บ้านช่วยกันกระจายข่าวกับลูกบ้านหรือกลุ่มของตนเอง โดยไม่มีการประกาศออกเวที

"ดีหนึ่ง (เขา) ค่อยสะกิดๆ เอา เขาประชุมกันอยู่ที่ประชุมใหญ่เขาก็บอกว่า 5 โมง ให้พี่น้องเตรียมตัว เพราะว่ามันมีสายของข้าเจ้ามาฟังกันอยู่ ว่า 5 โมงพวกสมัชชาเขาจะมาอยู่ฝั่งนี้ละ เขาก็มาฟังอยู่ เขาก็ไปเล่าสู่กันฟังอยู่ว่า 5 โมงๆ เราจักเบิดว่าสายผู้้นั้นสายผู้้นี้ เราผู้จักหมด มานั่งเฝ้าพวกเราก็คือจักเหมือนกัน ว่าใครต้องเข้ามาฟังน้ำแ่น "

(พ่อทวี ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

เวลาประมาณ 01.00 น. ชาวบ้านจึงได้เริ่มส่งสัญญาณเพื่อเรียกให้กลุ่มอาสาสมัครซึ่งเตรียมพร้อมปฏิบัติการมารวมตัวกันบริเวณลานกว้างหน้าเวทีกลางของหมู่บ้าน

"เขาไม่เคยะสัญญาณ เพราะว่าทางนั้นเขาก็จักว่าดีเกวาระนี้ต้องมีเรื่องเขาผู้จักเขาเหมือนกัน เขาก็ผู้เขา เขาก็รู้เขา...แต่วันนั้นเขาไม่ได้ดี เขาใช้คนยุ่งไป"

(พ่อทวี ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

หากเป็นการเรียกชุมนุมหรือเรียกประชุมกันตามปกติ จะมีการตีฆ้องส่งสัญญาณจากส่วนกลาง จากนั้นแต่ละกลุ่มแต่ละบ้านก็จะตีสัญญาณต่อๆ กันไป เพื่อให้ชาวบ้านทุกกลุ่มได้ยิน

กันอย่างทั่วถึง และเตรียมพร้อมที่จะออกมารวมตัวกันตามนัดหมาย (พ่อบุญเหลิม คำลาน, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544) แต่ในคืนวันที่ 15 พ.ค. ชาวบ้านใช้วิธีให้คนเดินไปตามบ้านต่างๆ และเคาะประตูไม้ส่งสัญญาณเบาๆ พอให้ได้ยิน โดยมีรหัสซึ่งชาวบ้านรู้จักเฉพาะภายใน

"(เราจะ) เคาะกะลอเรียก ถ้า 3 ครั้งคือ (เหตุการณ์) ปกติ ถ้าครั้งเดียวคือ
ฉุกเฉิน ให้พี่น้องเตรียมตัว คนที่พร้อมก็ไปก่อนเลย"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

ภายในเวลาไม่ถึงสิบห้านาที หลังจากมีการส่งสัญญาณเพื่อรวมตัว ชาวบ้านอาสาสมัคร
จำนวนพันกว่าคนก็ตั้งแถวเสร็จเรียบร้อย พร้อมที่จะเคลื่อนขบวน

"บางคนยังนอนไม่หลับเลยครับ ด้วยความตั้งใจ" พ่อบุญมา วัฒนอมจิตร (สนทนากลุ่ม 18
ส.ค. 2544) เล่า

หลังได้รับสัญญาณไฟจาก "ม้าเร็ว" ที่ล่องหน้าไปดูลาดเลาความเคลื่อนไหวของฝ่าย
ตรงข้ามเพื่อความปลอดภัย รั้วขบวนของคนทุกขั้วจึงได้ทยอยเคลื่อนตัวออกจากหมู่บ้านแม่มูน
มันยืน 1 ซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมเขื่อนปากมูลฝั่งตะวันตก มุ่งหน้าไปทางทิศตะวันออกของแม่น้ำมูน
โดยมีจุดหมายคือ ที่ตั้งของโรงไฟฟ้าเขื่อนปากมูล

"วิธีก็คิดขึ้นมาเอง แม่ไปดูลาดเลาก่อนปล่อยทหาร ส่งไฟฉายให้สัญญาณ" แม่สุดใจ
มหาชัย กล่าว

ขบวนชาวบ้านเดินทางหน้าอย่างมุ่งมั่นแต่ไม่เร่งร้อน ตรงไปยังเขื่อนปากมูล สัญลักษณ์แห่ง
ความยิ่งใหญ่ของ กฟผ. อำนาจในการจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐ แต่เป็นสัญลักษณ์แห่งความ
สูญเสียทั้งหลายทั้งปวงของชาวบ้าน โดยมีทีมทหารหญิงกลุ่ม "เหยี่ยวแดง" และ "พิราบขาว" ซึ่ง
เป็นมีทั้งผู้หญิงและคนแก่ รวม 47 คน อาสาสมัครนำทีมปืนรั้วในความเป็นจริงและรั้วในเชิง
สัญลักษณ์ของ กฟผ. เข้าไป ด้วยความคิดที่ว่าฝ่ายตรงข้ามจะไม่ทำอันตรายผู้หญิง (พ่อบุญเหลิม
คำลาน, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544 และแม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

"กระเป๋าคันหนึ่ง ก่องข้าวก่องหนึ่ง แจ่วบองอันหนึ่ง แจ่วบองเตรียมเข้าไป
กลัวว่าจะไม่มีใครส่งข้าว เข้าไปเลย เขาบอกว่าเอาไปเลย เขาให้
สัญญาณว่าเร็วๆ มันไปขึ้นไปลง (รั้ว) ได้ยังไงไม่ทราบ...หุง (ข้าว) ไว้ตั้ง
แต่ตอนแกลง เตรียมเลย เตรียมไว้ใส่ในกระเป๋าคัน เขาบอกว่าต้องทำให้เป็น
นักรบหญิง"

(แม่ใหญ่พิมพา ผาสินธุ์, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

แม่ใหญ่พิมพา ผาสินธุ์ อายุ 73 ปี ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากกรณีเขื่อนลำโดมใหญ่ ซึ่งเข้าร่วมเรียกร้องให้มีการเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูล และเป็นหนึ่งในกลุ่ม "พิราบขาว" เล่าถึงเหตุการณ์ในคืนนั้น ในขณะที่พี่สมภาร คีนดี พี่เลี้ยงและที่ปรึกษาในพื้นที่ ซึ่งคอยระแวดระวังและสังเกตการณ์อยู่ที่ฝั่งหมู่บ้านแม่มน่ม่นยืน 1 เล่าว่า

"ตอนปีนประตูนี้ส่งสารชาวบ้าน คือแบบเขาเตรียมข้าวเตรียมสัมภาระทุกอย่างเลยนะ คือกะไปแล้วไม่ได้กลับมาที่นี้ กะไปแล้วก็ได้กินข้าวกินอะไรที่โน่น เตรียมเสื่อเตรียมอะไร โอ้โฮ ตอนนั้นฝนตกๆ มาอีก ไปตอนตีหนึ่งนะ ไปยึดเขื่อน ปีนประตู แม่แก่ๆ ก็ปีน ไอ้กรรมมันเป็นกรงเหล็ก ลูกกรงรั้ว ปีนไป สูงๆ ก็ปีน แล้วไม่ใช่ปีนแต่ตัวนะ ปีนสัมภาระด้วยนะ บางคนมีเสื่อ มีกระเป๋ามี ก่องข้าวอะไรอยู่ในนั้นหมดเลย ปีนขึ้นไป เข้าไปฝนตกๆ เปียกๆ"

(สมภาร คีนดี, สัมภาษณ์ 6 ต.ค. 2544)

ขณะที่ยามรักษาการณ์ที่ป้อมยามเขื่อนปากมูลกำลังนอนหลับพักผ่อนเพื่อเตรียมรับมือกับชาวบ้านในตอนเช้า ชาวบ้านหน่วยกล้าหาญ หรือทหารหญิงกลุ่มแรกก็ได้ปีนนำเข้าไปยึดอาคาร ปีนและเครื่องมือสื่อสารของยามรักษาการณ์เขื่อนปากมูลออก เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเรียกกำลังมาเสริมและป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง

"เข้าไปแต่แรก แม่หญิงเฮาจะเข้าไปประมาณ 5 คน ไปประกบกับยาม ผู้ที่เขาส่งสัญญาณ...ไปนี่ ยามเขาอยู่ที่นี่ เขาก็แต่งตัวเต็มยศ เฮาเข้าไปเขาก็ให้แม่หญิงเข้าไปกอดเลย...แล้วก็ยึดเอาโทรศัพท์ เอาวิทยุ (ที่) พวกเขาจะโทรไปหากัน จะบอกให้พวกนั้นเตรียมการ...เจ้าอย่ามากอดข้าเด้อ ให้ช่วยกอดเจ้า เขาบอกอย่างนั้น ข้าจะกอดเจ้าเฉยๆ ดอก เขาพูดแล้วก็ดึงเอาๆ วิทยุ ปีนเขาก็ดึงออกหมด "

(พ่อทวี ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ต.ค. 2544)

หลังปฏิบัติการปลดอาวุธและเครื่องมือสื่อสารของยามรักษาการณ์เขื่อนปากมูลได้สำเร็จ ชาวบ้านกลุ่มที่เข้าไปได้ก่อนก็ส่งสัญญาณบอกให้กลุ่มที่รออยู่บริเวณด้านนอกตามเข้าไปสู่ที่หมาย ซึ่งจะเป็นพื้นที่มั่นหรือหมู่บ้านแห่งใหม่ในการเคลื่อนไหวต่อรอง

พ่อทวิ : "พอดีเอาปืนมาแล้ว และวิทยุก็ไม่ได้ส่งสัญญาณ บ้านอยู่ที่นี่แล้ว บอกหมู่
เฮาเข้าไปเลย"

พ่อบุญเหลิม : "วิ่งเข้าไปเลย... ไล่อะไร เข้าได้แล้วบ้านนี้"

หลังการปฏิบัติการอย่างราบรื่นและหลีกเลี่ยงความรุนแรงได้สมความตั้งใจ ชาวบ้านจึงเคลื่อนขบวนเข้าไปในบริเวณลานจอดรถติดกับอาคารปืนไฟของ กฟผ. และปักหลักปิดล้อมอาคารดังกล่าวไว้ (ข่าวสด, 16 พ.ค. 2544:12) พร้อมกับส่งสัญญาณกลับไปทางหมู่บ้านแม่ขุนมันยืน 1 เพื่อให้ชาวบ้านที่เหลือทราบ

จนเมื่อเห็นว่าเหตุการณ์สงบ เสียงเพลงสมัชชาคนจนจึงดังขึ้นเป็นการร้องบอกถึงชัยชนะ จากนั้นชาวบ้านจึงได้คืนอาวุธและเครื่องมือสื่อสารที่ยึดมาทั้งหมดให้กับยามรักษาการณ์

"เฮาเข้าไปถึงแล้วก็อยู่เป็นกลุ่ม บ้านใครบ้านมัน รอฟังสถานการณ์ที่มัน
อะไรแน่ เฮาเตรียมอยู่ แต่เฮาไม่ได้เกกมะเหรกเฮฮา เพียงแต่นั่งสูบหมาก
สูบยา เคี้ยวหมากเคี้ยวพลู"

(พ่อทวิ ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

ชาวบ้านชุมนุมกันอย่างสงบ รอคอยจนกระทั่งรุ่งเช้าของอีกวัน ชาวบ้านที่รักษาการณ์อยู่หมู่บ้านแม่ขุนมันยืน 1 จึงได้ลำเลียงเสบียงอาหาร เสื้อผ้า และข้าวของเครื่องใช้ ข้ามฝั่งไปให้พี่น้องที่ชุมนุมอยู่บริเวณลานจอดรถของโรงไฟฟ้าเขื่อนปากมูล

รูปภาพที่ 6.1 เหตุการณ์กรณียึดสันเขื่อน

ที่มา: หนังสือพิมพ์ข่าวสด

พ่อบุญเฉลิม : "พอมีแสงตะวันขึ้นมาแล้ว ยามพออยากพอกินแล้ว บรรยากาศปกติแล้ว แต่ว่ายยังบ่ทันได้ปลุกบ้านปลุกช่องหอรอก อยู่กันอยู่ ฝ่ายที่อยู่นี้ก็หนึ่งเข้าลำเลียงเสบียงอาหารเข้าไปให้บ้านนี้"

พ่อจันทร์ : "ตากฟ้าตากฝนรออยู่นั่นละ"

อหิงสนำชัย : ความตั้งใจ ข้อเรียกร้อง และการเตรียมความพร้อมก่อนลงมือปฏิบัติการ

"เตรียมตัวหลายมือ มีประชุมกัน เรียกมาทำความเข้าใจกัน เพื่อว่าเข้าไปจะมีอะไรเกิดขึ้นกับเราเน มีจ้งไดเน เราไปด้วยความดี เราไม่ไปด้วยมือด้วยเท่านั้นจะเป็นอียังน้ำ ว่าจ้งชั้น เข้าไปแล้วจะไปยึดจะไปทำลายของเขามันไม่ใช่ รอเขาลงมา รอทางรัฐหรือไฟฟ้าลงมา อยากให้อยู่ใกล้ชิดกับเขาลองเบิ่ง มาอยู่ปีหนึ่งแล้ว คิดถึงบ้านก็มี ข้าวไม่มีกินก็มี หมดข้าวก็เมื่อเอามากิน อยากให้มันจบ มันก็ไม่จบ อยู่มาเป็นปีแล้ว ผู้รันพื้นผาอยู่เพราะว่าความเดือดร้อน พวกผมจึงได้พากันตัดสินใจ"

(พ่อจันทร์ รวงคำ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

พ่อจันทร์ รวงคำ หนึ่งในชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูลที่เข้าร่วมการชุมนุมเรียกร้องพูดถึงสาเหตุการตัดสินใจของชาวบ้านในการปฏิบัติการครั้งนี้ ในขณะที่แม่สุดใจ มหาชัย ซึ่งเป็นแกนนำชาวบ้าน เล่าถึงการประเมินสถานการณ์แวดล้อมเบื้องต้น ที่ทำให้ต้องมีการผลักดันข้อเรียกร้องของกลุ่มให้เป็นประเด็นข่าวในพื้นที่สาธารณะ เพื่อกดดันให้รัฐลงมาแก้ไขปัญหาว่า

"คือเราปรึกษาหารือกัน มันอยู่มาปีกว่าแล้วรัฐบาลยังไม่เหลียวแล เขาไม่ดูดำดูดีเลย ทำยังไงแม่มนก็เจ็บไม่เป็นข่าวเลย เราก็เลยคิดว่าจะทำให้มันเป็นข่าว และจะทำให้สื่อต่างๆ สนใจพวกเราบ้างว่าแม่มนยังไม่ตาย ยังมีคนเดือดร้อนอยู่ ให้รัฐบาลสนใจบ้าง ก็เลยคุยกันว่าจะทำยังไง อยู่ตรงนี้มันไม่ใช่หัวใจหลักของการไฟฟ้า เราเข้าไปตรงนั้นต้องมีข่าวแน่นอน เพราะมันเจ็บแล้ว ก็คิดกันอย่างนี้ ก็เข้าไป ถ้าไม่จ้งรัฐบาลไม่เหลียวแลเรา ไม่เป็นข่าว ไม่มีใครสนใจเรา เขานึกว่าแม่มนกลับบ้านไปหมดแล้วเราจะเอายังไง กิจกรรมก็ไม่ได้ทำ ก็คิดกันขึ้นมา"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

ความตั้งใจของชาวบ้านคือ กดดัน กฟผ. และสื่อสารกับสังคม เพื่อผลักดันให้เกิดการ
เจรจาต่อรองกับรัฐบาล

"ความตั้งใจที่ว่าผลักดันให้การไฟฟ้ายอมรับ เพราะว่ามันเป็นตัวสร้าง
ปัญหา เราคิดว่าถ้าไปทำเนียบ ตามชาวบ้านประเมิน ไปทำเนียบเขา
ประเมินว่ารัฐบาลไม่ใช่ตัวสร้างปัญหาแต่ว่าเป็นการไฟฟ้า เขาอยากกด
ดันให้การไฟฟ้าไปสู่กับรัฐบาลอีกทีหนึ่งว่า มันเดือดร้อน ชาวบ้านไปทำ
อะไรให้ เขาคิดอย่างนั้น เขาคิดว่าเขาไม่กล้าไปรบกับรัฐบาลตรงๆ เขา
อยากให้ไฟฟ้าไปผลักดันกับรัฐบาลอีกทีหนึ่งว่ามันสร้างความเดือดร้อนให้
กับชาวบ้านนะ"

(แม่สมปอง เวียงจันทร์, สัมภาษณ์ 10 มิ.ย. 44)

ข้อเรียกร้องของกลุ่มชาวบ้านปากมูลในครั้งนี้ คือ ให้ กฟผ. เปิดประตูระบายน้ำทั้ง 8
บานของเขื่อนอย่างเต็มที่ให้ปลาจากแม่น้ำโขงขึ้นมาวางไข่ในสายแม่น้ำมูล เพื่อคืนวิถีชีวิตและ
ความอุดมสมบูรณ์ให้กับชุมชนอีกครั้ง โดยเหตุผลที่ชาวบ้านเรียกร้องให้เปิดประตูระบายน้ำก็คือ
"ถ้าไม่เปิดประตูระบายน้ำ ก็ไม่รู้จะเอาอะไรมาพิสูจน์ว่าปลาในแม่น้ำมูลมันมีจริง" (สมภาร คินดี,
สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

"ที่จริงชาวบ้านเองเขามองว่า เขาอยากให้เห็นความคืบหน้าแล้วก็ความ
จริงใจของรัฐบาลด้วยว่า จะแก้ปัญหาด้วยความจริงจังหรือจะแก้ปัญห
เพราะว่ามันมีแรงกดดันถึงแก้ปัญห เพราะชาวบ้านพิสูจน์แล้วว่า อยู่
เฉยๆ มาเป็นปีมันไม่เกิดผลเชิงบวกว่ารัฐบาลจะตัดสินใจแก้ปัญห"

(พนา ใจตรง, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

เมื่อชาวบ้านเกิดแนวความคิดเช่นนี้ กระบวนการปรึกษาหารือเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ
ร่วมกันจึงได้เริ่มต้นขึ้นเช่นเดียวกันการเคลื่อนไหวในทุกครั้งที่ผ่านมา

"เฮตถามกันว่า พี่น้องเอ๋ย มาร่วมกันเบิ่งดู พี่น้องเขาก็มาร่วมกัน เดียวนี้
เฮตอยากเข้าไปอยู่นั้น เพื่อจะเข้าไปใกล้กับพวกไฟฟ้า เฮตมาอยู่นี้ดีเกือบ
ปีแล้วยังบ่ได้คุยกัน ทีนี้เฮตยังอยากเคลื่อนไหวทศพคน พหลโยธาไปหาพวก
เขาดีบ่ ดี พี่น้องเป็นหยงจึงว่ามันดี เมื่อว่ามันเป็นอย่างนั้น คือว่าเฮตได้

เข้าไปใกล้ บ่แม่นเฮาเข้าไปยึด เพียงแต่เฮาเข้าไปอยู่ใกล้กับพวกนั้น
เพื่อจะได้คุยกัน สภาพปัญหาเฮามันก็ใกล้กัน คนของเฮาก็คงจะได้ถามกัน
ดีพี่น้อง ดี ดีเราก้หาวิธีการ วิธีการไป จะไปวิธีไหนเฮาก็คุยกัน"

(พ่อทวี ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

ขณะที่ชาวบ้านปรึกษารื้อกันว่าจะใช้วิธีการอย่างไรในการเคลื่อนไหว โดยมีข้อเสนอ
ส่วนใหญ่ออกมาว่าจะยึดสันเขื่อน ด้วยความคิดที่ว่าเขื่อนเป็นตัวการทำลายชีวิตของพวกเขา
ที่ปรึกษาบางส่วนก็ได้คัดค้านความคิดของชาวบ้านเอาไว้ เนื่องจากเกรงว่าการเคลื่อนไหวครั้งนี้
อาจจะทำให้ชาวบ้านถูกจับหรือมีคดี ไปจนถึงก่อให้เกิดเหตุรุนแรงได้ เพราะการเคลื่อนไหวมี
ลักษณะล่อแหลม

"ชาวบ้านก็เลยคิดวิธีว่าการจัดการคือต้องจัดการตัวปัญหา ไปที่ตัวมัน
เขาอยากจะทำมาตั้งนานแล้ว แต่พวกเราห้ามกันเสียส่วนใหญ่ เพราะว่า
ตอนนี้พี่มด (วนิดา ตันติวิทยพิทักษ์) ก็โดนคดีบุกรุกที่เขา ถูกตี หมายยึด
หัวเจาะ คดีก็ยังไม่จบ มันก็มีประสบการณ์ เพราะฉะนั้นประสบการณ์
อย่างนั้นมันก็โดนฟ้อง ก็ต้องระวัง"

(หาญณรงค์ เยาวเลิศ, สัมภาษณ์ 21 มิ.ย. 2544)

อย่างไรก็ดี เมื่อที่ปรึกษาไม่สามารถตัดทอนความตั้งใจและเสียงส่วนใหญ่ของชาวบ้านได้
การหาข้อสรุปในเรื่องวิธีการเคลื่อนไหวจึงดำเนินต่อไป ในขั้นตอนของกระบวนการพูดคุย
ชาวบ้านก็ได้ร่วมกันเสนอและถกเถียงเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันจนเป็นที่พอใจ การยึดสันเขื่อนจึงเป็น
วิธีการซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่าเป็นวิธีการที่พวกเขาอยากทำที่สุด และเหมาะสม
ที่สุดในขณะนั้น

"ก็คุยกันเยอะเหมือนกัน แล้วก็มีการปรึกษาหารือด้วย เพราะว่าชาวบ้าน
บางทีก็คิดไม่เหมือนกันหรอก บางคนคิดจะเผาโรงไฟฟ้าก็มี เคียดแค้น
มาก เตรียมปืนเตรียมฟางจะเผาโรงไฟฟ้าก็มี ก็ต้องเลือกวิธีที่ดีที่สุด โรง
ไฟฟ้านี้ห้ามไว้หลายครั้งแล้ว ชาวบ้านจะเผาจริงๆ นะ เตรียมปืนเตรียม
อะไร ก็คือชาวบ้านบอกไม่เผาหรอก แต่พากันไปชนพื้นมากองไว้เต็มหมด
เตรียมพร้อมที่จะจุด การไฟฟ้างี้กลัว คล้ายๆ กับเอามาชู่ แต่ไม่เผาหรอก
นี่คือวิธีคิดชาวบ้าน แต่ก็บอกว่าเราไม่เผาก็จริง แต่เราเป็นคนเตรียม

อุปกรรมเตรียมพื้นเตรียมฟางไว้นี้ ถ้าสมมติว่ามีมือที่ 3 มาจุดแล้วก็โยน
ความผิดมาให้เรา เราถูกด่าตาย แล้วก็แทนที่จะคืบหน้ามันถอยหลังลง
ไปเลย"

(พนา ใจตรง, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

จากการต่อสู้มานานนับสิบปี ด้วยความเจ็บแค้นและผิดหวังที่รัฐบาลหลอกลวงชาวบ้าน
เรื่อยมา จึงมีบ้างเหมือนกันที่ชาวบ้านอยากจะใช้วิธีการรุนแรงในการจัดการกับรัฐและ กฟผ. แต่
กระบวนการในการหาทางออกร่วมกันของกลุ่มได้ควบคุมและยับยั้งเอาไว้ โดยชาวบ้านเองก็ได้
เรียนรู้ที่จะยอมรับความเสี่ยงส่วนใหญ่

"เขาอยากลุยเข้าไปทำลายเครื่องปั่น แต่ก็ยับยั้งกันไว้ อยากจะพังเข็นไป
เลย เราก็มั่นเกินไป มันรุนแรงเกินไป"

(แม่สมปอง เวียงจันทร์, สัมภาษณ์ 10 มิ.ย. 2544)

หลังจากตัดสินใจเลือกวิธีการร่วมกันได้แล้ว กลุ่มชาวบ้านจึงช่วยกันประเมินสถานการณ์
ความพร้อม รวมทั้งจุดแข็งจุดด้อยต่างๆ ที่จะมีผลต่อความเคลื่อนไหว

"เขาก็ปรึกษาพร้อมจุดอ่อนจุดแข็งจุดด้อย เขาก็อธิบายกันฟัง ให้พี่น้อง
เขาได้แสดงความคิดอย่างกว้างๆ คือกัน...สมมติว่าเขาเข้าไปนี่ จุดอ่อน
เขาว่าสิทธิutip ไปนี่เขาสิเอาปืนมาราดยิง เขาสิเป็นจิงได เขาสิตายเป็น
เป็บป นี่คือจุดอ่อน เขาต้องมองในจุดนี้น่า ถ้าคนเขาวว่า ไอ้ย ตายก็เรื่อง
ของตาย เขามาอยู่นี่มันสิตายมันก็ตาย อยู่ใส่มันก็ตาย อย่างนี้ก็มีคือจุด
แข็ง ไม่กลัว... บ่หนี บ่ย่าน บ่สู้ ไผสิตีสิไล่เอาบ่ เอา นี่คือจุดแข็ง ไม่หนี
แต่ก็ไม่กลัว และไม่สู้ ถ้าเจ้าตีช้อยก็ตี เอาอย่างนั้นใหม่ เอาอย่างนั้นก็เอา
นี่คือจุดแข็ง"

(พ่อทิวี ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

ชาวบ้านเริ่มเปิดรับอาสาสมัครที่มีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากประเมิน
แล้วว่า กิจกรรมนี้ เป็นกิจกรรมที่ค่อนข้างล่อแหลม เสี่ยงต่อการถูกปราบปรามจากรัฐ หรือ
กฟผ.ได้ง่าย

พ่อบุญเฉลิม : "ก็อาสาสมัครนั่นละ ไผ่สิู้"

พ่อจันทร์ : "เว่่ากัันง่าย ๆ ว่าไผ่กล้าตาย เสียสละชีวิตของเจ้าของ เพื่อเอาของเราคืนมา ที่ถูกทำลาย พวกผมเลยตัดสินใจครับ พุดกันตรง ๆ นี้ละ"

ส่วนจำนวนคนที่เข้าร่วมกิจกรรมไม่มีการกำหนดตายตัว แต่เป็นลักษณะ "พร้อมใจกันก็ไปโลด" (พ่อบุญเฉลิม คำลาน, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากชาวบ้านให้ความสำคัญในเหตุการณ์ครั้งนี้มาก ชาวบ้านจึงมีการเตรียมความพร้อม โดยอบรมแนวทางการต่อสู้ให้กับชาวบ้านด้วยตนเองจากการถ่ายทอดของแกนนำชาวบ้านที่มีประสบการณ์ โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงซึ่งเป็นทัพหน้าในการเคลื่อนไหว

"แม่หญิงมันมีอยู่ 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเราจะเรียก "พิราบขาว" คือจะอยู่เรียบร้อย ยกมือภาวนา พิบราบขาวจะเป็นคนเฒ่าคนแก่ทั้งหมดรวมกัน ยกมือภาวนาขอร้อง อย่าทำนะ ขอเขาอย่างละมุนละม่อม "เหยี่ยวแดง" นี้ต้องเป็นคนทีกล้า นะ มี 40 กว่าคน ถ้าเรียกเหยี่ยวแดงพร้อม ก็เตรียม อาวุธ คือมีมือ มือเรียกเหยี่ยวแดงปื้บจะลุก พอเรียกพิราบขาวคนแก่จะไป ไปแล้วก็นั่งเป็นแถว พนมมือ"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

การฝึกจะแตกต่างกัน โดยทหารหญิงจะมีการฝึกทั้งรุกและรับ และหากเป็นกลุ่ม "เหยี่ยวแดง" จะมีการฝึก "ยุทธจักร" ในการประเมินช่องโหว่ของฝ่ายตรงข้าม หากมีการปิดล้อม

"ฝึกอยู่ 10 กว่าวัน เหยี่ยวแดงจะมีพิเศษหน่อยที่ว่ามันรู้จักยุทธจักร แต่อย่างอื่นคือปฏิบัติเหมือนกัน คือรู้ทัน รู้เขารู้เรา เราก็ให้ชาวบ้านของเรานั่งรวมกันทั้งหมด แล้วเราก็ดูว่าช่องโหว่อยู่ตรงไหน ก็ให้ชาวบ้าน 40 กว่าคนดูช่องโหว่ของตัวเอง มันอยู่ตรงไหน ทำอะไร ช่องโหว่ตรงไหนจะเข้าได้ เราก็ตีวงล้อมแล้วให้เขาดู ดูแล้วก็ว่าช่องโหว่มันอยู่ตรงไหนให้มาบอก มาดูว่าความคิดของเขากับของเราตรงกันหรือเปล่า"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

ส่วนวิธีการที่มีการฝึกฝนอบรมให้แก่ชาวบ้านโดยทั่วกัน ได้แก่ วิธีป้องกันการสลายการชุมนุมในรูปแบบต่างๆ เช่น คล้องแขนกัน เพื่อป้องกันการแยกจับไปดำเนินคดี หรือนอนหมอบลง

กับพื้นเพื่อหลบเลี้ยงและป้องกันตัว ไปจนถึงวิธีที่ชาวบ้านเรียกว่า "ดาวกระจาย" คือ การแยกตัวเพื่อหาช่องว่างในการจู่โจมฝ่ายตรงข้าม

"ตอนแรกก็นั่งกอดแขนกัน พอเขากระชากไปก็จับมือกันให้แน่น มีจับหลายอย่าง ตอนแรกเอามือคล้องกันนั่งเฉยไม่ทำอะไร พอเขาจะมาลากตัวเราไปเราก็จับอย่าปล่อย จับเรียงแถวกันเป็นวงล้อมรอบ 3 แถว พอจับแล้วถ้าเขาลากตัวไป ไปก็ไปเป็นหมู่ให้มันลากไปทั้งหมด ถ้าจะสู้เขาไม่ไหวให้ไปให้หมดเลย คล้องกันไปให้หมดเลย มันดึงมันลากเรา มันมีแค่ 5 คน เรามี 50 คนก็ถูกพรวดทั้งหมดเลย ก็อ้อมมันเลย ปิดเลย ถ้ามันยังใช้กำลังกันอนติดดินเลย นอนคว่ำกับพื้น ถ้าทำยังไงไม่ไหวแล้วก็ใช้ดาวกระจายคือวางมือออก ตัวใครตัวมัน หาทาง เอาให้แน่นเลย มองจุดเด่นจุดไหนที่เป็นทางเข้าที่แท้จริง ให้มีคนที่กล้า เข้าไปเลย ถ้าลือคคนหนึ่งได้ มันจะเปิดทางเอง พวกทั้งหมดก็จะเข้าไปได้ ต้องฝึกเอง ใช้ความคิด"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

ชาวบ้านมีการเตรียมการและเตรียมความพร้อมเป็นอย่างดี เพื่อให้กิจกรรมที่พวกเขาช่วยกันคิดขึ้นมาประสบความสำเร็จ โดยชักซ้อมเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจเป็นหลัก

"ชาวบ้านเขาใช้ความอดทนเยอะ กว่าจะทำวิธีการนี้สำเร็จก็ต้องมีการเตรียมการ ซ้อมกันอยู่หลายวันเลยนะ ซ้อมเดิน ซ้อมเข้า ซ้อมสลายหลายอย่าง เขาจะสลายการชุมนุมก็ต้องซ้อมนะ ซ้อมเพื่อเตรียมความพร้อม เตรียมกำลังใจ มีการร้องเพลงปลุกใจกัน มีการรวมคนแล้วก็เดินคือสร้างขวัญกำลังใจเป็นหลัก แล้วก็ซ้อมเรื่องวิธีการว่าจะเข้ายังไง ถ้ามีหนามจะทำยังไง ถ้ามียามมีตำรวจจะทำยังไง มีพวกอันธพาลจะทำยังไง ก็จะมีการซ้อม"

(สมภาร คีนดี, สัมภาษณ์ 6 ต.ค. 2544)

เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นจริง ชาวบ้านจึงมีการชักซ้อมกันแม้ในกระทั่งการเข้ายึดเชื่อนจริง

"(ชาวบ้าน) ซ้อมยึดเชื่อนมา 3 ครั้งแล้ว ยึดจริงนะ ยึดได้แล้วด้วย เจ้าหน้าทีเขาก็ไม่สนใจเขาก็อยู่ ซ้อมกันเป็นอาทิตย์ เพื่อที่จะยึดเชื่อน คนแกก็คึกคัก ซ้อมก็คือเอากระป๋องสี่ตีพื้น แล้วให้คนแกอยู่หน้า...ก็ปรึกษากัน คนแกก็อาสาสมัครอยู่หน้า ถ้ามว่าทำไมต้องอยู่หน้า พวกยามเขาไม่กล้า ตียาย เพราะส่วนใหญ่ยามก็ถูกหลาน แล้วก็ให้ผู้ชายอยู่ตรงกลาง ฝ่ายป็นฝ่ายอะไร แล้วถามว่าเวลาเขาจะสลายทำยังไง มันก็ต้องมานั่งดูกัน คู่กันทั้งหมด...ถ้าถามว่าเขาจะอุ้มทำยังไง มีคั้งแขนอันหนึ่ง อันที่สองคือหมอบ หมอบอยู่กั้กับพื้นแล้วนอนนิ่งให้มันยก มันก็มีวิธีของเขาที่จะให้มันยุ่งยาก"

(หาญณรงค์ เยาวเลิศ, สัมภาษณ์ 21 มิ.ย. 2544)

จนเมื่อถึงเวลาปฏิบัติจริง ชาวบ้านบอกว่าจะเข้ายึดสันเชื่อนในวันที่ 15 พฤษภาคม ชาวบ้านก็เข้าวันที่ 15 จริง แต่เปลี่ยนเวลา เนื่องจากมีการประเมินแล้วว่า ถ้าเข้าตามเวลาที่ประกาศบอก กฟผ. ว่าจะทำให้เกิดการปะทะอย่างแน่นอน

พ่อทวี : "ประกาศว่า 5 โมงต้องไปแน่นอน พี่น้องต้องไป"

พ่อบุญเหลิม: "ทางเขาก็เตรียมรับคือกัน ถ้าเขาเสีเข้าในเวลานั้นเสีเข้าไปได้เลยนะ เข้าก็ต้องมีการปะทะกัน"

พ่อทวี : "มีผลัก มีการทุบตีกัน แต่เขาหลีกเลี่ยงการตีเพราะเขาประกาศแล้วว่า เขาเสีไปแน่นอน แต่เขาไปอื่นเสี แต่เขาไปเวลานั้น"

พ่อบุญมา : "ถ้าเขาไปเวลา 5 โมงมันก็ต้องตีกัน"

พ่อบุญเหลิม : "เขาก็ต้องมีทหารตำรวจออกมา"

ในแง่นี้อาจมองได้ว่าแกนนำชาวบ้านบางส่วนอาจเตรียมการในเรื่องการเปลี่ยนแปลงเวลานัดหมายไว้แล้ว แต่ใช้วิธีลวงเพื่อให้ กฟผ. ตายใจ และป้องกันไม่ให้ชาวไร่ไหลออกไปก่อน เนื่องจากชาวบ้านรู้ดีว่ามีคนของ กฟผ. แฝงอยู่ทั่วไปในที่ชุมนุม (พ่อทวี ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544 และสมภาร คีนดี, สัมภาษณ์ 6 ต.ค. 2544)

อย่างไรก็ดี ข้อตกลงร่วมกันที่สำคัญที่สุดของชาวบ้านก็คือ การต่อสู้ครั้งนี้ต้องยึดแนวทางสันติวิธี และจะไม่มีการใช้ความรุนแรง ทำลายทรัพย์สินหรือปิดถนนอย่างเด็ดขาด

"เฮาคูยกันเบื้องต้น...หนึ่งบ่ให้ใช้อารมณ์ สองสิ่งสถานที่ปลูกสร้างของเขา
 ลีเป็นลวดเป็นหนาม เป็นสถานที่เป็นเหล็ก เป็นอิฐเป็นปูนหรือสถานอิ
 หยังของเขา เป็นป้ายอิหยัง บ่ไปทำลายบ่ไปแตะต้องบ่ไปเคลื่อน ถนนหน
 ทางเฮาบ่กีดบ่ขวาง พี่น้องเฮาต้องสัญจรไปมาได้สะดวกสบายคือเก่า เฮา
 หลีกเลี้ยงการกีดกัน หลีกเลี้ยงการปะทะ หลีกเลี้ยงความรุนแรง ฉะนั้น
 เฮาจึงว่า อยากรู้ก็ตีโธด เฮาบ่เอาแล้วความรุนแรงนั้น หมู่มันม่ก้อ" "

(พ่อทวี ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

พร้อมกันนี้ ชาวบ้านมีวิธีป้องกันข้อผิดพลาดด้วยการตกลงทำความเข้าใจกันก่อนว่า หาก
 ใครคิดว่าตนเองใจร้อน ซึ่งอาจพลาดพลั้งทำให้เกิดความรุนแรง ก็ให้เป็นฝ่ายที่รออยู่ด้านนอก

พ่อบุญมี: "ที่ต้งพูดให้พี่น้องเข้าใจตั้งแต่ทีแรกคือเรื่องสันติวิธี ต้งมาพูดให้เข้าใจ
 ความหมายกันว่าความหมายของสันตินี้มีอะไรบ้าง วิธีการมีอะไรบ้าง ต้ง
 คุยกันก่อนถึงได้เข้าไป"

พ่อบุญเหลิม: "ไผ่ใจร้อนก็ให้พักไว้ก่อน เฮาต้งใจเย็นๆ พวกอารมณ์วูบวาบๆ บ่มี
 เดินเข้าไปไผ่จะตีก็ตี ไผ่จะฆ่าก็ฆ่า นั่งลงให้ตี"

พ่อทวี: "ถ้าไผ่ว่าไผ่ลิสงบอารมณ์เจ้าของเองบ่ได้ให้ออกทันที ให้ออกมา อย่าสิไป
 เป็นชนวนทำให้เกิดปัญหา"

เมื่อผู้เขียนถามถึงเหตุการณ์ในคืนนั้นว่า มีชาวบ้านที่เตรียมตัวไว้แล้วขอไม่เข้าไปด้วยบ้าง
 หรือไม่ พ่อบุญเหลิมก็ตอบว่า "บ่มี มีแต่ผู้เพิ่มเข้าไป"

ชาวบ้านทุกคนเห็นด้วยในข้อตกลงเรื่องสันติวิธี อารูที่ชาวบ้านใช้ในการเข้ายึดสันเขื่อน
 จึงมีเพียงแต่เมื่อเปล่งกับความพร้อมเพียงสามัคคีเท่านั้น

พ่อจันทรา: "ไปไม่ได้มีอะไร มีแต่มี"

พ่อบุญมา: "เขาตีก็บ่สู้ แต่เข้าไปก็บ่ย่าน อยากรู้ก็ตี เจ็บชื้อๆ หัวแตกหัวแตงก็บ่หนี"

พ่อบุญเหลิม: "บ่มีการป้องกัน "

พ่อทวี: "ถ้าเขาตีตีเฮาก็ให้เขาตี...ผลสรุปแล้วมันก็จบคือไปหาเขา คือคนใดทำร้าย
 ผู้อื่นโดยการเจตนาหรือบ่เจตนาก็ตาม ทำผู้อื่นบาดเจ็บ ผู้นั้นก็ต้งผิด
 ด้วยกันคือละเมิด เฮาคิดอย่างนั้นนะ คือเฮาไป เฮาบ่ได้ไปเป็นศัตรูใคร
 เพียงแต่ว่าเฮาอยากไปคุยไปพูดไปจา ลีไปตกลงกันใหม่ เมื่อเฮาประมวล
 แล้วเฮาก็จึงไปนั้นละ เอาแต่พวกว่า บ่หนี บ่กลัว บ่สู้ละ เออ เออ"

การให้ร้ายโจมตีของ กฟผ. ความเมินเฉยของรัฐ และการตอบโต้ของชาวบ้าน

รุ่งเช้าวันที่ 15 พฤษภาคม 2543 หลังจากปฏิบัติการยึดที่หมายได้สำเร็จ ชาวบ้านจากหมู่บ้านแม่มน่มนั้นยืน 1 จึงได้ทยอยขนเสื่อผ้าและอาหารเข้าไปให้ชาวบ้านที่ชุมนุมอยู่ในอาณาเขตของ กฟผ. โดยในช่วงแรกชาวบ้านยังไม่ได้นำอุปกรณ์หรือสิ่งปลูกสร้างใดๆ เข้าไปในพื้นที่ของ กฟผ. ทั้งสิ้น

สมภาร คีนดี (สัมภาษณ์ 6 ต.ค. 2544) เล่าว่า "สองคืนแรกชาวบ้านไม่ได้นอนเลย เพราะว่าว่ามันไม่มีเต็นท์"

"ตอนแรกก็ลำบากอยู่นะ สถานการณ์ปกติแล้วก็พาเอาเต็นท์ เอาอียังไปปลูกเป็นเรือนเป็นกระท่อมกันฝน" พ่อบุญเฉลิม คำลาน (สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544) กล่าว

การยึดของชาวบ้านเข้าไปเพียงบริเวณรอบอาคารเท่านั้น ไม่ได้บุกรุกเข้าไปภายในตัวอาคารแต่อย่างใด โดยใช้บริเวณที่ว่างหน้าอาคารเป็นสถานที่ชุมนุมด้วยการนำร่มผ้าใบมากางกันแดดกันฝน ในขณะเดียวกัน เมื่อ กฟผ. ทราบข่าว ก็ได้พยายามผลักดันชาวบ้านให้ออกจากพื้นที่ชุมนุมด้วยวิธีการต่างๆ นับตั้งแต่วันแรกที่ชาวบ้านเข้าไปชุมนุมในพื้นที่

"วันแรกที่เฮาเข้าไป เขาก็ใช้กระบอกเสียงเขาหว่านล้อม วิธีการเฮามันผิดอย่างนั้น ๆ มันไม่ถูกอย่างนั้น ทำผู้อื่นเดือดร้อน ทำผู้อื่นเสียหายอย่างนี้ ท่านต้องรับผิดชอบอย่างนั้นๆ"

(พ่อทวี ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

เมื่อเห็นว่า กฟผ. ไม่ยอมเปิดการเจรจาแต่โดยดี ในสายวันเดียวกันชาวบ้านจึงได้ตอบโต้ด้วยการนำรถบรรทุก 6 ล้อจำนวน 1 คันมาเปิดกระบะท้ายเป็นเวทีปราศรัย (ข่าวสด, 16 พ.ค. 2543: 12) พร้อมทั้งประกาศเจตนารมณ์และจุดยืนในการต่อสู้ครั้งนี้อย่างชัดเจนว่าจะยึดแนวทางสันติวิธีเพื่อหลีกเลี่ยงความรุนแรง และยืนยันว่าจะไม่มีการเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่ จนกว่าจะได้รับข้อยุติในการแก้ไขปัญหา

"การปฏิบัติการของชาวบ้านครั้งนี้ เราจะยึดหลักสันติวิธี จะไม่มีการปิดถนน หรือทำลายทรัพย์สินของทางราชการ หรือกระทำการใดๆ ที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนกับผู้อื่นโดยเด็ดขาด และเรายืนยันว่าจะไม่ก่อความรุนแรงใดๆ ขึ้น ซึ่งหากเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น แสดงว่าไม่ใช้การกระทำของสมัชชาคนจน หากแต่เป็นการสร้างสถานการณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐและ

กฟผ. เพื่อทำลายความชอบธรรมของสมัชชาคนจน และหาทางจัดการ
กวาดล้างชาวบ้าน"

(แถลงการณ์สมัชชาคนจน, 15 พ.ค. 2543)

กฟผ. ยังคงใช้วิธีการทำให้ร้ายและโจมตีชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง ในช่วงแรกจึงยังไม่มี
การเจรจาใดๆ ทั้งสิ้นเกิดขึ้น เนื่องจากเหตุการณ์มีความตึงเครียดสูง ผ่านไปเกือบอาทิตย์จึงได้มีการ
เจรจาพูดคุยกัน

"สถานที่นั้นมันสถานที่เขาต้องคุยกันอยู่นั้น เขาเข้าไปหาเขาแล้วเพื่อจะ
คุย แต่เขาพยายามหลีกเลี่ยง ไม่อยากคุยกับเขา ใช้เวลาอีกเกือบถึงสัปดาห์"

(พ่อทวี ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

อย่างไรก็ดี การเจรจาของ กฟผ. ไม่ได้เป็นการเจรจาลงมาเจรจากับชาวบ้าน แต่กลับ
พยายามหว่านล้อมให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ด้วยการเกลี้ยกล่อมและโจมตีต่างๆ นานา

"การที่เขาเข้ามา อันที่จริงเขาก็อยากจะผลักดันเขาออก เขาอ้างถึงว่าการ
จะเข้ามาทำงานของเขาจะเข้ามาใช้เครื่องคูเครื่อง การทำงานระบบปิด
เปิด เกี่ยวกับระบบของการบริหารภายในห้องแล็บของไฟฟ้าที่เขาปั่นน้ำ
ปั่นอียังกันผลิตไฟ มันเป็นการที่ยุงยาก เขาว่าหมูเขาไปแอบตัดถนนทาง
เนื่องจากอะไรต่างๆ เขาเข้ามาไม่ได้ เขาอ้างถึงว่ารถแบ็คโฮ เขาจะเอา
มาซ่อม ยกผักตบชวา สิ่งปฏิภูลที่ไหลตามแม่น้ำมาปิดปล่องตาข่ายที่เขา
ต้องการให้นำไปสู่รหัสไฟเขานั้น เขาอ้างถึงต่างๆ นานาว่าหมูเขาไป
กีดขวางการทำงานของเขา ทำให้เขาเสียหาย"

(พ่อทวี ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

ชาวบ้านพยายามทุกวิถีทางเพื่อที่จะตอบโต้การโจมตี กฟผ. อย่างสันติวิธี เนื่องจากฝ่าย
ชาวบ้านก็มีการศึกษาข้อมูลเรื่องการเปิดปิดประตูระบายน้ำของ กฟผ. มาก่อนแล้วเช่นกัน
กฟผ. ยังสามารถทำงานได้ และชาวบ้านไม่ได้สร้างความเสียหายต่อระบบการผลิตอย่างที่ กฟผ.
กล่าวอ้าง

"เขาก็บอกว่าเขาทำ (งาน) ไม่ได้ แต่มันก็ทำได้อยู่ เพราะว่าตัวนี้เราไป
ศึกษากันแล้วก่อนเราจะเข้าไปว่าระบบการที่เขาต้องเปิดเขาต้องปิด เขา

ไม่ได้ใช้คน เขาใช้รีโมทคอนโทรล เขาจะกดจากสิรินธร เขาต้องเปิดที่บ้าน
ก็ประตู ต้องเปิดระดับใด ต้องปั่นไฟที่ชั่วโมง ลดน้ำลงมาให้อยู่ระดับไหน
รีโมทคอนโทรลมันอยู่ (อำเภอ) สิรินธร"

(พ่อทวี ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

ฝ่าย กฟผ. จึงพยายามตอบโต้ชาวบ้าน ด้วยการสร้างภาพของผู้ชุมนุมให้เป็นพวกก่อวณ
และเป็นกลุ่มคนที่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น วิธีการก็คือ ทำการปิดกั้นถนนฝั่งเขื่อนสิรินธร ทาง
ไปแก่งตะนะ แล้วบอกชาวบ้านที่สัญจรไปมาว่ามีอบปากมูลปิดถนน กลุ่มชาวบ้านต้องส่งรถ
กระจายเสียงไปแก้ข่าวว่า ไม่ได้มีการปิดถนน (ข่าวสด, 17 พ.ค. 2543)

"เราไม่ปิดถนนเขาก็บอกว่าเราปิด ที่บอกว่าเราปิดก็คือการสร้างสถาน
การณ์ เราไปชุมนุมยึดโรงไฟฟ้า เราไม่ได้ปิดถนนนะ เรายึดโรงไฟฟ้า รถ
วิ่งออกผ่านได้ตลอด แต่การไฟฟ้าปิดถนนเอง แล้วรถทัวร์รถอะไรมา การ
ไฟฟ้าบอกว่าสมาชิกปิดถนน ให้กลับไปทางอื่น แล้วเขาเสียเวลากลับ
ย้อนกลับไปเกือบร้อยกิโล โยนความผิดให้เรา ลักษณะแบบนี้"

(พนา ใจตรง, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

เมื่อประเด็นที่ กฟผ. หยิบยกมาทำลายความชอบธรรมในการชุมนุมของชาวบ้าน ได้รับ
พิสูจน์ว่าไม่เป็นความจริง กฟผ. จึงเปลี่ยนประเด็นโจมตีชาวบ้านไปเรื่อยๆ โดยต่อมาได้พยายาม
ใช้สื่อท้องถิ่นในการขยายข่าวว่า จะเกิดน้ำท่วมและไฟฟ้าดับในจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อช่วยโยให้
คนในตัวจังหวัดโกรธเคืองชาวบ้านปากมูลและสมาชิกคนจน

ภาพที่ปรากฏออกจากปากของเจ้าหน้าที่ทางราชการไม่ว่าจะเป็นรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงมหาดไทย หรือผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานีคือความเห็นที่ตรงกันว่าชาวบ้านบุก
เข้ายึดสถานที่ของทางราชการ ขณะเดียวกัน ชาวปล่อยที่ปรากฏขึ้นอย่างเป็นทางการก็คือ
ข่าวในลักษณะที่ว่าชาวบ้านเตรียมอาวุธและเครื่องมือเพื่อก่อความรุนแรงให้กับสถานที่ของ
ทางราชการ และข่าวว่าชาวบ้านรับจ้างพรรคการเมืองบางพรรคมาก่อวณเพื่อก่อปัญหาให้กับ
รัฐบาล (บทบรรณาธิการข่าวสด, 19 พ.ค. 2543)

ในระหว่างนั้น พันมิตรของสมาชิกคนจนและชาวบ้านปากมูลจำนวนหนึ่งก็ได้ลงมา
ชุมนุมและทำกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อช่วยสร้างข่าวดึงดูดความสนใจจากสื่อมวลชน และหนุน
ช่วยในการนำเสนอข้อเรียกร้องของชาวบ้านอีกทางหนึ่ง

"พอได้ข่าวว่าเราเข้าไปยึด เราก็สี่ออกปั้งข้างนอกกว่า เราได้ทำวิธีการนี้
แล้วนะ ทีนี้พันธมิตรเราหรือว่าแนวร่วมที่เป็นเครือข่ายกัน เป็นแนวร่วม
เขาก็มา เข้ามาให้กำลังใจ แล้วพอเขาเห็นว่าเราทำอย่างนี้ เขาก็ช่วยบอกต่อ
ไปคนข้างนอกกว่า เราทำวิธีการนี้แล้วนะ รัฐบาลจะต้องทำยังไง การไฟฟ้า
ต้องทำยังไง ต้องเปิดประตูน้ำ ต้องรีบหาทางแก้ไขปัญหา เขาก็จะ
ช่วยเรา"

(สมภาร คีนดี, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

แม้ข่าวสารในการชุมนุมประท้วงเรียกร้องของชาวบ้านจะได้รับการเผยแพร่ออกไปสู่ภายนอกมากขึ้น แต่การขู่ข่มขู่รุนแรงก็ยังคงมีมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ดี ชาวบ้านก็ไม่ได้ตอบโต้ด้วยวิธีการรุนแรงตามคำขู่ข่มขู่ของ กฟผ. ชาวบ้านกลับตอบโต้วิธีการว่ากล่าวให้ร้ายของ กฟผ. อย่างสงบและสันติ โดยใช้วิธีการสวดมนต์กลบเสียงด่าว่าของ กฟผ. แทน ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อการสวดเช่นนี้เป็นมงคล และสามารถขับไล่ความชั่วร้ายได้

แม่พิมพ์ : "เขาก็มีมือรับจ้างมา ...ทำยังไงถึงจะไม่กลัว ก็ร้องอิติปิโสเสริม"

พ่อบุญเหลิม : "สวดจนขลังนั่นละ สวดอิติปิโส 108 (จบ) จนขลังเลย สวดอิติปิโสอยู่ทั้งวัน"

แม่พิมพ์ : "(พอ กฟผ. ด่าว่าชาวบ้านว่า) จะอยู่ทำไม ฎจะทำงาน ฎไม่ให้ทำ (ชาวบ้านก็)

ร้องอิติปิโสเสย สวดอิติปิโสเสย...แล้วมันก็สลายไปเอง"

พ่อบุญเหลิม : "สวดอิติปิโส 108 มันขลัง เขาร่นหนีเอง เขากลับ...ก็สวดไปเรื่อยๆ นี่ละ

จบแล้วก็ขึ้น จบแล้วก็ขึ้นอยู่อย่างนั้น"

แม่พิมพ์ : "คือไม่เมื่อย เหนื่อยก็ไม่เหนื่อย"

พ่อบุญเหลิม : "สมพรพระนี่ละ อิติปิโสก็ไล่"

รูปภาพที่ 6.2 ชาวบ้านใช้วิธีสวดมนต์และนั่งสมาธิเพื่อตอบโต้ กฟผ.

ที่มา: www.searin.org

นอกจากการสวดจะเป็นการตอบโต้ กฟผ. แล้ว อีกนัยหนึ่งก็ยังเป็นวิธีระงับไม่ให้ชาวบ้านที่ชุมนุมเกิดความโกรธ จนเกิดเหตุรุนแรงด้วย เนื่องจาก กฟผ. กล่าวโจมตีชาวบ้านด้วยถ้อยคำรุนแรง และมีท่าทีว่าจะใช้กำลังเข้าสลายชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา

"เราก็เจอแบบมีอบชนมีอบทุกวันนะ เนี่ย ไปอยู่โน่นนะ เจอมีอบชนมีอบทุกวันเลย ชาวบ้านก็สวดกันใหญ่ คือแบบมันไม่รู้จะสู้ยังไง เพราะมันมีแต่คนแก่ทั้งนั้น สวดอย่างเดียว ร้องเพลงสมัชชาอย่างเดียว มันจะไฮปาร์คทางโน้นก็ร้องเพลงอย่างเดียว ดังๆ ดังๆ ร้องเพลงอย่างเดียว สวดโอมนะ โอมแบบไม่ได้ยินเสียงมันด่าไป เพราะว่าถ้าได้ยินมันจะโทسه"

(สมภาร คีนดี, สัมภาษณ์ 6 ต.ค. 2544)

ขณะที่ชาวบ้านใช้วิธีการทางพุทธศาสนาเพื่อตอบโต้กับ กฟผ. อย่างสันติ กฟผ. กลับมองการกระทำของชาวบ้านเป็นการท้าทายอำนาจรัฐ และอำนาจท้องถิ่น ซึ่งต้องใช้กำลังปราบปราม ชาวบ้านจึงต้องมีกรวางเวรยามรักษาความปลอดภัยแน่นหนาขึ้น

"ตอนกลางคืนนี่ มีการจัดเวรยาม เห็นแสงไฟข้างๆ ได้ยินเสียง กฟผ. เพราะว่าเหมือนมันจะเอาคนมาลุยชาวบ้านทุกวัน"

(สมภาร คีนดี, สัมภาษณ์ 6 ต.ค. 2544)

เหตุการณ์เริ่มบานปลายเมื่อ กฟผ. ชีดเส้นตายให้ชาวบ้านออกจากพื้นที่ ไม่เช่นนั้นจะมีการสลายการชุมนุม รัฐบาลจึงอ้างเหตุผลต่างๆ นานา เพื่อให้ชาวบ้านออกมาจากที่ชุมนุม ขณะที่ กฟผ. ยังคงพยายามขับไล่ชาวบ้านด้วยวิธีการก่อกวนหรือจัดมีอบชนมีอบทุกวัน (ข่าวสด, 19 ก.ค. 2543:10)

เค้าความรุนแรงและข่าวการใช้กำลังสลายการชุมนุมของชาวบ้านออกมาหนาหูขึ้น จนผู้สื่อข่าวจากส่วนกลางต้องลงไปเกาะติดสถานการณ์ในพื้นที่ด้วยตนเอง ต่างจากในช่วงแรกซึ่งมีเฉพาะสื่อท้องถิ่นเท่านั้น ขณะที่วุฒิสมาชิกและนักวิชาการจำนวนหนึ่ง ต้องรุดเดินทางเข้าเยี่ยมชาวบ้าน เพื่อเสนอทางออกและปรามมิให้รัฐใช้กำลังรุนแรงกับชาวบ้าน

แหล่งข่าวที่เคยไว้ใจอำนาจในทางการเมืองและการสื่อสาร จึงได้เริ่มเขยิบฐานะขึ้นมาเผชิญหน้าและต่อกรกับรัฐ รวมทั้งเขยิบขึ้นมากอยู่ในความสนใจของสื่อมวลชนและสังคมมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันเรื่องของความรุนแรงและการปะทะซึ่งเป็นข่าวที่ขายได้ก็เป็นตัวดึงดูดความสนใจให้สื่อมวลชนลงไปทำข่าวมากขึ้น โดยไม่อาจจะสายตาไปจากแหล่งข่าวชาวบ้านได้

รูปภาพที่ 6.3 วุฒิสมาชิกเดินทางไปตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เขื่อนปากมูล

ที่มา: หนังสือพิมพ์ข่าวสด

จนในที่สุดเมื่อทนต่อกระแสการกดดันไม่ไหว ตัวแทนของรัฐคือ นายบัญญัติ บรรทัดฐาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในสมัยนั้น จึงยอมตั้งคณะกรรมการกลางแก้ไขปัญหาสมัชชาคนจน เพื่อเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาต่อกรณีที่ชาวบ้านสมัชชาคนจนเรียกร้อง 16 ประเด็น โดยมีนายบัณฑิต อ่อนดำ นักวิชาการที่ทำงานด้านคนจน เป็นประธานคณะกรรมการกลางฯ

หลังผ่านการประชุมถึง 3 ครั้ง ในวันที่ 6 กรกฎาคม 2543 คณะกรรมการฯ จึงได้สรุปประเด็นปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาทั้ง 16 กรณี รวม 8 เขื่อน ออกมา โดยมีมติในกรณีเขื่อนปากมูลว่า ให้ชาวบ้านย้ายออกจากบริเวณโรงปั่นไฟของเขื่อนและให้ กฟผ. เปิดประตูระบายน้ำทั้ง 8 บาน เป็นเวลา 4 เดือนในช่วงฤดูปลาวางไข่เพื่อศึกษาผลกระทบ พร้อมทั้งสรุปชัดเจนว่าการสร้างเขื่อนปากมูลมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน และสร้างความเดือดร้อนจริง และต้องฟื้นฟูสภาพระบบนิเวศของแม่น้ำมูล (ข่าวสด, 19 ก.ค. 2543: 10)

ชัยชนะในยกแรก : ภาพและผลการสื่อสารในพื้นที่สาธารณะ

"ไปยึดสันเขื่อนนั้น ความจริงเราไม่ได้ยึด เราไปอยู่ตรงลานจอดรถของเขา ไม่ได้ไปยึด เขาก็ว่าเราไปยึดเขื่อน ทำไมไม่ให้การไฟฟ้าไปทำงานทำอะไรต่างๆ อันนี้เราก็เห็นดีด้วยถ้าการไฟฟ้าจะมาทำการงานเราก็ให้มา เรา ก็ไม่ได้ไปขัดไปขวางเขา เขาไม่ยอมมาเอง"

(พ่อทองเจริญ สีหาธรรม, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

แม้ชาวบ้านจะพอใจในตุ๊กตารมยึดสันเขื่อน และกิจกรรมนี้จะประสบความสำเร็จอย่างสูงในความรู้สึกของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านสามารถรุกพื้นที่เข้าไปในอาณาเขตของ กฟผ. ได้โดยไม่ต้องมีการปะทะ แต่เมื่อให้ชาวบ้านได้ลองประเมินผลจากการสื่อสาร ชาวบ้านบางส่วน

กลับรู้สึกว่าการที่ออกมาบิดเบือนและทำให้เกิดภาพลบกับกลุ่มค่อนข้างมาก โดยเฉพาะข่าวให้ร้ายโจมตีชาวบ้านของ กฟผ. ในช่วงแรก

พอบุณมี : "ไปอยู่หมู่ 7 พ่อแม่พี่น้องเขาก็ไปอยู่สันติวิธี คนก็มาสัมภาษณ์ เขาก็ให้ข้อเท็จจริงไป สัมภาษณ์ไปแล้วก็เอาไปบิดเบือนว่าสมัชชาคนจนนี้ทำลายอย่างนั้นอย่างนี้...เส้นสัญจรไปมาเชื่อมปากมูล ที่จริงเขาไปได้ปิดถนนนะ ทั้งที่มาเห็นกับตา เราปิดเฉพาะที่ทำงานของการไฟฟ้าเท่านั้น"

พอทวิ : "เรื่องทำลายของนั้นเขาก็บ่มี แต่ว่าข่าวมีออก เขาทำพิธีสุนฯ เขาก็ว่าทำลายข่าวของ เขาบอกบ่มี"

กฟผ. นำผู้สื่อข่าวท้องถิ่นลงมาทำข่าวทันทีที่รู้ว่าชาวบ้านเข้าไปยึดพื้นที่บริเวณพื้นที่ลานจอดรถของ กฟผ. การยึดสันเขื่อนของชาวบ้านจึงเป็นข่าวใหญ่นับตั้งแต่วันแรก

"ครั้งนี้เป็นข่าวดังก็เพราะการไฟฟ้าทำให้เป็นข่าวดัง เพราะว่ากรไฟฟ้าเขายอมรับไม่ได้ การไฟฟ้านี่จะเป็นคนที่มีศักดิ์ศรีมาก เพราะฉะนั้นการที่ชาวบ้านสามารถบุกเข้าไปถึงบริเวณที่เขาหวงห้าม เขาก็จะรับไม่ได้ ความจริงชาวบ้านไม่ได้ไปทำอันตรายเครื่องจักร หรือไปทำอันตรายใคร แต่ว่าเขาก็ยอมรับไม่ได้ เมื่อเขายอมรับไม่ได้นี่เขาก็พยายามประคองข่าวว่าชาวบ้านจะเข้าไปทำลายเขื่อน ชาวบ้านเป็นพวกผู้ก่อการร้าย นักข่าวก็ลงไปเล่นเพื่อจะขายข่าว มันก็เลยกลายเป็นข่าว"

(วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์, สัมภาษณ์ 9 ก.ค. 2544)

แม้ว่าความตั้งใจส่วนหนึ่งของชาวบ้านในการเข้ายึดสันเขื่อนคือเพื่อเป็นข่าวให้สื่อมวลชนและสังคมสนใจ แต่ในช่วงแรกที่ชาวบ้านเข้ายึดสันเขื่อน ผู้สื่อข่าวที่ลงไปทำข่าวส่วนใหญ่ จะเป็นนักข่าวท้องถิ่นในพื้นที่ซึ่ง กฟผ. ให้ลงไปทำข่าวแทบทั้งสิ้น ข่าวส่วนใหญ่ที่ออกมาจึงมีลักษณะบิดเบือน ไม่ตรงกับความจริง และส่งผลในด้านลบต่อภาพการชุมนุมอย่างชอบธรรมของชาวบ้านค่อนข้างมาก

ความรู้สึกของชาวบ้านคือ ชาวบ้านไม่อยากจะป็นข่าวในด้านลบ แต่จากการปิดกั้นของสื่อมวลชนในระดับท้องถิ่นตลอดจนสื่อมวลชนในระดับชาติ ชาวบ้านจึงไม่อาจควบคุมเนื้อหาของข่าวที่ออกมาได้

"เรื่องเราไปยึดโรงไฟฟ้านี้ ชาวส่วนหนึ่งก็ด่า ส่วนหนึ่งก็เห็นด้วย แต่ว่าของ
ท้องถิ่นมีอย่างเดียว ทางเดียว ไม่ต้องประเมิน"

(สมภาร คีนดี, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

ส่วนหนึ่งชาวบ้านเองก็ไม่ได้คาดหวังว่ากิจกรรมที่ออกมาจะเป็นข่าวที่ได้รับความสนใจ
มากขนาดนี้ เนื่องจากประเมินแล้วว่าการกระทำในชนบทจะไม่ค่อยมีข่าว เพราะปิดข่าวได้ โดย
กลุ่มชาวบ้าน พี่เลี้ยง ที่ปรึกษา และนักวิชาการ ระบุตรงกันว่า สื่อในท้องถิ่นส่วนใหญ่จะถูก กฟผ.
"ซื้อตัว" ไว้ได้เกือบทั้งหมด

"พวกไฟฟ้าฝ่ายผลิตนี่เขามีอิทธิพลทางการเงิน คนจากการเงินมันก็มีพลัง
มีอำนาจ สามารถเขียนข่าวตัวเอง เขียนจริงให้ตัวเองมาออกข่าวให้มัน
เป็นประโยชน์ตัวเอง ก็เขียนๆ แล้วก็ดึงออก ข่าวสมัชชามาเนี่ย เอาไปนี่
แทน สับไป ออกไป ให้ (เงิน) ผู้สื่อข่าวเบื่อง่ายด้วย แล้วก็ให้
บรรณาธิการด้วย ลักษณะนี้ ถึงว่าข่าวมันออกมาโจมตีสมัชชา"

(พ่อทวี ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค.2544)

เมื่อมีกระแสวิพากษ์วิจารณ์ว่าการยึดสันเขื่อนของชาวบ้านเป็นการกระทำที่อุกอาจและ
ทำลายอำนาจอธิปไตย รวมทั้งมีการสร้างภาพให้การชุมนุมของชาวบ้านกลายเป็นเหตุการณ์ที่เสี่ยงต่อ
การถูกปราบปรามขึ้นมา คำความรุนแรงและการปะทะซึ่งมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นสูงจึงดึงดูดความ
สนใจของสื่อทุกแขนงได้อย่างกว้างขวาง ทำให้กิจกรรมของชาวบ้านเป็นข่าวขึ้นมาทันที

พ่อทวี: "หลายเลย นักข่าว...แต่มันข่าวร้ายข่าวดีเขาบ่สนใจ"

พ่อบุญเฉลิม: "หลาย พวกข่าวนี้ บ่จั่งว่าออกช่องไหนแน่ ช่อง 3 ช่อง 7 ช่อง 9"

อย่างไรก็ดี แม้การที่ กฟผ. รวมถึงรัฐบาลใช้สื่อในมือออกข่าวชาวบ้านในด้านลบ และ
สร้างภาพให้ชาวบ้านเป็นผู้กระทำผิด แต่ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งกลับมองว่า เป็นผลดีในการช่วย
กระพือข่าวการเคลื่อนไหวของชาวบ้านอีกทางหนึ่ง

"ยิ่งเอาข่าวไปก็ยิ่งดี...เพราะว่าข่าวนี้มันต้องไปจ้างเขา 3 พัน 4 พันต่อ
คอลัมน์ อย่างต่ำมันถึงจะออกให้ นี่เขาบ่ได้จ้าง เขาเอาออกฟรีๆ ก็ยิ่งดี ก็
มา มาฟังหลายๆ เขาคิดในใจแต่เขาบ่พูด"

(พ่อทวี ทองเทพ, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

ทั้งนี้ เมื่อข่าวในท้องถิ่นแพร่กระจายออกไปและก่อให้เกิดความสับสนมากขึ้น ผลทางอ้อมในขั้นต่อมาก็คือ หลายฝ่ายต้องลงมาดูข้อเท็จจริงและมาแสวงหาข้อมูลในพื้นที่ด้วยตนเอง พร้อมกับนี้สื่อมวลชนจากส่วนกลางก็ได้ติดตามแหล่งข่าวที่สำคัญลงมาทำข่าวมากขึ้น ต่างจากช่วงแรกที่มีแต่สื่อในท้องถิ่นเข้ามาติดตามทำข่าว

"ตอนยึดสันเขื่อนก็ฝ่ายเขามาเยอะ ของจังหวัดอุบลเขาซื้อตัวหมด ก็จะมาบ่อย ของพวกเรานี้ก็จะมาเป็นเวลา ถ้ามีกิจกรรมที่มีการตกลงกันระหว่างอาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์หลายๆ คนมาดูก็มีข่าว...เขาเอาสื่อส่วนกลางมาด้วย มาถ่ายรูปมาอะไร เริ่มเป็นข่าวตอนอาจารย์มา เพราะเขาไม่สนใจเลย มันก็มีแต่ฝ่ายพวกเขามาโจมตีพวกเรารุ่นวาย มีออกใบปลิวโจมตีแล้วก็มีการแจ้งจับ 14 กบฏ ข่าวมันก็มีแต่ภายในของเขา"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

นอกจากเหตุการณ์ที่เริ่มรุนแรงขึ้นและความสำคัญของแหล่งข่าวที่ทำให้นักข่าวจากส่วนกลางลงไปติดตามทำข่าวในพื้นที่ จะทำให้ข้อเท็จจริงในแง่มุมมองของชาวบ้านได้รับการเผยแพร่เป็นข่าวมากขึ้นแล้ว ข้อดีของการที่มีคนลงไปในพื้นที่มากขึ้น รวมทั้งสื่อส่วนกลางลงมานำข้อมูลของชาวบ้านเปิดเผยมากขึ้น ยังเป็นการช่วยปกป้องไม่ให้รัฐหรือ กฟผ. ทำร้ายหรือสลายการชุมนุมด้วยวิธีการรุนแรง เพราะเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของคนทั่วไป

"(ข่าวที่ออกมา) ผมถือว่าดี เพราะว่าไม่มีทุกวัน ดืออยู่ เขาบอกเราทำอย่างนั้นอย่างนี้ ให้สังคมเป็นผู้เห็นเอง อย่างช่วงนั้นที่เขาบอกว่าปิดถนน สมัชชาคนจนปิดถนน คณะอาจารย์เขามาจากกรุงเทพฯ เขามาดู มันปิดจริงๆ หรือเปล่า อะไรอย่างนี้ เขาก็มาดู ที่จริงเราไม่ได้ปิดนี่ คือความจริงมันเป็นอย่างนี้ ถนนมันก็เปิดอยู่ เราเข้าไปอยู่นั้น ไม่ใช่ปิดถนนเหมือนเก่านี่คือบิดเบือน ท่านอาจารย์ที่กรุงเทพฯ พบว่าเราได้สัญญากับเขาแล้วว่าเราจะต่อสู้แบบสันติวิธี เขาว่าเขาจะช่วยทุกอย่าง เขาก็ลงมาดู มาดูการต่อสู้ว่าความเป็นจริงมันเป็นอย่างนี้"

(พ่อบุญมี คำเรือง, สนทนากลุ่ม 18 ส.ค. 2544)

ภายใต้การติดตามจับตามองเหตุการณ์ของสื่อมวลชน รัฐ และ กฟผ. ตลอดจนกลุ่มอำนาจท้องถิ่นจึงต้องระมัดระวังที่ท่าและการตอบโต้สถานการณ์ด้วยความระมัดระวังมากขึ้น เพราะหากรัฐทำรุนแรงกับชาวบ้าน สังคมจะลุกฮือจนเกิดกระแสต่อต้านรัฐบาลแต่เห็นใจชาวบ้านแทน

ในขณะที่ตัวชาวบ้านเองก็เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นข่าว และการหนุนช่วยจากภาคประชาชนและสาธารณชนภายนอก เพราะตราบิตที่เรื่องของพวกเขายังเป็นข่าว และได้ได้รับความสนใจจากสังคม ประเด็นปัญหาของพวกเขาก็จะต้องเป็นเรื่องที่รัฐบาลหลีกเลี่ยงไม่ได้ในการจะหยิบยกมาพูดถึง

รูปภาพที่ 6.4 กลุ่มพิทักษ์สิ่งแวดล้อมนานาชาติถือป้ายประท้วง
หน้ากงสุลไทยในต่างประเทศ ไม่ให้รัฐบาลใช้ความรุนแรงกับชาวบ้าน

ที่มา: หนังสือพิมพ์ข่าวสด

อย่างไรก็ดี การเคลื่อนไหวของชาวบ้านยังไม่สามารถอยู่ในประเด็นความสนใจของนักข่าวอย่างต่อเนื่องได้ เมื่อเห็นท่าว่าเค้าความรุนแรงกำลังคลี่คลายจึงได้เลิกติดตามเหตุการณ์ ทำให้ชาวบ้านต้องหาวิธีติดตามการแก้ไขปัญหาของรัฐด้วยตนเองต่อไป

"ตอนนั้นแม่อยากให้เป็นข่าวแต่มันไม่เป็น ก็มีมาสองวันสามวันที่อาจารย์
มา ก็เสียบหายไป ที่ปรึกษา ก็พยายามติดต่อให้อาจารย์มาดู อาจารย์ก็จะ
มาดู มาให้ข้อมูลไม่เป็นทางการ มันก็ไม่น่าเป็นนักข่าว"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

ขึ้นรถไฟเข้ากรุงเทพฯ เพื่อทวงสัญญา

เมื่อมติคณะกรรมการกลางออกมาว่าให้ถอยกันคนละก้าว ชาวบ้านจำต้องถอยออกมาจากพื้นที่บริเวณสันเขื่อน ทั้งที่ใจจริงอยากปักหลักสู้จนกว่าจะเห็นการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมจากการไฟฟ้าหรือรัฐบาล

"เราเชื่อคณะกรรมการกลาง...ตามความคิดชาวบ้าน เขาไม่อยากจะออกมา
อย่างนี้ เขาอยากอยู่ผู้จวนโรงไฟฟ้าพัง นี่ความคิดของชาวบ้านเขา เขายัง
เสียใจว่าพาเขาออกมา...เอาคนออกมายากมากเลย ชาวบ้านเขาไม่ยอม
ออก"

(แม่สมปอง เวียงจันทร์, สัมภาษณ์ 10 มิ.ย. 2544)

แม้ว่าชาวบ้านบางกลุ่มจะยังไม่อยากออกมาจากพื้นที่ของ กฟผ. เพราะกลัวว่าถ้าออกมา
แล้วจะกดดัน กฟผ. กับรัฐบาลไม่ได้ และปัญหาก็จะไม่ได้รับการแก้ไข แต่ด้วยกระบวนการ
ตัดสินใจร่วมกันของกลุ่มแล้ว ชาวบ้านจึงยอมออกมาโดยดี

"มีแต่ยอมรับกันว่าให้ถอยกันคนละก้าว ตั้งกรรมการกลางขึ้นมา ชาวบ้าน
ไม่อยากจะถอย แต่กรรมการกลางขอ ที่ปรึกษาเขาก็มาขอจากเราว่าให้ออก
มา...เราต้องยอมรับเสียงส่วนใหญ่ ต้องอธิบายให้เข้าใจว่าเป้าหมายของ
เราคืออะไร คือทางออกร่วมกัน"

(แม่สมปอง เวียงจันทร์, 10 มิ.ย. 2544)

ชาวบ้านเคารพต่อกติกาของรัฐบาลและมติของคณะกรรมการฯ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งโดยรัฐ
จึงยอมถอยออกมาจากที่ชุมนุม แต่ กฟผ. ยังคงเล็งที่จะปฏิบัติตามมติดังกล่าว โดยที่รัฐบาลก็ไม่
มีอำนาจในการสั่งการให้ กฟผ. ปฏิบัติตามมติของคณะกรรมการฯ ที่รัฐตั้งขึ้นมาเองได้

ผ่านไป 2 เดือน ไม่มีวี่แววใดๆ ว่า กฟผ. จะเปิดประตูระบายน้ำตามคำสั่งของรัฐบาล
ชาวบ้านทนความนิ่งเฉยจากรัฐบาลและ กฟผ. ไม่ไหว วันที่ 9 ก.ค. 43 ชาวบ้านปากมูลกว่า 1,000
คนจึงได้นั่งรถไฟเข้ากรุงเทพฯ มารวมตัวกันที่หน้าทำเนียบอีกครั้ง เพื่อติดตามผลความคืบหน้าของ
สัญญาที่รัฐได้ให้คำมั่นไว้

ปีนทำเนียบ: สิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐ

ปฏิบัติการสันติวิธี เข้าทำเนียบรัฐบาล

เช้าวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2543 ชาวบ้านปากมูลและสมัชชาคนจน เดินทางจาก อุบลราชธานีมาถึงกรุงเทพฯ เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลปฏิบัติตามมติข้อเสนอของคณะกรรมการกลาง แก้ไขปัญหาเขื่อนปากมูลและปัญหาอื่นๆ ของสมัชชาคนจน

บ่ายวันเดียวกัน ชาวบ้านเดินเท้าจากหน้าทำเนียบรัฐบาลไปยื่นหนังสือที่รัฐสภา เพื่อเรียกร้องให้สมาชิกวุฒิสภาประสานงานกับรัฐบาล เพื่อเร่งแก้ไขปัญหของสมัชชาคนจนและ ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล

วันที่ 13 กรกฎาคม ที่หน้าทำเนียบรัฐบาล กลุ่มชาวบ้านผู้ชุมนุมได้เดินทางไปยื่นหนังสือ พิราบขนาดใหญ่ซึ่งทำจากกระดาษหนังสือพิมพ์ ปากคาบหนังสือร้องเรียนให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ ยืนรักษาการณ์อยู่หน้าทำเนียบรัฐบาล เพื่อส่งผ่านไปให้นายกรัฐมนตรี และมอบนกระดาษตัว เล็กให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ พร้อมทั้งอ่านหนังสือร้องเรียนเรื่องขอให้รัฐบาลนำมติคณะกรรมการกลาง เข้าสู่คณะรัฐมนตรีเพื่อให้มีมติเห็นชอบ และเร่งสั่งการเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างเป็น รูปธรรม โดยระบุว่า รัฐบาลจะต้องตัดสินใจภายในวันที่ 14 กรกฎาคม ว่า จะดำเนินการตาม ข้อเสนอของคณะกรรมการกลางหรือไม่ โดยเฉพาะเรื่องการเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูล

วันที่ 14 กรกฎาคม ชาวบ้านเดินทางจากที่ชุมนุมข้างโรงเรียนพณิชยการพระนครไปที่หน้า ทำเนียบรัฐบาลอีกครั้ง เพื่อไปทวงคำตอบในการแก้ไขปัญหาจากรัฐบาล ซึ่งยังคงนิ่งเฉยและไม่ให้ คำตอบใดๆ ทั้งสิ้น

เมื่อการใช้ช่องทางสื่อสารแบบปกติ และการเปิดโอกาสให้กับรัฐบาลครั้งแล้วครั้งเล่า ไม่ได้ผลตอบรับใดๆ กลับมา ความอดทนของชาวบ้านจึงสิ้นสุดลง และในตอนหัวค่ำของวันที่ 16 กรกฎาคม 2543 ซึ่งเป็นวันสำคัญทางพุทธศาสนา ปฏิบัติการสันติวิธีปีนรั้วเข้าทำเนียบรัฐบาล จึง ได้เริ่มต้นขึ้น

หลังเสร็จสิ้นจากการเวียนเทียนเนื่องในวันอาสาฬหบูชา ชาวบ้านปากมูลและสมัชชา คนจนกว่า 500 คน พากันเดินออกมาจากวัดเบญจมบพิตรฯ และมาหยุดที่บริเวณสะพานชมัย- มรุเชษฐ เยื้องกับทำเนียบรัฐบาล เพื่อรอสัญญาณบอกให้ข้ามถนนและมุ่งเข้าสู่ทำเนียบรัฐบาล

พอลา พบสุข อายุ 64 ปี เล่าให้ฟังว่า ระหว่างหยุดรอเพื่อข้ามถนน ชาวบ้านได้ตะโกนร้อง เรียก "หัวหน้า" ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกชาวบ้านทั้งหมดเสียก่อน นัยหนึ่งเพื่อเป็นการเรียกขวัญและ

กำลังใจในการปฏิบัติกรให้กับชาวบ้าน และนัยหนึ่งเพื่อเป็นสัญญาณให้กับกลุ่มชาวบ้านที่เหลือ เมื่อเสียงตอบรับของชาวบ้านดังขึ้น จึงถือเป็นสัญญาณในการข้ามถนน และเป็นเสียงตอบรับว่า ชาวบ้านพร้อมลงมือปฏิบัติการแล้ว

"เรียกกันก่อนตามทาง หัวหน้าเอี้ยเสียก่อน...ร้องหัวหน้าเอี้ย 2-3 ที แล้ว ก็สู้ไม่สู้ สู้ สู้ก็เอา...นับกัน 1-2-3 แล้วก็ข้ามถนน...ตำรวจเขาก็เป็นแถว จังชั้นละ ตำรวจทำเนียบ หลีกทางเด้อ วันนี้จะเข้าตรงเลยว่่าจังชั้น หลีก ทางครับ จะขอเข้าไปในนี้ ไปตรงๆ โลด เราคนไทยเหมือนกัน ให้เบิ่งให้ ดีๆ ว่าจังชั้น เดินเข้าไปโลด"

(พ้อถา พบสุข, สนทนากลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

ชาวบ้านแบ่งกำลังออกเป็น 2 ส่วน โดยส่วนหนึ่งเลี้ยวขวาไปตามถนนพิษณุโลก วิ่งเข้าไป ปีนกำแพงทำเนียบ 2 ด้าน คือ ประตูทางเข้าด้านหน้าและมุมรั้วทำเนียบด้านถนนพิษณุโลก ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งวิ่งเข้าไปยังฝ่ายแนวแผงกั้นที่มุมรั้วทำเนียบ หัวถนนนครปฐม ซึ่งมีตำรวจ รักษาการณ์อยู่ และวิ่งเลยเข้ามาเพื่อปีนรั้วบริเวณประตูด้านหน้าทางออกของถนนนครปฐม (ข่าวสด 18 ก.ค. 2543: 12)

"ทีมหน้าส่วนมากมันจะเป็นคนรุ่นๆ ประมาณผม อย่างผมนี้ก็อยู่ทาง ข้างหน้า ฝ่ายพาพี่น้องเดินข้ามมา มีอยู่ 2-3 คน เดินข้ามมา ข้ามมา แล้ว ก็ผลักใส่แผงเหล็กเข้าไป เข้าไปช่วงแรกนี่ประมาณซัก 30 เมตรนี่มันใกล้ จะถึงประตูใหญ่ที่เข้าหน้าทำเนียบนะ ไม่มีตำรวจนะ พอเข้าไปซักพักหนึ่ง ตำรวจไม่รู้มาจากไหนมาล้อมเลย คือเราออกมาจากวัดเบญญ์ ไม่มีตำรวจ แม้แต่สักคนเลย พอเราเข้าไปซักระยะหนึ่ง ตำรวจไม่รู้มาจากไหนมาปิด ล้อมเราหมดเลย ก็เลยเกิดการผลักกัน"

(ยงยุทธ นวนิยม, สนทนากลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

พีดี หรือยงยุทธ นวนิยม อายุ 32 ปี หนึ่งในชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อนห้วยละห้า เล่าถึงวิธีการจัดขบวนของชาวบ้านว่า วิธีการของชาวบ้านคือ ให้คนหนุ่มที่แข็งแรงอยู่ข้างหน้า เพื่อ เป็นทีมบุกและคอยสกัดกั้นกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ให้ทำอันตรายคนแก่ เด็ก และผู้หญิงที่ร่วม ขบวนอยู่ข้างหลัง

ในขณะที่แม่สุดใจ มหาชัย เล่าให้ฟังว่า ตอนที่คุยกับชาวบ้าน มีการชี้แจงกันแต่เพียงว่าจะเข้าทำเนียบเพื่อไปหานายกฯ เท่านั้น

"เราบอกว่าจะพาไปแห่เทียนนะ ถ้าหน้าประตูทำเนียบมันเปิดอยู่ที่เดินเข้าไปเลยไปเจอนายกฯ ไม่ได้บอกว่าให้ปิ่น ไม่ได้ว่า เราก็พูดบนเวทีนั่นแหละ พี่น้องก็เออ อยากเข้าไป อยากเห็นเขา เขาไม่เคยมาคุยกับพวกเราสักที"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

อย่างไรก็ดี ดูเหมือนว่า ชาวบ้านผู้ชุมนุมจะรู้จากประสบการณ์และสถานการณ์อยู่แล้วว่า ไม่มีทางที่จะสามารถเดินเข้าประตูทำเนียบไปพบนายกฯ ด้วยวิธีการปกติได้ เนื่องจากรัฐบาลไม่โยกดีที่จะพูดคุยกับชาวบ้าน ซ้ำยังสั่งการให้เจ้าหน้าที่ตำรวจจำนวนมากคอยรักษาการณ์และสกัดกั้นชาวบ้านอยู่ที่หน้าประตูทำเนียบ วิธีการปิ่นทำเนียบจึงเป็นทางเลือกสุดท้ายของชาวบ้าน

แม่หนูบาง: "ขอทางเข้า เจ้าหน้าที่เขาบให้เข้า ก็เลยบให้เข้าก็ปิ่น ถ้าปิ่นก็เข้าบได้"

พ่อตา: "ถ้าปิ่นบถึง ผู้ชายก็โก่งหลังให้ผู้หญิงเหยียบขึ้น ช่วยกัน"

แม่อุดม: "ทีแรกก็เหยียบหลังกันขึ้น ส่วนที่รอก็รอบันได บันไดมาก็ขึ้นบันไดอีก"

แม่หนูบาง: "ผู้ขึ้นก็ขึ้น ผู้สู้ก็สู้ตรงนั้น ออกจากแผงเหล็กก็เดินเข้าทำเนียบเลย บันไดก็ยังบทันมา"

ตอนแรกชาวบ้านพยายามจะเข้าทางประตูทำเนียบ แต่เกิดการปะทะเข้ากับกองกำลังของเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งตรงเข้ามาสกัดกั้น ทำให้ชาวบ้านถูกยิงด้วยแก๊สน้ำตาและถูกไม้กระบองทุบตีได้รับบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก

"ตอนแรกพยายามเข้าทางประตูแล้วโดนสกัด ถูกตีด้วยไม้กระบอง ชาวบ้านทนความเจ็บไม่ตอบโต้ ยังพยายามดัน แต่อีกไม่นานก็โดนแก๊สน้ำตา แต่ผมก็หลับตาเดินต่อ เดินไปกับพี่น้อง ส่วนพี่น้องอีกหลายคนโดนตีสลบ คนเฒ่าคนแก่โดนลากออกมา"

(สาคร สีใส, รายการจับจ้องมองสื่อ, 23 ก.ค. 2543)

เสียงร้องโอดโอย และเสียงตะโกนเพื่อบอกเตือนอันตรายจากชาวบ้านที่วิ่งเข้าไปก่อนชุดแรก บอกให้ชาวบ้านที่อยู่ข้างหลังรู้ถึงเหตุร้ายที่กำลังเกิดขึ้นเบื้องหน้า ขณะที่เจ้าหน้าที่ตำรวจยัง

คงใช้กระบองทุบตีและใช้แก๊สน้ำตายิงเข้าใส่ชาวบ้าน เพื่อสกัดกั้นไม่ให้ชาวบ้านป็นเข้าไปใน
ทำเนียบรัฐบาลได้สำเร็จ

"คนที่วิ่งข้างหน้าก็ไอและถอยออกมาร้องโอดโอย บางคนตะโกนว่าตำรวจ
ดี มันยิงอะไรใส่ก็ไม่รู้ ที่นี้ชาวบ้านถอยออกมา บางคนก็ป็นข้างกำแพง มี
คนเจ็บเยอะแล้ว ได้ยินเสียงตำรวจทุบคน ชาวบ้านตะโกนบอกว่า
หัวแตกๆ"

(สมภาร คีนดี, รายการจับจ้องมองสื่อ, 23 ก.ค. 2543)

ช่วงที่เกิดเหตุการณ์ชุมนุมวุ่นวายนี้เอง ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ป็นเข้าไปในทำเนียบรัฐบาลได้
สำเร็จ ในขณะที่ชาวบ้านกลุ่มที่อยู่ในเพิงพักด้านถนนพระราม 5 ได้นำบันไดที่เตรียมไว้วิ่งมาพาดที่
รั้วทำเนียบ แล้วป็นเข้าทางด้านถนนพิษณุโลกตัดกับถนนนครปฐม (ข่าวสด 18 ก.ค. 2543: 12)
ทำให้ชาวบ้านผู้ชุมนุมป็นเข้าไปภายในทำเนียบได้มากขึ้น

รูปภาพที่ 7.1 เหตุการณ์กรณีป็นทำเนียบในคืนวันที่ 16 ก.ค.2543

ที่มา : หนังสือพิมพ์ข่าวสด

ขงยุทธ นวนิยม ลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อมกันทั้งบริเวณหน้าทำเนียบและภายใน
ทำเนียบให้ฟังว่า ในตอนนั้นชาวบ้านแยกออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจโอบล้อม
อยู่ภายในทำเนียบ อีกกลุ่มหนึ่งถูกสกัดกั้นอยู่ด้านนอก และอีกกลุ่มหนึ่งอยู่ในที่พัก ซึ่งกลุ่มหลังนี้
เองที่วิ่งเอาบันไดมาพาดเพื่อให้ป็นเข้าทำเนียบได้สะดวกขึ้น

"หลังจากในช่วงที่โดนตี เข้าไปแล้วยังโดนตำรวจล้อม โอบล้อมแล้วก็ตี
ใช้ไหม ดีแล้วมันมีอีกชุดหนึ่งที่อยู่หลังขบวน และมีอีกชุดหนึ่งที่อยู่ใน
บ้านที่เตรียมอุปกรณ์ บันไดอะไรพวกนี้ เขาก็วิ่งมาพาดเลย เขาไม่รู้หรอก

ว่าใครจะขึ้น เขาก็วิ่งมาพาดแล้วเขาก็นำไปก่อนเลย ที่นี้ชาวบ้านเห็นเขาก็
ไปด้วยเลย"

(ยงยุทธ นวนิยม, สนวนากลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

นอกจากนี้ ยงยุทธ นวนิยม ยังเล่าถึงวิธีการของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่อยู่ด้านนอกทำเนียบ ซึ่ง
ทำให้ตนเองถูกตีและล้มลงขณะเกิดเหตุปะทะว่า

"พวกอยู่ข้างหน้าโดนแก๊สน้ำตาแล้วก็โดนตีด้วย คือตีนี้มันก็ฉลาดตีนะ
ตำรวจ มันไม่ตีข้างบนมันอาศัยเล่นล่างเอา ส้น (กระบอง) นี้เคาะ แล้ว
ก็เตะข้างล่างเอา อย่างผมนี่ก็โดนเข้า 2 ที แล้วก็ล้มลง"

(ยงยุทธ นวนิยม, สนวนากลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

ในขณะที่ชาวบ้านอีกหลายคน เช่น แม่จันทร์ บัวใหญ่ และแม่หนูบาง ทองเรือง ซึ่งเป็น
กลุ่มปีนทำเนียบถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจยิงแก๊สน้ำตาจนแสบตาและเนื้อตัวเปียกปอนไปตามๆ กัน

แม่จันทร์: "แก๊สน้ำตาแม่นี่ว่าเปียกหมด ตามันจะรั่ว"

แม่หนูบาง: "ถูกเบ็ดทุกคนนั่นละ เปียกเบ็ด บ่ได้เปลี่ยนผ้าชิ้นเปลี่ยนเสื้ออียัง"

สำหรับกลุ่มชาวบ้านที่ปีนเข้าไปชุมนุมอยู่ภายในทำเนียบ นอกจากส่วนใหญ่จะเปียก
เปื้อนไปด้วยแก๊สน้ำตาแล้ว ยงยุทธ นวนิยม และชาวบ้านยังช่วยกันเล่าเหตุการณ์ที่ติดอยู่ในความ
ทรงจำของพวกเขาว่า เมื่อเข้าไปถึงเจ้าหน้าที่ตำรวจยังได้ปิดไฟ และฉีดน้ำใส่ชาวบ้านด้วย

ยงยุทธ: "คนที่เข้าไปข้างใน เขาก็ปิดไฟแล้วเปิดน้ำใส่ เขาคงคิดอยากให้ชาวบ้าน
หนาว เปียกฝนเปียกน้ำ"

พ่อบุญ: "เขาเกลียดชาวบ้าน ชาวบ้านเข้าไป เขาเกลียดเขาก็ทำทุกอย่าง"

แม่อุดม: "เข้าไปเสร็จแล้วเขาปิดไฟ ผู้ที่อยู่ข้างนอกก็เลยไปอยู่ข้างหน้าทำเนียบ
หมู่เฮาอยู่ในทำเนียบ เกิดอะไรขึ้นหมู่เฮาบ่จักเลย ตำรวจก็มาล้อม ดันเข้า
มาเลย แม่ก็ขอร้อง อย่าทำแม่เลยลูกหลาน จะฆ่าแม่ก็รอให้แม่ได้เห็น
นายกฯ ก่อน แม่ก็ว่ากับเขา แม่เข้ามาทำไม แม่อยากเห็นนายก แม่ว่า
อยากเข้าไปหาเพื่อน"

แม่จันทร์: "เขาก็ตีชุดมุนวุ่นวาย"

แม่หนูบาง : "คิดว่าเขาจะฆ่าแน่นอน เขาปิดไฟแล้ว"

พ่อตา และแม่จันทร์ เล่าถึงเหตุการณ์ภายในทำเนียบว่า ชาวบ้านต้องขอร้องให้เจ้าหน้าที่ตำรวจหยุดตี เนื่องจากในจำนวนชาวบ้านที่ป็นเข้าไป มีเด็กหญิงอายุ 1 ขวบ 6 เดือน ติดเข้าไปกับผู้เป็นแม่ด้วย เหตุการณ์จึงสงบลงได้

พ่อตา : "มีเด็กคนหนึ่งติดเข้าไปกับแม่เขา คนลำคันทู แล้วก็ไปถูกแก๊สน้ำตา เด็กคนนั้นร้องโวยวาย เขาก็เลยขอร้องเขาไว้ ทางเจ้านาย ให้เขาหยุด เด็กก็มีว่าจั้งขึ้น"

แม่จันทร์ : "เข้าไปที่แรกเขาดับไฟ เด็กก็ร้องแม่ๆ เปิดไฟมา บอกว่าเด็กก็มีด้วยเขาว่า เขาก็เลยเปิดไฟมากขึ้น"

พ่อตา: "แก๊สน้ำตานี้ล่ะไปถูกเด็ก"

สำหรับผู้บาดเจ็บที่อยู่ภายในทำเนียบ ชาวบ้านได้ขอร้องให้เจ้าหน้าที่ตำรวจช่วยนำตัวไปส่งโรงพยาบาล เนื่องจากมีผู้เป็นโรคหัวใจรวมอยู่ด้วย ซึ่งตอนแรกเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ยินยอม แต่ภายหลังก็ได้คุมตัวออกมาและนำชาวบ้านไปส่งโรงพยาบาลในที่สุด (รายการจับจ้องมองสื่อ, 23 ก.ค. 2543)

ในคืนนั้น ชาวบ้านซึ่งเปียกปอนไปด้วยน้ำ และแก๊สน้ำตาที่เจ้าหน้าที่ตำรวจฉีดเข้าใส่ บวกกับฝนที่ตกลงมา ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจตีวงโอบล้อมไว้ด้วยสุนัขตำรวจและแผงเหล็กถึง 2 ชั้น โดยชาวบ้านได้นั่งสวดมนต์และชุมนุมกันอยู่ภายในทำเนียบรัฐบาลนั่นเอง

ท่ามกลางความตึงเครียดตลอดทั้งคืน ในเช้าวันที่ 17 กรกฎาคม 2543 ชาวบ้านที่ชุมนุมอยู่ภายนอกซึ่งยังคงปักหลักรอความเคลื่อนไหวของเจ้าหน้าที่ตำรวจอยู่ในเต็นท์ที่พักด้านข้างทำเนียบ จึงได้นำรถบรรทุก 6 ล้อ ติดตั้งเครื่องขยายเสียงมาใช้เป็นเวทีในการไฮปาร์คเพื่อตอบโต้รัฐบาล พร้อมทั้งจัดทำป้ายผ้าที่มีข้อความโจมตีรัฐบาลมาติดไว้รอบที่พัก

ส่วนการติดต่อสื่อสารกันระหว่างผู้ชุมนุมภายในและด้านนอกทำเนียบรัฐบาลมีทั้งวิธีการตะโกนบอกเล่าความเคลื่อนไหวและวิธีเขียนจดหมาย โดยชาวบ้านผู้ชุมนุมที่อยู่ภายในทำเนียบเล่าว่า ได้ใช้วิธีเขียนจดหมายออกมาหาชาวบ้านที่อยู่ด้านนอก เพื่อสื่อสารความต้องการของตน บ้างก็ขอหมากพลู บ้างก็ขอเสื้อและผ้าถุงเพื่อจะมาผัดเปลี่ยนแทนเสื้อผ้าที่เปียกชื้นไปด้วยแก๊สน้ำตาที่ใส่อยู่ตลอดทั้งคืน

แม่อุดม : "มีอันนั้นก็เขียนจดหมายออกมากับพ่อข้างนอก ขอผ้าขึ้นกับหมาก พลุ
หมากเปิดแล้วเด้อ"

แม่หนูบาง : "เขียนหาพวกที่อยู่ข้างนอก ไผ่ก็ข้าง"

อย่างไรก็ดี ชาวบ้านก็ได้เล่าให้ฟังว่า ตำรวจไม่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปส่งเสบียงอาหาร หรือสิ่งของให้แก่ผู้ชุมนุมภายใน เพราะเกรงว่าชาวบ้านจะซุกซ่อนอาวุธไว้ข้างใน ชาวบ้านจึงต้องใช้วิธีปีนบันไดขึ้นไปหย่อน หรือโยนอาหารและสิ่งของข้ามกำแพงทำเนียบเข้าไปให้ญาติพี่น้องที่อยู่ภายในแทน

แม่อุดม : "ตำรวจเห็นก็บ่ให้เอาเข้า ไผ่เอาเข้าไปก็กินน้ำกัน"

พ่อบุญ : "เขาโยนข้ามเข้ามาเลย เขาเอาเข้าไม่ได้ เขาบ่ให้เข้ามา ก็ต้องโยนเข้ามา
รับได้ ของไผ่ก็บ่ว่ากัน ตกมาก็รับไว้ เก็บไว้ กินน้ำกันนั่นล่ะ"

ในช่วงบ่ายของวันเดียวกัน ชาวบ้านระบุว่า ได้ประเมินจากสถานการณ์จากท่าทีของเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งนำกองกำลังมาเสริมแล้วเห็นว่า มีแนวโน้มว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจจะใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุมด้านนอกและจับกุมชาวบ้านที่อยู่ภายในทำเนียบ เพื่อเป็นการเก็บกวาดสถานที่บริเวณหน้าทำเนียบรัฐบาลซึ่งเต็มไปด้วยเต็นท์ที่พักของผู้ชุมนุมให้สวยงาม พร้อมต้อนรับประธานาธิบดีของประเทศจีนที่กำลังจะเดินทางมาถึงในอีกไม่กี่วันข้างหน้า ชาวบ้านจึงปรึกษารื้อกันเพื่อหาวิธีช่วยเหลือผู้ที่ยังข้างใน

"พวกเราสู้ชะตากรรม เพราะตำรวจมาเยอะ ถึงพันคนได้ และมีรถทรงมา
เยอะมาก มีตำรวจนายผู้ใหญ่คนนึงสั่งได้ยินแว่วๆ ว่า จะต้องจับแกนนำ
ก่อน"

(สมภาร คีนดี, รายการจับจ้องมองสื่อ, 23 ก.ค. 2543)

สมภาร คีนดี หนึ่งในผู้ชุมนุมที่อยู่ภายในทำเนียบกล่าว ในขณะที่ ยงยุทธ นวนิยม ซึ่งอยู่
ด้านนอกทำเนียบเล่าถึงการสื่อสารและวิธีการตอบโต้อย่างสันติที่เกิดขึ้นในขณะนั้นว่า

"คือมันมีเสียงตะโกนออกมาจากข้างใน พี่น้องนั่นแหละว่า ตำรวจเขามา
แล้วเด้อ เขาจะสลายการชุมนุมแล้วเด้อ พวกเราก็ตั้งสวดอธิษฐานกัน"

(ยงยุทธ นวนิยม, สนทนากลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

เมื่อเห็นว่าสถานการณ์กำลังจะเลวร้ายมากขึ้น ชาวบ้านที่ชุมนุมอยู่ด้านนอกจึงลุกฮือและพยายามผลักดันกับเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านที่อยู่ภายในทำเนียบ โดยพากันนำเอาบันไดไม้ไผ่มาพาดกับกำแพงทำเนียบเพื่อปีนเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านที่อยู่ด้านใน เหตุการณ์ไม่คาดฝันซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจใช้มาตรการรุนแรงเข้าสลายกลุ่มชาวบ้านผู้ชุมนุมจึงเริ่มขึ้นอีกครั้ง โดยตำรวจปราบจลาจลกว่า 100 นาย ซึ่งตั้งกำลังอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ได้ใช้โล่และกระบองเพื่อผลักดันไม่ให้ชาวบ้านปีนรั้วทำเนียบเข้าไป ชุลมุนอยู่ประมาณ 5 นาที เหตุการณ์จึงสงบ มีชาวบ้านปีนข้ามไปสมทบกับผู้ชุมนุมที่อยู่ด้านในได้อีกจำนวนหนึ่ง

รูปภาพที่ 7.2 เหตุการณ์กรณีปีนทำเนียบในปลายวันที่ 17 ก.ค.2543

ที่มา : หนังสือพิมพ์ข่าวสด

ยงยุทธ นวนิยม ซึ่งยังจำเหตุการณ์ความรุนแรงในวันนั้นได้ดี เล่าถึงการปีนทำเนียบรัฐบาลรอบ 2 ในช่วงระยะเวลาห่างกันเพียงข้ามคืนว่า ทั้งชาวบ้านและผู้สื่อข่าวที่จะเข้าไปภายในต่างถูกสกัดกั้นและทุบตีอย่างรุนแรงจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ

"ได้ยินเสียงชุลมุนก็วิ่งออกไป จะไปห้ามแต่ห้ามไม่อยู่ ตำรวจมามากก็ไม่พูดแล้ว นักข่าวนี้มันดีเลย มันผลึกๆ เลย ตำรวจก็ฉลาด เวลาตีสลายการชุมนุมก็เอาโล่บังกล้องไว้ ข้างล่างมันเตะนะ ผมโดนเข้าเต็มๆ ที่หน้าแข้ง ถูกจับโยนไถไปกับพื้นลาดยางอีก"

(ยงยุทธ นวนิยม, สนทนากลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

มีโยที่ชาวบ้านจะพนมมือสวดมนต์เพื่อขอร้องให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดใช้ความรุนแรง พร้อมทั้งจัดให้คนแก่และผู้หญิงมาอยู่ข้างหน้าเพื่อลดการปะทะ เจ้าหน้าที่ตำรวจยังตัดสินใจใช้วิธีรุนแรงเข้าสลายการชุมนุม โดยระดมกำลังตำรวจปราบจลาจลหลายร้อยนาย ซึ่งถือโล่และกระบองครบมือ โอบล้อมผลักดันและทุบตีกลุ่มชาวบ้านผู้ชุมนุม พร้อมทั้งเข้ารีดเต็นท์ และยึดรถ

บรรทุก 6 ล้อที่ถูกดัดแปลงเป็นเวทีติดเครื่องขยายเสียงของชาวบ้านไว้ ผู้ชุมนุมกว่า 100 คนจึงได้ถูกผลักดันออกจากบริเวณหน้าทำเนียบ ให้ถอยข้ามสะพานไปอยู่ตรงหัวมุมถนนพระราม 5 มีชาวบ้านได้รับบาดเจ็บจำนวนมาก

"พอเขามาตีไล่พวกข้างนอก ให้ย้ายออกไป ชาวบ้านก็นั่งกราบไหว้เขา เขาก็ไม่ยอม เขาก็ตี ขอเขา เขาก็ไม่ยอมเขาก็รื้อเต็นท์พังลงมาคลุมชาวบ้าน"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

พ่อใหญ่เงิน สิงห์ทอง อายุ 68 ปี เล่าถึงเหตุการณ์ที่ทำให้ตนถูกตีศีรษะได้รับบาดเจ็บและต้องเย็บถึง 6 เข็มว่า

"โดนตีข้างนอก นั่งสวดอธิษฐานอยู่ เขาตรงมาเขาก็ผลักๆ เข้ามา ผลักคนล้มทับกัน พอทับพ่อด้วย เขาก็ตีตามเข้ามา หัวแตก"

(พ่อใหญ่เงิน สิงห์ทอง, สทนทากลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

รูปภาพที่ 7.3 พ่อใหญ่เงิน สิงห์ทอง ชาวบ้านผู้ได้รับบาดเจ็บจากกรณีปิ่นทำเนียบ

ที่มา : หนังสือพิมพ์ข่าวสด

ในช่วงเวลาเดียวกัน เจ้าหน้าที่ตำรวจปราบจลาจลอีกชุดหนึ่ง จำนวนกว่า 100 นายก็ได้เข้าสลายการชุมนุมของชาวบ้านทั้ง 225 คนที่อยู่ภายในทำเนียบ

พ่อตาและแม่จันทร์ เล่าถึงการป้องกันตัวและการตอบโต้ของชาวบ้านภายในทำเนียบซึ่งปราศจากอาวุธ ขณะที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจะนำกำลังเข้าสลายการชุมนุมว่า

พ่อตา: "แนวป้องกันมีแต่มีมือแนบใส่กัน (พนมมือ) ครับ คือว่าเอาพุทธเป็นใหญ่
เอาบุญบาปเลยนะ เขาจะทำอะไรก็ทำ เฮาบมี (อาวูธ) อีหยัง"

แม่จันทร์: "นั่งนบ สวดอิติปิโสอยู่"

พ่อตา: "โดนอะไรก็สวด ธรรมะธรรมโม เฮานี้ เฮาบได้เตรียมของไปจะต่อผู้อะไรกับเขา"

แม่จันทร์: "บอกอย่าดีแม่เด้อลูกหลาน เกิดมาแม่บ่เคยถูกตีจักเทื่อ ทั้งเว้าทั้งให้ (พูดไปร้อง
ให้ไป)"

ส่วนแม่หนูบาง แม่จันทร์ แม่อุดม และพ่อบุญช่วยกันแล้วว่า ขณะที่ชาวบ้านนั่งคลั่งแชนกันไว้ เจ้าหน้าที่ตำรวจก็ได้ใช้ทุกวิถีทาง แม้กระทั่งใช้ทำถีบชาวบ้าน เพื่อแยกชาวบ้านออกจากกันและนำตัวไปขึ้นรถคุมขัง

แม่หนูบาง: "ตอนจะไปก็เกาะกันไว้ไม่ยอมไป เกาะแชนกันแล้วก็นบ (พนมมือ)"

แม่อุดม: "มันดิ่งเอา ถ้าไม่ออกมันก็เอาตีนทำออก"

แม่จันทร์: "เขาห้ามไปแล้วก็ลากขึ้นรถ"

แม่หนูบาง: "ผู้ชายผู้หญิงเกาะกันเบ็ด เกาะกันไปเป็นแถว มันดันขยับเข้ามาๆ พอ
ดิ่งเท่าไรไม่ออกมันก็ถีบเลย พวกผู้หญิงไม่ยอมไป มันก็เอาตำรวจผู้
หญิงมาเป็นแถว มาอุ้มเอา มากอดเอา กอดแม่ 3 คน กระเป๋าแม่อยู่อีก
ทาง"

พ่อบุญ : "มาห้ามพ่อ 4 คน 2 คนขา 2 คนเอาแขน ห้ามไปเหมือนห้ามหมู"

ในที่สุด เจ้าหน้าที่ตำรวจก็สลายการชุมนุมและเข้าจับกุมชาวบ้านได้สำเร็จ ควบคุมตัวชาวบ้านขึ้นรถตำรวจกว่า 10 คัน เพื่อนำตัวผู้ถูกจับกุมหญิงไปฝากขังไว้ที่โรงเรียนพลตำรวจนครบาล ต. ศาลายา อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม และผู้ถูกจับกุมชายแยกไปฝากขังไว้ที่ กองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 1 คลองหลวง จ.ปทุมธานี ส่วนแกนนำ 4-5 ถูกนำไปแยกขังเดี่ยวต่างหาก

ความตั้งใจ ข้อเรียกร้อง และการเตรียมความพร้อม

เมื่อถามชาวบ้านว่า ทำไมชาวบ้านจึงต้องป็นเข้าทำเนียบ คำตอบที่ได้มีอยู่สั้นๆ ง่ายๆ ก็คือ อยากเข้าไปพบนายกฯ เพื่อขอความช่วยเหลือให้นายกฯ ช่วยแก้ปัญหาความเดือดร้อนให้ และเมื่อเดินเข้าเฉยๆ ไม่ได้ ชาวบ้านจึงต้องใช้วิธีป็นเข้า

แม่หนูบาง ทองเรือง เล่าถึงสาเหตุที่ชาวบ้านปากมูลและชาวบ้านกลุ่มปัญหาอื่นๆ ปฏิบัติการบุกเข้าไปในทำเนียบว่า

"ที่แรกก่อนจะพากันเข้า อยากไปคุยกับเพื่อน ให้เพื่อนช่วยเหลือ ตอนแรกว่า เพื่อนลือกมามาหา ก็พากันนอนเกลือกอยู่นั่น (หน้าทำเนียบ) เพื่อนบ่ออกมา หาจักเพื่อ ก็เลยพากันขึ้น ออกหัวคิดกัน เอามื้อนี้แหละ"

(แม่หนูบาง ทองเรือง, สนทนากลุ่ม 5 ต.ค. 44)

ชาวบ้านหลายคนบอกว่า เรื่องปิ่นทำเนียบเป็นวิธีการเรียกร้องที่พวกเขาคิดกันมานานแล้ว แต่ที่ผ่านมาชาวบ้านพยายามหลีกเลี่ยงไม่ใช่วิธีนี้ เนื่องจากประเมินแล้วว่า มีแนวโน้มความเสี่ยงสูงที่จะถูกมองภาพการชุมนุมเป็นลบ และถูกปราบปรามอย่างรุนแรง จึงพยายามให้โอกาสรัฐบาลเรื่องมา โดยยอมรับคำมั่นสัญญาของรัฐบาลครั้งแล้วครั้งเล่า แต่เมื่อการเจรจาต่อรองกับรัฐบาลเรื่องให้ปฏิบัติตามมติของคณะกรรมการกลางไม่มีความคืบหน้า วิธีนี้จึงถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นทางเลือกสุดท้าย เพื่อกดดันให้รัฐบาลยอมรับความจริงที่ว่า เชื้อนปากมูลทำลายวิถีชีวิตของชุมชนและรับผิดชอบต่อความเดือดร้อนของชาวบ้านอันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาของรัฐ

แม้การกระทำของชาวบ้านจะดูก้าวกึ่งกับการรุกร้าและเสี่ยงต่อการผิดกฎหมาย รวมทั้งทำให้หลายฝ่ายตั้งคำถามว่าวิธีการดังกล่าวเป็นวิธีการที่รุนแรงหรือไม่ แต่ชาวบ้านก็ยืนยันว่าพวกเขาเข้าไปมือเปล่า ปราศจากอาวุธ เพราะต้องการต่อสู้แบบสันติ

"เราปิ่นเราไม่ได้ตั้งใจว่าจะไปทำอะไร เราคิดว่าถ้าไม่เข้าไปนายกชวรงค์ ไม่พูดกับเรา ไปอยู่หน้าทำเนียบ พยายามไปยื่นหนังสือ ไปให้นักพิราบ ทำเป็นกระดาก เป็นนักพิราบ ไปยื่นหนังสือ ไปส่งข้อมูล ไปส่งเอกสาร เขาก็ให้ตำรวจมารับ แล้วก็ให้คุณอำนวยออกมาพูดกับพวกเรา แต่ไม่เห็นนายกสักที...เราก็เลยตัดสินใจว่าถ้าเราไม่เข้าไปอยู่รอนหน้าทำเนียบข้างใน ตึกสันติไมตรีคงจะไม่เจอ ก็ตัดสินใจอย่างนั้น ไม่ได้ตัดสินใจว่าจะเข้าไป ทูบมันไปทำลายมัน ไม่ได้คิด เราก็คิดกัน อยากเห็นนายก อยากฟังนายก พูดสักคำ ทำไม่ไม่มาหาพวกเรา"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

แม้จะมีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยกับวิธีการนี้ เพราะเห็นว่าเป็นวิธีการที่เสี่ยงเกินไปและไม่แน่ใจว่าจะได้รับผลตอบรับจากรัฐบาลและสังคมมากนักน้อยเพียงใด แต่ในกระบวนการ

ตัดสินใจ ทั้งชาวบ้านและที่ปรึกษาก็ต้องร่วมกันอภิปรายเพื่อพิจารณาถึงข้อดีข้อเสียเช่นเดียวกัน การเคลื่อนไหวในทุกครั้ง

"เวลาจะทำอะไรสักอย่างมันก็ต้องวิเคราะห์ร่วมกัน ให้ชาวบ้านวิเคราะห์ เราก็ดูว่ามันเป็นแนวทางที่มันน่าจะเป็นไปได้ ไม่มีใครตัดสินใจว่าถูกไม่ถูก มันก็เหมือนกับการประชุมการสัมมนา ก็นั่งล้อมวงแล้วบอกว่าพรุ่งนี้จะป็นทำเนียบ ใครเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย บางคนก็บอกว่าไม่เห็นด้วย เพราะกลัวถูกจับ ไม่เห็นด้วยเพราะว่าเราต้องสู้ต่อ ไม่เห็นด้วยเพราะกลัวสื่อค่า บางคนก็เห็นด้วยเพราะว่ารัฐบาลไม่สนใจก็ต้องป็น มันก็มีคำถามออกมา แล้วก็ต้องอภิปรายกันเป็นชั่วโมง"

(หาญณรงค์ เยาวเลิศ, สัมภาษณ์ 21 มิ.ย. 2544)

แม่สัมฤทธิ์ เวียงจันทร์ ซึ่งเข้าร่วมกิจกรรมป็นทำเนียบด้วย แต่ไม่สามารถผ่านเข้าไปภายในได้ เล่าว่า ในวงประชุม ชาวบ้านได้ช่วยกันเสนอวิธีการ แล้วขอคำแนะนำจากที่ปรึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของข้อกฎหมาย ซึ่งชาวบ้านไม่ค่อยมีความรู้ เนื่องจากชาวบ้านตกลงร่วมกันไว้ก่อนหน้าแล้วว่าจะยึดแนวการต่อสู้แบบสันติวิธีเป็นหลัก

"เวลาประชุมมีที่ปรึกษาอยู่หน้า เหาสิถามเพื่อนว่าเฮสิเฮ็ดแนวใดๆ มันผิตบ ก็ถามเพื่อน เพื่อนก็ว่าเฮบได้ไปเฮ็ดอียังผิต เฮาก็เว่กกันก่อนสิเข้าทำเนียบ ปรึกษาเพื่อนเสียก่อนว่าผิตบ มันมีโทษอียังบ้างก็เว่กกัน หมูเฮาเสนอนี้ละ เพื่อนก็เลยว่า สมมติเฮาสิจับให้มันจับหลายๆ สิได้บมีความผิต ถ้าคนสอง คนนี้มันเป็นคนดี...เฮาก็เห็นนำกับเขา..."

(แม่สัมฤทธิ์ เวียงจันทร์, สัมภาษณ์ 10 มิ.ย. 2544)

พ่อทองเจริญ สีหาธรรม แกนนำอาวุโสกรณีเขื่อนปากมูล ซึ่งขณะนั้นชุมนุมอยู่ที่หมู่บ้านแม่ฆูนมันยืน 1 ริมสันเขื่อนปากมูล ไม่ได้ร่วมเดินทางมากรุงเทพฯ และไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์ กล่าวได้ว่า แม้จะไม่ได้ไปเข้าร่วมกิจกรรมนี้ แต่ก็ไม่ได้รู้สึกคัดค้าน เพราะเห็นว่าหากชาวบ้านมีวิธีการอื่นที่ทำให้รัฐยอมลงมาพูดคุยด้วยได้ ชาวบ้านก็คงไม่เลือกที่จะใช้วิธีการเช่นนี้

"รัฐมันก็อยู่ในทำเนียบเอง ก็ว่าจะเข้าไปหารัฐบาลหานายก ไม่คิดว่าจะไปทำลายอะไรหรอก ขอเข้าโดยดีก็ไม่ให้เข้า เมื่อไม่ให้เข้ามันก็อยากเข้าใจ

นะชาวบ้าน มันเป็นอย่างงี้อยากเข้าใจ ก็อยากเข้าไป ก็เลยปิ่นทำเนียบ...
ความจริงไม่ปิ่นเข้าจะเข้าได้อย่างไร เข้าประตูเขาก็ไม่ให้เข้า มันก็จำเป็น คน
อยากเข้าอยากไปหาไปถามดู มันไม่ให้ก็มีทางเลือกทางเดียว ก็จำเป็น
ต้องเข้าทางนั้นแหละ ก็เห็นด้วย"

(พ่อทองเจริญ สีหาธรรม, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

เมื่อชาวบ้านประเมินสถานการณ์อย่างรอบคอบแล้ว ขั้นตอนถัดมาจึงเป็นการวางแผนใน
ส่วนของรายละเอียด ตั้งแต่การกำหนดวัน กำหนดทีม รวมทั้งเริ่มเตรียมคนและเตรียมความพร้อม
โดยกระจายการทำงานออกเป็นส่วนๆ

"ฝ่ายเตรียมบันไดก็เตรียมบันไดไป...ฝ่ายเตรียมกองหน้าที่จะปิ่น ก็
ประชุมปรึกษารื้อกัน ฝ่ายเตรียมแล้วว่าจะต้องทำอะไรบ้างก็ต้อง
ชี้แจง ฝ่ายเสบียง เมื่อเข้าไปแล้วจะส่งเสบียงกันยังไง ฝ่ายข่าวที่จะต้องชี้
แจงทำความเข้าใจ คือทุกฝ่ายก็จะมีการเตรียมในสถานการณ์หนึ่งๆ"

(ประสิทธิ์พร กาพ่อนศรี, สัมภาษณ์ 29 พ.ค. 2544)

นอกจากนี้ ประสิทธิ์พร กาพ่อนศรี ที่ปรึกษาสัมชชาคนจนยังได้เล่าว่า ในขั้นตอนหนึ่ง
ของการเตรียมการ ชาวบ้านมีการถามทุกข์ยามจากหมอดูด้วย นัยหนึ่งเพื่อเป็นการเสริมสร้าง
ความมั่นใจและกำลังใจให้กับชาวบ้าน ในการปฏิบัติการที่มีความเสี่ยงสูงเช่นนี้

"พอคิดมาตรการนี้ก็เริ่มรื้อหรือเริ่มปรึกษากันแล้วก็วางจิ้งหะหาฤกษ์หา
ยาม ถ้ามหมอดู ก็มีผู้เฒ่าผู้แก่เขา หมอดูก็จะให้กำลังใจว่าวันไหนพร้อม
วันไหนไม่พร้อม กำลังคนเราเป็นยังไง ประเมินแล้วจิตใจเข้มแข็งมั๊ย เวที
ปราศรัยก็จะทำความเข้าใจกับเรื่องนี้ทุกวัน"

(ประสิทธิ์พร กาพ่อนศรี, สัมภาษณ์ 29 พ.ค. 2544)

วิธีการนี้ทำให้คนเฒ่าคนแก่ที่เป็นกำลังสำคัญในการชุมนุมเคลื่อนไหวกู้สิทธิมีกำลังใจและ
ฮึกเหิมขึ้น โดยพ่อตา พบสุข กล่าวตามความเชื่อของชาวบ้านว่า การเลือกเอาวันสำคัญทางพุทธ
ศาสนามาเป็นวันปฏิบัติการน่าจะมีส่วนในการสร้างความเห็นอกเห็นใจและลดความรุนแรงที่อาจ
จะเกิดขึ้นได้บ้าง

"ภาคอีสานนี้บ้านเมืองพุทธรณะ เขาก็ถือศาสนาว่าวันบุญ ถ้าตำรวจเขายอมหน่อย เขาพอเข้าได้ก็เข้า ถือเอาโอกาสตรงนั้น วันพระเขาคงไม่ทำรุนแรง ส่าเขาคงไม่ส่า ความหมาย"

(พ่อถา พบสุข, สนทนากลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

เนื่องจากมีการเตรียมการกันว่ากิจกรรมนี้จะไม่เป็นที่เปิดเผย กระบวนการภายในและการเปิดรับอาสาสมัครที่พร้อมปฏิบัติการจึงเกิดขึ้นอย่างลับๆ และรวดเร็ว โดยไม่ได้กำหนดจำนวนผู้เข้าร่วมที่ชัดเจน แต่มีการจำกัดให้ชาวบ้านรู้เฉพาะบางส่วนเท่านั้น เพราะกลัวแผนการจะรั่วไหล เนื่องจากมีตำรวจนอกเครื่องแบบแอบแฝงตัวเข้ามาหาข่าวจากชาวบ้านในที่ชุมนุมด้วย

การกระจายข่าวเป็นไปในกลุ่มแคบๆ ต่างการเมื่อครั้งยึดสันเขื่อน ซึ่งมีการเตรียมการให้ชาวบ้านรู้ทั่วไปในวงกว้าง โดยชาวบ้านที่เป็นแกนนำเล่าให้ฟังว่า พวกเขาคุยกันกับลูกบ้านแต่เพียงว่า หลังจากเวียนเทียน 3 รอบเสร็จจากวัดเบญจมบพิตรออกมาก็ให้เข้าทำเนียบได้เลย ในขณะที่ประสิทธิ์พร กาฟ่อนศรี ได้เล่าถึงการจัดการภายในและการจัดรูปขบวนเพื่อไปเวียนเทียนของชาวบ้าน ก่อนที่จะเข้าทำเนียบว่า ผู้ที่เป็นอาสาสมัครและมีความพร้อมจะถูกจัดให้อยู่หน้าขบวน ส่วนกลุ่มที่ไม่พร้อมก็จะคอยเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ด้านหลัง

"ป็นทำเนียบหรือบุกนี้มันจะไม่ได้เป็นกระบวนการเปิดเผย แต่จะเป็นกระบวนการภายในที่คนนี้ไปคุยกับ 10 คนนี้แล้วก็พอนะ ชาวบ้านก็จะรู้เป็นเลาๆ เช่นรู้ว่าเข้าทำเนียบแต่ไม่รู้ว่าจะวันไหนเวลาไหน รู้ว่าจะต้องถูกจับก็จะมีใครบ้างที่มีความพร้อมที่จะถูกจับ เวลาเข้าแถวไปเวียนเทียนก็จะจัดแถวไว้ กลุ่มหลัก กลุ่มที่รับรู้แล้วก็รู้สภาพตัวเองเป็นหลักก็จะอยู่ข้างหน้า...กลุ่มที่ไม่พร้อมที่จะถูกจับขอเป็นกำลังหลักที่จะช่วยอยู่ข้างนอก"

(ประสิทธิ์พร กาฟ่อนศรี, สัมภาษณ์ 29 พ.ค. 2544)

อย่างไรก็ดี ในเรื่องการเตรียมความพร้อมที่ดูเหมือนจะดูละเอียดทุกนี้ แม่ปราณี โนนจันทร์ แกนนำอีกคนได้ให้ความเห็นว่า ในความคิดของเธอ ชาวบ้านมีการเตรียมความพร้อมและเตรียมจิตใจอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว นับตั้งแต่เห็นวารัฐบาลชวนเพิกเฉยไม่ใส่ใจ จนชาวบ้านจำเป็นต้องใช้มาตรการที่เข้มข้นขึ้นเข้ากดดันโดยการยึดสันเขื่อนเมื่อเดือนพฤษภาคม 2543 หลังจากชุมนุมอย่างยืดเยื้อที่ริมสันเขื่อนมานานนับปี

"การฝึกนี้ก็ใช้เวลา ก่อนที่จะทำกิจกรรม สมมติว่ากิจกรรมปั่นทำเนียบ ใช้เวลาเกือบ 2 เดือนที่เตรียมทุกอย่าง จนกระทั่งพี่น้องฝึกจนชินชาถึงได้ลงมือทำ แต่ในการฝึกในการเตรียมความพร้อมพี่น้องจะไม่รู้ตัว จะรู้เฉพาะทีมประสานงานหรือคณะกรรมการที่วางแผน ทีมวางแผนเท่านั้น แต่พยายามที่จะมาพูดให้กับพี่น้องไม่ให้เกิดความกลัว ให้มีความพร้อม แล้วก็เต็มใจที่จะออกไปทำกิจกรรม"

(แม่ปราณี โนนจันทร์, สัมภาษณ์ 9 มี.ค. 2544)

ส่วนการฝึกสลายการชุมนุมและป้องกันตัวด้วยวิธีการต่างๆ นั้น ยงยุทธ นวนิยมกล่าวว่า ชาวบ้านได้มีการฝึกกันไว้ตั้งแต่ช่วงที่เข้ายึดสันเขื่อนแล้ว และส่วนหนึ่งก็มีประสบการณ์มาจากการต่อสู้อันยาวนาน เมื่อลงมือปฏิบัติการจริง ชาวบ้านจึงไม่ต้องชักซ้อมอะไรเพิ่มเติมมาก นอกจากอาศัยความพร้อมทางด้านจิตใจเป็นหลัก

"ฝึกไว้ตั้งแต่ช่วงที่เข้าไปเขื่อนแล้ว เรามีการฝึกไว้เหมือนกันว่าเราจะป้องกันสลายการชุมนุมกันยังไง ทำนองนี้ เราก็มีตัวอย่างออกไปนั่งเป็นแถว แล้วก็ตัวอย่างมาดึง พวกเราฝึกกันเอง โดยเฉพาะพี่น้องที่ปากมูลนี่ เขามีความชำนาญในเรื่องนี้อยู่แล้ว เพราะว่ามันมีการต่อสู้กันมาแบบยาวนานที่สุด แล้วก็ประสบการณ์มากที่สุด"

(ยงยุทธ นวนิยม, สทนทากลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

ส่วนในเรื่องบันไดไม้ไผ่ที่ชาวบ้านใช้ปั่นเข้าไปในทำเนียบ และมีผู้สงสัยว่าชาวบ้านไปนำบันไดมาจากที่ไหนเป็นจำนวนมากมาย จนนำไปสู่ข้อสันนิษฐานว่า อาจมีมือที่สามเตรียมการไว้เพื่อคอยอำนวยความสะดวกให้ ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า บันไดที่ชาวบ้านวิ่งนำมาพาดกำแพง ทำเนียบอย่างรวดเร็วในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ มีทั้งบันไดที่ทำเพิ่มขึ้นใหม่จากไม้ไผ่ที่มีผู้บริจาคให้ และเหลือจากการสร้างเพิงพัก และมีทั้งบันไดของเดิมที่มีอยู่แล้ว เมื่อครั้งที่ชาวบ้านสมัครพรรคคนจนส่วนหนึ่งมาปั่นทำเนียบในวันที่ 28 พฤษภาคม 2543 เพื่อยื่นหนังสือต่อรัฐบาล ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจยึดไปเก็บไว้ข้างเรือนรับรองประชาชน ข้างทำเนียบรัฐบาล ซึ่งอยู่ใกล้ๆ กันกับที่ชุมนุมนั่นเอง

นอกจากนี้ ในส่วนของกระบวนการเตรียมความพร้อมทั้งหมด ชาวบ้านยังมีวิธีการเตรียมการที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ การเตรียม "มดแดง" ไว้เพื่อรับมือกับ "สุนัขตำรวจ" เนื่องจากชาวบ้านเรียนรู้ประสบการณ์จากเหตุการณ์ "หมากัดมือบ" ซึ่งรัฐเคยปล่อยสุนัขตำรวจให้

ออกมาไล่กัดชาวบ้านผู้ชุมนุม แม่หนูบาง ทองเรือง เล่าถึงวิธีคิดที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาชาวบ้านแบบง่าย ๆ พร้อมเสียงหัวเราะว่า

"มดแดง ลำคันดูเป็นผู้เอามากระสอบหนึ่ง เตรียมไว้เอามาใส่หมาโดย เฉพาะ...หมามันก็ย่านเจ็บคือกัน...ย่านเจ็บคือคนนี่ละ (หัวเราะ)"

(แม่หนูบาง ทองเรือง, สนทนากลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

เป้าหมายสูงสุดของกิจกรรม: ยังไม่ได้ตามที่หวัง

สำหรับในส่วนของกิจกรรมครั้งนี้ ชาวบ้านประเมินกันว่า ยังไม่ได้ผลตามเป้าหมายสูงสุดที่คาดหวังไว้ เนื่องจากนายกฯ ชวนยังไม่ยอมลงมาพูดคุยเจรจากับชาวบ้าน ในขณะที่ชาวบ้านถูกทุบตีได้รับบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก บางคนถูกตำรวจตีจนกระบอกหักคาหัวไหล่ และบางคนถึงกับศีรษะแตกก็มี

แม้จะมีการประเมินล่วงหน้าไว้แล้วว่า กิจกรรมนี้มีความเสี่ยงสูง และชาวบ้านอาจถูกทำร้ายร่างกายได้รับบาดเจ็บ ไปจนถึงถูกตำรวจจับกุมได้ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ปะทะขึ้นจริง สถานการณ์และอารมณ์ความรู้สึกก็รุนแรงเกินกว่าที่ชาวบ้านได้คาดการณ์ไว้มาก ชาวบ้านหลายคนที่อยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้นพูดถึงความรู้สึกที่มีไม่ต่างกันว่า เสียขวัญและเสียใจเป็นที่สุด ที่รัฐบาลสั่งการให้เจ้าหน้าที่ตำรวจทุบตีประชาชน

ชาวบ้านช่วยกันเล่าให้ฟังว่า แม้จะมีการฝึกและเตรียมตัวป้องกันแก๊สน้ำตาอย่างดี โดยเตรียมผ้าสำหรับชุบน้ำไว้คนละผืน แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์จริง เจ้าหน้าที่ตำรวจก็จู่โจมรวดเร็วจนชาวบ้านป้องกันตัวไม่ทัน

แม่จันทร์ : "ฝึกป้องกันแก๊สน้ำตา เอาผ้าแพรวโปะ ก้มหน้า ชุบน้ำก่อน แล้วก็โปะ"

แม่อุดม : "ยังบ่ทันเฮ็ดอื๋ยยัง ทางนั้นก็สาด (แก๊สน้ำตา) เข้ามาเลย ป้องกันบ่ทัน"

แม่หนูบาง : "ผ้าก็เตรียมไปพร้อม แต่ไผ่ชุบทัน เขาก็ฉีดใส่ แม่นี้เป๊ยกเบ็ด เอาไปผู้ละผืนนี่ละ ผ้า...แม่เอาผ้าขนหนูเข้าไป"

ในขณะที่ แม่สุดใจ มหาชัย แกนนำซึ่งไฮปาร์คอยู่บนเวทีรถบรรทุก 6 ล้อ ด้านหน้าทำเนียบรัฐบาล เล่าให้ฟังถึงเหตุการณ์ที่ชาวบ้านถูกทุบตีและทำร้ายร่างกาย ด้วยอารมณ์ความรู้สึกเหมือนเหตุการณ์เพิ่งผ่านไปสดๆ ร้อนๆ ว่า

"พอเข้าไปแล้ว ตายก็ให้มันตายเถอะวะ มันตีก็ให้มันตี ตัดสินใจเลย มันตีก็ให้มันตีให้เป็นข่าวเลย เอามันเป็นข่าวใหญ่เลย พอเข้าไปแล้วเขากล้าตีเรา เราก็เป็นคนของประเทศไทย เป็นประชาชนคนหนึ่ง ทำไมเขาต้องตีเรา ถ้ามันอยากตีนัก มันอยากสร้างสถานการณ์นักก็ให้มันเป็นข่าวเสียเลย แม่เป็นคนพูดเองบนเวที ถ้ารัฐบาลต้องการให้มันเป็นแบบนี้ก็ให้มันเป็นไปเลย ให้เขาฆ่าให้มันตายกันทั้งหมดเลย...จะตายก็ให้มันตายไปเลย กลับไปบ้านก็เหมือนกับคนตายเขาก็ว่าอย่างนี้ ถ้าคิดว่าเราไม่มีประโยชน์ คนกลุ่มน้อยไม่มีสิทธิอะไรก็ให้ฆ่าเลย ฆ่าให้มันตายไปเลย ให้มันเป็นข่าวเลย...ชาวบ้านข้างนอกก็ร้องห่มร้องไห้อยากเข้าไปตามกัน"

(แม่สุดใจ มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 ก.ค. 2544)

นอกเหนือจากอาการบาดเจ็บทางร่างกายที่รุนแรงกว่าความคาดหมาย ความเสียหายที่เกิดขึ้นยังมากเกินกว่าที่ชาวบ้านได้ประเมินไว้ เติมน้ำที่พักของชาวบ้านถูกรื้อทำลายในขณะที่ทรัพย์สินหลายอย่างได้รับความเสียหาย

พ่อตา: "ของตอนนั้นก็เสียหลายอย่าง เขาว่าจะเก็บให้ แต่จะไปถามไฉล่ะ ตำรวจก็จำกันไม่ได้ ของหายไปหลาย เขาเอากล่องบักเปาโล ไทโรซิงอะไรไปเบียดเลย"

แม่สุดใจ: "ผ้าถุงก็เสีย เก็บก็เสีย"

พ่อตา พบสุข เล่าไปวิเคราะห์ไปถึงการที่เจ้าหน้าที่รับทรัพย์สินของชาวบ้าน ได้แก่ ไทโรซิง ไทโรศัพท์ และกล้องถ่ายรูป ที่ชาวบ้านพกพาเข้าไปในทำเนียบ เพื่อติดต่อสื่อสารและบอกเล่าความคืบหน้ากับกลุ่มที่อยู่ด้านนอกว่า

"พอเราเข้าไปเสร็จเราก็เอาตัวนี้ (ไทโรซิง) เป็นสื่อที่พูดกับเขา พูดปากเปล่าๆ มันไม่ดัง ตอนปิ่นเอาเข้าไปด้วย 2 อัน เขายึดไปเบียด ที่เป็นกล้อง เป็นเสื้อผ้าเขาก็บอกว่าจะเก็บไว้ให้ เขาก็ไม่เก็บ ความเป็นเจ้าหน้าที่มีอะไรก็ว่าเพื่อความปลอดภัย เราก็เลยเสียเปรียบไปเรื่อยๆ จนไปเรื่อยๆ ตอนเอาไปขังเขาก็ปิด (ข่าว) นักข่าวก็ตามข่าวไม่ทัน"

(พ่อตา พบสุข, สทนนา กลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

ในขณะที่ พ่อใหญ่เงิน สิงห์ทอง พุดถึงความรู้สึกหลังจากได้เห็นภาพข่าวของตนเองบนหน้าหนังสือพิมพ์ ด้วยน้ำเสียงสะเทือนใจว่า

"ดูรูปตนเองในหนังสือพิมพ์ (หลังถูกปล่อยตัว) ออกมาอยู่ข้างนอก
องค์กรประชาธิปไตยเอามาให้ดู รู้สึกหดหู่ใจ น้อยใจเหมือนกัน ถูกเขาตี
ได้ยังไง มาตีๆ ก็ถูกเขาตี เรานั่งอยู่เฉยๆ ถูกเขามาตี...มันน้อยใจ"

(พ่อใหญ่เงิน สิงห์ทอง, สนทนากลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

ส่วนในแง่ผลของการสื่อสารกับสังคมและด้านการข่าวซึ่งเป็นเป้าหมายรองในการเคลื่อนไหว แม้กิจกรรมนี้จะดึงความสนใจจากสื่อมวลชนและทำให้ชาวบ้านได้พื้นที่ข่าว รวมทั้งมีโอกาสได้เป็นแหล่งข่าวมากขึ้น แต่ในความรู้สึกของชาวบ้านทั่วไปที่ร่วมการชุมนุม ชาวบ้านก็ยังรู้สึกว่า สื่อมวลชนยังเสนอข่าวของพวกเขาไม่มากนัก และยังขาดการรายงานถึงที่มาที่ไปว่าทำไมพวกเขาจึงต้องเดินทางเข้ามาเรียกร้องสิทธิถึงในกรุงเทพฯ จนกระทั่งปีนเข้าไปเพื่อพบนายกฯ ภายในทำเนียบ

พ่อถา พบสุข ตัวแทนชาวบ้านซึ่งในขณะนั้นถูกคุมขังข้อหาบุกรุก ทำให้ไม่มีโอกาสได้ดูรายงานข่าวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง แต่ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารจากกลุ่มผู้ชุมนุมด้วยกัน กล่าวว่

"การสื่อสารโดยมากเขาจะปิดข่าวตลอด ทุกข่าว พ่อรู้จักที่ห้องรอบด้าน
เฮา อำเภเฮา เขาว่าข่าวออกนิดเดียว บ่จักความหมายอียัง มีแต่แจ้ง
ข่าวว่าถูกจับกุมแค่นั้น พอเว็บไปก็เอากี่ฟามาเตะกัน...เขาออกแค่นั้น
เฮาสมัชชาคนจนไปจ้างเขาก็บ่ออก เราบ่มีเงิน...หนังสือพิมพ์ก็ออกน้อย
เดียว ถ้าจะพุดเปรียบเทียบก็คือน่าเกิน 2 นิ้ว ให้ความรู้ว่าเป็นอย่างนั้น
อย่างนี้นิดหน่อย แต่เบื้องหน้าเบื้องหลัง ความเป็นธรรมความเป็นอยู่บ่ได้
พุดถึง ชาวปลายทางเขาพุดแคว่สมัชชาคนจนปีนทำเนียบ ถูกจับเท่านั้น
เท่านี้ เขาไม่ได้พุดว่าใครผิดใครถูก ไม่ได้บอกถึงขนาดนั้น"

(พ่อถา พบสุข, สนทนากลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

ในขณะที่ ที่ปรึกษาและแกนนำประเมินว่า แม้ปัญหาจะยังไม่ได้รับการแก้ไข แต่ก็ถือว่าการเคลื่อนไหวครั้งนี้ประสบความสำเร็จอย่างสูง เนื่องจากทำให้ชาวบ้านเป็นข่าวและได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนและสังคมมากเกินความคาดหมาย

"พอเราทำกิจกรรมนี้ปรากฏว่ามันได้เยอะกว่าที่เราคาดเอาไว้ เราก็ถือว่า เราได้ แทนที่ว่าเขาจะออกมาคุยกับเรา เราพบเขาแล้วก็คุย แล้วก็พบว่า มันกลายเป็นว่าสังคมประนามเขาว่าเป็นทรราช อะไรทำนองนี้ คือมันได้ เยอะกว่าที่เราคาด"

(แม่ปราณี โนนจันทร์, สัมภาษณ์ 9 มี.ค. 2544)

ทั้งนี้ ที่ปรึกษาและแกนนำ รวมไปถึงชาวบ้านบางส่วนเห็นว่า แม้พวกเขาจะยังไม่ได้รับการ ตอบรับที่น่าพึงพอใจจากรัฐบาล แต่อย่างน้อยการที่สังคมและสื่อมวลชนออกมาแสดงความ เห็นอกเห็นใจกับชาวบ้าน ก็ทำให้มีการเผยแพร่ข้อมูลการชุมนุมของชาวบ้านในเชิงรายละเอียด ออกไปสู่สังคมมากขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการทำความเข้าใจการเคลื่อนไหวของชาวบ้านต่อไปใน อนาคต

"เมื่อคนเข้าใจมากขึ้นมันก็เป็นผลดีกับเราในระยะยาวในการเรียกร้อง ตัวนี้สำคัญ เพราะว่าทำยังไงจะให้คนส่วนใหญ่เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นใน เชิงรายละเอียด ซึ่งส่วนใหญ่คนจะไม่ค่อยรู้ รู้แต่ว่าประท้วงอีกแล้ว รัฐบาลแก้แล้วนี่ ซึ่งรัฐบาลก็จะง่าย ๆ ออกไปแถลงข่าวสื่อมวลชนว่าได้ แก่แล้ว พวกนี้เป็นพวกไม่เดี๋ยร้อน หรือพวกนี้เป็นพวกได้ไม่รู้จักพอ พอไม่รู้รายละเอียดคนก็จะเชื่อ อ้าว เขาแก้ให้แล้วมาอีกทำไม ทั้งที่ไม่ใช่ เขาไม่ได้แก้ หรืออาจจะแก้ก็แก้ไปคนละเรื่อง ไม่ได้ทำสิ่งที่ได้ตกลงกัน"

(วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์, สัมภาษณ์ 9 ก.ค. 2544)

อย่างไรก็ดี กระแสการตอบรับที่ดีดังกล่าว ส่วนหนึ่งก็เป็นผลเนื่องมาจากบริบททางสังคม และสถานการณ์ทางการเมืองของรัฐบาลประชาธิปไตยในขณะนั้น ซึ่งได้รับกระแสการโจมตีจาก สื่อมวลชนและสังคมอย่างมาก เนื่องจากบริหารประเทศมาจนใกล้ครบวาระแล้ว แต่ยังไม่สามารถ แก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศให้ดีขึ้นได้ เมื่อประกอบเข้ากับเหตุการณ์ที่รัฐบาลสั่งการให้ เจ้าหน้าที่ตำรวจทำร้ายร่างกายและจับกุมชาวบ้านจำนวนมากที่ไม่น่ากลัวและไร้ทางสู้ จนเกิด เป็นภาพสะเทือนใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมไทยยังไม่อาจจะยอมรับได้ กระแสการวิพากษ์วิจารณ์อย่าง กว้างขวางจึงได้ปะทุขึ้น

"ชาวบ้านบาดเจ็บก็เป็นชาวดังขึ้นมา บาดเจ็บไม่พอ ถูกจับอีก 200 กว่าคน จับอยู่ในท่าเนียบ ก็ยังเป็นชาวยุใหญ่ ช่วงนั้นรัฐบาลนี้ประชาชนก็ไม่ค่อยชอบอยู่แล้ว นักข่าวก็ไม่ค่อยชอบ ก็ยิงตีข่าวให้"

(วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์, สัมภาษณ์ 9 ก.ค. 2544)

ในขณะเดียวกัน ท่ามกลางกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ที่เกิดขึ้นตามมาเป็นระลอกว่า การกระทำของชาวบ้านถือเป็นการใช้ความรุนแรงและละเมิดกฎหมายหรือไม่ นักวิชาการหลายท่านก็ได้ออกมาให้ความเห็นว่า การกระทำของชาวบ้านควรถือเป็นการละเมิดกฎหมายด้วยสันติวิธี เนื่องจากไม่ได้รับความเป็นธรรมจากรัฐบาลมาเป็นเวลานาน ซึ่งโดยกฎหมายแล้วชาวบ้านสามารถใช้สิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐได้ เมื่อเห็นว่ากฎหมายนั้นไม่เป็นธรรม เพราะถือเป็นการใช้สิทธิในการตีอั้งอย่างหนึ่งของพลเมือง ไม่ใช่อาชญากรรมหรือกบฏแผ่นดิน รัฐจึงไม่สมควรที่จะใช้กำลังในการปราบปราม แต่ควรใช้ดุลยพินิจในการจัดการอย่างนุ่มนวล ผ่อนปรน และมีมนุษยธรรมมากกว่านี้

ทั้งนี้ ดร.อภิญา เฟื่องฟูสกุล อาจารย์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ให้ความเห็นต่อการกระทำดังกล่าวของรัฐบาลว่า

"การที่รัฐบาลชิงพูดก่อนว่ากลุ่มผู้ชุมนุมละเมิดกฎหมาย เป็นการทวงถามถึงหน้าที่พลเมืองดีที่ต้องเคารพกฎหมาย เราต้องตั้งคำถามว่ารัฐได้ทำหน้าที่ของตนแล้วหรือยัง...หน้าที่ในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนที่จริงรัฐเป็นัวส่วนหลังหว่าที่ซึ่งมีปัญหาของคนอื่นก่อนที่จะถูกชี้ความบกพร่องของตนเอง เป็นกลยุทธ์ที่ทำให้ตัวการที่แท้จริงของปัญหาถูกบิดเบือน เบี่ยงเบน...มันคือความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์แบบหนึ่ง"

(อภิญา เฟื่องฟูสกุล, อ้างในเอกสาร "ทำไมคนจนต้องบุกทำเนียบ",

สมัชชาคนจน, 2543)

ผลความคืบหน้า : รัฐเริ่มรับแรงกดดันจากสื่อมวลชนและสังคม

ทางด้านของรัฐบาล หลังจากชาวบ้านเรียกร้องความสนใจจากรัฐด้วยวิธีการที่ดูแล้วกึ่งผิดกฎหมายกึ่งรุนแรง ในช่วงแรกรัฐก็ยังไม่เข้าใจกระบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนรากหญ้า และยังไม่ยอมรับแรงกดดันจากชาวบ้านผู้เดือดร้อนที่รวมตัวกันออกมาส่งเสียงร้องทุกข์ต่อสังคม

ภายหลังจากเกิดเหตุการณ์จึงไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐคนใดออกมาแสดงความเสียใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งสิ้น

รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐยังคงใช้มุมมองแบบเดิมในการทำความเข้าใจการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน คือ มองว่าชาวบ้านพยายามจะโค่นล้มรัฐบาล จึงสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้ความรุนแรงของตน ด้วยการออกมาให้ข่าวผ่านสื่อมวลชนอย่างต่อเนื่องว่า การเคลื่อนไหวของชาวบ้านเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย พร้อมทั้งกล่าวหาว่า ชาวบ้านที่ออกมาเคลื่อนไหวเป็นพวก "ได้ไม่รู้จักพอ" บ้าง เป็น "มือรับจ้าง" ที่มาจากการปลุกปั่นยุยงจากมือที่สามบ้าง เพื่อพยายามลบเลือนภาพการรวมตัวชุมนุมเรียกร้องอย่างถูกต้องตามหลักประชาธิปไตยของชาวบ้าน แสดงให้เห็นถึงจุดยืนในการแก้ปัญหาของรัฐซึ่งไม่ได้แตกต่างไปจากวิธีการที่ กฟผ. ใช้เมื่อครั้งที่ชาวบ้านบุกเข้าไปชุมนุม ณ ลานจอดรถของโรงไฟฟ้าเขื่อนปากมูล

ทำเนียบรัฐบาล ซึ่งเปิดรับแต่ชนชั้นนำและนายทุนทั้งจากในและต่างประเทศ ถูกรัฐกล่าวอ้างให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปเหยียบย่างได้ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐออกมาแจ้งความดำเนินคดีกับชาวบ้านข้อหาบุกรุกสถานที่ราชการในยามวิกาล ทั้งที่ประตูทำเนียบไม่เคยเปิดรับให้คนยากคนจนเข้าไปร้องทุกข์ต่อบรรดาผู้ที่พวกเขาใช้สิทธิเลือกตั้งให้เข้ามาบริหารประเทศแม้ในยามเวลาทำงานปกติก็ตาม

นอกจากนี้ ข้อหาที่น่าขันอีกข้อหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นในยุครัฐบาลประชาธิปไตยก็คือ ข้อหาที่ว่า "มั่วสุมกันตั้งแต่ 10 คนขึ้นไป" (ข่าวสด, 18 ก.ค. 2544: 12) ทั้งที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้กำหนดและให้การรองรับสิทธิของพลเมืองไทยในการที่จะรวมตัวกันชุมนุมอย่างสงบไว้

อย่างไรก็ดี ความแตกต่างจากครั้งเหตุการณ์ที่ชาวบ้านยึดสันเขื่อนก็คือ เหตุการณ์ครั้งนี้เกิดขึ้นที่ทำเนียบรัฐบาล ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางกรุงเทพมหานคร สื่อมวลชนทุกแขนงจากส่วนกลางจึงเข้าเกาะติดสถานการณ์ได้สะดวกยิ่งขึ้น

ในขณะเดียวกัน การเกาะติดสถานการณ์เพื่อนำเสนอข่าวอย่างต่อเนื่องของสื่อมวลชนยังเป็นแรงเสริมให้สังคมจับตามองสถานการณ์และท่าทีของรัฐมากขึ้น การจับตามองและการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งจากสื่อมวลชนและสังคมจึงกลายเป็นแรงกดดันในทางอ้อม ให้รัฐบาลต้องระมัดระวังท่าทีในการปฏิบัติต่อชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

ในส่วนของชาวบ้าน กลุ่มพันธมิตร องค์กรประชาธิปไตย สมัชชานักวิชาการ ศิลปินเพลงเพื่อชีวิต และองค์กรอิสระอื่นๆ ก็ได้ออกมาสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้ชุมนุม โดยรวมตัวกันยื่นหนังสือต่อรัฐบาล ไปจนถึงจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อต่อต้านท่าทีอันแข็งกร้าวซึ่งรัฐบาลเลือกปฏิบัติต่อผู้ชุมนุมอย่างกว้างขวาง ทำให้ข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเขื่อนปากมูลในด้านของชาวบ้านได้รับการนำเสนอออกสู่สังคมมากขึ้น

ตารางที่ 7 แสดงพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ (17 - 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2543)

หนังสือพิมพ์	วันที่ 17 ก.ค. 2543	วันที่ 18 ก.ค. 2543	วันที่ 19 ก.ค. 2543
ข่าวสด	ปากมุลสุดทั้น-ฮือฮอก ปีน ทำเนียบ ตร.ลุย ยิงแก๊สน้ำ ตา	นตติ ปัญญาสมา อาภา ชวนทมิฬ ปราบคนจนวัน พระ	เปิดตัวกบฏ 1 ขวบ มีอบบุก กรุง จี้ปล่อย 225 คนจน
ไทยรัฐ	ถือฤกษ์อมจันทร์ แม่มุลลุย บุกปีนทำเนียบ	ลุยมีอบกระเจิง รวบ 223 แยกขัง 2 แห่ง	มีอบบานปลาย ระดมพล บีบปล่อยหมด
มติชน	กระบองทุบ-ยิงแก๊สน้ำตา ลุยโหดมีอบ สกัดคนจน ฮือ ฮือทำเนียบ	รัฐบาลยันมีอบ "หาเหตุ" "ชวน" กร้าวไล่ ลุยสลาย เลือดสาดรอบ 2	ไวย ตร.บังคับมีอบมือ ชูจับ แก้ผ้าแม่ลูกอ่อนขอติดคุก
เดลินิวส์	กระบองตี-ยิงแก๊ส ปราบดู! มีอบโอด เจ็บนับสิบ	นศ.-6 องค์กรประณามรัฐ บาลมือเปื้อนเลือด	"มีอบ" กัดดัน จี้ปล่อย 225 ผู้ต้องหา ฮึดเคลื่อนทัพ
แนวหน้า	จับมีอบยึดทำเนียบ! "ปาก มุล" เห็นปืนกำแพงบุกอีก	สันติบาลแฉพรรคใหม่อัด ฉีดยึดมีอบยึดทำเนียบ ตร. จู่โจมสลายมีอบ ผู้ชุมนุม เลือดสาด คุ้มไปดำเนินคดี 200 คน	ค้นหาหัวใจแสบ ปันมีอบ บุกทำเนียบ ทรท. ปฏิเสธลั่น อยู่เบื้องหลัง

เมื่อรัฐเห็นว่า เริ่มทานกระแสของสื่อมวลชนและสังคมไม่ไหว พร้อมทั้งไม่สามารถปฏิเสธภาพข่าวเชิงประจักษ์ของเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นทั้งในคืนวันที่ 16 และในปลายวันที่ 17 ซึ่งรายงานความจริงในตัวของมันเองออกสู่สายตาของสังคมไทยและสังคมโลกได้ รัฐจึงเปลี่ยนท่าทีต่อผู้ชุมนุมใหม่ เพื่อเรียกความนิยมกลับคืนมา

รูปภาพที่ 7.4 นางเรียมยศ คงโคกแฝก และน้องลูกเกิด ขณะถูกจับกุม

ที่มา: หนังสือพิมพ์ข่าวสด

รัฐบาลพยายามลดกระแสกดดันด้วยการจัดให้นายจำเริญ วราภรณ์ นายกสมาคม ทนายความ ซึ่งเคยเป็นทนายความในคดีวุฒิสภา และมีความสนิทสนมกับกลุ่มนายนิพนธ์ บุญญามณี รองเลขาธิการนายกฯ ในขณะนั้น ไปประกันตัวชาวบ้านที่ถูกจับกุมทั้ง 225 คน ในช่วงเย็นของวันที่ 19 กรกฎาคม และในตอนดึกคืนวันเดียวกัน เวลาประมาณ 4 ทุ่ม ก่อนออกเดินทาง ไปประชุมร่วมกับผู้นำประเทศในกลุ่ม จี-8 ที่ประเทศญี่ปุ่น นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี พร้อมด้วย นายบัญญัติ บรรทัดฐาน และพลเอกสนั่น ขจรประศาสน์ ได้เดินออกจากหน้าทำเนียบมาเยี่ยม ชาวบ้านเป็นครั้งแรกหลังจากเกิดเหตุการณ์ โดยอ้างว่าจะไปญี่ปุ่นหลายวันเกรงชาวบ้านจะไม่ เข้าใจ พร้อมทั้งยืนยันว่ารัฐบาลกำลังหาทางแก้ปัญหาให้เต็มที่

ต่อมา นายบัญญัติ บรรทัดฐานรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ก็ได้ออกมาแถลงข่าวว่า จะนำมติของคณะกรรมการกลางแก้ไขปัญหาของชาวบ้านปากมูลและ กลุ่มสมัชชาคนจน 16 กรณีปัญหา เข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 25 ก.ค. เป็นการให้คำมั่น กับชาวบ้านอีกครั้งว่าเรื่องของชาวบ้านจะได้รับการพิจารณา

อย่างไรก็ดี ดูเหมือนประสบการณ์ที่ผ่านมาจะเป็นบทเรียนที่สอนชาวบ้านปากมูลและ สมัชชาคนจนได้เป็นอย่างดีว่า หากไม่มีการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรมเกิดขึ้นจริงแล้ว คำสัญญาของ รัฐบาลก็เป็นเพียงลมปากและยาหอมที่ชาวบ้านไม่อาจเชื่อถือได้ คำพูดของพ่อตา พบสุข และ ชาวบ้านอีกหลายคน เป็นเครื่องยืนยันและบอกเล่าถึงความจริงอีกด้านหนึ่งว่า สิ่งที่รัฐทำเป็นเพียง การสร้างภาพเท่านั้น เนื่องจากไม่ว่าจะต่อสู้เรียกร้องด้วยวิธีการแบบไหน รัฐก็ยังไม่พยายามที่จะ ทำความเข้าใจกับปัญหาของชาวบ้านอย่างแท้จริงจนแล้วจนวนรอด

"นายกฯ เขาก็มาเดินดูสมัชชาคนจน มากับทหาร 2 คน มาจริง แต่ก็บ่ได้ ถามอียัง กินน้ำเท่านั้น แต่บ่ได้คุยอียังกับชาวบ้านเลย แล้วก็กลับไป กับทหารรักษาพระองค์ของเขา เขาไป (หาชาวบ้าน) จริง แต่ว่าเขาบ่ได้ ถามสุขทุกขอียังชาวบ้านเลย บ่ได้ถามว่ามาทำไม มาเรื่องอียัง เขาบ่ ได้ถามเฮาเลย"

(พ่อตา พบสุข, สทนท.กลุ่ม 5 ต.ค. 2544)

บทที่ 8

อดอาหาร: สื่อสารกับสังคม

ปฏิบัติการสันติวิธีอดอาหาร

"ข้าพเจ้าทราบและเข้าใจเจตนารมณ์ และวิธีการต่อสู้โดยสันติวิธีของคณะสันติไมตรีอย่างชัดเจนแล้ว จึงขอสมัครเข้าเป็นสมาชิก "คณะสันติไมตรี" เพื่อเข้าร่วมปฏิบัติการ "อดอาหาร" ด้วยความยินดียิ่ง ด้วยแรงบันดาลใจที่ปรารถนาอยากจะทำให้สังคมและสรรพสัตว์ประสบความสำเร็จและสันติภาพอย่างแท้จริง ข้าพเจ้าพร้อมที่จะอำนวยความสะดวกด้วยการปฏิบัติธรรมและสวดมนต์ภาวนาแผ่เมตตาแก่ตนเองและพวกเขาเหล่านั้น และพร้อมที่จะยื่นหยัดปฏิบัติการอย่างถึงที่สุด"

(ใบสมัคร อาสาสมัครปฏิบัติการสันติวิธี, 26 ก.ค. 2543)

หลังจากชาวบ้าน 225 คนที่บุกเข้าไปในทำเนียบรัฐบาลได้รับการประกันตัวออกมา และรัฐบาลได้ให้คำมั่นว่า ในวันที่ 25 กรกฎาคม จะนำมติของคณะกรรมการกลางแก้ไขปัญหาของชาวบ้านปากมูลและกลุ่มสมัชชาคนรวม 16 กรณีปัญหา เข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณา แต่ความเคลื่อนไหวของเจ้าหน้าที่รัฐในความเป็นจริง คือ ยังมีการใช้สื่อของรัฐให้ข่าวโจมตี ชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง ทั้งระบุว่า การเคลื่อนไหวของชาวบ้านมีคน "ลาว" เข้ามาร่วมชุมนุมด้วย ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกับเมื่อสมัย 6 ตุลาที่รัฐใช้กำลังเข้าสลายนักศึกษาที่ธรรมศาสตร์ โดยปล่อยข่าวว่า มีคนลัทธิชาติ "ฉวน" เข้าร่วมชุมนุมอยู่ด้วย ยิ่งไปกว่านั้น รัฐยังใช้วิธีการระดมมือบฝ่ายตรงข้ามเพื่อให้มาปะทะกับชาวบ้านผู้ชุมนุมในลักษณะ "มือชนมือ" อีกด้วย ชาวบ้านจึงยังไม่มั่นใจว่า รัฐบาลจะยอมแก้ไขปัญหาให้จริงหรือไม่

ในวันที่ 24 กรกฎาคม ชาวบ้านปากมูลและสมัชชาคนจนจึงออกแถลงการณ์โดยมีข้อเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการ 2 ข้อได้แก่

1. นำข้อเสนอแนะของคณะกรรมการกลางฯ ทั้ง 16 กรณีเข้าสู่การพิจารณาเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและดำเนินการปฏิบัติโดยเร่งด่วน และ

2. ปล่อยตัวผู้ถูกจับกุมทั้ง 225 คนโดยไม่มีเงื่อนไข

นอกจากนี้ ชาวบ้านยังได้ระบุว่า หากมติดังกล่าวที่ออกมาไม่เป็นที่ยอมรับของ ชาวบ้าน นับแต่วันที่ 26 กรกฎาคม เป็นต้นไป ชาวบ้านชุดอาสาสมัครจะเริ่มปฏิบัติการสันติวิธีด้วยกา

รูดอาหาร เพื่อเป็นการยืนยันเตือนร้อนที่ต้องการให้รัฐบาลแก้ไขปัญหอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม โดยยืนยันว่า หากปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไขจะยื่นหยัดต่อสู้ต่อไปอย่างถึงที่สุด

ในช่วงเช้าของวันอังคารที่ 25 กรกฎาคม ชาวบ้านจึงได้เริ่มเปิดรับและรวบรวมรายชื่อของอาสาสมัคร เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนที่จะเข้าตรวจสุขภาพกับแพทย์จากชมรมแพทย์ชนบท โดยให้ชื่อกลุ่มอาสาสมัครที่จะร่วมกันรูดอาหารประท้วงรัฐบาลนี้ว่า "อาสาสมัครสันติไมตรี"

การรูดอาหารครั้งนี้ มีการกำหนดเกณฑ์ไว้ว่า ผู้เข้าร่วมรูดอาหารจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี และไม่เป็นโรคเบาหวานหรือโรคภัยไข้เจ็บใดๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดอันตรายต่อตัวผู้อาสาสมัครในระหว่างที่รูดอาหาร การตรวจร่างกายจึงมีทั้งการวัดส่วนสูง ชั่งน้ำหนัก วัดความดัน ระบบหายใจ รวมทั้งตรวจโรคประจำตัวอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะโรคเบาหวานซึ่งผู้ที่เป็นโรคนี้อาจจะไม่ผ่านเกณฑ์และไม่สามารถเข้าร่วมการรูดอาหารได้ ซึ่งการตรวจร่างกายเพื่อรับอาสาสมัครรูดอาหารนี้ ถือเป็นวิธีการสร้างความชอบธรรมอย่างหนึ่งของชาวบ้าน เพื่อให้สังคมเห็นว่า กิจกรรมนี้มีความโปร่งใสและไม่มีผู้ใดอยู่เบื้องหลัง

รูปภาพที่ 8.1 การตรวจร่างกายเพื่อรับอาสาสมัครในการรูดอาหาร

ที่มา: หนังสือพิมพ์ข่าวสด

ขณะที่ชาวบ้านกำลังรูดผลการประชุมคณะรัฐมนตรีอย่างใจจดใจจ่อ ตลอดทั้งวันก็ได้มีสถานีโทรทัศน์บางช่องพยายามเสนอข่าวว่า การชุมนุมของชาวบ้านสร้างความเดือดร้อนและผลกระทบต่อให้กับชุมชนโดยรอบ โดยส่งเสียงดังและส่งกลิ่นเหม็นรบกวน โรงเรียนหลายแห่งที่อยู่ใกล้กับทำเนียบรัฐบาล (ข่าวสด, 26 ก.ค. 2543 :11)

หลังจากพิจารณาติของคณะกรรมการกลางทั้ง 16 กรณี ชาวบ้านเห็นว่า ผลการพิจารณาของคณะรัฐมนตรีออกมาไม่ตรงกับมติของคณะกรรมการกลาง โดยแทบจะไม่ได้มีมติแก้ปัญหาอะไรให้กับชาวบ้านผู้ชุมนุมซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากโครงการของรัฐมาเป็นเวลานานแล้วแม้แต่น้อย สำหรับกรณีเขื่อนปากมูล แม้รัฐบาลจะมีมติยินยอมให้เปิดเขื่อนปากมูลไปจนถึงสิ้นเดือน

สิงหาคม 2543 แต่จากการต่อสู้ร่วมกันกับชาวบ้านในกรณีอื่นๆ เมื่อมติของคณะรัฐมนตรีไม่เป็นไปตามมติของคณะกรรมการกลางทั้งหมด ชาวบ้านจึงร่วมกันเคลื่อนไหวเพื่อกดดันรัฐบาลต่อไป โดยชาวบ้านชุดแรกประกาศเริ่มอดอาหารในวันรุ่งขึ้นทันที

แม่สอิ่ง ถวายศีล ชาวบ้านในกลุ่มสมัชชาคนจนที่ประสบปัญหาเรื่องที่ทำกินในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งออกมาประกาศอดอาหารเป็นรายแรกกล่าวว่า

"ที่อดข้าวก่อนเพราะต้องการให้รัฐบาลรับรู้ที่เราเดือดร้อนจริง โดยไม่มีใครว่าจ้างมาชุมนุมกดดันรัฐบาล ที่ทำอย่างนี้เพราะปัญหาปากท้อง อย่งไรก็ตาม มติ ครม. ที่ออกมาเราจับไม่ได้ รัฐบาลไม่มีความจริงใจในการแก้ปัญหา เราไม่กลัวความทุกข์ทรมาณ เพราะที่ผ่านมามีการได้รับความทุกข์ทรมาณสำหรับคนจนอยู่แล้ว"

(ข่าวสด, 27 ก.ค. 2543: 12)

เมื่อเห็นว่า รัฐบาลยังยืงกรานในหลักการเดิมและไม่สนใจต่อการเรียกร้องของชาวบ้านแม้แต่น้อย มีหน้าซำยังไม่วายใช้สื่อในการโจมตีชาวบ้าน แม้ชาวบ้านจะใช้วิธีการอดอาหารประท้วงเพื่อพิสูจน์ความจริงใจแล้วก็ตาม ชาวบ้านจึงเรียกร้องขอให้รัฐบาลเปิดเวทีสาธารณะ โดยให้มีการถ่ายทอดสดผ่านโทรทัศน์ เพื่อให้สังคมได้มีโอกาสรับรู้ข้อเท็จจริงของปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งจากทางฝ่ายรัฐบาลและจากสมัชชาคนจน ทั้งนี้ กลุ่มชาวบ้านผู้ชุมนุมได้ขยับวิธีการเรียกร้องไปอีกขั้น โดยยื่นข้อเสนอว่า หากรัฐบาลไม่มีคำตอบในเรื่องนี้ ชาวบ้านอาสาสมัครทั้ง 267 คนก็จะอดอาหารประท้วงอย่างไม่มีกำหนด หรือจนกว่าปัญหาจะได้รับการแก้ไข โดยมีกำหนดจะเริ่มอดอาหารในวันที่ 27 กรกฎาคม ตั้งแต่เวลา 14.00 น. เป็นต้นไป

อย่างไรก็ดี เมื่อการตกลงเรื่องเวทีสาธารณะมีท่าทีว่าจะยืดเยื้อและหาข้อสรุปไม่ได้ทั้งในเรื่องสถานที่ เวลาในการถ่ายทอด และรายละเอียดอื่นๆ วิธีการให้ผู้ชุมนุมทั้งหมดอดอาหารร่วมกันจึงเป็นพัฒนาการอีกขั้นหนึ่งในการเรียกร้องให้รัฐบาลสนใจปัญหาอย่างจริงจังมากขึ้น โดยผู้ชุมนุมได้ยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลว่า เวทีที่สาธารณะที่จะถูกจัดขึ้นต้องประกอบไปด้วยหลักการ 4 ข้อ คือ

1. มีความเป็นกลาง โดยเวทีนี้จะต้องประกอบด้วยบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย ไม่มีเพียงตัวแทนรัฐผูกขาดการชี้แจงเพียงอย่างเดียวเหมือนกับเวทีสาธารณะหลายๆ ที่
2. ต้องมีกระบวนการที่เปิดเผย โปร่งใส โดยกระบวนการทุกขั้นตอนต้องสามารถเปิดเผยต่อสาธารณะได้อย่างชัดเจน และสามารถให้สื่อมวลชนเข้าร่วมได้อย่างเต็มที่เพื่อไม่ให้มีการใช้ข้อมูลที่ผิดๆ เกิดขึ้น
3. เปิดให้มีการนำเสนอข้อเสนอ ข้อมูล และข้อโต้แย้งจากทุกฝ่ายอย่างเสมอภาค

4. รัฐต้องยุติการแทรกแซงทุกประเภทในระหว่างการจัดทำเวทีสาธารณะ เช่น การออกข่าวโจมตีของทางภาครัฐ การโฆษณาชวนเชื่อของหน่วยงานรัฐ และการจัดมีอบมาชุมนุมกดดันชาวบ้านที่ชุมนุมอยู่หน้าทำเนียบ เป็นต้น (แถลงการณ์สมัชชานักวิชาการเพื่อคนจน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543)

หลังจากยังหาข้อยุติในเรื่องการจัดเวทีสาธารณะไม่ได้ ประกอบกับพล.ต.ท.โยธิน มัชฌมนันท์ ผู้บัญชาการตำรวจสันติบาลออกมาให้ข่าวว่า ชาวบ้านเป็นมือบที่รับจ้างมาอดข้าว ในวันที่ 5 สิงหาคม ชาวบ้านจำนวน 545 คนจึงรวมกันแสดงพลังครั้งใหญ่ เพื่อพิสูจน์ความจริงใจให้รัฐบาลเห็นว่า พวกตนคือผู้เดือดร้อนจริงและไม่มีใครจ้างให้มาหรือมีผู้อยู่เบื้องหลัง โดยมีกำหนดในการอดอาหารหมู่ร่วมกันเป็นเวลา 3 วัน

รูปภาพที่ 8.2 เหตุการณ์กรณีอดอาหาร

ที่มา: www.searin.org

ดังนั้น ในช่วงวันที่ 5-8 สิงหาคม 2543 จึงมีชาวบ้านที่อดอาหารเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัคร ซึ่งอดมาตั้งแต่วันที่ 27 กรกฎาคม และกลุ่มที่อดพร้อมกันหมด ซึ่งเริ่มอดในวันที่ 5 สิงหาคม โดยชุดแรกที่อดอาหารจะอยู่ทางฝั่งแม่มน่มันยีน 8 และชุดที่อดตามมาจะขยายออกมาทางฝั่งหมู่บ้านแม่มน่มันยีน 9

"คืออดข้าวจะแบ่งเป็น 2 ช่วง ช่วงแรกคือรับอาสาสมัคร อาสาสมัครจะไปอยู่ทางฝั่งวัดเบญฯ พวกนี้อดกันจริงๆ อดกัน 15 วัน 20 วัน... พอมันนานวันเข้า ชาวบ้านอยากจะอดมากขึ้น มันก็เลยขยายพื้นที่ออกมาทางหมู่บ้านแม่มน่มันยีน 9... อยู่ในหมู่บ้านแม่มน่มันยีน 9 นี้จะอดเป็นช่วง อาจจะ 1 วัน แล้วผลัดเปลี่ยนกันเป็นอีกคนหนึ่ง ที่แม่มน่มันยีน 8 คนเดียวจะอดตลอด บางคนอดได้ 10 กว่าวันก็มี"

(ขงยุทธ นวนิยม, สนทนากลุ่ม 6 ต.ค. 2544)

ชาวบ้านเล่าว่า ช่วงที่อดอาหารใหญ่ 3 วัน 3 คืน จะต่างการอดในช่วงแรกซึ่งมีเกณฑ์ในการรับสมัครหลายข้อ เนื่องจากเป็นการอดโดยไม่มีกำหนดระยะเวลา ส่วนการอดร่วมกันทั้งหมด ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมได้โดยไม่จำกัดอายุ

ขงยุทธ: "ทางหมู่ 8 เขาจะให้แพทย์ไปเช็คร่างกายก่อนว่ามีโรคอะไรแทรกซ้อนหรือเปล่า อย่างโรคเบาหวาน โรคกระเพาะ โรคหัวใจ ทางหมู่ 9 ไม่มี เพราะว่าหมู่ 9 อดเป็นช่วง หมู่ 8 เขาจะอดยาว"

แม่เขียน: "(อายุ) 50 ขึ้น ไปก็มี แต่ก็เป็นส่วนน้อย ก็ว่าสุขภาพไม่ค่อยดี ก็เลยบอสาแม่เป็น โรคกระเพาะแม่ก็บ่ได้อาสา แต่ตอนที่อดพร้อมกัน 3 วัน 3 คืนก็อด"

ทั้งนี้ แม่เขียน นามวงษ์สา อายุ 60 ปี ชาวบ้านปากมุลในหมู่บ้านแม่มนม้นฮิ้น 9 ผู้เข้าร่วมอดอาหารเป็นเวลา 3 วัน เล่าถึงวิธีการหมุนเวียนกันอดอาหารของชาวบ้านอาสาสมัครในหมู่บ้านแม่มนม้นฮิ้น 8 ซึ่งมีระยะเวลาในการอดอาหารนานกว่า

"กลุ่มที่อาสาสมัครสิทธิหมุนเวียนกันอดผู้ละ 7 มื้อ พอครบ 7 มื้อผู้นั้นออก ผู้นี้ก็เข้าแทน อดต่อๆ กันไปเรื่อยๆ...บางผู้ก็อดได้ 7 มื้อ บางผู้ก็อดได้ 10 บางผู้ก็ 15 มื้อ บางผู้ก็ได้ถึง 20 ก็มี แล้วแต่ลือดได้ ไปฮอดเดือนหนึ่งก็มี"

(แม่เขียน นามวงษ์สา, สนทนากลุ่ม 6 ต.ค. 2544)

ส่วนกลุ่มที่เลี้ยงกับฝ่ายรักษาความปลอดภัยไม่ได้ร่วมอดอาหารด้วย เพราะที่เลี้ยงต้องคอยดูแลช่วยเหลือผู้ที่อดอาหาร และฝ่ายรักษาความปลอดภัยต้องทำหน้าที่ดูแลความปลอดภัยให้กับชาวบ้านที่ชุมนุมอดอาหาร

แม่เขียน และแม่สมหมาย เล่าให้ฟังว่า สิ่งที่ชาวบ้านกินได้ในช่วงอดอาหาร มีเพียงน้ำกลูโคส น้ำผึ้ง และน้ำหวาน เท่านั้น โดยจะแบ่งเป็น 3 มื้อ ได้แก่ มื้อเช้า มื้อเที่ยง และมื้อบ่าย

แม่เขียน : "อดแต่เช้า ตอนเย็นก็ไหว้พระ นั่งสมาธิ แล้วก็พากันนอน 3 มื้อก็เข้านอน ตื่นขึ้นมาก็บ่ได้กินอิหยัง กินน้ำ ช่วง 2 โมงเช้า (8.00 น.) เขาก็เอาพวกน้ำผึ้ง กลูโคส น้ำหวานมาให้"

แม่สมหมาย: "ให้ตลอดทุกมือ 3 มือ มีโต๊ะ 3 เทื่อ เช้าแล้วก็เที่ยง แล้วก็บ่าย กินตาม เวลา หลังจากนั้นก็ได้กินอีก...ตอนแลงก็มีแต่น้ำที่เขาจัดมาให้ไว้ประจำ"

สำหรับเรื่องการดูแล เพื่อป้องกันอันตรายและสื่อให้สังคมเห็นว่าชาวบ้านเป็นห่วงสุขภาพ และความปลอดภัยของพี่น้องที่เข้าร่วมชุมนุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุ ชาวบ้านก็ได้ขอให้แพทย์ และพยาบาลมาอยู่ประจำ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับชาวบ้านด้วย

"ก็จะมีกรให้อาหารพวกน้ำผึ้งน้ำตาลกลูโคส แล้วก็พยาบาลมาอยู่ประจำ ใครเป็นลมก็ปฐมพยาบาลกัน พยาบาลจากวชิระและโรงพยาบาลกลาง ไปขอเขามา แล้วก็ให้ความร่วมมือ"

(ยงยุทธ นวนิยม, สทนทากลุ่ม 6 ต.ค. 2544)

กิจกรรมที่ชาวบ้านทำในช่วงนี้เป็นกิจกรรมที่ไม่หวือหวามากนัก ได้แก่ การนุงข้าวห่มข้าว การถือศีล 8 การสวดมนต์ทำสมาธิเพื่อส่งกระแสดิจิทัลไปยังรัฐบาล เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อสื่อถึงการชุมนุมอย่างสงบและเรียกร้องให้สังคมเห็นใจความเดือดร้อนของพวกเขา

แม่เขียนและแม่สมหมาย เล่าว่า ช่วงแรกที่มีผู้อดอาหาร (ตั้งแต่วันที่ 27 กรกฎาคม) ผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมการอดด้วยก็มีกิจกรรมสวดมนต์ และนั่งสมาธิเป็นการเสริมกันกับกิจกรรมอดอาหาร

แม่เขียน: "อาสาสมัครเขาจะสวดมนต์กัน หมู่เขาก็นั่งซื่อๆ นั่งสมาธิ ผู้ละ 4-5 นาที ผู้ละ 10 นาที"

แม่สมหมาย: "สวดอธิปิโศหน้าเวทีเรียบร้อยก่อน เสด็จแยกย้ายมาอยู่ตามกลุ่มตามฐานเรา แยกไปตามบ้านของเจ้าของ เต็มที่ไผ่เต็มที่มัน"

ส่วนการแบ่งหน้าที่ในการจัดการ พียงยุทธ ซึ่งคอยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้กับชาวบ้านที่อดอาหาร เล่าว่า เนื่องจากในช่วงนั้นมีชาวบ้านเข้าร่วมการอดอาหารเป็นจำนวนมาก จึงต้องแบ่งหน้าที่ออกเป็นฝ่ายๆ และแบ่งการดูแลชาวบ้านออกเป็นโซนๆ ไป เพื่อให้ดูแลชาวบ้านได้ทั่วถึง

"(การดูแลกัน) ก็ดูแลตามความถนัด ตามซุ่ม พี่น้องอยู่ซุ่มไหนก็นั่งอยู่ซุ่มนั้น เราแบ่งกันเป็นโซน อย่างหมู่บ้านแม่มนม้นอื่น 9 เขาก็แบ่งกันเป็นโซน

1 2 3 เพราะว่ามันใหญ่และมันก็ยาวด้วย แล้วก็จัดพี่เลี้ยงลงไปคู่มือสม.
(อาสาสมัคร) ไว้ดูแลกันเอง มีพยาบาลดูแลทั้ง 2 ฟัง"

(ยงยุทธ นวนิยม, สนนทนากลุ่ม 6 ต.ค. 2544)

สำหรับพี่เลี้ยง ก็จะมีการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันเพื่อดูแลชาวบ้านเป็นกะ โดยมีชาวบ้านทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงชาวบ้านด้วยกันเองด้วย แต่เนื่องจากจำนวนคนที่พี่เลี้ยงมีอยู่จำกัด และน้อยกว่าจำนวนของผู้ขออาหารมาก ทำให้ดูแลชาวบ้านได้ไม่ทั่วถึง จึงต้องอาศัยความช่วยเหลือจากพยาบาลให้คอยดูแลชาวบ้านด้วย

"เรื่องระเบียบก็ง่ายๆ ใช้ชาวบ้านดูแลกันเหมือนกับหมู่ 9 พี่เลี้ยงก็จะผลัดเปลี่ยนกัน มีประมาณ 3 กะ กลางวัน 3 กะ กลางคืน 3 กะ ก็หมุนกัน มีพยาบาลจากโรงพยาบาลมาช่วย"

(ยงยุทธ นวนิยม, สนนทนากลุ่ม 6 ต.ค. 2544)

ความตั้งใจและการเตรียมความพร้อม

เมื่อถามถึงความตั้งใจว่า เหตุใดชาวบ้านจึงต้องอดอาหารด้วย ชาวบ้านพากันตอบว่า พวกเขาไม่มีทางเลือกอื่นที่จะทำให้รัฐบาลหันมาเห็นใจคนยากคนจน และวิธีการชุมนุมแบบ สันติวิธีก็มีแนวทางการต่อสู้ให้พวกเขาเลือกไม่มากนัก การอดข้าวจึงเป็นทางออกสุดท้ายที่พวกเขาคิดออกในขณะนั้น เพราะหลังจากพวกเขาเลือกทำกิจกรรมปั่นทำเนียบรัฐบาลซึ่งถือได้ว่าเป็นมาตรการกดดันสูงสุดไปแล้ว แต่ยังไม่เกิดผลความคืบหน้าใดๆ ในการแก้ปัญหา ชาวบ้านจึงไม่รู้ว่าจะใช้วิธีการใดมากกดดันรัฐบาลได้อีก

"กิจกรรมอดข้าวเป็นแนวทางหนึ่งที่เรายึดถือการชุมนุมแบบสันติวิธี...เราอดเพื่อที่จะบอกให้รัฐบาลที่กำลังดูเคียดเคืองพล่าน ใช้สมาธิใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาสักหน่อย อยากให้เขาเห็นว่าเรารู้แบบสันติมาโดยตลอด...หลักๆ ก็คือเราอยากให้รัฐบาลที่กำลังมองเราเป็นศัตรู ให้เขากลับมามองเราในแง่ดีบ้าง ให้เขาใช้สติในการแก้ปัญหา ไม่ใช่ว่าจะเอาแต่ตำรวจ เอาทหารมาตีชาวบ้าน"

(ยงยุทธ นวนิยม, สนนทนากลุ่ม 6 ต.ค. 2544)

นอกจากการอดข้าวเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ปัญหาในทรศนะของชาวบ้านแล้ว กิจกรรมการอดอาหารยังมีอีกเป้าหมายหนึ่ง คือ เพื่อสื่อสารกับสังคมหรือสาธารณะด้วย โดยจากการบอกเล่า ที่ปรึกษาและแกนนำชาวบ้านจำนวนหนึ่งมีความเห็นว่า แม้กิจกรรมอดอาหารจะมีส่วนในการกดดันรัฐบาลอยู่บ้างแต่ก็ไม่ใช่ประเด็นหลัก เนื่องจากประเด็นหลักของการอดอาหารจะมีเป้าหมายอยู่ที่การสื่อสารกับสาธารณะมากกว่า ทั้งนี้โดยอาศัยตัวกิจกรรมที่มีผู้อดอาหารเป็นจำนวนมากเพื่อให้สื่อมวลชนสนใจติดตามข่าว

"อดอาหารนี้จะต่างกับกิจกรรมอื่นก็คือการ ไม่คุยกับรัฐบาลแล้ว เพราะว่ารัฐบาล ไม่คุยฉันแหละ... ไปคุยกับสังคมซะ ก็มีมาตรการออกมา... เพราะฉะนั้นการอดอาหารก็คือพยายามพิสูจน์ตัวเองให้สังคมเข้าใจว่าเดือดร้อนจริงๆ อีกด้านหนึ่งก็จะเป็นกลยุทธ์ให้สื่อมวลชนมานำเสนอความเดือดร้อนของเขาด้วย ซึ่งการอดอาหารก็คุยกันตั้งแต่แรกไม่ได้อดเพื่อตาย อดเพื่อชำระจิตใจตัวเอง อดเพื่อทำความเข้าใจต่อสังคม ดีแต่ปัญหาให้สังคม ให้คนได้เห็นอกเห็นใจ"

(ประสิทธิ์พร กาพ่อนศรี, สัมภาษณ์ 29 พ.ค. 2544)

อย่างไรก็ดี ในระหว่างที่นำเสนอวิธีการนี้ร่วมกัน แม้จะมีผู้ไม่เห็นด้วยในแนวความคิด เพราะประเมินแล้วว่า วิธีการนี้ไม่น่าจะทำให้รัฐหันมาเห็นอกเห็นใจคนจนได้ เพราะขนาดพวกเขายอมเสี่ยงชีวิตปีนเข้าไปในทำเนียบ ก็ยังถูกจับถูกตี โดยไม่คำนึงถึงที่มาที่ไปว่าทำไมพวกเขาต้องปีนทำเนียบแม้แต่น้อย ช้ำยังเพิกเฉยไม่ออกมาดูทุกข์สุขของชาวบ้านและบิดเบือนข้อมูลการชุมนุมไปต่างๆ นานา อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี เช่นเดียวกับกิจกรรมการปีนทำเนียบ ที่ชาวบ้านเห็นว่า จำเป็นต้องรักษากระบวนการของกลุ่มไว้เป็นสำคัญ

"อดข้าวเพื่อกดดันรัฐบาล ให้รัฐบาลแก้ไขปัญหา ให้รัฐบาลเห็นใจ พวกเราคิดกันเองนี่แหละ ก็เลยอดกันหมดเลย เพราะถ้าไม่อดหมด ภาพจะออกมาไม่ดีไม่งาม ก็เลยอดกันหมด"

(แม่เขียน นามวงษ์สา, สันทนาการกลุ่ม 6 ต.ค. 2544)

สำหรับการเตรียมการก่อนจะมีการอดอาหาร ชาวบ้านก็ได้เชิญอาจารย์และพระจากวัดต่างๆ มาให้ความรู้และคำแนะนำในเรื่องการอดข้าว รวมทั้งมาเทศนาสั่งสอนในเรื่องแนวทางการต่อสู้แบบสันติ เพื่อเป็นกำลังใจให้กับชาวบ้านด้วย

"การเตรียมตัวก็มีพระมาเทศน์เป็นภาษาอีสาน ท่านก็สอนให้หมู่เรามีความ
อดทน ให้มีความเข้มแข็ง"

(แม่เขียน นามวงศ์สา, สนวนทากลุ่ม 6 ต.ค. 2544)

นอกจากนี้ ในการสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจในหมู่ชาวบ้าน ยังได้มีการแบ่งเป็นกลุ่มย่อย
เพื่อให้สร้างความเข้าใจกับชาวบ้าน ได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ต้องการให้สังคมได้เห็น
กระบวนการและขั้นตอนความเป็นไปอย่างเปิดเผย กิจกรรมที่ออกมาจึงมีลักษณะที่อธิบายต่อสังคม
ได้ เช่น มีการเปิดรับลงทะเบียนคนที่จะอดอาหาร และมีขั้นตอนตรวจสอบสุขภาพ เป็นต้น

ส่วนเรื่องอาหารการกิน ได้แก่ กลูโคส น้ำผึ้ง และเกลือแร่ต่างๆ มีทั้งในส่วนที่กลุ่มพันธ
มิตรนำมาบริจาค และในส่วนที่ขอความอนุเคราะห์มาจากโรงพยาบาลใกล้เคียง ส่วนการนุ่งขาว
ห่มขาว ชาวบ้านกล่าวว่า มีทั้งการเตรียมโดยพี่เลี้ยงและที่ปรึกษา และมีทั้งที่ชาวบ้านต้องเตรียมด้วย
ตนเอง เนื่องจากที่ส่วนกลางเตรียมไว้ให้มีจำนวนไม่เพียงพอกับจำนวนชาวบ้านที่เข้าร่วมในการอด
อาหาร

แม่เขียน: "ผู้ใดมีกินผู้ใดไม่มีก็ใส่ผ้าขาวเบี่ยง"

แม่สมหมาย: "เรามีผ้าขาวเบี่ยงเตรียมไว้ให้"

แม่เขียน: "มีเตรียมไว้ให้แต่มันก็ไม่พอกับคนส่วนมาก ใครมีกินนุ่งของตัวเอง"

พิสูจน์ความจริงใจไม่ได้ผล: ชาวบ้านประกาศเลิกอดข้าว

พ่อลา: "พอดแค่ 3 วัน อดไม่ไหว แก่แล้ว มันหิวแล้วก็เพลีย บ่มีแสงเพราะบ่ได้กิน
อียัง กินแต่น้ำ"

แม่สมหมาย: "แม่เป็นลมตอนไปเข้าห้องน้ำวันที่ 2"

แม่เขียน: "แม่เป็นลมตั้งแต่วันแรก"

แม่สมหมาย: "ทั้งเมื่อยแสงหิวแสง"

ชาวบ้านผลัดกันเล่าถึงช่วงเวลาที่พวกเขาอดอาหารเพื่อพิสูจน์ความจริงใจให้รัฐบาลเห็นว่า
แต่ละคนต้องเผชิญกับปัญหาใดบ้างในขณะนั้น พร้อมทั้งประเมินผลกิจกรรมอย่างหมดหวังกับรัฐ
บาลชวนว่า ไม่ว่าพวกเขาจะสื่อสารกับรัฐบาลด้วยวิธีการใดๆ ก็ล้วนแล้วแต่ไม่ได้ผลทั้งสิ้น

พ่อตา: "เป้าหมายเธาคือออกข้าวอดน้ำ เธอเป็นคนอดคนยากมา เป็นคนจน คิดว่าเพื่อน
จะเห็นใจ ความหมายของมัน เอาตัวเองเป็นใหญ่ คือเธออดข้าวอดน้ำเพื่อว่า
อยากให้มุมมองของรัฐบาลมาเหลียวแลเธอ มาเว่อกับเธอ แต่เพื่อนก็ บ่มา"

แม่สมหมาย: "จั่งใดก็บ่เห็นหัวเขาหรอก เขาบ่ลงมาเบ็ง"

แม่เขียน: "เฮ็ดแนวใดก็บ่ลงมาเบ็ง อดข้าวจะตายเพื่อนก็บ่ลงมา"

แม่สมหมาย: "เฮาปิ่นเข้าไปในท่าเนียบ ก็ไปติดหม้อนเขา...บ่ได้ผลจักแนวดอก เฮ็ด
หยังไปก็บ่ได้ผลจักอย่าง"

เมื่อเห็นแล้วว่า แม่กระทั่งชาวบ้านเสียดสละตนเองด้วยการอดอาหารแต่ยังไม่เป็นผล ชาวบ้านจึงต้องยุติการอดอาหาร เพื่อเปลี่ยนแนวทางไปสื่อสารกับสังคมรอบด้าน โดยอาศัยกระแสต่อต้านรัฐบาลในระหว่างนั้นแทน โดยแนวคิดที่เกิดขึ้นในระหว่างนี้คือ การเรียกร้องให้รัฐเปิดเวทีสาธารณะที่เป็นกลางสำหรับทั้งสองฝ่าย เนื่องจากเห็นว่า มติคณะรัฐมนตรีที่ออกมาในทางปฏิบัติไม่มีการดำเนินการแก้ไขอะไร ชาวบ้านจึงคิดว่าทำอย่างไรจะให้สังคมเข้าใจ โดยเรียกร้องเวทีสาธารณะขึ้นมา โดยให้มีการเปิดเวทีเอารัฐมนตรีมาคุยกับชาวบ้านเพื่อให้สังคมเห็นว่าข้อมูลของใครจะมีน้ำหนักมากกว่ากัน

รูปภาพที่ 8.3 ชาวบ้านทำพิธีลอยเคราะห์เพื่อยกเลิกการอดอาหาร

ที่มา: หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ

ทั้งนี้ สำหรับการสื่อสารกับสาธารณะ โดยมีสื่อมวลชนช่วยขยายผลให้ ชาวบ้านประเมินว่าได้ผลออกมาเป็นที่น่าพอใจ เนื่องจากสื่อมวลชนเสนอข่าวชาวบ้านในแง่บวกมากขึ้น ทำให้สังคมภายนอกเห็นอกเห็นใจชาวบ้านมากขึ้น

"ข่าวช่วงที่อดข้าว มันเป็นการที่สื่อมวลชนขยายไปอีก เห็นว่าเฮ้อคิดได้แล้ว
เห็นเห็นนำกับเฮา แต่ว่าไม่หมดทุกคนนะ แต่ว่าส่วนมาก ที่ปรึกษาเพื่อนมา
เว้าให้ฟัง"

(แม่เขียน นามวงษ์สา, สนทนากลุ่ม 6 ต.ค. 2544)

เวทีสาธารณะและการเปิดเงื่อนไขในยุครัฐบาลทักษิณ

17 สิงหาคม 2543 หลังจากผ่านการสื่อสารเรียกร้องอย่างเข้มข้น รัฐบาลชวนยอมเปิดเวที
สาธารณะเพื่อให้ตัวแทนรัฐบาลและตัวแทนชาวบ้าน รวมทั้งแกนนำกลุ่มสมัชชาคนจนได้ร่วมชี้แจง
ความเห็นต่อมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2543 กรณี 16 ปัญหา ที่หอประชุม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยจัดให้มีการถ่ายทอดสดทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง 11*

รูปภาพที่ 8.4 ตัวแทนชาวบ้านขึ้นเวทีสาธารณะเพื่อชี้แจงปัญหาร่วมกับรัฐมนตรี
ท่ามกลางผู้สนใจเข้าร่วมรับฟังจำนวนมาก

ที่มา : หนังสือพิมพ์ The Nation

ที่มา: หนังสือพิมพ์ข่าวสด

* ก่อนการถ่ายทอดสดเล็กน้อย ช่อง 11 ได้นำเสนอสรุปสาระคดีเกี่ยวกับประโยชน์ของเงื่อนไขปกคลุมด้วย

ท่ามกลางชาวบ้านและผู้สนใจเข้าร่วมรับฟังเป็นจำนวนมาก ตัวแทนชาวบ้านได้ชี้แจงว่าที่นี้ตั้งโตะเจรจาเคียงป่าเคียงไหล่กับบรรดาผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ นับเป็นครั้งแรกที่รัฐมนตรีในระดับสูงถูกซักฟอกและตอบคำถามต่อหน้าสาธารณชนพร้อมกับชาวบ้าน และเป็นครั้งแรกอีกเช่นกันที่ปัญหาของผู้ได้รับผลกระทบจากรัฐได้รับการตีแผ่อย่างกว้างขวาง ผ่านการถ่ายทอดสดของสื่อมวลชนระดับชาติ

ปลายปี 2543 นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ต้องก้าว ลงจากอำนาจ ในขณะที่ปัญหาของชาวบ้านยังไม่ได้รับการแก้ไข เนื่องจากพรรคไทยรักไทยขณะนั้นคະแนนในการเลือกตั้งอย่างท่วมท้น

10 กุมภาพันธ์ 2544 นายกรัฐมนตรีคนใหม่ พล.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ร่วมเปิบข้าวกับ ชาวบ้านปากมูลและสมัชชาคนจนที่หน้าทำเนียบรัฐบาล หลังจากเข้ารับตำแหน่งได้เพียง 2 วัน ผ่านไป อีกราว 2 เดือน ในวันที่ 17 เมษายน 2544 รัฐบาลทักษิณ มีมติให้เปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูล ทั้ง 8 บาล ตั้งแต่วันที่ 15 พฤษภาคม - 15 กันยายน 2544 พร้อมทั้งให้คณะอนุกรรมการฯ กรณีเขื่อน ของ กฟผ. ที่มีนายจาตุรนต์ ฉายแสง รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี รับผิดชอบศึกษาวิจัยและ ประเมินผลการเปิดประตูน้ำ เพื่อกำหนดแนวทางการฟื้นฟูชีวิตชุมชนของชาวบ้านที่ได้รับ ผลกระทบ รวมทั้งการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและแก่งหินในแม่น้ำมูล ตลอดระยะเวลา 4 เดือน โดย ในเดือนที่ 4 ให้คณะกรรมการจัดทำข้อเสนอเบื้องต้นว่าจะเปิดประตูระบายน้ำเพื่อการศึกษา วิจัยประเมินผลต่อไปเป็นระยะเวลาอีกเท่าใด ทั้งนี้ได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเป็นผู้ ศึกษาวิจัย โดยมีนักวิชาการจากสถาบันต่างๆ ร่วมด้วย

15 พฤษภาคม 2544 กฟผ. ขัดขืนมติ ครม. ไม่ยอมเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูล วันที่ 25 พฤษภาคม นายกฯ ทักษิณจึงต้องเดินทางไปทำพิธีเปิดเขื่อนปากมูลด้วยตนเอง

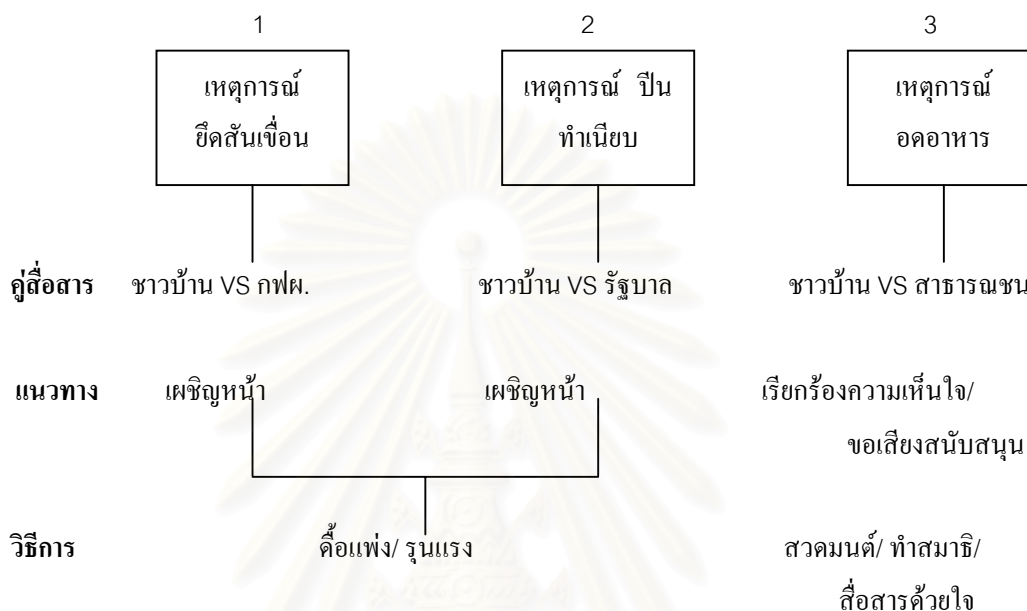
28 พฤษภาคม 2544 กฟผ. เริ่มทยอยเปิดประตูระบายน้ำของเขื่อนปากมูล และเปิดจนครบ ทั้ง 8 บาน ตามมติคณะรัฐมนตรี ในวันที่ 2 มิถุนายน 2544

ภายหลังเปิดเขื่อน วิถีชีวิตและความสามัคคีในชุมชนกลับคืนมาอีกครั้ง ชาวบ้านทั้งในและ ต่างถิ่นต่างพากันมาจับปลาอย่างสนุกสนาน พ่อใหญ่แม่ใหญ่บางคนถึงกับหลังน้ำตาด้วยความ ปีติ ยินดีที่ได้มีโอกาสเห็นเกาะแก่งกลางลำน้ำไหลขึ้นมาอีกครั้ง

กล่าวได้ว่า ทั้งการเปิดเวทีสาธารณะในยุครัฐบาลชวนและการเปิดเขื่อนในยุครัฐบาล ทักษิณ ล้วนเป็นผลมาจากกระบวนการสื่อสารเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องของชาวบ้านทั้งสิ้น

สรุปผลการเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบ และอดอาหาร

แผนภูมิที่ 8 แสดงแนวทางและวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
ใน 3 เหตุการณ์ (ยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบ และอดอาหาร)

ยึดสันเขื่อน

เหตุการณ์ยึดสันเขื่อน เป็นผลมาจากการชุมนุมเป็นเวลานานที่ "หมู่บ้านแม่มนมันฮิ้น" ซึ่งไม่ได้รับความสนใจจากรัฐ และไม่สามารถเปิดพื้นที่ข่าวให้ประเด็นความเดือดร้อนของชาวบ้านขึ้นมาอยู่ในความของสื่อมวลชนและสังคมได้ ชาวบ้านจึงต้องเพิ่มแรงกดดันต่อรัฐ สื่อมวลชน และสาธารณะ ด้วยการเข้ายึดพื้นที่บริเวณสันเขื่อนซึ่งเป็นพื้นที่ของ กฟผ. เพื่อเรียกร้องให้เกิดการเจรจา และแก้ไขปัญหาตามข้อเสนอของชาวบ้านคือ ให้ กฟผ. เปิดประตูระบายน้ำของเขื่อนปากมูล ทั้ง 8 บาน เพื่อให้ปลาจากแม่น้ำโขงว่ายขึ้นไปวางไข่ในแม่น้ำมูนได้ พร้อมทั้งฟื้นฟูระบบนิเวศน์ และชุมชนให้แก่ชาวบ้าน เพื่อเป็นการชดเชยต่อการสูญเสียอาชีพประมงอย่างถาวร

ผลจากการเข้ายึดสันเขื่อนปรากฏว่า การสร้างกิจกรรมเพื่อให้เป็นข่าวของชาวบ้านในลักษณะนี้ สามารถดึงความสนใจจากสื่อมวลชนและเปิดพื้นที่ในการเป็นข่าวได้ โดยในระยะแรกภาพของการชุมนุมจะถูกนำเสนอออกมาในทางลบ เนื่องจากการปิดกั้นของกลุ่มอำนาจและ สื่อมวลชนในท้องถิ่น ต่อมาเมื่อมีแนวโน้มว่าจะเกิดเหตุการณ์รุนแรง สื่อมวลชนจากแขนงต่างๆ จึงได้ส่งนักข่าวจากส่วนกลางลงไป เป็นผลให้ประเด็นข้อเรียกร้องของชาวบ้านได้รับการนำเสนอออกไปสู่สังคมมากขึ้น เมื่อประกอบเข้ากับแรงหนุนช่วยจากนักวิชาการ และวุฒิสมาชิกที่สนใจปัญหา

การชุมนุมของชาวบ้านจึงกลายเป็นประเด็นในระดับชาติที่มีน้ำหนักมากขึ้น และได้รับการปกป้องไปในตัว

อย่างไรก็ดี แม้กิจกรรมนี้บรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างข่าว แต่ก็ยังไม่สามารถกดดันให้ผู้มีอำนาจลงมาแก้ปัญหาความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านได้ดังเป้าหมายสูงสุดที่วางไว้ในทางตรงกันข้าม ชาวบ้านกลับต้องเผชิญกับกลุ่มอำนาจซึ่งออกมาโจมตีการชุมนุมเคลื่อนไหวกังทางตรงและทางอ้อมอย่างต่อเนื่อง จนเมื่อกลุ่มวุฒิสมาชิกและนักวิชาการเข้าไปยุติความรุนแรงในพื้นที่ โดยเสนอให้มีการตั้งคณะกรรมการกลางฯ ขึ้นมาศึกษาและแก้ไขปัญหา ชาวบ้านจึงยอมออกมาจากที่ชุมนุม

ปิ่นทำเนียบ

เมื่อคณะกรรมการกลางฯ มีมติให้ กฟผ. เปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูล แต่ กฟผ. ยังนิ่งเฉย ในขณะที่รัฐก็ไม่มีคำสั่งการให้ กฟผ. ปฏิบัติตามมติคณะกรรมการกลางฯ โดยอ้างว่า คณะกรรมการกลางฯ ไม่มีอำนาจในการแก้ไขปัญหา ชาวบ้านซึ่งยึดถือมติคณะกรรมการกลางฯ จึงได้อาศัยช่องทางความถูกต้องซึ่งรัฐได้รับปากกับชาวบ้านไว้ เดินทางเข้ามาทวงสัญญาและติดตามการแก้ไขปัญหาต่อในกรุงเทพฯ แต่รัฐก็ยังคงเพิกเฉย โดยผู้ที่มีอำนาจแก้ไขปัญหาไม่ยอมออกมาเจรจากับชาวบ้าน ชาวบ้านจึงได้ตัดสินใจไปเข้าปิ่นทำเนียบรัฐบาล เพื่อกดดันรัฐบาล อีกครั้ง

ผลจากการเคลื่อนไหวกังปรากฏว่ากิจกรรมนี้ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนทั้งภายในและนอกประเทศทุกแขนงเป็นอย่างมาก เนื่องจากพื้นที่เกิดเหตุคือทำเนียบรัฐบาลซึ่งอยู่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองหลวง ทำให้ผู้สื่อข่าวสามารถเกาะติดและทำข่าวเหตุการณ์ได้สะดวกขึ้น นอกจากนี้ ตัวกิจกรรมที่คนเล็กๆ อย่างชาวบ้านกล้าโดยบุกเข้าไปในทำเนียบรัฐบาลซึ่งเป็นศูนย์บัญชาการของฝ่ายบริหารบ้านเมือง ก็ถือเป็นปรากฏการณ์ท้าทายอำนาจที่น่าสนใจยิ่งสำหรับผู้สื่อข่าว

ผลจากการปิ่นทำเนียบทำให้ชาวบ้านได้รับบาดเจ็บหลายสิบคน ในขณะที่อีก 225 คน ถูกจับกุม ภาพข่าวเด็ก ผู้หญิง และคนแก่ซึ่งถูกจับ รวมถึงภาพชาวบ้านถูกตีศีรษะแตกที่ถูกสื่อออกไป ทำให้สังคมเริ่มเห็นอกเห็นใจชาวบ้านมากขึ้น

การสื่อสารที่ชัดเจนของกิจกรรมนี้ มีผลให้สถานีโทรทัศน์ทุกช่องต้องเกาะติดสถานการณ์เพื่อรายงานความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทุกต้นชั่วโมง ในขณะที่หนังสือพิมพ์หลายฉบับพร้อมใจกันลงพาดหัวข่าวหน้า 1 ในเช้าวันถัดมา พร้อมกับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งไม่เห็นด้วยกับการใช้ความรุนแรงของรัฐบาลที่ดังขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุด นายกฯ ก็ทนต่อปฏิบัติการของสื่อมวลชนและสังคมไม่ไหว ต้องลงมาเยี่ยมเยียนชาวบ้านในคืนวันที่ 19 กรกฎาคม ก่อนเดินทางไปประชุมที่ประเทศญี่ปุ่น หลังจากเพิกเฉยต่อการเรียกร้องของชาวบ้านมาโดยตลอด อย่างไรก็ดี นายกฯ ก็ยังไม่ได้รับปากว่าจะแก้ไขความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน

อดอาหาร

หลังจากเหตุการณ์ปีนทำเนียบไม่กี่วันถัดมา ด้วยแรงกดดันของสื่อมวลชนและสังคม นายบัญญัติ บรรทัดฐาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยซึ่งทำหน้าที่ในการให้ข่าวแทนนายกฯ เสมอมาก็ได้ออกมารับปากกับชาวบ้านว่า จะนำข้อเสนอของคณะกรรมการกลางแก้ปัญหาเขื่อนปากมูลเข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรี ในวันที่ 25 ก.ค.2543 เมื่อมติคณะรัฐมนตรีออกมาไม่เป็นที่น่าพอใจเพราะไม่ได้มีการแก้ปัญหาให้ชาวบ้านอย่างครบถ้วนตามมติของคณะกรรมการกลางฯ ชาวบ้านจึงอดอาหารเพื่อสื่อสารให้สังคมเห็นใจ และเรียกร้องให้รัฐบาลเปิดเวทีสาธารณะให้ทั้งสองฝ่ายได้ชี้แจงปัญหา

ผลการสื่อสารด้วยกิจกรรมอดอาหารนี้ ยังคงอยู่ในกระแสความต่อเนื่องของข่าวภายหลังการปีนทำเนียบ ชาวบ้านจึงยังสามารถสื่อสารแนวคิดและข้อเรียกร้องให้รัฐบาลลงมาแก้ปัญหา โดยได้รับความสนใจทำข่าวจากสื่อมวลชนพอสมควร แต่ไม่มากเท่ากิจกรรมปีนทำเนียบ เนื่องจากแนวคิดในเรื่องการอดอาหารซึ่งแสดงออกถึงความอดทนต่อความทุกข์ยาก และเป็นการชำระล้างจิตใจให้บริสุทธิ์นั้น เป็นแนวคิดที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม และต้องอาศัยเวลาในการทำความเข้าใจ จึงค่อนข้างสื่อสารกับสังคมได้ยาก

แม้กิจกรรมอดอาหาร จะไม่สามารถส่งผลให้รัฐบาลลงมาแก้ปัญหาให้กับชาวบ้านได้ตามข้อเรียกร้อง เนื่องจากเป็นช่วงปลายรัฐบาล ประกอบกับรัฐไม่ยอมรับแรงกดดัน อย่งไรก็ดี ด้วยกระแสสังคมที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลในขณะนั้น หลังกิจกรรมอดอาหารจึงเกิดเวทีสาธารณะขึ้น โดยมีการถ่ายทอดผ่านสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ทำชาวบ้านได้เข้าไปมีโอกาสในการใช้ช่องทางการสื่อสารปกติในสื่อระดับชาติเผยแพร่ความทุกข์ยากของตนเองอย่างเป็นทางการ

ตารางที่ 8 แสดงสรุปผลการเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบ และอดอาหาร

กิจกรรม	เป้าหมาย	ผลความคืบหน้า
ยึดสันเขื่อน	เปิดประตูเขื่อนปากมูลอย่างถาวร	ได้คณะกรรมการกลางฯ และมติกรม. เปิดเขื่อน 4 เดือน (พ.ค.-ส.ค. 2543)
ปีนทำเนียบ	กดดันให้รัฐเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลตามมติคณะกรรมการกลางฯ	ได้รับความเห็นใจจากสังคม
อดอาหาร	ขอความเห็นใจจากสังคม	ได้เวทีสาธารณะ

ข้อผิดพลาด และความล้มเหลวเบื้องหลังการเคลื่อนไหว

แม้การเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลใน 3 เหตุการณ์จะค่อนข้างประสบความสำเร็จ เนื่องจากสามารถผลักดันให้สาธารณะเข้ามาร่วมจับตามองและถกเถียงถึงปัญหา จนกระทั่งชาวบ้านสามารถต่อรองกับรัฐได้ แต่เบื้องหลังความสำเร็จของชาวบ้านก็คือ ข้อผิดพลาด และความล้มเหลวนานัปการที่ชาวบ้านต้องลองผิดลองถูก เรียนรู้ แก้อัปเดต และค่อยๆ ก้าวข้ามผ่าน มาทีละขั้น

หลายครั้งที่ผู้เขียนพบว่า ท่ามกลางความเข้มแข็งที่คนภายนอกมักมองว่าเป็นความ ก้าว รัวและไม่รู้จักพอ ชาวบ้านมีทั้งความเหน็ดเหนื่อยอ่อนล้าและความกลัวอยู่ในที เช่น ใน กระบวนการของกลุ่มเองในการเคลื่อนไหวแต่ละครั้ง ชาวบ้านก็ยังคงต้องมีการประชุมกันเพื่อทำ ความเข้าใจในเรื่องเดิมๆ ซ้ำแล้วซ้ำเล่า ในขณะที่เมื่อประเมินแล้วว่าการทำกิจกรรมบางอย่างมีความ เสี่ยงและอาจจะทำให้ได้รับบาดเจ็บ ถูกทุบตี จับกุม จนถึงถูกดำเนินคดี แต่ชาวบ้านก็ยังเลือกที่จะทำ เพราะในความกลัวก็ยังมีหวังว่าวิธีการเคลื่อนไหวในแต่ละครั้งจะให้ผลที่ มากขึ้น

ทั้งนี้ นอกจากปัญหาเฉพาะหน้า เช่น ปัญหาปากท้อง ที่ชาวบ้านจะต้องเผชิญอยู่เสมอๆ แล้ว บ่อยครั้งชาวบ้านก็ยังคงต้องเผชิญกับความขัดแย้งภายในกลุ่มเนื่องจากมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน และต้องเผชิญกับการสร้างความแตกแยกจากฝ่ายตรงข้ามอีกด้วย

อย่างไรก็ดี การต่อสู้และการรวมกลุ่มร่วมกันมายาวนานก็ได้ทำให้ข้อผิดพลาดและความ ล้มเหลวเหล่านี้เป็น ได้ทั้งอุปสรรคที่บั่นทอนกำลังใจ และเป็นบทเรียนที่สร้างความเข้มแข็งให้ ชาวบ้านมากขึ้นด้วยในขณะเดียวกัน

บทที่ 9

การประเมินผลการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล

บทที่ 6 บทที่ 7 และบทที่ 8 ได้กล่าวถึงรายละเอียดของเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปั้นทำเนียบ และอดอาหารเพื่อให้เห็นเป้าหมาย แนวคิด และการเลือกใช้วิธีในการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลไปแล้วตามลำดับ ในบทนี้จะพิจารณาเนื้อหาใน 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชน เพื่อคุณภาพและผลของการสื่อสารของเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปั้นทำเนียบ และอดอาหาร ที่ปรากฏในเวทีของสื่อมวลชนกระแสหลัก ซึ่งช่องทางในการสื่อสารกับสังคม และเป็นส่วนหนึ่งของ "พื้นที่สาธารณะ"

ส่วนที่สอง มุมมองของสื่อมวลชนต่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ซึ่งมีผลต่อการนำเสนอข่าวสาร

ส่วนที่สาม การประเมินผลสื่อและข่าวสารของกลุ่มผู้ทำการสื่อสาร เพื่อศึกษาว่าผู้เข้าร่วมทำการสื่อสารในแต่ละระดับมีการประเมินผลสื่อและสารที่ปรากฏในสื่อมวลชนอย่างไรบ้าง

การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชน

ในส่วนนี้ จะพิจารณาถึงผลทางการสื่อสารของเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน ปั้นทำเนียบ และอดอาหาร ที่ปรากฏในสื่อมวลชนกระแสหลักซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สาธารณะทางสังคม เพื่อศึกษาว่าเหตุการณ์ทั้ง 3 เหตุการณ์ได้รับการถ่ายทอดไปสู่การรับรู้ของสาธารณะอย่างไรบ้าง โดยพิจารณาจากการนำเสนอของหนังสือพิมพ์รายวัน 2 ฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และหนังสือพิมพ์ข่าวสด ประกอบกับการนำเสนอของสถานีโทรทัศน์ 2 ช่อง ได้แก่ ช่อง 7 และ ไอทีวี

เมื่อพิจารณาจากการนำเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนสิงหาคม 2543 จะพบว่า สื่อมวลชนทั้งหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์มีการนำเสนอข่าวการชุมนุมของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้นในช่วงที่ชาวบ้านเข้ายึดสันเขื่อน และให้พื้นที่ในการนำเสนอข่าวสารสูงสุดภายหลังจากเหตุการณ์ปั้นทำเนียบต่อเนื่องมาจนถึงเหตุการณ์อดอาหารและการจัดเวทีสาธารณะในวันที่ 17 สิงหาคม 2543 หลังจากนั้นจึงค่อยๆ นำเสนอข่าวสารน้อยลงตามลำดับ

สำหรับสื่อหนังสือพิมพ์ซึ่งขึ้นอยู่กับควบคุมของรัฐน้อยกว่าสื่อโทรทัศน์ ในวันรุ่งขึ้นหลังจากที่ชาวบ้านได้เข้ายึดสันเขื่อน หนังสือพิมพ์ข่าวสดซึ่งก่อนหน้านี้ได้ติดตามนำเสนอข่าวการชุมนุมของกลุ่มชาวบ้านอยู่แล้วก็ได้ให้พื้นที่ในการนำเสนอข่าวสารมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากการ

นำเสนอเป็นพาดหัวข่าวกรอบเล็กบนหน้าหนึ่ง พร้อมภาพประกอบซึ่งแสดงการชุมนุมประท้วงของสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลเปิดเงื่อนไขในหน้า 9 ของหนังสือพิมพ์ฉบับวันที่ 15 พฤษภาคม หนังสือพิมพ์ข่าวสดได้เลือกประเด็นการยึดสันเขื่อนขึ้นมาเป็นพาดหัวข่าวใหญ่หน้าหนึ่ง ในวันที่ 16 และ 17 พฤษภาคม พร้อมภาพประกอบ โดยปรากฏว่าในวันที่ 17 ข่าวสดยังให้พื้นที่หน้าหนึ่งสำหรับกรอบสตู๊ปเรื่อง "ยึดเขื่อนปากมูล คืนปลาสู่มแม่น้ำ" ซึ่งมีรายละเอียดเนื้อความในหน้า 10 ของหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับสาเหตุที่ชาวบ้านต้องบุกยึดสันเขื่อน

ส่วนในวันที่ 18 และวันที่ 19 แม้ข่าวสดจะเลือกข่าวของนักร้องลูกทุ่งคนดัง "กุ่ม สุทธิราช" ขับรถชนเสาไฟฟ้าขึ้นมาเป็นพาดหัวข่าวใหญ่ แต่ข่าวการชุมนุมของชาวบ้านพร้อมภาพประกอบก็ยังคงปรากฏอยู่บนหน้าหนึ่ง โดยในวันที่ 18 ข่าวสดยังคงให้พื้นที่สำหรับสตู๊ปเช่นเดียวกับวันที่ 17 โดยเป็นสตู๊ปเรื่อง "รายงานธนาคารโลก เขื่อนปากมูลล้มเหลว"

สำหรับการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ในวันที่ 16 พฤษภาคม ข่าวการยึดสันเขื่อนของชาวบ้านเริ่มปรากฏอยู่ในหัวเรื่องย่อยหน้า 19 รวมอยู่กับข่าวของมือบกองทุนอ้อยซึ่งนำเสนอต่อเนื่องมาจากหน้า 1 และหน้า 16 จนในวันที่ 19 พฤษภาคม หลังเกิดเหตุไป 4 วัน ข่าวของชาวบ้านจึงปรากฏเป็นพาดหัวข่าวกรอบเล็กบนหน้าหนึ่งว่า "ชาวอุบลฯ ชักไม่พอใจมือบปากมูล" โดยมีเนื้อความในหน้า 19 ว่า การชุมนุมของชาวบ้านทำให้ทรัพย์สินทางราชการบางส่วนเสียหายและเครื่องกำเนิดไฟฟ้าต้องหยุดทำงาน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อให้เกิดน้ำท่วมหรือไฟฟ้าดับใน 5 จังหวัดของภาคอีสานตอนล่าง (ดูไทยรัฐ, 19 พ.ค. 2543: 19)

ในวันที่ 20 พฤษภาคม ข่าวการชุมนุมของชาวบ้านยังคงได้รับการนำเสนอเป็นพาดหัวข่าวย่อยในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และปรากฏเป็นข่าวหน้า 15 ในวันที่ 21 พฤษภาคม โดยใช้หัวข้อข่าวว่า "ศึกปากมูลเดือด ขนมือบชนมือบ" และกลับมาปรากฏบนหน้าหนึ่งอีกครั้งวันที่ 23 พฤษภาคม ในคอลัมน์ "สำนักข่าวหัวเขียว" โดยนำเสนอเนื้อความในลักษณะเดียวกันกับข่าววันที่ 19 ว่า การชุมนุมของชาวบ้านได้สร้างความเสียหายอย่างไรบ้าง (ดูคอลัมน์สำนักข่าวหัวเขียว ในไทยรัฐ, 23 พ.ค. 2543:1-2) อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่วันที่ 23 พฤษภาคมเป็นต้นไป ไม่ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ไทยรัฐมีการนำเสนอข่าวการชุมนุมของชาวบ้าน จนกระทั่งถึงช่วงเหตุการณ์ป็นทำเนียบซึ่งทำให้หนังสือพิมพ์ไทยรัฐต้องหันมาให้ความสำคัญกับข่าวการชุมนุมของชาวบ้านอีกครั้ง

ตารางที่ 9.1 แสดงการนำเสนอข่าวยัดยัดเซ็นชื่อนของหนังสือพิมพ์ข่าวสดและไทยรัฐ

วันที่	หนังสือพิมพ์ข่าวสด	หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ
15 พ.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวย่อย (กรอบเล็ก) "ยื่นรัฐบาลเปิดเซ็น ปากมูลรุ่น"</p> 	ไม่ปรากฏ
16 พ.ค.2543	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "ชาวปากมูล-ลูกฮือ ยัดเซ็น สุดทนต์ปลาหมึกแม่น้ำ"</p> 	<p>หัวเรื่องย่อย หน้า 19 "มีอบปากมูลบุกยัดเซ็น"</p>
17 พ.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "เงินใจโหดทั่วประเทศเตือนรัฐอย่าปราบชาวปากมูลยัดเซ็น"</p> 	ไม่ปรากฏ

ตารางที่ 9.1 แสดงการนำเสนอข่าวยึดสินค้าขึ้นของหนังสือพิมพ์ข่าวสดและไทยรัฐ (ต่อ)

วันที่	หนังสือพิมพ์ข่าวสด	หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ
18 พ.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวรอง "ชาวปากมุลทำพิธีสู่ปราบม็อบ"</p> 	ไม่ปรากฏ
19 พ.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวรอง "ปากมุลเมินคำขู ทำพิธีสู่ปราบ"</p> 	<p>พาดหัวข่าวย่อย "ชาวอุบลฯ ชักไม่พอใจม็อบปากมุล"</p>
20 พ.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "14 สว. รุดปากมุล หวั่นปราบ ตำรวจระดมไล่ กระบอง"</p> 	<p>พาดหัวข่าวย่อย "ม็อบราชสีไศลยึดผายปากมุลก็ส่อเค้าเดือด"</p>

ตารางที่ 9.1 แสดงการนำเสนอข่าวยึดสันเขื่อนของหนังสือพิมพ์ข่าวสดและไทยรัฐ (ต่อ)

วันที่	หนังสือพิมพ์ข่าวสด	หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ
21 พ.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "เลขา มท.1 ด่ามืออบปากมาร 14 สว.ถึงปากมูลวันนี้"</p> 	<p>ข่าวหน้าใน "ศึกปากมูลเดือด ขนมืออบขนมืออบ"</p>
22 พ.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "45 อาจารย์เข้าซื้อยื่นชวนเล็กใจเหนือ 14 สว.ดู-บันไดปลาไม่โจน"</p> 	ไม่ปรากฏ
23 พ.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวรอง "45 อาจารย์เข้าซื้อยื่นชวนเล็กใจเหนือ 14 สว.ดู-บันไดปลาไม่โจน"</p> 	<p>คอลัมน์สำนักข่าวหัวเขียว หน้า 1 "มืออบปากมูล"</p>

ในขณะที่เมื่อพิจารณาจากการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ข่าวสด ปรากฏว่า ในวันที่ 20 พฤษภาคม ข่าวสดได้ลงพาดหัวข่าวใหญ่หน้าหนึ่งพร้อมภาพการชุมนุมของชาวบ้านและภาพของสมาชิกวุฒิสภาซึ่งเดินทางไปรับทราบปัญหาของชาวบ้านที่เขื่อนปากมูล ต่อเนื่องไปจนถึงวันที่ 23 พฤษภาคม และค่อยๆ มีพื้นที่ข่าวน้อยลงตั้งแต่วันที่ 24 พฤษภาคม แต่ยังคงรักษาประเด็นไว้โดยเสนอเป็นพาดหัวข่าวกรอบเล็กบนหน้าหนึ่ง พร้อมทั้งมีสื่ूपเป็นระยะๆ เรื่อยมาจนกระทั่งถึงช่วงเหตุการณ์ปั่นทำเนียบซึ่งข่าวสดได้นำประเด็นการเคลื่อนไหวของชาวบ้านกลับมาเป็นพาดหัวข่าวใหญ่อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ รัฐกูร บุนปาน บรรณาธิการบริหารของหนังสือพิมพ์ข่าวสดได้กล่าวถึงประเด็นการพิจารณาและวางตำแหน่งข่าวว่า

"ถ้าความเคลื่อนไหวมีมาก มีเหตุการณ์หลายอย่างเกิดขึ้น ไม่ได้หมายความว่า จะต้องเป็นความรุนแรงอย่างเดียวนะครับ ถ้ามันมีนัยสำคัญ ถ้ามันมีประเด็นที่แหลมคม หรือมันมีผลกระทบกว้างขวาง มันก็มีโอกาสจะขึ้นหน้าหนึ่ง..เมื่อเทียบกับข่าวอื่นๆ ที่เข้ามาในวันนั้น"

(รัฐกูร บุนปาน, สัมภาษณ์ 13 ธ.ค.2544)

ในขณะเดียวกัน ลักษณะการนำเสนอและการให้พื้นที่แก่ข่าวชาวบ้านของหนังสือพิมพ์ข่าวสดนี้ มีความสอดคล้องกับจุดยืนในการนำเสนอปัญหาของคนยากจนในชนบทและนโยบายข่าว ซึ่งรัฐกูร บุนปาน ได้กล่าวไว้ว่า

"จริงๆ เราเนี่ยง่ายมาก ไม่มีอะไรสลับซับซ้อนเลย...ถามว่าข่าวที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องจริงไหม จริง ลักษณะร่วมของข่าวประเภทนี้คืออะไร คือทุกซ์ของคนที่ไม่ค่อยมีปากเสียง หรือไม่ค่อยได้รับความสนใจในสังคม ซึ่งยิ่งปล่อยให้นานวันเข้ามันจะยังมีปัญหามากขึ้นๆ ทุกที ถ้าไม่ช่วยแก้ไข ไม่ใช่ใครคนใดคนหนึ่งจะแก้ได้ อันนี้สังคมต้องเป็นคนช่วยกันแก้ เพราะฉะนั้นก็ต้องสะท้อนออกมาให้สังคมรับทราบให้มากที่สุดแค่นั้นเอง"

(รัฐกูร บุนปาน, สัมภาษณ์ 13 ธ.ค.2544)

นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับลักษณะการทำงานของศรีนิตย์ ศรีอาภรณ์ ผู้สื่อข่าวส่วนกลางของหนังสือพิมพ์ข่าวสดซึ่งทำข่าวและเกาะติดสถานการณ์ในพื้นที่ขณะนั้น โดยพักอยู่ในบ้านพักซึ่งสมาชิกชาคนจนได้จัดไว้เป็นที่ประสานงานและใช้รับรอง (Rungrawee, 2002: 98) ซึ่งจากการ

สนทนากับศรีนิตย์ในตอนหนึ่ง พบว่าวิธีการทำข่าวของเขาสะท้อนและสอดคล้องกับนโยบายการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ข่าวสดด้วย

"เราทำข่าว จะโทรศัพท์เช็คเอาอย่างเดียวไม่ได้ เราต้องลงไปคลุกคลีกับชาวบ้าน ด้วยท่าทีของชาวบ้านด้วย แล้วพอเขาเข้ามากรุงเทพฯ เวลาเขาไปที่ไหน เราก็ติดตามเขาไปตลอด"

(ศรีนิตย์ ศรีอาภรณ์, สนทนา 19 ส.ค. 2544)

สำหรับหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ แม้เหตุการณ์เป็นทำเนียบจะเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้หนังสือพิมพ์ไทยรัฐหันมาให้ความสำคัญกับข่าวของสมาชิกคนจนและชาวบ้านปากมุลเพิ่มมากขึ้น (Rungrawee, 2002: 104) แต่กลับพบว่า ในช่วงวันที่ 17 และ 18 กรกฎาคม 2543 หนังสือพิมพ์ไทยรัฐยังคงเน้นข้อมูลจากแหล่งข่าวฝ่ายรัฐและฝ่ายสนับสนุนรัฐมากกว่าชาวบ้าน โดยเนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นว่า การบุกกรุกทำเนียบรัฐบาลของชาวบ้านเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องและส่งผลกระทบต่อภาพพจน์ของประเทศชาติ เช่นเดียวกับการนำเสนอข่าวในช่วงเหตุการณ์ยึดสันเขื่อน จนกระทั่งในวันที่ 19 และ 20 กรกฎาคม หนังสือพิมพ์ไทยรัฐจึงเริ่มมีการนำเสนอเนื้อหาข่าวจากมุมมองของนักวิชาการและพันธมิตรต่างๆ เพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ดี แม้พาดหัวข่าวและเนื้อความส่วนใหญ่ของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐในช่วงวันที่ 19 ถึง 22 กรกฎาคม จะยังคงเน้นการนำเสนอจากฝ่ายรัฐและให้ภาพของชาวบ้านผู้ชุมนุมไปในทางลบ ผู้เขียนพบว่า ในวันที่ 21 กรกฎาคม คอลัมน์ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐหลายคอลัมน์ เช่น คอลัมน์ "บทนำ" "หะหะพาที" และ "หมายเหตุประเทศไทย" เริ่มมีเนื้อหาแสดงความเห็นอกเห็นใจชาวบ้านและตำหนิการใช้ความรุนแรงของรัฐบาลเพิ่มมากขึ้น โดยมีการนำเสนอให้รัฐหาทางออกอย่างประนีประนอม รวมทั้งรับฟังปัญหาของชาวบ้านและแก้ไขอย่างจริงจัง เป็นต้น

ทั้งนี้ ลักษณะการนำเสนอที่มีความขัดแย้งของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Rungrawee (2002: 112-114) ซึ่งพบว่า ท่าทีการนำเสนอข่าวของผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ไทยรัฐนั้นไม่ค่อยเป็นเอกภาพมากนัก และความแตกต่างทางความคิดภายในองค์กรนี้เอง ที่ทำให้บางครั้งพาดหัวข่าวกับเนื้อหาไม่สอดคล้องกัน เนื่องจากส่วนใหญ่การทำงานของผู้สื่อข่าวจะถูกจำกัดและตัดแปลงเนื้อหาโดยบรรณาธิการข่าวหน้าหนึ่งหรือรีไรเตอร์ ซึ่งไม่เข้าใจการเคลื่อนไหวของชาวบ้านและมีมุมมองต่อการชุมนุมของชาวบ้านในแง่ลบ โดยเฉพาะบรรณาธิการข่าวอาวุโสส่วนใหญ่ซึ่งยังคงมองการเคลื่อนไหวของชาวบ้านด้วยความเคลือบแคลงสงสัย และยังดำรงหน้าที่เป็นเครื่องมือในการกระจายอุดมการณ์ของรัฐอย่างเหนียวแน่น ซึ่งมีผลให้เสนอข่าวชาวบ้านออกมาในแง่ลบตามไปด้วย

ตารางที่ 9.2 แสดงการนำเสนอข่าวป็นทำเนียบของหนังสือพิมพ์ชาวสัดและไทยรัฐ

วันที่	หนังสือพิมพ์ชาวสัด	หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ
17 ก.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "ปากมูลสุดทน-ฮือฮอก ป็นทำเนียบ ตำรวจจลย ยิงแก๊สน้ำตา"</p> 	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "ถือฤกษ์หอมจันทร์ แม่มุลลยบุกป็นทำเนียบ"</p>
18 ก.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "นตถิ ปญญาสมา อากาชวนทมพิพ ปราบคนจนวันพระ"</p> 	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "ลุยมือบกระเจิง รวบ 223 แยกซัง 2 แห่ง"</p>
19 ก.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "เปิดตัวกบฏ 1 ขวบ มือบบุกกรุง จีปล้อย 225 คนจน"</p> 	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "มือบบานปลาย ระคมพลบิบปล้อยหมด"</p>

ตารางที่ 9.2 แสดงการนำเสนอข่าวป็นทำเนียบของหนังสือพิมพ์ข่าวสดและไทยรัฐ (ต่อ)

วันที่	หนังสือพิมพ์ข่าวสด	หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ
20 ก.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "กระบองดีแล้วลูบหลังชนวนลดตัว จะจ๋ามือบปากมูล"</p> 	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "ปล่อยมือบคนจนรอดคุก ใหรับเด็กหญิงลูกเกด"</p>
21 ก.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "จัดการมือบเสร็จ ชวนฟ้องข่าวสด -ข่าวปราบคนจน"</p> 	<p>พาดหัวข่าวรอง "โฆษกฯ ยอมรับ ชวนผวามือบขยายตัว"</p>
22 ก.ค. 2543	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "ติดป้ายต้านชนวนทั่ว 4 ภาค ฮีไอเอสองค์กรมลู"</p> 	<p>พาดหัวข่าวใหญ่ "สันติบาลรุกหนัก ระบูลาวปะปนมาในมือบ"</p>

หมายเหตุ : วันที่ 21 กรกฎาคม ไทยรัฐได้ให้ความสำคัญกับการจับไปรษณียบัตรขายผลการแข่งขันฟุตบอลยูโรมากกว่าข่าวความเคลื่อนไหวของชาวบ้าน โดยมีพาดหัวข่าวใหญ่ว่า "6 ขวบเฮง ส่ง ปณ. 200 ใบ รวย 500 ล้าน"

สำหรับหนังสือพิมพ์ข่าวสด นอกจากจะมีการติดตามนำเสนอข่าวความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านมาโดยตลอดและให้พื้นที่ข่าวกับชาวบ้านมากกว่าหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ แล้ว ผู้เขียนพบว่า การนำเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ข่าวสด ทั้งพาดหัวข่าวและเนื้อความด้านใน ตลอดจนคอลัมน์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นบทนำ บทวิจารณ์ หรือสเกิป ล้วนมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน โดยได้แสดงความเห็นอกเห็นใจชาวบ้าน และกระตุ้นเตือนรัฐบาลให้แก้ปัญหาโดยชอบธรรมแทบทั้งสิ้น ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ภายหลังจากเหตุการณ์ปีนทำเนียบ คอลัมน์ต่างๆ ของหนังสือพิมพ์ข่าวสดได้นำเสนอความเห็นเกี่ยวกับการชุมนุมของชาวบ้าน และแสดงการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลแทบจะทุกคอลัมน์

"ข่าวที่ลงไปมันจะต้องตั้งอยู่บนความเป็นจริง เราต้องเคารพปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ... ถ้าเราอยากแสดงความเห็นมันมีเวทีให้เราแสดงความเห็นในรายงาน ในบทความ ในอะไรรื่นๆ มากมาย แต่ในส่วนของตัวข่าวเนี่ยมันต้องว่ากันไปตามเนื้อผ่านะครับ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นกลางเฉย ไม่เข้าข้างใคร หรือจะเอียงสุดขั้วอะไรอย่างนี้ ไม่ใช่ครับ มันแล้วแต่ว่าคุณจะมองผมจากมุมไหน กรณีข่าวปากมูลผมเข้าใจว่าถ้าคุณยืนอยู่ตรงบางกรวยที่ตั้งการไฟฟ้าฝ่ายผลิต คุณก็จะรู้สึกข่าวสดนี้ใช้ไม่ได้เลย อดตี เออะอะอะไรปากมูลถูกหมด แต่อาจจะมีชาวบ้านบางส่วนด้วยซ้ำที่รู้สึกว่า เอ๊ะ ทำไมเราน่าจะเข้าข้างชาวบ้านมากกว่านี้ เราถูกอะไรดึงเรา ถ่วงไว้หรือเปล่า มันบอกไม่ได้ครับ แต่ผมอธิบายได้ว่า เราไม่ได้เข้าข้างใคร เราไม่ได้เข้าใครออกใคร เราว่าไปตามข้อเท็จจริง แต่ที่นี้เราเห็นว่าข้อเท็จจริงชุดนี้ เฝอญเราเชื่อว่าชาวบ้านถูก เราก็มองว่าไปตามนั้น แต่ถ้าคุณเห็นว่าผมไม่ถูกก็ว่ากันมา ก็มีหนังสือพิมพ์อื่นๆ เยอะแยะมากมายที่เห็นว่าการไฟฟ้าถูก ชาวบ้านเลวอะไรอย่างนี้ ก็ว่ากันไป ก็เป็นเรื่องของคนอ่านที่จะต้องอ่านแล้วตั้งสติพิจารณาว่าเรื่องมันเป็นอย่างไร"

(ฐาตุร บุญปาน, สัมภาษณ์ 13 ธ.ค. 2544)

นอกจากนี้ แม้เนื้อหาและพื้นที่การนำเสนอส่วนใหญ่ของหนังสือพิมพ์ข่าวสดจะเน้นการให้น้ำหนักไปที่แหล่งข่าวฝ่ายชาวบ้าน แต่แหล่งข่าวที่หนังสือพิมพ์ข่าวสดใช้ก็มีหลากหลาย โดยเปิดโอกาสให้ฝ่ายอื่นๆ เช่น รัฐและ กฟผ. ได้เข้ามาใช้พื้นที่ในการนำเสนอข้อโต้แย้งของฝ่ายตนด้วย และที่น่าสังเกตคือ หนังสือพิมพ์ข่าวสดจะมีการใช้แหล่งข่าวที่เป็นนักวิชาการมากพอๆ กับแหล่งข่าวชาวบ้าน ซึ่งแหล่งข่าวที่เป็นนักวิชาการส่วนใหญ่ที่สังคมให้การยอมรับก็ได้ออกมาแสดงความ

ไม่เห็นด้วยต่อการใช้ความรุนแรงของรัฐ และแสดงความเห็นอกเห็นใจต่อชาวบ้าน เป็นการเพิ่มน้ำหนักให้กับการเคลื่อนไหวของชาวบ้านมากขึ้น

"ปกติ (รัฐและกฟผ.) เขาชี้แจงเราก็ลงนะครับ มีประเด็นพาดพิงก็ต้องสอบถาม ทำปกติเหมือนกับชาวบ้านๆ ทั่วๆ ไป เหมือนหลักการทำข่าวธรรมดา เพียงแต่ว่า กฟผ. อาจจะมีรู้สึกว่าเราให้น้ำหนักชาวบ้านมากน้อย หรือคนที่ชอบ กฟผ. อาจจะมีรู้สึกว่าเราให้น้ำหนักชาวบ้านมากน้อย ซึ่งเป็นไปได้ เพราะที่ผ่านมามีใครนำเสนอข่าวฝ่ายชาวบ้านเลย หรือมีก็น้อยมาก...กฟผ. นี้ก็จะมีนักข่าวที่ทำเรื่องพลังงาน ทำกระทรวงอุตสาหกรรม ทำทำเนียบ ที่ดูและอะไรอย่างนี้อยู่แล้วนะครับ...เขาเป็นองค์กรที่จัดตั้งมาดีแล้ว เพราะฉะนั้นเขาก็จะมีฝ่ายประชาสัมพันธ์อันทรงประสิทธิภาพ มีส่วนโฆษณาซึ่งสามารถดัดแปลงอะไรต่างๆ ได้มากมาย ดัดแปลงโฆษณาให้ดูเหมือนข่าวหรือบทความก็ได้...หรือกรณีที่มีข่าวพาดพิง เขาก็พร้อมที่จะชี้แจง เขามีกระบวนการในการดำเนินการตามวิธีการประชาสัมพันธ์สมัยใหม่อยู่แล้วนะครับ...ปัญหาของ กฟผ. ไม่ได้อยู่ที่เรื่องการประชาสัมพันธ์หรือการทำข่าว ปัญหามันอยู่ที่ข้อเท็จจริง"

(สุภากร บุญปาน, สัมภาษณ์ 13 ธ.ค. 2544)

ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า นอกจากผลสะท้อนจากเหตุการณ์ปีนทำเนียบซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจของรัฐบาล จะทำให้ทั้งหนังสือพิมพ์ไทยรัฐและหนังสือพิมพ์ข่าวสดซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายวันในระดับชาติต้องติดตามนำเสนอข่าวความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลอย่างต่อเนื่องไปจนกระทั่งถึงช่วงเหตุการณ์อดอาหารแล้ว สถานีโทรทัศน์ช่องต่างๆ อย่างช่อง 7 และไอทีวีก็ไม่สามารถละเว้นการนำเสนอข่าวของชาวบ้านผู้ชุมนุมได้เช่นเดียวกัน

สำหรับสื่อโทรทัศน์ซึ่งมีพื้นที่ในการนำเสนอข่าวน้อยกว่าหนังสือพิมพ์ แต่เป็นสื่อที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางและมีความสามารถในการควบคุมผู้รับได้สูง ผู้เขียนพบว่า ลักษณะการนำเสนอข่าวการของสื่อโทรทัศน์มีความสอดคล้องกับการนำเสนอของหนังสือพิมพ์ประการหนึ่งก็คือ จะมีการติดตามและนำเสนอข่าวเพิ่มมากขึ้นเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นแล้ว หรือมีแนวโน้มว่าจะมีเหตุการณ์รุนแรงเกิดขึ้น (ดู Ubonrat Siriyusak, 1994 และพลินี, 2542 เป็นต้น) โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ปีนทำเนียบ ซึ่งช่อง 7 และไอทีวี ได้นำเสนอข่าวการชุมนุมเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และนำเสนออย่างต่อเนื่องไปจนกระทั่งถึงช่วงเหตุการณ์อดอาหารเช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์

อย่างไรก็ดี การนำเสนอข่าวของช่อง 7 มีลักษณะที่สอดคล้องกับหนังสือพิมพ์ไทยรัฐคือ ในช่วงแรกการรายงานข่าวส่วนใหญ่ของช่อง 7 จะเป็นการรายงานเฉพาะภาพการเคลื่อนไหว ซึ่งเน้นประเด็นไปที่การบุกรุกทำเนียบรัฐบาลของชาวบ้าน และค่อนข้างเอนเอียงไปทางการให้สัมภาษณ์ของฝ่ายรัฐ โดยไม่มีการนำเสนอที่ไปที่มาและสาเหตุที่ชาวบ้านต้องออกมาเคลื่อนไหวมากนัก

นอกจากนี้ ช่อง 7 มักใช้วิธีการเล่าข่าวโดยใช้เสียงผู้ประกาศข่าวเป็นผู้อ่าน โดยไม่ค่อยปล่อยเสียงสัมภาษณ์ฝ่ายชาวบ้านออกมามากนัก และในการนำเสนอ แม้จะมีการใช้แหล่งข่าวที่หลากหลาย แต่ปรากฏว่าช่อง 7 ได้มีการจัดเรียงและให้น้ำหนักต่อความสำคัญของแหล่งข่าวสัมพันธ์กับเวลาในการออกอากาศ โดยให้แหล่งข่าวฝ่ายชาวบ้านออกอากาศในช่วงภาคเย็น ในขณะที่ให้แหล่งข่าวฝ่ายรัฐและฝ่ายสนับสนุนรัฐออกอากาศในช่วงภาคค่ำ เช่น ข่าวในวันที่ 20 กรกฎาคม 2543 ซึ่งมีเสียงสัมภาษณ์ตัวแทนชาวบ้านอยู่ในช่วงข่าวเด่นเย็นนี้ (17.00 น.) และมีเสียงสัมภาษณ์นายบัญญัติ บรรทัดฐาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในช่วงข่าวภาคค่ำ (19.15 น.) เป็นต้น

สมจิตต์ นวเครือสินทร ผู้สื่อข่าวเฉพาะกิจของช่อง 7 กล่าวในประเด็นนี้ว่า การนำเสนอข่าวภายในเวลาอันจำกัด อาจทำให้ต้องมีการลดทอนส่วนใดส่วนหนึ่งลงตามลำดับความสำคัญ

"บางที่เราเป็นคนควบคุมการผลิต แต่ข้างใน (โต๊ะข่าว) จะเป็นคนคอยรวมข่าวและดูแลอีกที เพราะข่าวมีอบไม่ใช่ข่าวเดียวที่เกิดขึ้น หนังสือพิมพ์เขาเสนอข่าวยาวได้ แต่ของที่ทีวีจะต้องสั้น เพราะว่าเวลาเสนอของเรา มีจำกัด ซึ่งตรงนี้ข้างในจะเป็นคนคุมเอง...ข่าวที่ทำแล้วไม่ได้ออกก็เป็น เพราะว่าลำดับความสำคัญของข่าวไม่ถึง หรือถ้าดูประเด็นแล้วออกข่าวภาคค่ำไม่ได้ก็อาจจะเอาไปออกข่าวเด็ทดแทน การเลือกข่าวภาคค่ำก็ขึ้นอยู่กับโต๊ะข่าว ข่าวที่มีความสำคัญรองลงมาก็จะไปออกข่าวเด็ดซึ่งเป็นข่าวช่วงเบรกแทน"

(สมจิตต์ นวเครือสินทร, สัมภาษณ์ 18 ก.พ. 2545)

ทั้งนี้ ในช่วงระหว่างวันที่ 20 ถึง 23 กรกฎาคม ผู้เขียนพบว่า ช่อง 7 ได้ให้ความสำคัญในการนำเสนอข่าวการเลือกตั้งผู้ว่าราชการของกรุงเทพมหานครมากกว่าข่าวอื่นๆ ต่างจากในช่วงวันที่ 17 ถึง 19 กรกฎาคม ซึ่งข่าวการประชุมของชาวบ้านจะได้รับการนำเสนอเป็นลำดับต้นๆ ของช่วงเวลารายงานข่าว จนกระทั่งในช่วงเหตุการณ์อดอาหารจึงพบว่า แหล่งข่าวชาวบ้านมีโอกาสในการให้สัมภาษณ์เพิ่มมากขึ้น

"การนำเสนอของพี่อยู่ที่ว่าเราเห็นอะไรน่าสนใจ หรือมีอะไรควรจะนำเสนอ ขึ้นอยู่กับวิจารณ์ญาณของตัวเอง...แหล่งข่าวอาจไม่ใช่แกนนำก็ได้...แต่ปกติถ้าเป็นประเด็นความเคลื่อนไหวมักจะสัมภาษณ์แกนนำ แต่ถ้าเป็นเรื่องวิถีชีวิตจะสัมภาษณ์ชาวบ้านทั่วไป...อย่างการอดอาหาร ถือว่าแกนนำไม่สำคัญเท่าคนที่กำลังอดอาหารอยู่ ก็ต้องสัมภาษณ์ชาวบ้านที่กำลังอดอาหาร"

(สมจิตต์ นวเครือสินทร, สัมภาษณ์ 18 ก.พ. 2545)

สำหรับสถานีโทรทัศน์ไอทีวี พบว่าการนำเสนอข่าวของไอทีวีมีลักษณะซึ่งเทียบเคียงได้กับหนังสือพิมพ์ข่าวสด แม้จะมีการให้พื้นที่และติดตามนำเสนอได้ไม่มากเท่า กล่าวคือ ภายหลังจากชาวบ้านเข้าชุมนุมที่สันเขื่อน ไอทีวีก็ได้มีการนำเสนอข่าวการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง โดยเสนอให้เห็นถึงที่มาที่ไปของการชุมนุมและให้รายละเอียดการเคลื่อนไหวของชาวบ้านผ่านสื่อบ้าง เช่น ภายหลังจากเหตุการณ์ปีนทำเนียบ ไอทีวีได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุการเคลื่อนไหวชาวบ้านว่า มีเหตุผลเนื่องมาจากการที่รัฐไม่ปฏิบัติตามมติคณะกรรมการกลาง โดยมีภาพการชุมนุมที่สันเขื่อนเข้ามาเสริม รวมทั้งมีการอ้างถึงแหล่งข่าวที่เป็นนักวิชาการบ่อยครั้ง

ในส่วนของสื่อบ้างหรือรายงานพิเศษ พบว่ามีทั้งสื่อบ้างที่นำเสนอภาพวิถีชีวิตของชาวบ้านในที่ชุมนุมซึ่งมีเนื้อหามุ่งอธิบายความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และสื่อบ้างที่ไขข้อข้องใจให้กับผู้ชมในประเด็นต่างๆ เช่น วันที่ 22 กรกฎาคมในช่วงข่าวภาคค่ำ ไอทีวีได้มีการนำเสนอสื่อบ้างข่าวในประเด็นที่ว่า เหตุใดชาวบ้านจึงชุมนุมได้นาน และมีผู้อยู่เบื้องหลังการชุมนุมหรือไม่ โดยสัมภาษณ์จากตัวแทนชาวบ้าน และให้เสียงบรรยายสนับสนุนเคลื่อนไหวของชาวบ้านว่า มีผู้สนับสนุนในการชุมนุมครั้งนี้จริง แต่ผู้สนับสนุนก็คือลูกหลานที่ไปรับจ้างหรือไปทำงานในโรงงานเพื่อหาเงินส่งมาเป็นค่าใช้จ่ายให้กับพ่อแม่ที่มาชุมนุมเรียกร้องสิทธิ เป็นต้น

ณตยา แว่ววีรคุปต์ อดีตผู้สื่อข่าวไอทีวี กล่าวถึงวิธีการทำงานและการเลือกประเด็นข่าว เพื่อจะมานำเสนอเป็นข่าวว่า

"สิ่งที่เราต้องระวังแล้วก็ไม่ให้เกิดขึ้นก็คือการยั่วยุให้เกิดความรุนแรง คือข่าวลักษณะนี้ หลายครั้งเลยที่ชาวบ้านจะใช้ถ้อยคำรุนแรง หรือว่ายั่วยุปลุกกระดม ซึ่งตรงนี้เราจะกลั่นกรองว่าเราจะรายงานออกมาอย่างไร...เราจะไม่ยอมให้ sense ของข่าวของเราออกมาในเชิงยั่วยุปลุกกระดม เพราะว่า มันจะก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อย ตรงนั้นเราไม่ทำ เราทำไม่ได้ ต้องระมัดระวัง แต่ถ้าหากว่าเป็นเหตุเป็นผลที่ชาวบ้านเขาเดือดร้อนจากการ

กระทำของรัฐ รัฐทำอะไรแล้วชาวบ้านเดือดร้อน เรายางานได้หมด ถ้าหากว่าเราตรวจสอบแล้วเห็นว่ามันใช้อย่างที่ชาวบ้านพูด อย่างที่ชาวบ้านคิด หรือแม้กระทั่งเป็นความคิดของชาวบ้านที่มีความรู้สึก ว่ารัฐบาลทำอย่างนี้แล้วเขาเสียประโยชน์ บางเรื่องนี่เราก็กต้องถามให้ทุกด้าน อย่างเช่น ชาวบ้านเขากล่าวหารัฐบาลว่าอย่างนี้ เราต้องเปิดโอกาสให้รัฐบาลอธิบายว่า สิ่งที่ชาวบ้านคิดนี้รัฐบาลอธิบายยังไง ทำไมถึงเป็นแบบนี้ แล้วให้คนดูไปตัดสินเอาเองว่า คำอธิบายของรัฐมันฟังได้หรือไม่ได้ แต่เราต้อง balance ชาว ไม่ใช่ว่าฟังแต่ชาวบ้านโจมตีรัฐบาลอย่างเดียวโดยไม่มีเหตุผล มันก็ไม่ได้ "

(ณาทยา แว่ววีรคุปต์, สัมภาษณ์ 22 ก.พ. 2545)

นอกจากนี้ ในช่วงระหว่างที่มีการอดอาหาร ไอทีวียังได้มีการรายงานสดจากหมู่บ้านแม่มนม่นเย็น 1 ซึ่งอยู่ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี สลับกับการรายงานข่าวสถานการณ์ที่หน้าทำเนียบควบคู่กันไปอีกด้วย โดยณาทยา แว่ววีรคุปต์ ซึ่งไปทำข่าวในจังหวัดอุบลราชธานีขณะนั้นกล่าวว่า

"ส่วนใหญ่ไม่ค่อยจะมี OB (รถถ่ายทอดนอกสถานที่) ไปประจำ ไปรายงานสดที่มีอบหรือหอกคะ...การส่งรถ OB ออกไปรายงานสดกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นหมายถึงว่าให้ความสำคัญมากพอสมควร เพราะว่ามันต้องใช้งบประมาณมาก ยิ่งไปต่างจังหวัดด้วย งบประมาณแต่ละครั้งนี่เยอะมาก ก็ค่อนข้างยากถ้าหากว่าไม่ได้เป็นเรื่องสำคัญ...ถ้าสถานีหรือกองบรรณาธิการเขาไม่ได้มองว่าเรื่องนี้สำคัญเขาก็จะไม่ส่งไป แต่บังเอิญว่าไอทีวีช่วงนั้นให้ความสำคัญกับข่าวความเดือดร้อนของชาวบ้านมาก ชาวบ้านเดือดร้อนอะไรหรือว่ามีการชุมนุมของชาวบ้านในเรื่องอะไร ถ้าดูประเด็นแล้วมันมีประเด็นที่น่าสนใจอยู่ก็จะส่งไป ถ้าเทียบกับทีวีช่องอื่น พี่ว่าทีวีช่องอื่นจะส่งไปก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์แรงๆ...หรือว่าตามกระแสมากกว่า อย่างเช่นยึดโรงพยาบาลศูนย์ราชบุรี ยึดสถานชู้ตพม่า นักโทษแหกคุก อะไรอย่างนี้ OB ทุกช่องไปกันหมดเลยเห็นไหม ประเด็นต่างกัน ตรงนี้ว่า (ของไอทีวี) เรื่องของชาวบ้านเดือดร้อนจะไป"

(ณาทยา แว่ววีรคุปต์, สัมภาษณ์ 22 ก.พ. 2545)

อย่างไรก็ดี แม้สถานีโทรทัศน์ไอทีวีจะมีการนำเสนอข่าวความเคลื่อนไหวและรายละเอียดของการชุมนุมมากกว่าสถานีโทรทัศน์ช่องอื่นๆ ในช่วงเวลาเดียวกัน แต่ผู้เขียนพบว่า การนำเสนอเนื้อหาของไอทีวียังมีลักษณะความขัดแย้งบางประการซึ่งสอดคล้องกับที่ Rungrawee (2002) พบในหนังสือพิมพ์ข่าวสดเช่นกัน กล่าวคือ Rungrawee พบว่า ในช่วงระยะเวลาการนำเสนอข่าวของทั้ง 3 เหตุการณ์ หนังสือพิมพ์ข่าวสดได้มีการรับลงโฆษณาชุด "มุมนีชาวกับกรมชลประทาน" ของกรมชลประทานซึ่งมีเนื้อหาในการสนับสนุนการพัฒนาแหล่งน้ำของหน่วยงานของรัฐด้วย ในขณะที่ผู้เขียนพบว่า ในวันที่ 27 กรกฎาคม ซึ่งเป็นช่วงที่กลุ่มชาวบ้านเริ่มอดอาหาร ไอทีวีได้มีการออกอากาศรายการ "สายน้ำนี้เพื่ออีสาน" ซึ่งมีเนื้อหาไม่เห็นด้วยกับการจ่ายค่าชดเชยให้กับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนราษีไศลซึ่งเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่มชาวบ้านปากมูล โดยระบุว่า การชุมนุมของชาวบ้านมีมือที่สามเข้ามาเกี่ยวข้อง และเป็นการเรียกร้องในสิ่งที่ไม่มีความเป็นไปได้ ไปจนถึงระบุว่าหากรัฐยินยอมจ่ายค่าชดเชยให้กับชาวบ้านก็จะทำให้เกิดกลุ่มต่างๆ ขึ้นมาเรียกร้องมากขึ้น

มุมมองของสื่อมวลชนต่อการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล

เมื่อพิจารณาการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนในกรณียึดสันเขื่อน ปั้นทำเนียบ และอดอาหาร ประกอบกับการให้สัมภาษณ์ของบรรณาธิการข่าว รวมทั้งผู้สื่อข่าวที่ติดตามนำเสนอความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านในแต่ละช่วง ผู้เขียนพบว่า การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนในเหตุการณ์เดียวกันด้วยน้ำเสียงที่แตกต่างกัน มีลักษณะสอดคล้องกับปัจจัยอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่

1. กรอบคิดและทัศนคติของสื่อมวลชนต่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน

การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนดังที่กล่าวไว้ข้างต้น สัมพันธ์กับกรอบคิดและทัศนคติต่อการเคลื่อนไหวของสื่อมวลชนซึ่งเป็นผู้คัดเลือกและตีความเหตุการณ์ ในฐานะนายประตูข่าวสาร (Gatekeeper) กล่าวคือ ในขณะที่ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยรัฐมองการเคลื่อนไหวของชาวบ้านอย่างไม่เข้าใจ และมีความเห็นเอียงไปทางฝ่ายรัฐ ทำให้มีการนำเสนอข่าวไปในทางลบ ในทางตรงกันข้าม บรรณาธิการบริหารของหนังสือพิมพ์ข่าวสด มีทัศนคติในทางบวกต่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ซึ่งมีผลให้หนังสือพิมพ์ข่าวสดให้พื้นที่ในการนำเสนอข่าวมากเป็นพิเศษเช่นกัน

"ถ้าเราเชื่อมั่นมันถูกต้อง มันมีข้อมูลข้อเท็จจริงพิสูจน์ได้ แต่เรายังไม่สามารถทำให้ผู้อ่านเชื่อได้ว่ามันเป็นเรื่องที่ถูกต้อง หรือว่ายังมีความเห็น"

แตกต่างขัดแย้ง ซึ่งต้องถือว่าเป็นเรื่องปกติในสังคม อันนี้เป็นความบกพร่องของเรา เราก็มีหน้าที่ที่จะต้องเสนอข้อมูลเพิ่มเติมต่อไปว่า เหตุผลของการเคลื่อนไหวมันเป็นแบบนี้ มันมีมุมมองนี้สำหรับเรื่องนี้ ก็เสนอกันไปเรื่อยๆ...จุดนี้ยังไม่เข้าใจ ฟุ้งนี้ก็ว่ากันต่อ...หน้าที่ของเรา ก็คือว่าพยายามเสนอข่าวให้ดีที่สุดให้ตรงที่สุด"

(ฐาภกร บุนปาน, สัมภาษณ์ 13 ธ.ค.2544)

ทั้งนี้ คุณฐาภกร บุนปาน บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ข่าวสด ยังได้มองขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านอย่างเข้าใจมากกว่าจะแสดงความเคลือบแคลงสงสัย โดยพูดถึงชาวบ้านว่า

"ปากมูลนี้ชาวบ้านฉลาดมากนะ...คนที่กำหนดความเคลื่อนไหวจริงๆ คือชาวบ้าน ไม่ใช่ NGO ไม่ใช่คุณวณิดานะครับ...ผมเข้าใจว่ามันมีมายาคติของคนกรุงเทพฯ หรือคนชั้นกลางอยู่ว่าชาวบ้านโง่ ซึ่งไม่จริง...ใครจะรู้จักเรื่องปลาดีกว่าชาวบ้าน ใครจะไปบอกได้ว่าปลาแต่เดิมมันมีกี่ชนิด ถ้าไม่ใช่ชาวบ้านบอก ชาวบ้านอาจจะไม่สามารถจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ได้แค่นั้นเอง หรือว่าไม่สามารถเรียบเรียงนำเสนอในเชิงวิชาการซึ่งดอกเตอร์ทั้งหลายยอมรับกัน แต่ถามว่าข้อมูลพื้นฐานจริงๆ เนี่ย ใครบอกได้ว่าปลา มันหายไป ปลาแต่เดิมมีกี่ชนิด...สร้างเขื่อนแล้วหายไปเท่าไร เดียวนี้กลับคืนมาเท่าไร ถามว่านักวิชาการรู้จักปลาที่มันเข้ามาหรือว่าไ้ปลา เกิดเงินเนี่ยมันมีกี่แบบ มันมีกี่ชนิด แต่ละชนิดมันต่างกันยังไง ใ้ตรงนี้ชอบน้ำยังไง ไม่มีใครรู้ นอกจากชาวบ้าน"

(ฐาภกร บุนปาน, สัมภาษณ์ 13 ธ.ค.2544)

สำหรับการนำเสนอข่าวของโทรทัศน์ แนวคิดของณตยา แว่ววีรคุปต์ อดีตผู้สื่อข่าวสถานีโทรทัศน์ไอทีวี ก็มีผลต่อการกำหนดและคัดเลือกแง่มุมในการเสนอข่าวสารซึ่งโน้มเอียงไปทางชาวบ้านเช่นกัน โดยณตยาให้ความเห็นว่า ชาวบ้านมีโอกาสในการเป็นข่าวน้อยกว่ารัฐมาก เนื่องจากรัฐมีสื่อต่างๆ อยู่ในมือมากมาย

"ถ้าหากว่าสื่อมวลชนทำข่าวตามที่รัฐบาลพูด มันง่ายนะ การทำข่าวตามที่รัฐบาลพูดตามที่รัฐบาลแถลงนะ แต่ถ้าสื่อมวลชนรุกกันไปอย่างนั้นเสียหมดเนี่ย มันก็เท่ากับว่าทำให้สังคมไทยรับรู้ข้อมูลข่าวสารไม่รอบด้าน...คนที่บริโภคข่าวสารเฉพาะที่รัฐพูดจะไม่มีโอกาสรู้ข้อมูลอีกด้านหนึ่งที่มัน

เกิดในพื้นที่จริงๆ ถ้าหากว่าชาวบ้านในพื้นที่ที่ประสบปัญหาไม่มีโอกาสได้ เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารบ้าง สื่อมวลชนของไทยนี้ไปทางนั้นซะเยอะ ไป ทำข่าวเพื่อประชาชนบ้าง รัฐบาลรัฐซะเยอะ มีไม่มากที่จะลงไปอยู่กับชาวบ้าน แล้วก็ไปคลุกอยู่กับชาวบ้าน แล้วทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของชาวบ้าน"

(ณาทยา แว่ววีรคุปต์, สัมภาษณ์ 22 ก.พ. 2545)

จากการนำเสนอข่าวและมุมมองแนวคิดของผู้สื่อข่าว ตลอดจนบรรณาธิการข่าวดังที่ กล่าวมาข้างต้น จะพบข้อสังเกตว่า มีสื่อมวลชนบางกลุ่มที่เริ่มปรับตัวและเริ่มมีทิศทางของ "การ ทำข่าวเพื่อประชาชน" (Civic Journalism) มากขึ้น ซึ่ง ชวรงค์ ลิ้มปัทมปาณี (2542) กล่าวว่า ลักษณะของ Civic Journalism ที่รับฟังเสียงประชาชนมากขึ้นนี้ จะช่วยต่อยอดให้เห็นว่า ทั้ง "สื่อ มวลชน" และ "พลเมือง" ต่างก็มีบทบาทสำคัญอย่างเท่าเทียมในการมีส่วนร่วมสร้าง "ประชาสังคม" ที่ สมบูรณ์แบบในสังคมไทย

2. วิธีการทำงานและโครงสร้างองค์กร

นอกจากทัศนคติต่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้านจะมีผลต่อการนำเสนอข่าวแล้ว วิธีการ ทำงานและโครงสร้างองค์กรก็เป็นตัวกำหนดการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ในขณะที่หนังสือพิมพ์ไทยรัฐยังคงคุ้นเคยกับการทำข่าวจากแหล่งข่าวฝ่ายรัฐ และยังมีระบบการ ทำงานแบบเป็นลำดับขั้น โดยบรรณาธิการข่าวหน้าหนึ่งและรีไรเตอร์ จะเป็นคนตัดสินใจขั้น สุดท้ายว่าจะนำเสนอพาดหัวข่าวหน้าหนึ่งว่าอย่างไร (Rungrawee, 2002) หนังสือพิมพ์ข่าวสด กลับมีลักษณะการทำงานที่สอดคล้องกันทั้งกระบวนการตั้งแต่บรรณาธิการข่าวซึ่งเป็นผู้กำหนด นโยบายข่าว ตลอดจนผู้สื่อข่าวที่เกาะติดสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของชาวบ้านอย่างใกล้ชิด จนได้รับความไว้วางใจ

"คุณทำๆ ข่าวไปเนี่ย คุณก็สนิทสนมกับคนเป็นข่าวหรือแหล่งข่าวนะครับ มีอะไรเขาก็จะบอกก็จะเล่า จะคุยกัน เหมือนคนรู้จักมักคุ้นกันทั่วไป ถูก ไหมครับ ไม่ได้เฉพาะนักข่าว เขาอาจจะบอกหัวหน้าข่าวบอก rewrite บอกอะไรเองก็ได้ เมื่อสนิทรู้จักกันแล้วอย่างนี้นะครับ อย่างที่บอก เราไม่ ได้มีอะไรปิดบัง ทำข่าวชาวบ้านก็สนิทกับชาวบ้านแค่นั้นเอง ชาวบ้านเขา ไว้วางใจ ชาวบ้านเขาคิดว่าเออเราเป็นพวกเขาจริง เขาจะทำอะไรเขาก็บอก เขาก็คุย"

(ฐาภรณ์ บุญปาน, สัมภาษณ์ 13 ธ.ค. 2544)

ตารางที่ 9.3 แสดงภูมิหลังของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ข่าวสด ช่อง 7 และไอทีวี

สื่อ	ภูมิหลัง
หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ	ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2493 เป็นหนังสือพิมพ์ประชาชนนิยมที่ได้รับความนิยมสูงสุดมาเป็นเวลานาน โดยมียอดขายวันละ 1 ล้านฉบับในวันที่มีตรวจผลสลากกินแบ่ง และมียอดขาย 7 แสนฉบับในวันธรรมดา คิดเป็น 44 เปอร์เซ็นต์ของตลาดหนังสือพิมพ์ทั้งหมด (Rungrawee 2002)
หนังสือพิมพ์ข่าวสด	ถูกขายให้เครือมติชนในปี 2533 อยู่ภายใต้การบริหารงานของสุภากร บุญปาน หลานชายของชรรค์ชัย บุญปาน ซึ่งเป็นหุ้นส่วนใหญ่ของมติชน ข่าวสดเป็นที่นิยมขึ้นมาจากการติดตามรายงานข่าวตระกูล "ศรีธนะขัณฑ์" และคดี "ยันตระ" ทำให้มียอดขายสูงขึ้น จนกลายเป็นคู่แข่งของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐในเวลาอันรวดเร็ว มียอดขายวันละ 3 แสนฉบับ คิดเป็น 18 เปอร์เซ็นต์ของตลาด ข่าวสดถือเป็นหนังสือพิมพ์ประชาชนนิยมที่มีมุมมองทางการเมืองแบบก้าวหน้า โดยมีพื้นที่ในหน้าแรกให้กับข่าวดาราและข่าวอาชญากรรมเหมือนหนังสือพิมพ์ประชาชนนิยมทั่วไป แต่ในขณะเดียวกันก็มีข่าวการเมืองซึ่งเสนอประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมและการเคลื่อนไหวภาคประชาชน รวมทั้งปัญหาในชนบทด้วย (Rungrawee 2002)
สถานีโทรทัศน์สี กองทัพบก ช่อง 7	ถือกำเนิดขึ้นมาในยุคเผด็จการเรื่องอำนาจ เพื่อตอบสนองการโฆษณาทางการเมืองและเพื่อต่อสู้กับหนังสือพิมพ์ที่ดำเนินการโดยเอกชน ต่อมาในปี 2510 บริษัทกรุงเทพโทรทัศน์และวิทยุ จำกัด ได้รับสัมปทานจากกองทัพบกเป็นผู้ดำเนินการแพร่ภาพ (ดูอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2542) โดยนำเสนอรายการบันเทิงรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างความนิยมและดึงดูดโฆษณา ปัจจุบันรัฐยังเป็นเจ้าของและให้เอกชนเช่าสัมปทาน ทำให้ช่อง 7 ยังคงเป็นกระบอกเสียงของรัฐ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นเครื่องมือในการขยายฐานเศรษฐกิจของกลุ่มอำนาจทุนด้วย รายการส่วนใหญ่จะนำเสนอความบันเทิงที่ส่งเสริมให้ประชาชนหลีกเลี่ยงจากความจริงทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยมีรายการบันเทิงและโฆษณาเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ
สถานีโทรทัศน์ไอทีวี (ITV-Independent Television หรือทีวีเสรี)	เป็นสถานีโทรทัศน์แห่งแรกของเอกชนซึ่งถือกำเนิดขึ้นหลังวิกฤตการณ์ทางการเมืองในเดือนพฤษภาคม 2535 เนื่องมาจากกระแสเรียกร้องให้มีการปฏิรูประบบสื่อวิทยุและโทรทัศน์ วันที่ 4 เม.ย. 2538 กลุ่มสยามทีวีได้รับสัมปทานดำเนินงานจากสำนักนายกรัฐมนตรีโดยมีเงื่อนไขว่าผู้ดำเนินการต้องเป็นกลุ่มบริษัทเอกชนที่รวมกันไม่ต่ำกว่า 10 บริษัท/กลุ่ม และถือหุ้นบริษัทละไม่เกิน 10 % โดยมีระยะเวลาในการสัมปทาน 30 ปี เพื่อป้องกันการครอบงำสื่อและเพื่อให้เป็นทีวีเสรีซึ่งนำเสนอข่าวสารอย่างรอบด้านโดยแท้จริง ไอทีวีเริ่มออกอากาศวันที่ 1 ก.ค. 2539 ภายใต้การดำเนินงานของบริษัทสยามอินโฟเทนเมนท์ จำกัด (ดูอุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2542) ในระยะแรกของการแพร่ภาพ (2539-2543) ไอทีวีได้สร้างปรากฏการณ์ใหม่ให้กับวงการทีวีเมืองไทยด้วยการนำเสนอข่าวอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยมีการเจาะข่าวและซูดคีย์ความทุจริตข้อฉลวยอย่างกล้าหาญ รวมทั้งมีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมา สร้างความตื่นตาตื่นใจให้แก่ผู้ชมเป็นอย่างมาก (มติชนสุดสัปดาห์, 29 พ.ค. 2543 :19) หลังวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 ต้นปี 2544 บริษัทชินคอร์ปอเรชั่น จำกัด ได้เข้าไปถือหุ้นร้อยละ 39 ของสถานี จนการแทรกแซงจากการเมืองและกลุ่มทุนทำให้ฝ่ายข่าวจำนวนหนึ่งต้องลาออกไป

สำหรับโทรทัศน์ซึ่งมีพื้นที่ในการนำเสนอข่าวอย่างจำกัด จึงนำเสนอข่าวไม่ได้และต้องมีการตัดทอนตามลำดับความสำคัญประเด็นและแหล่งข่าว แม้จะมีวิธีการทำงานไม่ต่างกันนัก แต่ไอทีวียังมีความแตกต่างกับช่อง 7 กล่าวคือ ในขณะที่ผู้สื่อข่าวช่อง 7 กล่าวว่า การเลือกข่าวและจัดลำดับในเวลาการนำเสนอจะขึ้นอยู่กับ "โต๊ะข่าว" แต่ผู้สื่อข่าวไอทีวีกกล่าวว่า

"บางเรื่องเราก็หาประเด็น คิดประเด็นเอาเองแล้วก็เสนอไปที่บรรณาธิการ บางเรื่องก็เป็นเรื่องที่คุณะบรรณาธิการเขาสั่งมา แต่ส่วนใหญ่จะต้องหารือร่วมกัน เพราะว่าบรรณาธิการเขาก็ดูข่าวทุกข่าว เขาจะไม่ได้เชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง...แต่ถ้าเป็นเฉพาะเรื่องที่เขาไม่ได้ตาม เขาจะฟังนักข่าว เพราะว่ามันจะรู้ละเอียด มีรายละเอียดมากกว่าเขา เขาจะฟังนักข่าวในรายละเอียดแล้วก็มาตัดสินใจร่วมกัน มาพิจารณาร่วมกันว่าจะเล่นข่าวนี้ออกมาในทิศทางไหน ไม่ใช่แค่จัดการสั่งมาว่าจะต้องทำออกมาแบบนี้ ไม่ใช่...แต่ว่าเดี๋ยวนี้ไม่รู้ยังงี้ แล้วสถานีโทรทัศน์ช่องอื่นที่ก็ไม่ว่าจะเป็นแบบนี้ด้วยหรือเปล่า"

(ณาทยา แว่ววิรุคูปต์, สัมภาษณ์ 22 ก.พ. 2545)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า โครงสร้างการทำงานของข่าวสดกับไอทีวีได้เอื้อให้เกิดการสนับสนุนข่าวชาวบ้านมากกว่าไทยรัฐและช่อง 7 ซึ่งข่าวสารจะต้องผ่านกระบวนการเลือกสรรอีกชั้นหนึ่ง ทำให้มีพื้นที่ในการนำเสนอที่น้อยลง

3. จุดยืนขององค์กร

นอกจากอุปสรรคเชิงโครงสร้างของสื่อมวลชนส่วนใหญ่ซึ่งตกอยู่ใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดของรัฐและต้องพึ่งพาแหล่งทุน จนประชาชนทั่วไปเข้าไม่ถึงสื่อซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะหลักของสังคมแล้ว จุดยืนและลักษณะการควบคุมภายใน องค์กรยังมีผลต่อการให้พื้นที่แก่ข่าวสารของชาวบ้านด้วย

ดังจะสังเกตได้ว่า ขณะที่หนังสือพิมพ์ไทยรัฐมักจะนำเสนอข่าวแบบขายความขัดแย้ง แต่ข่าวสดกลับใช้สถานภาพความเป็นสื่อมวลชนกระแสหลักให้พื้นที่ในการนำเสนอข่าวปัญหาคนยากจนในชนบทด้วยน้ำเสียงเห็นอกเห็นใจมากกว่าหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ (ดู Rungrawee: 2002) ซึ่งเอื้อให้ชาวบ้านได้มีโอกาสเข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะในสื่อเพื่อนำเสนอความทุกข์ยากของตนเองได้มากขึ้น

อย่างไรก็ดี จะพบว่า ในบางช่วงขณะหนังสือพิมพ์ข่าวสดซึ่งมีจุดยืนในการติดตามนำเสนอประเด็นปัญหาทางสิ่งแวดล้อมและความเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมของคนในชนบทมากกว่าหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ ก็ยังเปิดโอกาสให้พื้นที่โฆษณาของทางฝ่ายรัฐแทรกเข้าไปได้ ทั้งยังต้องนำเสนอเนื้อหาข่าวสารของชาวบ้านผสมผสานหรือสอดแทรกไปกับประเด็นข่าวอื่นๆ ที่ขายได้เพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจด้วย

สำหรับการนำเสนอข่าวของสื่อโทรทัศน์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการรับรู้ของผู้รับสารในวงกว้าง แต่ไม่ค่อยได้มีผู้อ้างอิงถึงบ่อยนัก จะสังเกตได้ว่า แม้โครงสร้างการควบคุมของสื่อโทรทัศน์จะเหนียวแน่นกว่าการควบคุมของสื่อหนังสือพิมพ์ แต่การเคลื่อนไหวของชาวบ้านก็ยังสามารถเล็ดรอดเข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะของสื่อโทรทัศน์ได้บ้างในบางสถานการณ์ อย่างไรก็ตาม วิธีการเคลื่อนไหวแบบดื้อแพ่งและไม่เชื่อฟังรัฐ (civil disobedience) ซึ่งถูกมองว่าเป็นวิธีการกึ่งรุนแรงและหมิ่นเหม่ต่อกฎหมาย เช่น การยึดสันเขื่อน และปิ่นทำเนียบ ก็ทำให้กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล คงความเป็นข่าวไว้ได้เพียงช่วงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น

มุมมองของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลต่อการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชน

ในส่วนนี้ จะเป็นการพิจารณาถึงการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชน จากมุมมองของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านกรณีเขื่อนปากมูล ในฐานะผู้ทำการสื่อสาร (communicator) ว่า มีความคิดเห็นต่อข่าวสารและการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนอย่างไรบ้าง

เนื่องจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านมีผู้เข้าร่วมแบ่งเป็นหลายกลุ่ม และในแต่ละกลุ่มจะมีความสามารถด้านการประเมินข่าวสารแตกต่างกัน ผู้เขียนจึงขอแยกการประเมินผลสื่อและข่าวสารของกลุ่มชาวบ้านออกตามลักษณะผู้ทำการสื่อสาร ดังนี้

1. กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมชุมนุม ซึ่งเป็นผู้เข้าร่วมปฏิบัติการรวม
2. กลุ่มแกนนำหรือพ่อครัวใหญ่ ซึ่งเป็นตัวหลักในการกระจายข่าวสารจากที่ประชุมไปสู่กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วม
3. กลุ่มที่ปรึกษาและพี่เลี้ยง ซึ่งทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับสื่อมวลชน และเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก

กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมชุมนุม

ในการทำกิจกรรม ชาวบ้านกลุ่มนี้จะถือเป็นกำลังหลักเพราะเป็นผู้ปฏิบัติ แต่สำหรับการประเมินผลข่าวสาร กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมชุมนุมส่วนใหญ่จะไม่ได้มีการเปิดรับข่าวสารโดยตรงด้วยตนเองมากนัก แต่จะรับข่าวสารจากการบอกเล่าของกลุ่มแกนนำหรือที่ปรึกษา ซึ่งทำหน้าที่

เป็นผู้นำความคิด (opinion leader) อีกทีหนึ่ง โดยกลุ่มนี้จะสามารถแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกที่มีต่อการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนได้จากข้อมูลที่ได้รับ

อย่างไรก็ดี จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในกลุ่มนี้จะอาศัยการประเมินข่าวสารของกลุ่มคนรอบข้าง เช่น กลุ่มเพื่อนบ้านและคนรู้จัก รวมทั้งประเมินจากการออกบรรณกิจซึ่งทำให้ได้สัมผัสกับความรู้สึกของคนในสังคมว่าเห็นด้วยหรือไม่อย่างไร มากกว่าจะประเมินข่าวสารจะสื่อมวลชนโดยชาวบ้านหลายคนได้กล่าวกับผู้เขียนว่า พวกเขา รู้สึกดีใจหากไปเดินบรรณกิจแล้วมีคนบริจาคเงินหรือสิ่งของให้ เพราะนั่นแสดงว่าคนในสังคมเริ่มจะเข้าใจและเห็นอกเห็นใจในการต่อสู้ของคนยากคนจนอย่างพวกเขา ในขณะที่บางส่วนบอกว่า การที่ชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกันหรือละแวกใกล้เคียงเห็นด้วยกับการชุมนุมและมาพูดให้กำลังใจให้พวกเขาสู้ต่อไป พวกเขาก็ดีใจมากแล้ว

ตัวอย่างเช่น พ่อตา พบสุข เล่าถึงคนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนภาคอีสานด้วยกัน ที่นำเงินมาบริจาคคนละเล็กละน้อยในระหว่างที่ชาวบ้านออกบรรณกิจบริเวณพระบรมรูปทรงม้า ว่า

"เฮาแบ่งคนกันไป มีอยู่ละ 40-50 คน มีกล่องกระดาษที่เฮาเจาะว่ากล่องบริจาค ส่วนใหญ่คนภาคอีสานผ่านมาก็หยอดเหรียญ 5 บาท 10 บาท ก็แล้วแต่เขา ไปเจอคนภาคอีสานที่ไปทำงาน (กรุงเทพฯ)...เขาจะเห็นอกเห็นใจ ตอนมีงานพระบรมรูปทรงม้า เขาก็ไปจัดเวทีอยู่นั้น มีหมอลำมีอะไร...คนผ่านไปผ่านมาก็บริจาค บางคนให้เป็นพัน เป็นห้าร้อย แล้วแต่ เขาให้ด้วยน้ำใจ เขาเห็นว่าเฮาเป็นอย่างนั้นอย่างนี้...ป้ายเขาก็มีบอกอยู่ว่าสมัชชาคนจน เขาก็เดินมุ่งหน้ามาหยอด (บริจาค) ให้เองเลย แต่เขาก็ไม่ได้ถามทุกข์สุขอะไร เขาก็ไปเดินเที่ยวงานของเขา"

(พ่อตา พบสุข, สัมภาษณ์ 6 ต.ค. 2544)

ในขณะที่ แม่เขียน นามวงศ์สา กล่าวถึงกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการต่อสู้ของชาวบ้าน ซึ่งมาลงจับปลาด้วยกันภายหลังจากการเปิดเขื่อนในยุครัฐบาลทักษิณ (ปี 2544) ซึ่งเป็นผลพวงมาจากการเคลื่อนไหวอย่างเข้มข้นในช่วงปี 2543 ว่า

"หมู่บ้านที่ตะกั่ว (เมื่อก่อน) บ่เห็นนำกับเฮาก็มาจับปลานำ พอเปิดเขื่อนก็เห็นกับพวกเจ้านะหละยายเฮีย ช้อยจักได้กินปลา เพื่อนก็มาจับนำกัน บ่อดบ่อยากปลากิน เฮ็ดปลาร้าได้หลาย ใส่เบ็ดใส่แหก็ได้ เขามาเว้ากับแม่เอง เขาว่าเปิดอีก อย่าให้เขาปิดนะ ให้เปิดตลอด เขาวามันดีหลาย

ไผ่ก็เห็นนำ...ได้ยื่นมือนั้นเขาเว่กัันว่าดี แม่ก็ดีใจหลาย"

(แม่เขียน นามวงศ์สา, สัมภาษณ์ 6 ต.ค. 2544)

อย่างไรก็ดี กลุ่มชาวบ้านทั่วไป มีความเห็นต่อการนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนที่ตนได้รับชมจากโทรทัศน์โดยตรง หรือแลกเปลี่ยนและรับรู้มาจากที่ปรึกษา รวมทั้งผู้ชุมนุมด้วยกันว่า สื่อมวลชนทั้งหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ยังนำเสนอข่าวของพวกเขาบ่อย และข่าวส่วนใหญ่ที่ออกมา ก็มักจะบิดเบือนไปจากความเป็นจริง

กลุ่มแกนนำหรือพ่อครัวใหญ่

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้จะสามารถวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นในเรื่องข่าวสารได้มาก เนื่องจากเป็นกลุ่มที่คิดหรือร่วมคิดกิจกรรม และเป็นกลุ่มที่มีโอกาสในการให้ข่าวและให้สัมภาษณ์มากกว่ากลุ่มชาวบ้านทั่วไป เพราะสื่อมวลชนให้ความสำคัญมากกว่า ในขณะที่เดียวกัน กลุ่มนี้ก็มีการเปิดรับสื่อด้วยตนเองมากกว่ากลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมในระดับปฏิบัติการด้วย เช่น แม่ปราณี โนนจันทร์ หนึ่งในแกนนำ ซึ่งติดตามอ่านและวิเคราะห์หม่อมองของรัฐบาลจากข่าวในหนังสือพิมพ์เป็นหลัก กล่าวว่

"แม่จะเป็นคนให้สัมภาษณ์ตลอด แม่ก็ต้องอ่านหนังสือพิมพ์ตลอด... เพราะเราต้องรู้ อ่านแล้วต้องวิเคราะห์ด้วยว่ามันเป็นยังไง ระหว่างที่ไม่เห็นด้วยกับเห็นด้วย...เราก็ต้องมาวิเคราะห์กันว่าเขาคิดยังไงกับเรา วิเคราะห์ไปถึงรัฐบาล ส่วนที่ตรงเราก็ถือว่าเราทำกิจกรรมแล้วเขาลงตรงส่วนที่ไม่ตรงพอเราอ่านแล้วเรารู้สึกว่าตรงไหนที่ติดขัด เรารู้ว่าเขาคิดยังไง ก็เอามาวิเคราะห์...ไทยรัฐบางทีคล้ายๆ จะได้...แต่มันก็เป็นเนื้อหาเดียวกัน ก็จะมีบ้างบางคำพูดบางสำนวน ซึ่งเราก็คิดว่าคนอ่านก็คงเข้าใจ แต่หัวข้อนี้ อย่างเช่นเวลาเขาพาดหัว หัวข้อนี้มันจะไม่เหมือนกันเลย คืออ่านแล้วรู้ทันทีเลย แต่ไม่ค่อยอ่านหรือกข่าวของเรา แม่ไม่ชอบอ่านเท่าไร...แม่จะชอบอ่านที่มันไม่ค่อยตรงกับเราว่ามันจะวิเคราะห์ยังไง ชอบอ่านที่เขาว่าเราว่าเป็นยังไง เราจะได้รู้...จากนั้นเราก็จะมาทำกิจกรรมเพื่อให้มันสอดคล้องกันว่าเขาคิดอย่างนี้ เราต้องทำอย่างนี้ มันถึงจะรู้ว่าเราต้องทำยังไง...ช่วงที่มีข่าวมีกิจกรรมก็จะทำงานหนักมาก บางที 2 ยังไม่ได้นอน"

(แม่ปราณี โนนจันทร์, สัมภาษณ์ 9 มี.ค. 2544)

สำหรับการประเมินผลข่าวสารของกิจกรรม มีทั้งกลุ่มที่ประเมินว่า ไม่อยากให้สื่อมวลชนนำเสนอการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในทางลบ เพราะจะทำให้สังคมไม่เห็นด้วยซึ่งจะเป็นผลเสียต่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในครั้งต่อไป เช่น พ่อทองเจริญ สีหาธรรม และแม่สมปอง เวียงจันทร์ จะมีความเห็นคล้ายๆ กันว่า การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนมีลักษณะเป็น "เหรียญสองด้าน" ต่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากสาธารณชนยังไม่เห็นด้วยกับการเคลื่อนไหว ทั้งนี้ แม่สมปอง เวียงจันทร์ กล่าวว่า

"(เรื่องข่าว) ถ้ามันไม่ได้รับการแก้ไขปัญหามันก็ไม่จำเป็น ข่าวนี้บางทีมันก็มาทางเสียหาย ก็ไม่อยากจะให้มันเป็นข่าว บางทีมันก็มารบกับเรา มันจะไปหาทางเพื่อให้คนได้เข้าใจว่าเราเดือดร้อนจริงทำยังไง เรื่องอื่นเราไม่ได้คิดว่าจะเป็นข่าวแล้วทำอะไรได้ ความ คืบหน้าไม่มีมันก็เป็นไปได้ยาก... ถ้าคนรอบข้างไม่เห็นด้วย จะไปสร้างข่าวอะไรมาก็มีปัญหา"

(แม่สมปอง เวียงจันทร์, สัมภาษณ์ 10 มิ.ย. 2544)

ในขณะที่ พ่อทองเจริญ สีหาธรรม แกนนำอาวุโส พุดถึงความคิดเห็นที่มีต่อการเสนอข่าวของสื่อมวลชนว่า

"ถ้าข่าวมันไม่เป็นผลบวกกับเราก็ไม่ชอบ ถ้าข่าวมันออกมาเป็นผลบวกกับเราก็ชอบ คือแต่ก่อนแต่คราวเรียกร้องก่อนๆ มานั้น ถ้าออกข่าวมันเป็นความจริง เดี่ยวนี้ส่วนใหญ่ที่ข่าวบิดเบือนไปหมด ไม่เหมือนแต่ก่อน...แล้วอีกอันหนึ่งพวกเราก็ชอบสร้างข่าว สร้างข่าวมันก็ดี...หนึ่งนี้แหละเขาก็ได้ขายหนังสือพิมพ์ดี อันสองนี้ก็ว่าข่าวของเรานี้ออกสู่สังคมว่ารู้จักเราอย่างนั้นอย่างนี้ก็ดี แต่ว่าการแก้ไขปัญหามันไม่ได้แก้...บางอาทิตย์หลังๆ นี้ ช่อง 7 ก็ไปออกข่าวว่า การเปิดเขื่อนครั้งนี้ทำให้เกิดผลกระทบกับชาวบ้านท้ายเขื่อน 6-7 หมู่บ้าน อะไรต่างๆ จับนู่นจับปลาไม่ได้ เปิดแล้วว่าจะมีปลาขึ้นมาให้จับก็ไม่มี ความจริงนี้ปลามันมาก ฟันธงจับกันไม่หวาดไม่ไหว แต่ยังไม่ครบทุกชนิดปลาที่หายไป...มันก็เป็นเหรียญสองด้าน ถ้าคนที่ไม่เห็นด้วยกับเราเขาก็ไม่ชอบไม่ยกดู หรือดูแล้วเขาก็ดูถูกเหยียดหยามเรา มันเป็นหอกสองคมอยู่"

(พ่อทองเจริญ สีหาธรรม, สัมภาษณ์ 8 ก.ค. 2544)

อย่างไรก็ดี แกนนำบางส่วน โดยเฉพาะแกนนำรุ่นใหม่ ๆ ก็ได้ประเมินว่า ไม่ว่าจะป็นข่าวในทางบวกหรือทางลบ อย่างน้อยการเป็นข่าวก็จะทำให้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านอยู่ในความสนใจของสื่อมวลชนและสาธารณะได้ ซึ่งน่าจะเป็นผลดีต่อการเคลื่อนไหวมากกว่าไม่เป็นข่าว

กลุ่มที่ปรึกษาและพี่เลี้ยง

กลุ่มนี้จะเป็นหลักในการให้คำปรึกษาในแนวทางต่างๆ แก่ชาวบ้าน และมีบทบาทอย่างยิ่งในการควบคุมข่าวสารที่ออกไปสู่ภายนอก กล่าวคือ ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านให้ข่าวสารกับภายนอก โดยการกระทำและคำพูด จากกิจกรรมและการให้สัมภาษณ์ ซึ่งสามารถถูกตีความหรือบิดเบือนได้ กลุ่มนี้ก็ได้มีวิธีการควบคุมเนื้อหาของข่าวสารด้วยการใช้ใบแถลงการณ์ เป็นเครื่องมือในการแถลงข่าวกับภายนอก อันได้แก่ สื่อมวลชนและพันธมิตรทั้งในและต่างประเทศ ที่เป็นเพื่อนฝูง คนรู้จัก และเครือข่าย ดังนั้นในการประเมินข่าวสาร กลุ่มนี้จะมีการประเมินอย่างจริงจังมากกว่ากลุ่มอื่นๆ เพื่อนำมากำหนดกิจกรรมการเคลื่อนไหวร่วมกับชาวบ้าน

ในระดับของเนื้อหาข่าวที่ได้รับการนำเสนอและมุมมองที่สื่อมวลชนสนใจ ที่ปรึกษาส่วนใหญ่มีความเห็นว่า สื่อมวลชนยังสนใจเฉพาะประเด็นความรุนแรงและประเด็นทางการเมืองเป็นหลัก โดยไม่ได้ให้รายละเอียดที่ลึกซึ้งต่อขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน

"เนื้อหาของสาระของสื่อที่ออกมายังไม่ได้แตะเข้าไปที่เนื้อหาของปัญหา การนำเสนอข่าวก็จะอยู่ที่ประเด็นทางการเมืองเป็นหลัก การปิ่นทำเนียบ ถูกจับ ก็จะถูกเสนอเนื้อหาอยู่ในระดับนี้ แต่ว่าความเดือดร้อนของชาวบ้านที่นำไปท่อมหรือปัญหาเรื่องปลาลดลงไป ชาวประมงเรียกร้องมากให้เปิดประตูน้ำ เนื้อหาสาระตรงนี้ก็จะมีน้อยหน่อย จะเป็นปัญหาเรื่องมีอบ เรื่องการใช้ความรุนแรง เรื่องปัญหานักการเมืองคนนี้ไม่เวิร์ค นักการเมืองนี้กับพรรคนี้ อะไรอย่างนี้ ออกไปทางด้านนั้น"

(ประสิทธิ์พร กาพ้ออนศรี, สัมภาษณ์ 29 พ.ค. 2544)

ส่วนในระดับของการสร้างความเข้าใจกับสาธารณะ กลุ่มที่ปรึกษาและพี่เลี้ยงมีความเห็นว่า แม้เนื้อหาข่าวที่สื่อมวลชนนำเสนอจะยังมีน้ำหนักไม่มากพอที่จะสร้างประเด็นสาธารณะซึ่งอยู่ในความสนใจของคนในสังคมได้อย่างต่อเนื่อง แต่สาธารณชนก็มีความเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านมากขึ้น

"คิดว่าคนเข้าใจมากขึ้น วัดจากกระแสต่อต้านที่มันน้อยลง...ถ้าดูจากกระแสข่าวที่ผ่านสื่อมวลชนก็ค่อนข้างที่จะเริ่มเห็นใจ หนังสือพิมพ์ไม่ได้ออกมาด่าเหมือนก่อน เช่น ปิ่นทำเนียบ ก็ทำให้เห็นกระแสของคนเมืองด้วยว่าอย่างน้อยยังตอบรับ แต่ข้อมูลยังไม่ถึง กระแสความรู้สึกของคนส่วนใหญ่มันเข้ามาว่าเขาก็เป็นห่วง อยากให้เราได้รับการแก้ไขปัญหามือหนึ่ง...ก็เป็นความพยายามของชาวบ้านเองด้วยที่มีความต่อเนื่องในการเคลื่อนไหว แล้วก็การนำเสนอข้อมูลข่าวสารนี้เป็นส่วนหนึ่ง แล้วก็เป็นเรื่องของความจริงที่ชาวบ้านอยากให้ปรากฏ ให้สาธารณะชนยอมรับ ไม่ใช่แค่ให้สาธารณชนหรือรัฐบาลเห็นใจหรือสงสารเท่านั้น เขาอยากให้รัฐบาลยอมรับข้อเท็จจริงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วก็พยายามมาหลายปีอย่างต่อเนื่อง ทำให้สาธารณะชนเริ่มที่จะเข้าใจ...ต่างประเทศก็เข้ามามีบทบาทมาก"

ตารางที่ 9.4 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับการมีส่วนร่วม การเปิดรับข่าวสาร และการประเมินผลการสื่อสาร

ระดับการมีส่วนร่วม	การเปิดรับข่าวสาร	การประเมินผลการสื่อสาร
กลุ่มชาวบ้านทั่วไป	-ดูโทรทัศน์ -ฟังข่าวจากผู้ร่วมชุมนุม แกนนำ และที่ปรึกษา -ประเมินจากการตอบรับของคนภายนอก	-ยังมีปริมาณการนำเสนอข่าวน้อย -ยังมีการนำเสนอข่าวบิดเบือน
กลุ่มแกนนำ/พ่อครัวใหญ่	-ดูโทรทัศน์/ อ่านหนังสือพิมพ์ -ฟังข่าวจากผู้ร่วมชุมนุม และที่ปรึกษา -ประเมินจากการตอบรับของคนภายนอก	-การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชน ส่งผลทั้งด้านบวกและลบต่อการชุมนุม
กลุ่มที่ปรึกษาและพี่เลี้ยง	-ดูโทรทัศน์/ อ่านหนังสือพิมพ์ -ประเมินจากการตอบรับของคนภายนอก	-การนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนทั้งด้านบวกและลบล้วนเป็นโอกาสให้รายละเอียดของการชุมนุมออกไปสู่การรับรู้ของสาธารณะมากขึ้น

อย่างไรก็ดี แม้จะมีความเห็นว่าการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนทั้งด้านบวกและลบล้วนเป็นโอกาสให้รายละเอียดของการชุมนุมออกไปสู่การรับรู้ของสาธารณะมากขึ้น แต่กลุ่มพีเลียงและที่ปรึกษาตระหนักถึงข้อจำกัดในการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนว่า สื่อมวลชนจะสนใจนำเสนอข่าวชาวบ้าน ต่อเมื่อชาวบ้านมีกิจกรรมกดดันเท่านั้น จึงต้องพยายามคิดกิจกรรมใหม่ๆ ออกมาเพื่อดึงดูดความสนใจจากสื่อมวลชนอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ กลุ่มพีเลียงและที่ปรึกษามีความเห็นต่อสื่อมวลชนในระดับท้องถิ่นซึ่งอยู่ในพื้นที่ว่า ยังมีลักษณะปิดกั้นอยู่มาก ทำให้พวกเขาต้องพึ่งตนเองในการทำข่าวและทำงานด้านข้อมูลหนักขึ้น โดยอาศัยความช่วยเหลือจากเครือข่ายพันธมิตรและนักวิชาการในการช่วยเผยแพร่ข้อมูลออกสู่สาธารณะอีกทางหนึ่ง

สรุป

ในบทนี้ผู้เขียนได้พิจารณาถึงการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนของเหตุการณ์ยึดสันเขื่อนปิ่นทำเนียบและอดอาหาร และมุมมองของสื่อมวลชนต่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ประกอบกับความเห็นของชาวบ้านต่อการนำเสนอสื่อและข่าวสารของสื่อมวลชนซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะหลักในการติดต่อสื่อสารกับส่วนอื่นๆ ในสังคม พบว่า แม้กิจกรรมการเคลื่อนไหวหรือการสื่อสารของชาวบ้านจะประสบความสำเร็จในการเข้าไปใช้พื้นที่สื่อ แต่กลุ่มชาวบ้านยังมีโอกาสเข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะในสื่อ น้อยเมื่อเทียบกับแหล่งข่าวอื่นๆ และไม่สามารถคงความเป็นข่าวไว้ได้โดยตลอด โดยเฉพาะในพื้นที่ข่าวทางโทรทัศน์ นอกจากนี้ ทักษะคติและวิธีการทำงานของทั้งบรรณาธิการข่าวรวมทั้งผู้สื่อข่าวซึ่งทำหน้าที่คัดเลือกข่าวสารมานำเสนอ ตลอดจนโครงสร้างการควบคุมและระบบการทำงานขององค์กรล้วนมีผลต่อการนำเสนอข่าวสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลแทบทั้งสิ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง "กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล" ทำให้ผู้เขียนได้ข้อสรุปในเรื่องพัฒนาการและกระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล ดังนี้

พัฒนาการของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล

ในบทที่ 4 ผู้เขียนได้ศึกษาถึงที่มาของการรวมกลุ่มของชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลซึ่งได้รับผลกระทบอันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาของรัฐที่กีดกันชาวบ้านออกจากการตัดสินใจและการมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรก จนเมื่อพบว่ากระบวนการทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับพวกเขาได้ ชาวบ้านจึงต้องมีการรวมตัวกันเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองกับรัฐขึ้นมา รวมทั้งต้องใช้วิธีการเคลื่อนไหวแบบดื้อแพ่งและไม่เชื่อฟังรัฐมากขึ้น เพื่อดึงดูดความสนใจจากรัฐและสื่อมวลชน

ในบทที่ 5 ซึ่งเป็นการศึกษาถึงโครงสร้างการรวมกลุ่ม รวมทั้งลักษณะและรูปแบบการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้าน จะพบว่า กลุ่มชาวบ้านซึ่งมีการสังสมวัฒนธรรมและประสบการณ์ต่อสู้ร่วมกันมานานได้มีวิธีการสื่อสาร การจัดการ และการเผยแพร่ข้อมูลอย่างเป็นระบบระเบียบมากขึ้น โดยได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มเอ็นจีโอและองค์กรพันธมิตรต่างๆ ซึ่งช่วยลดข้อจำกัดทางการสื่อสารของชาวบ้านในการที่จะติดต่อกับสาธารณะให้น้อยลงได้

ในบทที่ 6 บทที่ 7 และบทที่ 8 เป็นการศึกษาถึงจุดมุ่งหมาย แนวคิด วิธีการ และกระบวนการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลใน 3 กรณี ได้แก่ การยึดสันเขื่อน ปีนทำเนียบและอดอาหาร ส่วนบทที่ 9 เป็นการศึกษาการประเมินผลสื่อและข่าวสารจากมุมมองของชาวบ้าน สื่อมวลชน ประกอบกับการพิจารณาเนื้อหาการนำเสนอของสื่อมวลชนหนังสือพิมพ์ 2 ฉบับ ได้แก่ ไทยรัฐ และข่าวสด รวมทั้ง สื่อโทรทัศน์อีก 2 ช่อง ได้แก่ ช่อง 7 และไอทีวี พบว่า วิธีการต่างๆ ดังกล่าวช่วยสร้างช่องทางและการเปิดพื้นที่ได้มาก แต่ไม่สามารถทำให้ชาวบ้านคงความเป็นชาวบ้านพื้นที่สาธารณะของสื่อมวลชนไว้ได้โดยตลอด

อย่างไรก็ดี แม้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านจะมีสาเหตุหลักมาจากความเดือดร้อน แต่การเคลื่อนไหวในหลายๆ ครั้งของชาวบ้านซึ่งไม่มีช่องทางในการสื่อสารและมักจะเลือกวิธีการที่หิวโหวนในลักษณะที่ดื้อแพ่งหรือหมิ่นเหม่ต่อกฎหมาย มาดึงดูดความสนใจของสื่อมวลชนและ

สังคม ก็มักจะทำให้ชาวบ้านถูกมองเป็นลบ และถูกป้ายสีเพื่อสร้างความชอบธรรมในการปราบปรามได้ง่าย เนื่องจากสังคมไม่เข้าใจในความเดือดร้อนที่ชาวบ้านต้องเผชิญ ประกอบกับได้รับข้อมูลเพียงด้านเดียวจากทางราชการ ชาวบ้านจึงต้องรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเพื่อเพิ่มพลังในการสื่อสารกับสังคมให้มากขึ้น

ในประเด็นเรื่องพัฒนาการของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล มีข้อสรุปถึงลักษณะการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ซึ่งต่อมาได้ก่อตัวเป็นเครือข่ายของผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาอื่นๆ ของรัฐทั่วประเทศ เป็นประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่หนึ่ง การเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลเป็นการเคลื่อนไหวซึ่งมีพัฒนาการมายาวนานและมีบริบทที่มาที่ไปอันสัมพันธ์กับสาเหตุเบื้องหลังที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่

ประการแรก การเคลื่อนไหวของชาวบ้านมีสาเหตุมาจากความเดือดร้อนและปัญหาเรื่องปากท้อง ซึ่งเขื่อนปากมูลได้เข้าไปทำลายฐานทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ของชาวบ้าน จนชาวบ้านไม่สามารถทำการประมงเพื่อยังชีพได้เหมือนเดิม

ประการที่สอง รัฐซึ่งรวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากรไม่เคยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตั้งแต่แรก และเมื่อชาวบ้านพยายามส่งเสียงคัดค้าน เพื่อสื่อสารและแสดงสิทธิในการจัดการทรัพยากรของชุมชน รัฐซึ่งเป็นผู้แทนในการบริหารประเทศกลับเพิกเฉยต่อเสียงเหล่านั้น และไม่ช่วยแก้ปัญหาให้กับชาวบ้านซึ่งเดือดร้อนอันเนื่องมาจากโครงการของรัฐในทางตรงกันข้าม รัฐกลับพยายามใช้สื่อที่เหนือกว่าทำลายความชอบธรรมของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน และสร้างภาพบิดเบือนให้ชาวบ้านเป็น "ผู้ร้าย" ในสายตาของสังคม

ประการที่สาม สื่อมวลชนซึ่งต้องพึ่งพาระบบธุรกิจและทุนก็ไม่ได้มีพื้นที่ไว้สำหรับชาวบ้านในการแสดงความคิดเห็น ทำให้ชาวบ้านซึ่งถูกปิดล้อมทางด้านข้อมูลข่าวสารจากรัฐอยู่แล้ว ไม่มีช่องทางในการเข้าไปใช้สื่อ เพื่อบอกกล่าวความทุกข์ยากต่อสาธารณะด้วยวิธีการปกติ

สาเหตุต่างๆ เหล่านี้ทำให้ชาวบ้านต้องรวมตัวกันออกมาเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความสนใจจากสื่อมวลชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง ด้วยหวังว่ากิจกรรมที่ทำได้จะทำให้สื่อมวลชนหันมาสนใจได้ อันจะทำให้เรื่องราวของพวกเขาได้รับการเผยแพร่ออกสู่สังคมมากขึ้น

ประเด็นที่สอง การเคลื่อนไหวของชาวบ้าน เป็นการเคลื่อนไหวในบริบทพลของสิทธิต่างๆ ซึ่งเป็นสิทธิพื้นฐานของพลเมืองที่รัฐธรรมนูญแห่งประเทศไทยฉบับปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิทธิในการชุมนุม หรือสิทธิชุมชน ตลอดจนสิทธิในการสื่อสาร ซึ่งสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวในประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนในระดับนานาชาติ

จากการศึกษาพบว่า แม้แต่ในทางปฏิบัติ ชาวบ้านยังไม่สามารถนำสิทธิต่างๆ ที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายมาใช้เป็นแนวทางในการเคลื่อนไหวได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากรัฐยังยึดติดกับระบบอำนาจและมีระบบความคิดแบบเก่า โดยพร้อมที่จะใช้อำนาจการปกครองและอำนาจในทางอื่นๆ ที่เหนือกว่าสิทธิของชาวบ้านได้ตลอดเวลา แต่ด้วยการหนุนช่วยของพันธมิตรและนักวิชาการ ประเด็นการเคลื่อนไหวของชาวบ้านก็มีน้ำหนักและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

แม้ในบางครั้ง การเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล เช่น การยึดสันเขื่อน และการปิ่นทำเนียบ จะถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีความกำกวมระหว่างการใช้สันติวิธีกับความรุนแรง แต่ก็มีนักสันติวิธีและนักกฎหมายหลายคนออกมาแสดงการรับรองว่า การเคลื่อนไหวของชาวบ้านเป็นสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม ซึ่งประชาชนชาวไทยสามารถทำได้ ดังที่ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล (2543) และนักวิชาการหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ประชาชนสามารถใช้การดื้อแพ่งต่อกฎหมาย และสิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐซึ่งเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายโดยสันติวิธีได้ หากเห็นว่ารัฐและกฎหมายนั้นไม่ยุติธรรม

ประเด็นที่สาม การเคลื่อนไหวของชาวบ้าน มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวกันกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (new social movement) ซึ่งไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2538) ได้ระบุลักษณะไว้ว่า เป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่ด้อยอำนาจ ซึ่งไม่ได้ต้องการที่จะล้มล้างอำนาจหรือแย่งชิงอำนาจรัฐ แต่ต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงนโยบายและกระบวนการตัดสินใจของรัฐในเรื่องของการใช้ทรัพยากรและการพัฒนา เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น

การเคลื่อนไหวนี้เป็นการเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับการลักษณะของการตื่นตัวในการปกป้องสิทธิชุมชนและทรัพยากรท้องถิ่น อันเนื่องมาจากจิตสำนึกแห่งประชาธิปไตยของประชาสังคม (civil society) ในส่วนอื่นๆ ทั่วประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการคัดค้านโครงการท่อก๊าซที่อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา หรือการคัดค้านโรงไฟฟ้าถ่านหินที่อำเภอหินกรูด และบ่อนอก ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเรียกร้องให้รัฐเปิดรับฟังเสียงของประชาชนและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่อโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนมากขึ้น

กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูลมีการสื่อสารกับสังคมใน 3 ลักษณะใหญ่ๆ ได้แก่

1. การสื่อสารกับสาธารณะโดยตรง ผ่านการนำเสนอตัวตนและวิถีชีวิต ซึ่งเป็นวิธีการสื่อสารที่ชัดเจนและชาวบ้านสามารถควบคุมเนื้อหาข่าวสารได้ แต่ยังใช้สื่อสารกับสังคมได้น้อย เพราะประเด็นเรื่องวัฒนธรรมและวิถีชีวิตเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยาก

2. การสื่อสารกับสาธารณะโดยผ่านสื่อมวลชน ผ่านการสร้างกิจกรรมการเคลื่อนไหวต่างๆ เพื่อให้มีพื้นที่ในการเป็นข่าว ซึ่งวิธีนี้เป็นวิธีการที่สามารถสื่อสารกับสังคมได้มาก แต่ผลจากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านไม่สามารถควบคุมเนื้อหาที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนได้ทั้งหมด แม้จะมีการแถลงข่าวและใช้ใบแถลงการณ์ แต่ก็ไม่สามารถควบคุมเนื้อหาของข่าวสารได้ตลอดเส้นทาง รวมทั้งไม่สามารถคงความเป็นข่าวในพื้นที่ของสื่อมวลชนไว้ได้ตลอดเวลา

3. การสื่อสารกับสาธารณะโดยผ่านเครือข่ายพันธมิตรและนักวิชาการ ด้วยการจัดทำสื่อทางเลือก ประกอบกับเทคโนโลยีทางข้อมูลและข่าวสารที่ก้าวหน้าและกว้างไกล ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตและอีเมล ช่องทางนี้จึงเป็นช่องทางที่สื่อสารกับสังคมได้ค่อนข้างมาก เพราะสามารถควบคุมเนื้อหาของข่าวสารได้ตลอดเส้นทาง และสามารถขยายแนวร่วมได้มาก สังเกตได้จากการเข้าร่วมคัดค้านของนานาชาติและการออกมาแสดงความคิดเห็นของนักวิชาการในสาขาต่างๆ ในระยะหลัง

ในประเด็นเรื่องกระบวนการสื่อสารสาธารณะ มีข้อสรุปในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่หนึ่ง การเคลื่อนไหวของชาวบ้านในลักษณะต่างๆ เป็นวิธีการสื่อสารซึ่งมีเป้าหมายสำคัญอยู่สองประการ ได้แก่ การผลักดันให้รัฐแก้ไขปัญหา และการสื่อสารกับสังคมเพื่อผลักดันให้รัฐออกมาแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน โดยชาวบ้านเชื่อว่า หากสังคมและสื่อมวลชนไม่เห็นด้วยกับชาวบ้านแล้ว ปัญหาต่างๆ ก็จะไม่ได้รับการแก้ไข

อย่างไรก็ดี แม้ปัจจุบันปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้านจะยังไม่ได้รับการแก้ไขให้ลุล่วง แต่การรวมตัวกับผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการพัฒนาอื่นๆ ของรัฐ ซึ่งประกอบด้วยผู้เข้าร่วมหลายฝ่ายนี้ ทำให้องค์กรเคลื่อนไหวของชาวบ้านมีความเข้มแข็งมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อได้รับการสนับสนุนจากกลุ่ม NGO และนักวิชาการซึ่งเป็นที่นับถือในสังคม ก็ทำให้ประเด็นการเคลื่อนไหวของชาวบ้านเป็นที่ยอมรับ มีความชัดเจน และมีน้ำหนักมากขึ้น จนสามารถสั่นคลอนมายาคติหรือภาพความคิดที่รัฐได้บอกกล่าวกับสังคมเสมอมาว่า "เขื่อนเป็นสัญลักษณ์ของการพัฒนา" ได้ โดยข้อมูลข่าวสารที่ชาวบ้านและกลุ่มพันธมิตรเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่า รัฐไม่สามารถคงความเป็นเจ้าอุดมการณ์ซึ่งสามารถครอบงำความคิดของประชาชนได้อีกต่อไป

ประเด็นที่สอง แม้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านจะมีพื้นฐานมาจากการเรียกร้องสิทธิในเรื่องเฉพาะหน้า แต่ก็นับเป็นปรากฏการณ์ซึ่งท้าทายต่อวาทกรรมและอำนาจของรัฐ โดยเปลี่ยนแปลงการสื่อสารจากการที่รัฐเป็นฝ่ายสั่งการ มาเป็นการสื่อสารเพื่อเรียกร้องสิทธิและความเสมอภาค รวมทั้งขอเข้าไปมีพื้นที่ในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ที่ทุกส่วนในสังคมควรจะให้ความสนใจ

อภิปรายผล

ศักยภาพทางการสื่อสารของพลเมืองปากมุล

จากการเคลื่อนไหวสื่อสารมาอย่างยาวนาน กลุ่มชาวบ้านปากมุลได้พัฒนาศักยภาพในการสื่อสารเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ดังจะเห็นว่าชาวบ้านมีกระบวนการเคลื่อนไหวที่ชัดเจนและเป็นระบบ ตลอดจนเกิดการพัฒนาความคิดในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ รวมทั้งพัฒนาศักยภาพในการสื่อสาร ต่อรอง และได้แย้งในเชิงเหตุและผล อันเป็นฐานความคิดสำคัญของการสื่อสารซึ่งทำให้กรอบคิดเรื่องสิทธิของพลเมืองและสิทธิในการสื่อสารของพลเมืองไม่ได้เป็นเพียงแค่ตัวหนังสือหรือถ้อยคำสวยหรูที่บัญญัติไว้ในตัวบทกฎหมายเท่านั้น หากแต่เป็นรูปธรรมที่จับต้องได้มากขึ้นเมื่อชาวบ้านปากมุลได้แปลงสิทธิเหล่านี้มาใช้ในทางปฏิบัติ

ยิ่งไปกว่านั้น ความเติบโตใหญ่ทางการสื่อสารของชาวบ้านปากมุล ซึ่งสามารถพัฒนาศักยภาพ แนวทาง และวิธีการสื่อสารเพื่อบอกกล่าวความทุกข์ยาก ตลอดจนข้อเรียกร้องกับรัฐบาลและสาธารณะ ยังจะเป็นตัวแบบของการสื่อสารต่อสู้ อันจะนำไปสู่ทิศทางการพัฒนาที่เป็นธรรมและเปิดกว้างต่อความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น

คุณูปการต่อสังคม

กระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมุล เพื่อเรียกร้องความเสมอภาค แต่ในขณะเดียวกันก็คงไว้ซึ่งความแตกต่างหลากหลาย โดยอาศัยการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายอย่างมีเหตุมีผลและมีจุดยืน ซึ่งได้รับการรองรับโดยสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐนี้ได้เป็นตัวแบบและบทเรียน รวมทั้งได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่สังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยตรงก็คือ การสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านจะเป็นเครื่องยืนยันการใช้สิทธิตามกฎหมายในทางปฏิบัติ ซึ่งกล่าวได้ว่า วิธีการรวมตัวกันเป็นประเด็นเพื่อสื่อสารกับสาธารณะนี้ เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถดึงให้สาธารณะหันมาฟังชาวบ้านได้ การรวมกลุ่มของชาวบ้านจึงไม่เพียงแต่เป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับตัวของชาวบ้านที่เคลื่อนไหวเองเท่านั้น ยังเป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับคนอื่น ๆ ในสังคมอีกด้วย

ส่วนโดยอ้อมก็คือ กระบวนการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านได้สร้างบรรทัดฐานของกระบวนการพิจารณาให้กับสังคม ทั้งนี้ โครงการใหญ่ๆ ที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคตจะต้องมีการรับฟังความคิดเห็นจากชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพราะฉะนั้นสิ่งที่สังคมได้จากการสื่อสารสาธารณะของชาวบ้านก็คือ กระบวนการประชาธิปไตย กำลังมีแนวโน้มจะเคลื่อนไปข้างหน้าอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น สิ่งที่ชาวบ้านสื่อสารกับสาธารณะ จึงสร้างคุณภาพการต่อสังคมมากกว่าเป้าหมายการเคลื่อนไหวที่ชาวบ้านได้ตั้งไว้

สื่อทางเลือกและพื้นที่สาธารณะรูปแบบใหม่

ในการศึกษากระบวนการสื่อสารสาธารณะของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล จะพบว่า ชาวบ้านได้พยายามเคลื่อนไหวสื่อสารกับสาธารณะด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อลดข้อจำกัดทางการสื่อสารที่ไม่สามารถเข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะในสื่อมวลชนกระแสหลักได้ ทั้งนี้ พบว่า กิจกรรมบางกิจกรรมก็สามารถเข้าไปมีพื้นที่ในสื่อกระแสหลักได้ในบางครั้ง เนื่องจากสื่อมวลชนเองก็เริ่มมีลักษณะที่ปรับตัวมากขึ้น แต่พื้นที่สาธารณะในสื่อมวลชนก็ยังไม่เอื้อให้กลุ่มชาวบ้านได้เข้าไปเคลื่อนไหวสื่อสารอย่างตลอดรอดฝั่ง ทำให้ชาวบ้านไม่มีพื้นที่ในการสร้างความเข้าใจกับคนในสังคมโดยตรง ดังที่ วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ (2542) กล่าวว่า "คนจนไม่มีเสียงที่จะสื่อไปถึงสาธารณะว่าเกิดอะไรขึ้นกับพวกเขา เพราะสื่อมวลชนส่วนใหญ่ไม่เข้าข้างคนจน มีบ้างก็เล็กน้อย แต่เมื่อเกิดวิกฤตของคนรวย...รัฐก็หยุดเรื่องคนจนเลย"

อย่างไรก็ดี กระบวนการสื่อสารต่างๆ ที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเองเพื่อสื่อสารกับสาธารณะก็ได้สร้างกระบวนการต่อรองและการเจรจาอย่างเสมอหน้ากับรัฐอย่างที่รัฐไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ นอกจากนี้ สื่อทางเลือกและช่องทางที่กลุ่มชาวบ้านได้สร้างขึ้นใช้ในการสื่อสารสาธารณะนี้ หากมีการจัดระบบข้อมูล และพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นก็น่าจะมีส่วนช่วยสร้างพื้นที่สาธารณะใหม่ๆ ซึ่งทำให้ชาวบ้านสามารถสื่อสารและเคลื่อนไหวได้อย่างมีขีดจำกัดน้อยลง

ความส่งท้าย

11 ธันวาคม 2544 รัฐบาลทักษิณมีมติขยายเวลาการเปิดเขื่อนเพื่อศึกษาผลกระทบจาก 4 เดือนเพิ่มเป็น 1 ปี โดยมอบหมายให้มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีทำการศึกษาและประเมินผลกระทบ เพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูชีวิตและชุมชนให้กับชาวบ้าน ในขณะที่นักวิจัยชาวบ้านก็ได้ทำการเก็บข้อมูลเรื่องการกลับมาของระบบนิเวศน์และพันธุ์ปลาเช่นเดียวกัน

1 ตุลาคม 2545 ครม. มีมติให้เปิดเขื่อนปีละ 4 เดือน ชัดกับผลการศึกษาของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีซึ่งเสนอให้มีการเปิดเขื่อนตลอดปีอย่างน้อย 5 ปี และชัดกับผลการศึกษางานวิจัย

ไต่ถามของชาวบ้านปากมูล ซึ่งยืนยันว่าการเปิดเขื่อนทำให้พันธุ์ปลาและวิถีชีวิตลุ่มน้ำคืนกลับมาสู่ชุมชนจริง

20 ธันวาคม 2545 นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งตัวแทนชาวบ้าน 30 คน เข้าร่วมประชุมที่ทำเนียบรัฐบาล เพื่อชี้แจงผลการศึกษาล้างเปิดประตูระบายน้ำ โดยชาวบ้านยังคงเรียกร้องให้มีการเปิดเขื่อนตลอดทั้งปี อย่างน้อย 5 ปี ขณะที่คณะวิจัยของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานียืนยันผลการศึกษาพร้อมข้อเสนอว่าให้รัฐบาลเปิดประตูน้ำเขื่อนปากมูลตลอดปี

ภาพชาวบ้านเข้าร่วมโต๊ะเจรจาระดับสูงในการประชุมดังกล่าว มีการถ่ายทอดสดออกสู่ความรับรู้ของสาธารณชนผ่านสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ในรายการ "นายกฯ พบราษฎรที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูล" ช่วงท้ายรายการนายกฯ ยังไม่รับปากว่าจะแก้ปัญหาตามที่ชาวบ้านเรียกร้อง แต่จะลงตรวจสอบพื้นที่ เพื่อหาข้อสรุปในวันที่ 24 ธันวาคม 2545

หลังลงสำรวจผลกระทบ วันที่ 14 มกราคม 2546 ครม. ยังคงมีมติยืนยันให้เปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลปีละ 4 เดือน และปิด 8 เดือน โดยอ้างผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติมาสร้างความชอบธรรมรองรับการตัดสินใจ พร้อมมอบหมายให้กรมชลประทานจัดทำคลองส่งน้ำ และให้กรมประมงสนับสนุนการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงให้เหมาะสมกับประมงน้ำลึกรวมทั้งให้ กฟผ. สนับสนุนงบประมาณดำเนินการของกรมประมง เพื่อการขยายพันธุ์และปล่อยพันธุ์ปลาชนิดต่างๆ ลงในแม่น้ำมูล

กล่าวได้ว่า นอกเหนือจากประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการสร้างความเข้าใจกับสาธารณชนโดยรวมแล้ว อุปสรรคสำคัญของการเคลื่อนไหวเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาก็คือรัฐบาลผู้กุมอำนาจในการปกครองและจัดการทรัพยากรนั่นเอง

ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ

1. สถาบันการศึกษาในฐานะหน่วยงานกลาง ควรเข้าไปมีบทบาทในการส่งเสริมความเข้าใจในเรื่องการเคลื่อนไหวของขบวนการสังคมในระดับรากหญ้ามากขึ้น
2. สื่อมวลชนในฐานะองค์กรกลางและสถาบันหลักในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ควรให้ความสนใจเข้าร่วมและติดตามข้อมูลข่าวสารจากฝ่ายต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อจะได้นำเสนอข้อมูลอย่างถูกต้อง เป็นกลาง และรอบด้านมากขึ้น โดยไม่ตกเป็นเครื่องมือในการบิดเบือนความเป็นจริงของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
3. นอกจากการเคลื่อนไหวผ่านเครือข่ายพันธมิตรซึ่งมีวงจำกัดเฉพาะกลุ่มคนที่สนใจปัญหา กลุ่มสื่อมวลชนหรือพันธมิตรน่าจะได้มีการรวมตัวกันข้ามเครือข่ายมากขึ้น เพื่อขยายประโยชน์ทางการสื่อสาร

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ในงานวิจัยชิ้นนี้ ไม่ได้ศึกษาว่า เมื่อกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านซึ่งเป็นกลุ่มไร้อำนาจ และมักจะถูกมองสังคมมองในแง่ลบ ทำการสื่อสารออกไปสู่สังคมแล้ว สังคมให้การตอบรับต่อการสื่อสารของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านอย่างไรบ้าง ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าจะได้ศึกษาต่อไป
2. งานวิจัยในอนาคตควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในส่วนอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งขั้นตอนในการคัดเลือกและนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนซึ่งเป็นตัวกลางในการส่งผ่านข่าวสารไปสู่สังคม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2542). วิพากษ์ทฤษฎีนิยามไทย ทิศนะจากกระแสหลุด. กรุงเทพฯ: บริษัทเอดิสัน เพอร์ส โปรดักส์ จำกัด.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2543). สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (2543ก). ความจริงที่เขื่อนปากมูล**.
- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (2543ข). ข้อมูลและความคิดเห็นต่อข้อเรียกร้องของสมัชชาคนจนกรณีเขื่อนปากมูล.
- กิตติพร ใจบุญ. (2538). ความจริงในเรื่องเขื่อน: บทศึกษาการปฏิบัติการทางวาทกรรมในสังคมไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2490-2537. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขามนุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กุนที อนุรักษพันธ์. (2541). ประสิทธิภาพของการใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการบันไดปลาโจนที่เขื่อนปากมูล จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คณะทำงานวาระประชาชนเพื่อความเป็นไท. (2543). วาระประชาชนเพื่อความเป็นไท. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน.
- โฆสิต บั้นเปี่ยมรัษฎ์. (2536). การพัฒนาประเทศไทย แนวความคิดและทิศทาง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดอกเบญจ.
- จันทนา สุทธิจารี. (2535). "กระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐด้านสาธารณูปการ : ศึกษาการสร้างเขื่อนเพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า", การค้นคว้าอิสระ คณะรัฐศาสตร์ สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (อัดสำเนา)**
- จิรวรรณ กมลรัตนโยธิน. (2536). การวิเคราะห์เนื้อหาและความหมายของรายการสารคดีสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ (2532-2534). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชวรงค์ ดิมปีปัทมปาณี. (2543). "สื่อมวลชนกับการสื่อสารเพื่อประชาสังคม", พลเมืองไทย ณ จุดเปลี่ยนศตวรรษ. อนุชาติ พวงสำลี (บก.), กรุงเทพฯ: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.

- ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. (2543). นิเวศวิทยาการเมืองของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทย: กรณีศึกษาโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, ถอดความและเรียบเรียง. (2543). ภัยพิบัติเขื่อนปากมูล: บทสรุปผลการศึกษากรณีเขื่อนปากมูลโดยคณะกรรมการเขื่อนโลก (World Commission on Dams). เครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540). "ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวทางประชาสังคมในต่างประเทศ: บทสำรวจพัฒนาการ สถานภาพ และนัยเชิงความคิด/ทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย", ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง. อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล (บก.), กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม.
- ธีรพล อ้นมัย. (2543) บทบาทหนังสือพิมพ์กับการพึ่งพาข่าวสารของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการสร้างเขื่อนปากมูล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2541). "วัฒนธรรมการประท้วง", วัฒนธรรมความจน? กรุงเทพฯ: แพรว.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). "เวทีภาษา", มติชนสุดสัปดาห์ 1029 (9-15 มิถุนายน): 47.
- บุญเลิศ ศุภดิลก. (2527). สิทธิการสื่อสารในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุษิตา สังข์แก้ว. (2540). วัฒนธรรมปลาและจุดจบตำนานพรานปลาแม่น้ำมูล. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา (ผสพ.).
- ประกิจ ย่าพรหม. (2536) การเปลี่ยนแปลงเบื้องต้นทางเศรษฐกิจสังคมของผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการเขื่อนปากมูล. ภาคนิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2541). การเมืองบนท้องถนน 99 วันสมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคมไทย. ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเอริก.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ. (2545). วิถีชีวิต วิถีผู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พลินี ศิริรังษี. (2542). การใช้สื่อของกลุ่มต่างๆ ในสถานการณ์ความขัดแย้ง กรณีการก่อสร้างโครงการท่อส่งก๊าซจากแหล่งยาดานาผ่านป่าสงวนแห่งชาติห้วยเขย่ง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2541). นิเวศน์วิฤต ความรู้กับวิวาทะ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ.

- เยาวดา ตฤณานนท์. (2535). ท่าทีของสื่อมวลชนต่อโครงการก่อสร้างเขื่อนพลังน้ำของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีเขื่อนน้ำโจน เขื่อนแก่งกรุง เขื่อนปากมูล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วันดี สันติวุฒิมณี. (2543). "สิบปีเขื่อนปากมูล การต่อสู้ของกบฏคนจน", สารคดี 184 (มิถุนายน): 82-107.
- วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์. (2542). "คนจนในกระแสโลกาภิวัตน์", วิกฤตกระแสโลกาภิวัตน์: บทวิเคราะห์และสำรวจแม่แบบของการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก.
- วิลาสสินี พิพิธกุล. (2537). บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการสื่อสารเรื่องความเสี่ยงทางสิ่งแวดล้อมกรณีมลพิษจากโรงไฟฟ้าแม่เมาะ จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์. (2536). สิทธิชุมชน การกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- แวง พลังวรรณ. (1-2 กรกฎาคม 2543). อันเนื่องมาแต่ "แม่มนุสะอื่น". ผู้จัดการรายวัน: 12.
- สมชาย ปรีชาศิลป์. (2543). ศาสตร์แห่งการไม่เชื่อฟังรัฐ สิทธิการโต้แย้งต่อกฎหมาย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เด็อนตุลา.
- สมศรี ชัยวณิชยา. (2540). เขื่อนปากมูล : เหตุแห่งความขัดแย้งในสังคมไทย (พ.ศ. 2530-2538). สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สรพงศ์ ศรียานงค์. (2539). การเมืองเรื่องเขื่อน: ศึกษากรณีโครงการเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำปากมูล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สายทิพย์ สุคติพันธ์. (2531) "ปฏิบัติการสื่อสารมวลชนกับการสร้างความชอบธรรมแห่งรัฐ", รัฐศาสตร์สาร, 14 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2531) : 98 –130.
- โสฬส ศิริไสย์. (2540). "บนเส้นทางสู่ความเป็นประชาสังคมของชาวบ้าน: เหตุการณ์ศึกษาสมัชชาเกษตรกรรไกรย้อยภาคอีสาน (สกกย.อ.) และสมัชชาคนจน", ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง. อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล (บก.), กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์, บก. (2543) พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร กระบวนทัศน์และนโยบาย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2542). ระบบวิถุและโทรทัศน์ไทย โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2544). "พื้นที่สาธารณะใหม่ของคนชน", ข่าวที่ไม่เป็นข่าว. ธนาพล อิวสกุล (บก.), กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการเมือง.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2540). "ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ: ความหมายของประชาสังคม", ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง. อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล (บก.), กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม.

เอ็ดเวิร์ด โกลสมิทธิ และนิโคลัส ฮิลยาร์ด. (2537). เขื่อนกั้นฟ้า กักลม ?. แปลโดยวิฑูรย์ ปัญญาสกุล, กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ภาษาอังกฤษ

Bennett, T. (1982). Media, 'reality', signification. In M. Gurevitch, T. Bennett, J. Curran and J. Woollacott (Ed.), Culture, Society and the Media. London: Routledge.

Downing, J. (2001). Radical Media: Rebellious Communication and Social Movements. Sage Publication.

Ishida, S. (2002). "Glocalising and Environmental Conflict: Thai Press and Pak Mun Dam", The journal of International Communication 8, 2.

Missingham, B. (1999). The Assembly of the Poor in Thailand : From Local Struggles to National Social Movement. Doctoral Dissertation, The Australian National University.

Rungrawee Chalermripinyorat. (2002). Politics of Representation : Assembly of the Poor and the Usage of Media in the Making of a Social Movement in Thailand. Master's Thesis, Southeast Asian Studies Program, Graduate School, National University of Singapore.

Ubonrat Siriyuvasak. (1994). "Environmental Discourses in the Thai Media", IEI Quarterly Environment Journal 2, 2 (April-June 1994).

White, R. (1995). Democratization of communication as a Social Movement process. In P. Lee (Ed.), The Democratization of Communication. Cardiff: University of Wales Press.

รายชื่อบุคคลที่ให้สัมภาษณ์

ไชยณรงค์ เศรษฐฐ์เชื้อ. (18 สิงหาคม 2544). ผู้อำนวยการเครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้. สัมภาษณ์.

- ฐาภุร บุนปาน. (13 ธันวาคม 2544). บรรณาธิการบริหาร หนังสือพิมพ์ข่าวสด. สัมภาษณ์.
- ณาทยา แวรวีรุคฺปต์. (22 กุมภาพันธ์ 2545). อดีตผู้สื่อข่าว สถานีโทรทัศน์ไอทีวี. สัมภาษณ์.
- ทองเจริญ สีหาธรรม. (8 กรกฎาคม 2544). แกนนำชาวบ้าน. สัมภาษณ์.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (25 มิถุนายน 2544). อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์.
- ประสิทธิ์พร กาฬอ่อนศรี. (29 พฤษภาคม 2544). ที่ปรึกษาสมัชชาคนจนและผู้ประสานงานกลุ่มเพื่อนประชาชน. สัมภาษณ์.
- ปราณี โนนจันทร์. (9 มีนาคม 2544, 29 มิถุนายน 2544). แกนนำชาวบ้าน. สัมภาษณ์.
- พนา ใจตรง. (8 กรกฎาคม 2544). ผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรปากมูล จำกัด. สัมภาษณ์.
- วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์. (9 กรกฎาคม 2544). ที่ปรึกษาสมัชชาคนจนกลุ่มปัญหาเขื่อน. สัมภาษณ์.
- สมจิตต์ นวเครือสินทร. (18 กุมภาพันธ์ 2545). ผู้สื่อข่าว สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7. สัมภาษณ์.
- สมปอง เวียงจันทร์. (10 มิถุนายน 2544). แกนนำชาวบ้าน. สัมภาษณ์.
- สมภาร คินดี. (8 กรกฎาคม 2544). ผู้ประสานงานเครือข่ายแม่ น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้. สัมภาษณ์.
- สัมฤทธิ์ เวียงจันทร์. (10 มิถุนายน 2544). แกนนำชาวบ้าน. สัมภาษณ์.
- สุดใจ มหาชัย. (7 กรกฎาคม 2544). แกนนำชาวบ้าน. สัมภาษณ์.
- หาญณรงค์ เยาวเลิศ. (21 มิถุนายน 2544). ผู้ประสานงานมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์. สัมภาษณ์.

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางแสดงความหมายในภาษาอีสาน

ภาษาอีสาน	ภาษากลาง
เก็บ	รองเท้า
ซำเจ้า	เขา
คือ	เหมือน
จ้งได	อย่างไร
จัก	รู้, รู้จัก
เจ้าของ	ตัวเอง
ชื่อๆ	เฉยๆ
ตะกี้	เมื่อก่อน
ท่า	คอย, รอ
เพื่อ	ครั้ง
นำ	ด้วย
บ่	ไม่
บ่จัก	ไม่รู้
บ่แม่น	ไม่ใช่
เบิ่ง	ดู
เบ็ด	หมด
ไผ	ใคร
เพิ่น	เขา
มือ	วัน
เมื่อ	กลับ
ย่าง	เดิน
ย่าน	กลัว
แดง, ตอนแดง	ตอนเย็น
เว่า	พูด
ลี้	จะ
หมู่เฮา	พวกเรา
เห็นนำ	เห็นด้วย
อิหลี	จริงๆ
อิหยัง	อะไร
อืด	อด
เิ้น	เรียก
เฮ็ด	ทำ
เฮา	เรา

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล

พ.ศ.2532-พ.ศ.2546

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
8 เม.ย. 2532	ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจรรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่จ.ขอนแก่นมีมติเห็นชอบและอนุมัติในหลักการโครงการเขื่อนปากมูล ซึ่ง กฟผ. นำไปรวมเข้ากับโครงการอีสานเขียว (โขง-ชี-มูล) ซึ่งเป็นโครงการเพื่อการชลประทานของภาคอีสาน	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านยื่นหนังสือร้องเรียนนายกรัฐมนตรีนายพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ผ่าน รมช.สุทัศน์ เงินหมื่น ขอให้ทบทวนมติกรม.
11 - 14 ก.พ. 2533		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านประมาณ 2,000 คนจาก 5 อำเภอ คือ อ.เมือง อ.วารินชำราบ อ.ตาลชุม อ.พิบูลมังสาหาร และอ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี รวมตัวกันชุมนุมที่แก่งสะพือและเคลื่อนตัวไปที่ศาลากลางจังหวัดอุบลฯ เพื่อยื่นหนังสือประท้วง พร้อมทั้งปิดถนนบริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลทบทวนและระงับโครงการเขื่อนปากมูล เมื่อนายอนุวรรต วัฒนพงษ์ศิริ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ตกลงยินยอมที่จะทบทวนโครงการเขื่อนปากมูลใหม่ กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านจึงยินยอมสลายตัว
17 เม.ย. 2533	พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นยืนยันให้สร้างเขื่อนปากมูล โดยให้เหตุผลว่าประชาชนจำนวนมากมีความต้องการไฟฟ้าและน้ำเพื่อการเกษตร	ชาวบ้านจากอ.โขงเจียม และอ.พิบูลมังสาหาร 300 คน ชุมนุมที่แก่งสะพือคัดค้านการอนุมัติโครงการเขื่อนปากมูลซึ่งกำลังเข้ากรรม.
15 พ.ค. 2533	คณะรัฐมนตรีรัฐบาลพลเอกชาติชาย มีมติอนุมัติงบประมาณ 3,880 ล้านบาท แบ่งเป็นเงินกู้ต่างประเทศ 1,940 ล้านบาท ให้ กฟผ.ดำเนินการก่อสร้างเขื่อนปากมูล	
16 พ.ค. 2533		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านประมาณ 700 คนจาก อ.โขงเจียม และอ.พิบูลมังสาหาร ชุมนุมกันที่บริเวณแก่งสะพือ ประกาศไม่ยอมรับมติคณะรัฐมนตรี และตั้งคำถาม 3 ข้อ คือ 1. แก่งสะพือจะจมอยู่ใต้น้ำหรือไม่ 2. ที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทางการเกษตรของชาวบ้านบริเวณที่สร้างเขื่อนและหลังเขื่อนจะถูกน้ำท่วมมากน้อยแค่ไหน และ 3. การจ่ายเงินชดเชยให้แก่ชาวบ้านที่ต้องอพยพจากการถูกน้ำท่วมและการจัดที่ดินทำกินใหม่จะเป็นอย่างไร
17 พ.ค. 2533	คณะรัฐมนตรี มีมติแต่งตั้งคณะทำงาน 2 ชุด คือ 1. คณะอนุกรรมการจัดสรรที่ทำกินสำหรับราษฎรอพยพจากน้ำท่วม เพื่อให้ความช่วยเหลือชาวบ้านที่ถูกน้ำท่วมบ้านเรือน 2. คณะกรรมการกำหนดค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สิน	

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
18 พ.ค. 2533		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ที่ชุมนุมบริเวณแก่งสะพือได้เคลื่อนย้ายไปที่จุดสร้างเขื่อนเพื่อตั้งศาลเพียงตาบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลำน้ำมูล หากผู้ใดทำลายขอให้มีอันเป็นไป หลังจากนั้นจึงสลายการชุมนุม
12 ก.พ. 2534	คณะรัฐมนตรี มีมติอนุมัติให้ กฟผ. เข้าทำประโยชน์ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ เพื่อสร้างเขื่อนปากมูลและโรงไฟฟ้าพลังน้ำ โดยเพิกถอนพื้นที่อุทยานฯ เด็ดขาดจำนวน 125 ไร่ และขอใช้ชั่วคราวจำนวน 573 ไร่	
20 มี.ค. 2534		ที่ทำเนียบรัฐบาล กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ยื่นรายชื่อผู้คัดค้านการก่อสร้างเขื่อนปากมูล 12,000 คน ต่อนายอานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรี และนายฟิลิป อี แอนเนช ผู้แทนธนาคารโลกประจำประเทศไทย ซึ่งรับผิดชอบการอนุมัติเงินกู้โครงการเขื่อนปากมูลเพื่อเรียกร้องให้ทบทวนโครงการ แต่ไม่ได้รับการตอบสนองใดๆ
1 เม.ย. 2534	การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) เริ่มลงมือก่อสร้างเขื่อน	
15 พ.ค. 2534		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ชุมนุมกันที่บริเวณเชิงสะพาน ห้วยตุงลุง บนเส้นทางสายพิบูลฯ-โขงเจียม เนื่องจากไม่พอใจที่ กฟผ. ใช้รถไถรื้อถอนทำลายศาลเพียงตาของชาวบ้านที่บริเวณห้วยงาน
26 พ.ค. 2534		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน 500 คน ตั้งขบวนเดินเท้าไปยังบริเวณห้วยงานก่อสร้างแต่ถูกปิดกั้นจากตำรวจ จึงยุติการชุมนุมและส่งตัวแทน 150 คน เข้ากรุงเทพฯ เพื่อยื่นข้อเรียกร้องต่อนายไพจิตร เอื้อทวิกุล รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ผู้กำกับดูแล กฟผ. ในขณะนั้น ข้อเรียกร้องดังกล่าวประกอบด้วย <ol style="list-style-type: none"> 1. ขอให้รัฐบาลชะลอการสร้างเขื่อนไว้ก่อน 2. ขอให้กฟผ. เปิดเผยข้อเท็จจริงถึงผลกระทบจากการสร้างเขื่อน 3. ขอให้ตั้งคณะกรรมการ 4 ฝ่าย คือราชการ ชาวบ้าน กฟผ. และนักวิชาการ
30 - 31 พ.ค. 2534		กลุ่มชาวบ้านและนักศึกษา ที่รวมตัวกันอยู่ถูกขายนินรมขวัญป่า มูลควาย ระดมยิงปืนและลูกหินเข้าใส่ ส่งผลให้ชาวบ้านจำนวนหนึ่งได้รับบาดเจ็บ
3 มิ.ย. 2534		กลุ่มชาวบ้าน จำนวน 200 คน ยื่นหนังสือต่อนายอานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรี เรียกร้องให้รัฐบาลชะลอการก่อสร้างเขื่อนปากมูล และให้กฟผ. เปิดเผยข้อมูลที่แท้จริงในเรื่องผลกระทบจากการสร้างเขื่อน รวมทั้งให้มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาเรื่องดังกล่าว
4 มิ.ย. 2534	นายไพจิตร เอื้อทวิกุล รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบผลกระทบการสร้างเขื่อนปากมูล โดยมีตัวแทนจาก 4 ฝ่าย -	

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
	ประกอบด้วยรัฐบาล กฟผ. นักวิชาการ และชาวบ้าน	
28 ส.ค. 2534	นายฟิลิป อี แอนเนท ผู้แทนธนาคารโลก ประจำประเทศไทย เปิดเผยว่าธนาคารโลก ได้อนุมัติเงินกู้ให้ กฟผ. สร้างเขื่อนปากมูล 750 ล้านบาท	
7 ก.ย. 2534		ตัวแทนชาวบ้าน ยื่นหนังสือถึงนายลิวอิสทรี เพรสตัน ประธานธนาคารโลกให้พิจารณาระงับเงินกู้ เนื่องจาก กฟผ. ไม่มีการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ส่วนกลุ่มชาวบ้านที่เหลือประมาณ 200 คน ประทับอยู่หน้าสำนักงานธนาคารโลกสาขาประเทศไทย ในวันเดียวกัน นักศึกษา จำนวน 22 คน ร่วมอดข้าวประท้วงต่อคณะกรรมการบริหารธนาคารโลก การประท้วงดำเนินไปเป็นเวลาทั้งสิ้น 3 วัน
13 ต.ค. 2534	คณะกรรมการ 4 ฝ่าย นำผลสรุปเสนอต่อ นายไพจิตร เอื้อทวีกุล รมว.พื้นที่น้ำท่วม 1,100 แปลง รวม 903 ครอบครัว แบ่งเป็นที่อยู่อาศัย 248 ครอบครัว ที่ทำกิน 655 ครอบครัว ครอบพื้นที่ 5,700 ไร่ ซึ่งรายงานเดิมของ กฟผ. ระบุเพียง 400 ครอบครัว	
17 ต.ค. 2534	คณะกรรมการบริหารธนาคารโลก เลื่อนการอนุมัติเงินกู้โครงการปากมูลออกไประยะหนึ่ง ในขณะที่ รัฐบาลไทย ประกาศไม่รื้อเงินกู้ และจะดำเนินการสร้างเขื่อนต่อไป	
18 ต.ค. 2534	ผู้บริหารธนาคารโลก 14 คน ออกสำรวจพื้นที่ก่อสร้างเขื่อนปากมูล	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน จำนวน 1,000 คน ชุมนุมกันที่แก่งสะพือ อ.พิบูลมังสาหาร
10 ธ.ค. 2534		ตัวแทนชาวบ้าน ยื่นหนังสือประณามประเทศที่ลงมติให้เงินกู้แก่โครงการ และเรียกร้องให้ประเทศเหล่านั้นรับผิดชอบต่ออนาคตของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล
29 เม.ย. 2535	กฟผ. ยังคงยืนยันว่าต้องระเบิดแก่งต่อไป ตามนโยบายของรัฐบาลโดยไม่ฟังเสียงผู้คัดค้าน	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน จำนวน 200 คน ได้เดินเท้าไปยังหัวงานสร้างเขื่อน เพื่อเรียกร้องให้ กฟผ. ยุติการระเบิดแก่งคันเหว ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ
27 ก.พ.-1มี.ค. 2536		ชาวบ้านจากบ้านทรายมูล - บ้านวังสะแบงได้ถึงบ้านหัวเหว จำนวนประมาณ 300-400 คน ได้ประกาศขอเรียกร้องว่าต้องการหลักประกันในการชดเชยค่าเสียหาย และเรียกร้องให้ กฟผ. รับผิดชอบผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
3 มี.ค. 2536		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน จำนวน 300 คน บุกเข้าชุมนุมที่หัวสะพานทางสัญจรเพียงทางเดียวของการก่อสร้างเขื่อน เพื่อยับยั้งการก่อสร้างเขื่อนของ กฟผ. โดยเข้ายึดระเบิดและเครื่องมือก่อสร้าง พร้อมทั้งเสนอข้อเรียกร้อง 6 ข้อคือ 1. ขอให้เปิดเผยพื้นที่น้ำท่วมที่ชัดเจน

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
		<ol style="list-style-type: none"> 2. ขอให้จ่ายค่าเสียหายในทรัพย์สินของผู้เสียหายในราคาตลาดทุกอย่าง 3. ขอให้จัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ทำนาในพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการทำเกษตรกรรม 4. ขอให้จ่ายเงินชดเชยแก่ผู้ประกอบการอาชีพหาปลาในลำน้ำมูน 5. หากเกิดโรคพยาธิใบไม้ในเลือดหลังสร้างเขื่อน กฟผ. ต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลทุกอย่างและแก้ไขปัญหาเชิงสาธารณสุข 6. กำหนดเงื่อนไขว่า ค่าเสียหายต่างๆ หากไม่เป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย ให้ผู้เสียหายประณามนำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของตุลาการโดยไม่ต้องฟ้องศาล และถือผลการตัดสินเป็นข้อยุติ
6 มี.ค. 2536	<p>ตำรวจและกลุ่มผู้สนับสนุนการสร้างเขื่อน นำโดยนายเสวก บรรเทา อดีตกำนันในพื้นที่ได้บุกเข้าทูปตึกกลุ่มเยาวชนที่เป็นการ์ดป้องกันด้วยกระบองและทำลายอุปกรณ์ประกอบอาหาร รวมทั้งเสบียงอาหารแห้งของผู้ชุมนุม นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ตำรวจหลายร้อยคนพร้อมอาวุธสงครามยังได้เข้าตรึงพื้นที่สะพานและห้วงงานเขื่อน รวมทั้งระดมขว้างปาก้อนหินและทูปตึกผู้คัดค้านคัดค้าน จนมีผู้ได้รับบาดเจ็บ 33 คน</p>	
9 มี.ค. 2536		<p>ตัวแทนชาวบ้านประมาณ 100 คนได้ร่วมสมทบกับนักศึกษาประท้วงการใช้ความรุนแรงที่หน้าทำเนียบรัฐบาล</p>
14 มี.ค. 2536	<p>นายสุพิน ปัญญาภักดิ์ ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์ กฟผ. กล่าวว่า ข้อเรียกร้องข้อที่ 1-5 กฟผ. รับผิดชอบได้ แต่ข้อที่ 6 ไม่สามารถทำตามสัญญาได้เนื่องจากผิดกฎหมาย และการจะเซ็นสัญญาจะทำได้ก็ต่อเมื่อเป็นข้อตกลงของฝ่ายรัฐบาลเท่านั้น</p>	
18 มี.ค. 2536	<p>กฟผ. และตัวแทนชาวบ้าน เจรจาตกลงกันได้ โดยนายอาคม เองฉ้วน ได้ลงนามในบันทึกความเข้าใจไว้เป็นหลักฐานข้อตกลงโดย กฟผ. จะต้องจ่ายค่าชดเชยให้ตามที่ชาวบ้านเรียกร้อง แต่สัญญาฉบับนี้ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ด้วยเหตุผลว่า นายอาคมไม่มีอำนาจในการสั่งการ กฟผ. โดยตรง</p>	
19 มี.ค. 2536		<p>กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ยอมตกลงสลายตัว โดยจะส่งตัวแทนเพื่อร่วมเป็นกรรมการ 4 คน และมีการลงนามร่วมกันในสัญญาที่จะตั้งคณะกรรมการของทั้งสองฝ่ายขึ้น</p>
25 มี.ค. และ 30 มี.ค. 2536	<p>มีการประชุมเพื่อที่จะตั้งคณะกรรมการตามที่ได้ตกลงกันได้ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ และไม่มีการเจรจากันต่อ โดยนายอาคม อ้างว่าไม่สามารถหาประธานในที่ประชุมได้ และกล่าวว่าจะหมดหน้าที่ของตนแล้วแต่จะมีนายสาวิตต์ โพธิวิหค รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีเข้ารับผิดชอบแทน</p>	

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
มิ.ย. 2536		ชาวบ้านหัวเหว ยื่นข้อเรียกร้องต่อศูนย์รับเรื่องราວຮ້ອງທຸກທຳອິດ. โขงเจียม
ก.ค. 2536		ชาวบ้านหัวแค้น ตุงลุง ดอนสวรรค์ วังสะแบงใต้ รวมตัวกันยื่นข้อเรียกร้องที่ศูนย์รับเรื่องราວຮ້ອງທຸກທຳອິດ. โขงเจียม
ส.ค. 2536		ชาวบ้านหัวไฮ คันเป็อย ทรายมุล คันลิม ท่าเสียว ปากบุง สุวรรณวาริ รวมตัวกันยื่นข้อเรียกร้องที่ศูนย์รับเรื่องราວຮ້ອງທຸກທຳອິດ. โขงเจียม
24 ก.ย. 2536	กำนันเสวกและชาวบ้านหนองชาติ รวมตัวกันที่สถานีตำรวจภูธร อ.เมือง เรียกร้องให้ตำรวจจับกุมนางสาววนิดา ดันติวิทยพิทักษ์ ว่าทำทรัพย์สินของ กฟผ. เสียหาย และทำการปลุกระดมชาวบ้านให้กระด้างกระเดื่องต่อรัฐ	
28 ก.ย. 2536	รมต.สชาติ ต.โพธิวิหค มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาช่วยเหลือราษฎรผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และกรรมการอื่นๆ ล้วนมาจากข้าราชการทั้งสิ้น ทั้งนี้ หน้าที่หลักๆ ของคณะกรรมการคือ กำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติในการช่วยเหลือราษฎรที่ได้รับผลกระทบ	
11 ต.ค. 2536	ว่าที่ ร.ต.ไมตรี ไนยะกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลฯ ในฐานะประธานกรรมการพิจารณาช่วยเหลือราษฎรฯ ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้น 16 คณะ โดยมีข้าราชการในท้องที่และเจ้าหน้าที่เป็นกรรมการทั้งสิ้น	
12 ต.ค. 2536	ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี รับปากว่าจะให้คำตอบแก่ชาวบ้านในกรณีที่ยื่นข้อเรียกร้องภายใน 15 วัน	ชาวบ้านจาก 3 อำเภอ รวม 17 หมู่บ้าน รวมตัวกันประมาณ 400 คน ยื่นหนังสือเรียกร้องถึงผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี ในกรณีนี้ น้ำล้อมรอบหมู่บ้านให้ถือน้ำท่วม ต้องอพยพและขอใช้หรือจัดสรรที่ดินให้อย่างเป็นทางการ และจะต้องดำเนินการให้เรียบร้อยก่อนเขื่อนก่อสร้างเสร็จ กรณีนี้ท่วมเกินกว่าที่ กฟผ. สำรวจ หลังจากที่เขื่อนสร้างเสร็จ รัฐบาลต้องชดเชยเช่นกัน
18 ต.ค. 2536	กฟผ. ยังคงไม่ยุติการระเบิดแก่ง	ชาวบ้านหัวเหว จำนวนหนึ่งได้หมุนเวียนกันเข้าไปนั่งบริเวณแก่งที่ กฟผ. ระเบิด เพื่อต่อต้านไม่ให้มีการระเบิดแก่ง ส่วนชาวบ้านที่เหลือ 14 หมู่บ้านได้ยื่นข้อเรียกร้องให้ กฟผ. แก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนก่อน

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
28 ต.ค. 2536	นายอำเภอพิบูลมังสาหาร ในฐานะคณะกรรมการพิจารณาช่วยเหลือราษฎรผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการไฟฟ้าเขื่อนปากมูล ตอบข้อเรียกร้องของชาวบ้านที่ได้ยื่นไปเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม มีใจความสำคัญว่า ใน 3 อำเภอคือ บ้านปากห้วยแคน ตุงลุง ดอนสวรรค์ วังสะแบงเหนือ วังสะแบงใต้ วังใหม่ คันเบือย ห้วยไฮ สุวรรณวารี และ คันลีม ไม่มีหมู่บ้านใดมีลักษณะน้ำล้อมรอบและมีสภาพเป็นเกาะ ตลอดจนไม่อยู่ในเกณฑ์ที่จะต้องอพยพ หรือต้องดำเนินการขุดใช้ก่อนเขื่อนสร้างแน่นอน	
3 พ.ย. 2536	รัฐบาลและตัวแทนชาวบ้าน 9 ปัญหาเห็นสัญญาโดยรัฐบาลจะตั้งอนุกรรมการ เพื่อแก้ไขปัญหาภายใน 30 วัน ชาวบ้านจึงยอมยุติการชุมนุม	
5 ธ.ค. 2536		น.ส.วนิดา ต้นติวทยาพิทักษ์และนายทองเจริญ สีหาธรรม ถูกจับกุมที่ สภ.อ.โขงเจียมในข้อหา 3 ข้อคือ ร่วมกันเกินกว่า 10 คน ก่อความไม่สงบ บุกรุกสถานที่ราชการในยามวิกาล และดูหมิ่นผู้อื่นโดยใช้การกระจายข่าวป่าวร้อง
6 ธ.ค. 2536	นายสามารถ ภูไพบูลย์ ฝ่ายอพยพและจัดกรรมสิทธิ์ของ กฟผ. ประสานไปยังนายโคทม อารียา โครงการพัฒนาสันติวิธีในสังคมไทย ขอเปิดเจรจากับชาวบ้าน	นายก่อเกียรติ ภูเขาทอง ประธานสมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน จ.อุบลฯ ได้เข้าประกันตัว น.ส. วนิดา ต้นติวทยาพิทักษ์ และนายทองเจริญ สีหาธรรม
8 ธ.ค. 2536		เวลา 9.30 น. ตัวแทนชาวบ้าน 7 คน เข้าร่วมเจรจาที่ห้องประชุมอำเภอโขงเจียม โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานีเข้าร่วมการเจรจา
9 ธ.ค. 2536	กฟผ. ยังคงทำงานไปตามปกติ ขณะที่คณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหามลกระทบจากโครงการของรัฐบาลได้จัดการประชุมขึ้นที่กระทรวงมหาดไทยและได้ข้อสรุปในเวลา 15.00 น. ดังนี้ 1. มีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการไตรภาคีระดับหมู่บ้าน 13 หมู่บ้าน ภายใน 7 วัน 2. ให้ยุติการระเบิดแก๊งชั่วคราวจนกว่าจะมีการดำเนินการแก้ไขปัญหาลุล่วง 3. ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินการอย่างเป็นธรรมกับผู้ที่ถูกดำเนินคดีไปแล้ว	กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจาก 12 หมู่บ้านในเขต อ.โขงเจียม อ.สิรินธร และอ.พิบูลมังสาหาร ประมาณ 50 คน พร้อมด้วย กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนและนักศึกษา บัณฑิตชุมนุมกันอย่างสงบภายในเต็นท์และเพิงพักริมฝั่งแม่น้ำมูล ด้านบ้านหัวเหว อ.โขงเจียม แม้ว่าชาวบ้านจะทราบข่าวการแถลงผลการประชุมของคณะอนุกรรมการแล้ว โดยชาวบ้านมีมติว่าจะชุมนุมอยู่อย่างสงบต่อไป เพื่อป้องกันการผิดสัญญาของ กฟผ.
20 ธ.ค. 2536		กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูล ยื่นหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดให้ทบทวนการแต่งตั้งคณะกรรมการไตรภาคี เนื่องจากรายชื่อกรรมการเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่าย กฟผ. ทั้งสิ้น

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
21 ธ.ค. 2536	บริษัทรับเหมางานระเบิดหินร่องน้ำท้ายเขื่อนปากมูล ได้นำรถเครื่องขุดเจาะหิน 2 คันลงไปบริเวณที่จะทำการระเบิดหิน ส่วน พล.ต.อ.ประทีน สันติประภพ สั่งการให้ดำเนินการสอบสวนผู้กระทำผิด และให้กฟผ. ยุติการตั้งกลุ่มปะทะกับกลุ่มผู้คัดค้านประท้วง ด้าน กลุ่มก้านแสดก บรพท. ได้นำกลุ่มผู้สนับสนุนปะทะกับกลุ่มผู้คัดค้าน จนมีผู้คัดค้านคนหนึ่งถูกยิงบาดเจ็บสาหัสในคืนวันที่มีการชุมนุมนั่นเอง	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ประมาณ 50 คนเข้าขัดขวางการระเบิดแก่งหัวเหว เนื่องจาก กฟผ. ละเมิดสัญญาที่คณะอนุกรรมการเพื่อแก้ไขปัญหาลดผลกระทบจากโครงการของรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีมติว่าให้ยุติการระเบิดแก่งไว้ก่อนสิ้นปี นอกจากนี้ กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านยังได้ขอให้ กฟผ. สัญญาว่าถ้าเขื่อนส่งผลกระทบต่อการทำมาหากินของชาวบ้าน กฟผ. ต้องจ่ายค่าทดแทน
9 ม.ค. 2537		กลุ่มชาวบ้าน ประมาณ 300 คนซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงและคนชราได้เข้ายึดพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับหัวงานเขื่อนปากมูลเพื่อชุมนุมประท้วงเป็นผลให้ กฟผ. และบริษัทรับเหมาก่อสร้างไม่สามารถระเบิดหินต่อไปได้
15 ก.พ. 2537		กลุ่มชาวบ้าน ยินยอมสลายการชุมนุม เนื่องจากตัวแทนของรัฐบาลตกลงกับตัวแทนของชาวบ้านว่าจะจ่ายค่าเรือถอน ค่าขนย้าย ค่าแรงปลูกสร้างที่อยู่ใหม่
เม.ย. 2537	เขื่อนปากมูลสร้างเสร็จและเปิดดำเนินการผลิตกระแสไฟฟ้า	
25 เม.ย. 2537		ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน ใน 3 อำเภอ คือ โขงเจียม สิรินคร และพิบูลมังสาหาร ได้เดินทางมาชุมนุมกันที่หน้าทำเนียบรัฐบาลเพื่อทวงสัญญาที่ได้มีการตกลงไว้เมื่อวันที่ 15 ก.พ. 2537
28 เม.ย. 2537		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน เผาหุ่น กฟผ. ก่อนเคลื่อนย้ายการชุมนุมมายังรัฐสภาเพื่อขอพบนายชวน หลีกภัย และนายสาวิตรี โพธิวิหค แต่โดนสกัดจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ หลังจากนั้นได้ไปยังบ้านพิษณุโลก แต่นายชวนและนายสาวิตรี ยังคงยืนยันไม่ออกมาเจรจาด้วย นอกจากนี้ กลุ่มชาวบ้านยังได้จุดธูปขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยคลายรัฐบาลช่วยแก้ไขปัญหากับชาวบ้านอย่างเร่งด่วน
29 เม.ย. 2537	นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี ระบุว่าปัญหาต้องให้คณะกรรมการที่อยู่ในจังหวัดแก้ไขดีที่สุด	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน เคลื่อนย้ายไปยังบ้านพิษณุโลกอีกครั้ง เพื่อขอพบนายกรัฐมนตรีให้ได้ แต่ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจ 300 นายปิดกั้นไว้และมีการใช้กำลังกับชาวบ้าน
30 เม.ย. 2537	นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี ระบุว่า จะจัดให้มีการประชุมคณะกรรมการที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานภายในวันที่ 6 พฤษภาคม	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน มีมติว่าจะรอมผลการประชุมคณะกรรมการที่นายชวน หลีกภัย ระบุว่า จะจัดให้มีการประชุมภายในวันที่ 6 พฤษภาคม พร้อมส่งตัวแทนชาวบ้าน เข้าเจรจากับตัวแทน กฟผ. โดยชาวบ้านต้องการให้ กฟผ. จ่ายเงินทดแทนอย่างเป็นธรรม ในวันเดียวกัน ได้มี ตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชน 56 องค์กร จาก 10 ประเทศ ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก จำนวน 15 คน เดินทางไปให้กำลังใจชาวบ้านด้วย

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
3 พ.ค. 2537		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน จัดให้มีการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญและผูกเสี่ยวขึ้น เนื่องจากผู้ชุมนุมส่วนใหญ่เป็นคนแก่เริ่มเจ็บป่วย และมีอาการอ่อนล้า หลังจากเสร็จพิธีตัวแทนผู้ชุมนุมอดข้าวประท้วงเพื่อร้องขอความเห็นใจจากคณะกรรมการ
6 พ.ค. 2537	คณะกรรมการหลายคนในที่ประชุมพิจารณาแก้ไขปัญหาเขื่อนปากมูล มีความเห็นว่าหากยอมทำตามข้อเสนอของชาวบ้านจะมีการเรียกร้องต่อไปไม่สิ้นสุด โดยเฉพาะการจ่ายเงินทดแทน	ตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชนจากประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน เข้ายื่นจดหมายถึงนายกรัฐมนตรี เพื่อสนับสนุนการเคลื่อนไหวกของชาวบ้าน
9 พ.ค. 2537	นายกรัฐมนตรี สั่งให้นายสาวิตต์ไปกำกับดูแล กฟผ. เพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงและปฏิบัติตามหลักการให้ความช่วยเหลือผู้เดือดร้อนจากการสร้างเขื่อน ส่วนเรื่องการช่วยเหลือให้ขึ้นกับคณะกรรมการในระดับท้องถิ่น ขณะที่นายสาวิตต์ โภธิวิหค กล่าวว่า กลไกการพิจารณาต้องผ่านคณะกรรมการ	ตัวแทนผู้ชุมนุม ยื่นจดหมายร้องทุกข์ต่อองค์กรสหประชาชาติ จากนั้นได้นำพวงหรีดไปมอบให้พรรคประชาธิปัตย์
10 พ.ค. 2537		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ทำพิธีสวดศพและเผารูปส.ส. ประชาธิปัตย์ 6 รูป
13 พ.ค. 2537		ตัวแทนชาวบ้าน ยื่นข้อเรียกร้องให้รัฐบาลอนุญาตให้สถานีโทรทัศน์สีช่อง 9 ถ่ายทอดคำชี้แจงปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้าน แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง ขณะที่กลุ่มชาวบ้านบางส่วน ทอยหินเดินทางกลับ จ.อุบลราชธานี
14 ต.ค. 2537	กฟผ. จัดนำสื่อมวลชนลงพื้นที่สังเกตการณ์ แต่ไม่มีชาวบ้านผู้ได้รับความเดือดร้อนเข้าร่วมชี้แจงแต่อย่างใด	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ประมาณ 2,000 คนชุมนุมหน้าศาลากลาง จ.อุบลราชธานี เรียกร้องให้ กฟผ. จ่ายค่าชดเชยจากการสูญเสียอาชีพประมงตลอดระยะเวลาสร้างเขื่อน พร้อมทั้งเรียกร้องให้ยกเลิกคณะอนุกรรมการพิจารณาค่าตอบแทน โดยให้มีชาวบ้านเข้าเป็นกรรมการด้วย
14 พ.ย. 2537		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน และคณะกรรมการชาวบ้านได้มีการประชุมลงมติว่าจะทำการเดินเท้ามุ่งสู่ อ.โขงเจียม อันเป็นที่ตั้งเขื่อนปากมูล เพื่อเรียกร้องกับนายกรัฐมนตรี สส. นักวิชาการ และคนอุบลราชธานี เพราะชาวบ้านได้ทำการเรียกร้องมาเป็นเวลา 1 เดือนเต็มแล้ว แต่ก็ยังไม่ได้รับความยุติธรรมแต่อย่างใด
22 พ.ย. 2537		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ได้เดินเท้าเข้าถึงบริเวณหัวงานเขื่อนปากมูล พร้อมเปิดฉนั้นจดหมายถึงนายกรัฐมนตรีเพื่อชี้แจงถึงความเดือดร้อนของชาวบ้านและขอให้ทบทวนค่าชดเชย
25 พ.ย. 2537	คณะกรรมการพิจารณาช่วยเหลือ ๓ มีมติให้ค่าชดเชยครอบครัวละ 1 หมื่นบาทต่อการสูญเสียอาชีพประมงเป็นเวลา 3 ปี	

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
27 พ.ย. 2537	หน่วยรักษาความปลอดภัยและเจ้าหน้าที่ตำรวจ ได้จัดตั้งสิ่งกีดขวาง ปิดถนน และวางรั้วลวดหนามบริเวณทางเข้าสันเขื่อนและบนสันเขื่อน 3 ชั้น	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ประมาณ 1,500 คนมุ่งหน้าเข้าสู่หัวงานเขื่อนปากมูล และทำการรื้อลวดหนามที่ขวางกั้นทางไว้ แต่ยังไม่ทันถึงสันเขื่อน กลุ่มชาวบ้านก็ต้องหยุดอยู่และตั้งเต็นท์ปักหลักอยู่บริเวณชายขอบสันเขื่อน เนื่องจากมีการนำรถสิบล้อมากันไว้ โดยกลุ่มชาวบ้านประกาศจะชุมนุมอย่างสงบและสันติ รอผู้มีอำนาจในการตัดสินใจลงมาแก้ไขปัญหา
1 ธ.ค. 2537		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ยืนยันในข้อเรียกร้องเดิมคือ 35,000 บาท ต่อครอบครัวต่อปี ส่วนกองทุนฟื้นฟู ชาวบ้านถือว่าเป็นสิ่งที่ กฟผ. จะต้องจัดตั้งให้ชาวบ้าน เนื่องจากเขื่อนปากมูลได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิต
13 ธ.ค. 2537		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน 1,000 คนเริ่มโครงการอาชีพพึ่งตนเองเพื่อเป็นการหารายได้ประทังชีวิตในระหว่างการชุมนุม
15 ธ.ค. 2537		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ทำพิธีรำลึกการชุมนุมครบ 2 เดือนและทำพิธีสะเดาะเคราะห์ขึ้นบ้านใหม่และรับขวัญชาวบ้านลี้ภัย
28 ธ.ค. 2537	กฟผ. มีหนังสือตอบผู้ชุมนุมกรณีที่บ้านขอให้ กฟผ. งดใช้เครื่องขยายเสียงรบกวนชาวบ้านโดยมีใจความว่า การชุมนุมของชาวบ้านเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายและขอให้ผู้ชุมนุมออกจากที่ดินและสิ่งก่อสร้างของ กฟผ. โดยเร็ว	
29 ธ.ค. 2537		แกนนำชาวบ้าน เข้าพบนายกร ทัพพะรังสี รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ผู้กำกับดูแล กฟผ. เพื่อร้องขอความเป็นธรรม โดยนายกร ทัพพะรังสี รับปากจะเร่งแก้ปัญหาให้จบโดยเร็ว
27 ม.ค. 2538	นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการช่วยเหลือและพัฒนาอาชีพเกษตรกรประมงในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างเขื่อนปากมูล	
23 มี.ค. 2538	คณะกรรมการช่วยเหลือและพัฒนาอาชีพเกษตรกรประมงฯ ได้ข้อสรุปว่าจะมีการจ่ายค่าชดเชยจากการสูญเสียอาชีพประมงระหว่างสร้างเขื่อน 3 ปี ให้แก่ผู้ชุมนุม 3,955 ครอบครัว ครอบครัวละ 9 หมื่นบาท โดยแบ่งเป็นค่าชดเชย 3 หมื่นบาท และเงินเข้ากองทุนสหกรณ์ 6 หมื่นบาท	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน มีความพอใจและสลายการชุมนุมไปในที่สุด
10 ธ.ค. 2538		ตัวแทนชาวบ้านจาก 5 เครือข่าย อันได้แก่ 1) เครือข่ายปัญหาป่าไม้ที่ดิน รวมทั้งเครือข่ายปัญหานี้ส่นเกษตรกร 2) เครือข่ายปัญหาเรื่องเขื่อน 3) เครือข่ายปัญหาโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมและโครงการของราชการต่างๆ 4) เครือข่ายปัญหาชุมชนแออัด สลัม 5) เครือข่ายปัญหาแรงงานและผู้ป่วยจากการทำงาน รวมทั้งหมด -

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
		กว่า 500 คน และเพื่อนจากต่างชาติ 10 ประเทศอีกกว่า 20 คน ได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนปัญหาความทุกข์ยากและความเดือดร้อนของแต่ละกลุ่มที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากนั้นจึงส่งตัวแทนไปประชุมหรือกันต่อที่ จ.อุบลราชธานี
11 - 14 ต.ค. 2538		ตัวแทนชาวบ้าน ร่วมระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นธรรม ท้ายสุดได้ระดมข้อเรียกร้องจัดทำเป็นเอกสารกว่า 60 หน้า เพื่อนำเสนอต่อฝ่ายบริหารที่มีอำนาจในการแก้ไขปัญหา และได้มีมติจัดตั้ง "สมัชชาคนจน" ขึ้น เพื่อเป็นจุดรวมในการรณรงค์เคลื่อนไหวในข้อเรียกร้องของกลุ่มสมาชิก
15 ต.ค. 2538		ตัวแทนชาวบ้านสมัชชาคนจนกว่า 300 คน เข้ายื่นหนังสือต่อประธานที่ประชุมอาเซียน ชัมมิต หรือนายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ที่โรงแรมโอเรียลเต็ล แต่ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจสกัดไว้ และไม่มีผู้ใดลงมารับหนังสือข้อเรียกร้องของทางสมัชชาคนจน ตัวแทนสมัชชาคนจนจึงได้อ่านคำประกาศ ปฏิญญาปากมูล และได้ยื่นข้อเรียกร้องผ่านสื่อมวลชน เพื่อผ่านไปยังประธานที่ประชุมอาเซียนชัมมิต
1-2 มี.ค. 2539		ในโอกาสการประชุมอาเซียนที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ สมัชชาคนจนมีมติให้ส่งตัวแทนกว่า 300 คนมายื่นหนังสือร้องทุกข์และหนังสือข้อเรียกร้องต่อประธานที่ประชุมอาเซียน แต่กลับถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจนับพันนายล้อมสกัดอยู่ที่สวนลุมพินี และอีกกลุ่มหนึ่งถูกสกัดอยู่ที่สี่แยกคลองเตย มีแกนนำผู้ชุมนุม 4 คนถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมไปที่โรงเรียนพลตำรวจบางเขน โดยอ้างว่าเชิญตัวไปสอบสวน
26 มี.ค. 2539		กลุ่มชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูลรวมตัวกับกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐอีก 47 กรณีปัญหา จัด "มหรธรมทวงสัญญาครั้งที่ 1"
30 มี.ค. 2539		สมัชชาคนจน ประกาศชุมนุมใหญ่ โดยมีชาวบ้านกว่า 10,000 คน เข้าร่วมเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีมาเป็นประธานในการเจรจา มีการจัดทำเอกสาร รวบรวมข้อเรียกร้องปัญหา 7 ข้อ จาก 5 เครือข่ายปัญหา และประกาศเจตนารมณ์ว่าจะสู้จนถึงที่สุด เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม
3 เม.ย. 2539	สภาผู้แทนราษฎร ได้เลื่อนนัดติดตาม นำประเด็นปัญหาการชุมนุมเรียกร้องของสมัชชาคนจนขึ้นมาพิจารณา และมีมติให้นำความเห็นแนวทางการแก้ไขปัญหาเสนอไปยังคณะรัฐมนตรี	
4 เม.ย. 2539	การเจรจาระหว่างสมัชชาคนจนกับรัฐบาลได้เริ่มขึ้นเป็นวันแรก โดยมีนายมนตรี พงษ์พานิช เป็นประธาน มีตัวแทนสมัชชาคนจนและตัวแทนราชการหน่วยต่างๆ ร่วมหารือกัน ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล แต่ไม่สามารถเจรจาต่อได้เพราะตัวแทนรัฐบาลอ้างไม่มีอำนาจการตัดสินใจ	

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
7 เม.ย. 2539	นายกรัฐมนตรี นายบรรหาร ศิลปอาชา ได้ลงมาเยี่ยมราษฎรที่ชุมนุมอยู่หน้าทำเนียบรัฐบาล เวลาประมาณ 21.00 น. สร้างความยินดีต่อผู้เข้าร่วมชุมนุมเป็นอย่างยิ่ง มีการไต่ถามถึงความเป็นอยู่และการเจ็บไข้ได้ป่วย แต่ก็ไม่ได้รับปากว่าจะแก้ไขปัญหายาอย่างเป็นรูปธรรมแต่อย่างใด	
13 เม.ย. 2539		สมัชชาคนจนจัดงานมหาสงกรานต์ที่หน้าทำเนียบรัฐบาล
17 เม.ย. 2539	สำนักนายกรัฐมนตรี ได้ออกคำชี้แจงเรื่องการดำเนินการของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของกลุ่มผู้คัดค้านว่าจะมีการนำข้อสรุปนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาในวันที่ 22 เมษายน 2539	
22 เม.ย. 2539	คณะรัฐมนตรี รัฐบาลนายบรรหาร ได้จัดให้มีการประชุม ครม. นัดพิเศษ มีการนำวาระข้อตกลงระหว่างสมัชชาคนจนกับรัฐบาลเข้าพิจารณาใน ครม. ใช้เวลากว่า 3 ชั่วโมง จึงมีมติออกมา 18 หน้า รับรองการแก้ไขปัญหทั้ง 47 กรณี	
23 เม.ย. 2539	รัฐบาล จัดหารถบัสกว่า 200 คัน พากลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านกลับบ้าน	สมัชชาคนจน ประกาศยุติการชุมนุม ทำพิธีอำลาและเดินทางกลับภูมิลำเนา ด้วยรถบัสที่ทางรัฐบาลจัดหาให้ พร้อมทั้งแถลงจัดตั้งกรรมการติดตามความคืบหน้าในการแก้ไขปัญหาที่ได้ตกลงไว้กับรัฐบาล และเพื่อดำเนินการประสานงานภายในของสมัชชาคนจนเอง โดยมีกรรมการ 27 คน จาก 5 เครือข่ายปัญหา รวมทั้งที่ปรึกษาตัวแทนจากนักศึกษาและสื่อมวลชน เพื่อเข้าร่วมเป็นกรรมการร่วมกับรัฐบาล โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน
14 พ.ค. 2539	นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี ได้ลงนามในคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 62/2539 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการกำกับดูแลและติดตามการดำเนินงานตามผลการเจรจาและมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 22 เมษายน 2539 โดยมีกรรมการร่วมระหว่างตัวแทนสมัชชาคนจน กับตัวแทนภาครัฐ ฝ่ายละ 10 คน และกรรมการเลขานุการอีกฝ่ายละ 1 คน ประธานอีก 1 คน รวมเป็น 23 คน	
27 พ.ค. 2539		สมัชชาคนจน ส่งตัวแทน 10 คน เข้าร่วมการประชุมครั้งที่ 1 ของคณะกรรมการกำกับดูแลและติดตามการดำเนินงานตามผลการเจรจาและ มติ ครม. วันที่ 22 เมษายน 2539 โดยประชุมร่วมกับ -

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
		ตัวแทนฝ่ายรัฐ ที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีนายมนตรี พงษ์พานิช รองนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้รับคำสั่งแต่งตั้งจากนายกรัฐมนตรีเป็นประธานในที่ประชุม ผลการประชุมไม่คืบหน้าเท่าที่ควร
25 ม.ค. 2540		สมัชชาคนจน เริ่ม "มหกรรมทวงสัญญาครั้งที่ 2" อีกครั้งในรัฐบาล พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ หลังจากการดำเนินงานของรัฐบาลบริหาร ไม่มีความคืบหน้า
29 เม.ย. 2540	รัฐบาลพล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ มีมติ ครม. แต่งตั้งคณะกรรมการติดตามแก้ไขปัญหา และจัดหาที่ดินจำนวน 15 ไร่ หรือจ่ายเป็น เงินชดเชย 5 แสนบาทต่อครอบครัว รวมทั้ง แก้ไขปัญหาให้แก่ผู้ชุมนุมกลุ่มอื่นๆ ตามคำ เรียกร้อง	
2 พ.ค. 2540		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน เดินทางกลับภูมิลำเนา เนื่องจากรัฐบาลรับ หลักการแก้ไขปัญหาของทุกกลุ่มแยกเป็นกรณีๆ ไป หลังการชุมนุม 99 วัน
17 พ.ย. 2540		ตัวแทนพ่อครัวใหญ่สมัชชาคนจน กว่า 200 คน ขอเข้ายื่นหนังสือถึง นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี ขอคำยืนยันในการสานต่อ การแก้ไขปัญหาสมัชชาคนจน 121 กรณี เพื่อรับรองผลการเจรจา 38 ครั้ง รับรองมติคณะรัฐมนตรี 9 มติ ปรากฏว่าไม่มีตัวแทนฝ่าย รัฐบาลส่งคนมารับหนังสือแต่อย่างใด
30 ธ.ค. 2540	คณะรัฐมนตรีโดยกระทรวงเกษตรและ สหกรณ์ ได้เสนอเรื่องการแก้ไขปัญหาความ เดือดร้อน ของ ประชาชน มา เพื่อให้ ครม.พิจารณา	ตัวแทนพ่อครัวใหญ่สมัชชาคนจน แสดงความเห็น ว่า มติ ครม. มี ลักษณะกว้างๆ คลุมเครือไม่ชัดเจน และอาจเป็นอุปสรรคต่อการ แก้ไขปัญหาในระยะยาว จึงให้ฝ่ายประสานงานประสานงานภาค รัฐบาลเพื่อปรับปรุง มติ ครม. ดังกล่าวให้มีแนวทางที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และให้เร่งแต่งตั้งคณะกรรมการติดตามการแก้ไขปัญหาสมัชชา คนจนชุดใหญ่โดยเร็ว ภายหลังจากการรับทราบมติ ครม.
6-8 มี.ค. 2541		สมัชชาคนจนร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรประชาธิปไตย กว่า 50 องค์กรจัดงานมหกรรมประชาชนกู้ชาติ ออกธำเนาะขายสินค้า เกษตรกรรมราคาถูกที่บ้านมนังคศิลา เพื่อแสดงเจตนารมณ์ในการมี ส่วนร่วมปฏิวัติเศรษฐกิจ
7 เม.ย. 2541	คณะรัฐมนตรี ไม่มีการนำเรื่องการจ่ายค่า ชดเชยให้แก่ราษฎรกลุ่มเขื่อนสิรินธรและ กลุ่มเขื่อนปากมูล รวมทั้งการอนุมัติงบประมาณโครงการนำร่องเพื่อเกษตรกรรม ยั่งยืน 950 ล้านบาท และการเสนอให้มีการทบทวนมติ ครม. ที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา พื้นที่ป่าไม้ 17 และ 29 เม.ย. 2540 เข้าที่ ประชุมแม่แต่เรื่องเดียว	

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
21 เม.ย. 2541	รัฐบาลนายชวน หลีกภัย ยกเลิกมติ ครม.ของรัฐบาลพล.อ.ชวลิต ด้วยเหตุผลว่า ไม่มีนโยบายจ่ายค่าชดเชยย้อนหลังให้แก่ โครงการที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว	สมัชชาคนจนได้ชุมนุมอย่างสงบบนทางเท้าหน้าสำนักงาน ข้าราชการพลเรือน (กพ.) และฝั่งประตูทำเนียบรัฐบาล เมื่อมติ ครม.ที่ออกมากลับยกเลิกมติ ครม. เดิม
29 พ.ค. 2541		สมัชชาคนจนออกแถลงการณ์ ประกาศพักรบ กลับบ้าน สะสมกำลัง และเสียดียง เพื่อเตรียมกลับมาใหม่
23 มี.ค. 2542		สมัชชาคนจนประกาศเจตนารมณ์ชุมนุมใหญ่โดยไม่มีกำหนด ที่ริม สันเขื่อนปากมูล อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี โดยจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน แม่มนมั่นยืนขึ้น
7 มิ.ย. 2542		สมัชชาคนจนได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลรวม 16 กรณี ได้แก่ เขื่อน ปากมูล เขื่อนสิรินธร เขื่อนลำคันทลู เขื่อนห้วยละห้า ฝ่ายอาชีพไสล โครงการอ่างเก็บน้ำโป่งขุนเพชร เขื่อนลำโดมใหญ่ อุทยานแห่งชาติ ภูผาแต้ม อุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ ป่าสงวนแห่งชาติดงภูโหล่น ป่าสงวนแห่งชาติป่าหินงามและเขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่าซับลังกา ที่สาธารณประโยชน์บ้านวังใหม่ ที่ดินสาธารณะประโยชน์ทุ่ง เลี้ยงสัตว์บ้านตุงสูง เขต ส.ป.ก. และโครงการป่าชุมชนทับที่ดิน ทำกิน โครงการพัฒนาช่องเม็ก
28 ก.ย. 2542	กฟผ. ให้ข้อมูลว่า กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านได้ เข้าทำลายท่อนป้องกันสวะที่ตั้งอยู่บริเวณ หน้าเขื่อน ทำให้ทรัพย์สิน กฟผ. ได้รับความ เสียหาย 600,000 บาท	
27 พ.ย. - 12 ธ.ค. 2542		สมัชชาคนจนจัดโครงการธรรมชาติยาตราเพื่อแม่น้ำมูน โดยจัด สัมมนา 2 ครั้ง ที่ จ.นครราชสีมา ในหัวข้อ "แอ่งอารยธรรมลุ่มน้ำมูน" และที่ จ. อุบลราชธานี ในหัวข้อ "วิถีชาวประมงแห่งลุ่มแม่น้ำมูน"
ธ.ค. 2542		คณะกรรมการยาตราครั้งที่ 1 สมัชชาคนจน ร่วมกับกรมส่งเสริม คุณภาพสิ่งแวดล้อม จัดงาน "สิบปีแห่งการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ชุมชนลุ่มน้ำมูน" ในโอกาสครบรอบ 10 ปีการสร้างเขื่อนปากมูล
ม.ค. 2543		ชาวบ้านแม่มนมั่นยืน 1 2 และ 3 จำนวน 1,000 คน ปฏิบัติการ สันติวิธีขึ้นรถไฟโดยไม่จ่ายค่าโดยสารเข้ากรุงเทพฯ ทั้งขาไปและ กลับ เพื่อรณรงค์บอกข่าวความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นจากโครงการ พัฒนา
14 ก.พ. 2543	คณะกรรมการพัฒนาศักยภาพชีวิตและชุมชน ลุ่มน้ำมูนตอนล่าง (คพช.) จัดเสวนา เรื่อง "10 เดือนการชุมนุมที่เขื่อนปากมูล ผลกระทบด้านท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และ สังคม" ณ โรงแรมลายทอง จ.อุบลราชธานี	คณะกรรมการเขื่อนโลก (WCD) ประชุมสรุปผลการศึกษาเขื่อน ปากมูลที่โรงแรม SC ปาร์ค กรุงเทพฯ โดยมีชาวบ้านปากมูล จำนวน 20 คน และตัวแทนฝ่ายต่างๆ เข้าร่วมรับฟังและแสดงความคิดเห็น
มี.ค. 2543		ชาวบ้านปากมูล จัดกิจกรรมวันหยุดเขื่อนโลก พร้อมทำพิธีสืบชะตา แม่น้ำโขง และทำบุญครบรอบ 1 ปี การชุมนุมที่หมู่บ้านแม่มนมั่นยืน

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
20 เม.ย. 2543		สมาคมนักวิชาการเพื่อคนจน มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน จัดเสวนาเรื่อง "คนจนกับทางออกของสังคมไทย" ที่หมู่บ้านแม่มน่มันยืน ออกรายการ "ขอคิดด้วยคน"
10 พ.ค. 2543		ตัวแทนชาวบ้านกลุ่มปัญหาเขื่อน ประมาณ 50 คน ได้ยื่นหนังสือถึง นายกรัฐมนตรี เพื่อเรียกร้องให้แก้ไขปัญหาเขื่อน ป่าไม้และที่ดิน
15 พ.ค. 2543		ชาวบ้านปากมูลและสมาชิกรวมพลตั้งเคลื่อนพลเข้าไปใน บริเวณลานจอดรถของโรงไฟฟ้าบริเวณสันเขื่อนปากมูล เพื่อยื่นข้อเรียกร้องให้ กฟผ. เปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลทั้ง 8 บาน เพื่อให้ปลาสามารถขึ้นมาวางไข่ในแม่น้ำมูน
16 พ.ค. 2543	กฟผ. ยืนยันไม่ยอมเปิดประตูระบายน้ำ อ่างจะเกิดผลเสียต่อผู้ที่อยู่ท้ายเขื่อนและการผลิตกระแสไฟฟ้า ขณะเดียวกันก็ใช้เครื่องขยายเสียงยั่วชาวบ้านตลอดเวลา จนเกือบจะปะทะกัน และมีการปล่อยข่าวว่าสมาชิกรวมพลจับเจ้าหน้าที่ กฟผ. 11 คน ไว้เป็นตัวประกัน ในขณะที่ <u>กลุ่มพิทักษ์เมืองอุบล</u> ได้ออกแถลงการณ์โจมตีกลุ่มผู้คัดค้าน ทางฝ่าย <u>ตัวแทนส่วนราชการ</u> นำโดย <u>นายประภาส บุญยสินดี รองผู้ว่าราชการจังหวัด</u> ออกพบกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน เพื่อรับทราบปัญหาข้อเรียกร้อง และขอให้ผู้ชุมนุมออกจากจุดชุมนุมที่บึงกรุกใหม่ ทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ โรงผลิตกระแสไฟฟ้า บ้านโคกปลาโจน และป้อมรักษาการณ์ฝั่งซ้าย หลังจากจบกิจกรรมในวันที่ 19 พ.ค.	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ทำพิธีบวงสรวงที่บริเวณหลักศิลาจารึกพระเจ้าจิตรเสนหรือเจ้าพ่อปากโดม พร้อมประกาศจุดยืนในการเปิดประตูระบายน้ำอย่างสันติวิธี และเดินทางไปท้ายเขื่อนเพื่อทำพิธีคืนแก่งให้พันธุ์ปลาและแม่น้ำมูนโดยนำหินที่ถูกระเบิดจากการสร้างเขื่อนถมคืนแม่น้ำเดิม แกนนำชาวบ้าน ยืนยันจะยังชุมนุมต่อไป และได้เรียกร้องให้ กฟผ. เปิดประตูระบายน้ำทั้ง 8 บาน
17 พ.ค. 2543		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน เริ่มจัดสร้างเพิงพักอาศัยในที่ชุมนุมบริเวณ โรงผลิตกระแสไฟฟ้า และยืนยันจะปักหลักชุมนุมไปจนกว่า กฟผ. จะเปิดประตูระบายน้ำตามที่เรียกร้องโดยไม่วันข่าวที่รองผู้ว่าฯ อุบลขีดเส้นตายว่า วันที่ 19 พ.ค. 2543 จะเข้าสลายการชุมนุม นางรตยา จันทระเชียร ประธานมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร เดินทางไปร่วมพิธีสืบชะตาแม่น้ำมูน และพิธีบายศรีสู่ขวัญ และจัดเสวนาเรื่องทางออกในการแก้ไขปัญหาวิกฤติลุ่มแม่น้ำมูน เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ออกแถลงการณ์สนับสนุนการชุมนุมยึดเขื่อนปากมูล และเรียกร้องให้รัฐบาลรับฟังปัญหาของผู้ชุมนุมและหาทางแก้ไขอย่างจริงจัง และขอให้รัฐอย่าใช้ความรุนแรง

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
18 พ.ค. 2543	<p>กฟผ. แจ้งความจับชาวบ้าน แขนงนำ และที่ปรึกษา รวม 14 คน ในข้อหาบุกรุกและทำลายทำลายทรัพย์สินของทางราชการ โดยแจ้งความไว้ที่ สภ. อ.สิรินธร และยืนยันว่าผู้ชุมนุมต้องถอยออกมาจากลานจอดรถของโรงไฟฟ้า เพื่อให้เจ้าหน้าที่ กฟผ. เข้าไปทำงานมิฉะนั้นจะส่งผลกระทบต่อการใช้ไฟฟ้าของชาวอุบลฯ</p> <p>ด้าน นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี ยืนยันจะไม่มีการใช้กำลังสลายผู้ชุมนุม หากไม่ทำผิดกฎหมาย</p>	<p>กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ทำพิธีเปิดหมู่บ้านแม่มน่มันยืน 7 บริเวณโรงไฟฟ้าเขื่อนปากมูล พร้อมทั้งบายศรีสู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ เพื่อรวมชาวบ้านอย่างเป็นทางการเป็นปีกแผ่น และแสดงเจตนาพร้อมเปิดประตูบายน้ำให้แม่น้ำมูลไหลตามธรรมชาติ เพื่อให้ปลาขึ้นมาวางไข่ในฤดูฝนที่กำลังจะมาถึง</p> <p>องค์กรแนวร่วมต่างๆ ได้ออกแถลงการณ์สนับสนุนกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน และโจมตี กฟผ. ว่าบิดเบือนข้อเท็จจริง พร้อมทั้งเรียกร้องไม่ให้รัฐบาลใช้ความรุนแรง</p>
19 พ.ค. 2543	<p>คณะกรรมการศึกษาภาพชีวิตและชุมชนลุ่มน้ำตอนล่าง (คพช.) นำโดย ผศ. วิรัชทอง เรือง อาจารย์สถาบันราชภัฏจ.อุบลราชธานี ได้ออกแถลงการณ์แจกจ่ายบริเวณเขื่อนปากมูล คัดค้านการยึดโรงไฟฟ้า</p> <p>นายศิวะ แสงมณี ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี และเจ้าหน้าที่ตำรวจ จำนวนกว่า 50 นาย เดินทางเข้ามายังที่ทำการเขื่อนปากมูล เวลา ประมาณ 01.00 น.</p>	<p>กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน เตรียมจัดกิจกรรมรำลึกวีรชนเดือนพฤษภาคม 2535 โดยเวลาประมาณ 01.00 น. กลุ่มชาวบ้านได้มีการเตรียมความพร้อมเนื่องจากเกรงว่านายศิวะ แสงมณี ผู้ว่าราชการจังหวัดจะนำกำลังเจ้าหน้าที่เข้าสลายการชุมนุม เหตุการณ์ได้คลี่คลายลง เมื่อนายศิวะ พร้อมคณะเดินทางกลับ แต่ชาวบ้านยังไม่มั่นใจ จึงมีการเตรียมตัวตลอดทั้งคืน</p> <p>กลุ่ม สนท. ประมาณ 20 คน เดินทางไปร่วมเคลื่อนไหว และฝึกการต่อสู้และป้องกันการสลายการชุมนุมให้กับผู้ชุมนุม อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ และนักวิชาการ รวมทั้งเอ็นจีโอภาคเหนือ ออกแถลงการณ์ประณามรัฐบาลและ กฟผ. มิให้เอาระบบเผด็จการมาใช้</p> <p>กลุ่มเครือข่ายสลัม 4 ภาค ได้ยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีที่ทำเนียบรัฐบาล เรียกร้องไม่ให้ใช้ความรุนแรงกับผู้ชุมนุม และยุติการปิดเขื่อนชั่วคราว พร้อมทั้งเรียกร้องให้รัฐบาลส่งผู้มีส่วนรับผิดชอบลงโทษไปแก้ปัญหาโดยเร็ว</p> <p>14 สว. เตรียมเดินทางไปดูปากมูล เรียกร้องให้นายชวน หลีกภัย ลงไปดูปัญหาด้วยตัวเอง ขณะที่นายชวนอ้างว่ามีคนดูแลอยู่แล้ว</p>
20 พ.ค. 2543	<p>นายบัญญัติ บรรทัดฐาน ยืนยันจะไม่มีการใช้กำลังสลายมือจับผู้ว่าฯ ใช้วิธีการเจรจาเท่านั้น พร้อมทั้งเตือนผู้ชุมนุมมิให้ทำลายทรัพย์สินของทางราชการ</p> <p>นายวิระวัฒน์ ชลาชนน ผู้ว่าการ กฟผ. แถลงข่าวต่อสื่อมวลชนในประเด็น "กฟผ. ไม่มีนโยบายจัดมือจับมือจับ"</p> <p>นายอำนาจ ทัศนะ เข้าพบและเยี่ยมเยียนกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน แต่ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปยังบริเวณที่ชุมนุม</p> <p>กลุ่มผู้เลี้ยงปลาในกระชังจาก ต. โพธิ์ไทร อ.พิบูลมังสาหาร ประมาณ 100 คน ได้ -</p>	<p>เวลา 07.00 น. แขนงนำกลุ่มผู้คัดค้าน มีการประชุมกันเพื่อรับมือกับสถานการณ์การสลายมือจับ ที่ทางจังหวัดได้เตรียมการไว้ พร้อมจัดทำถังเพิ่มเติมตามจุดต่างๆ โดยเฉพาะบริเวณประตูทางเข้าออกของเขื่อน โดยมีตัวแทนชาวบ้านนั่งกันไม่ให้ไม่ให้มีการปิดประตูโอบล้อมกลุ่มผู้คัดค้านที่อยู่บริเวณสันเขื่อน ส่วนที่หมู่บ้านแม่มน่มันยืน 7 ชาวบ้านได้ทำบุญตักบาตร เพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์เสียชีวิตของวีรชนพฤษภาคมนี้ โดยได้นิมนต์พระภิกษุจำนวน 3 รูปจากวัดหัวเหว ตำบลและอำเภอโขงเจียม เพื่อมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จนกระทั่งเวลา 09.00 น. นางพูน สายจำปา และนายทองเจริญ สีหาธรรม ตัวแทนชาวบ้าน พร้อมด้วย สนท. ได้มาประกอบพิธีวางพวงมาลา เพื่อสืบทอดเจตนาพร้อมวีรชนเดือนพฤษภาคม บริเวณประตูด้านหน้าของหมู่บ้านแม่มน่มันยืน 7 บนสันเขื่อน พร้อมกับ -</p>

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
	<p>เคลื่อนไหวนิวทริเวณที่ชุมนุมของกลุ่มสมัชชาคนจน เพื่อคัดค้านข้อเรียกร้องเรื่องการเปิดประตูระบายน้ำ เนื่องจากจะทำให้ผู้เลี้ยงปลาในกระชังได้รับผลกระทบ ซึ่งทางกลุ่มได้ยื่นหนังสือเรียกร้องต่อผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี ผ่าน สภอ. อ.โขงเจียม</p>	<p>ประกาศเจตนารมณ์ร่วมกันด้วยเสียงอันดัง และมีการชุมนุมแสดงการรวมพลัง พร้อมทั้งยื่นไว้อาลัยให้กับการเสียชีวิตของวีรชนเดือนพฤษภาคม</p> <p>ต่อมาเมื่อเวลา 10.00 น. <u>กลุ่มชาวบ้าน</u> ได้มีการจัดเสวนาในหัวข้อเจตนารมณ์วีรชนเดือนพฤษภาคม กับการแก้ไขปัญหาคอนจน โดยมี <u>นายสุวิยะใส กะตะศิลา เลขาธิการคณะกรรมการกรรมาการรวงศ์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.)</u> และ <u>นายทองเจริญ สีหาธรรม แกนนำชาวบ้านปากมูล</u> เป็นผู้ดำเนินการเสวนา โดยเล่าถึงประสบการณ์ของการต่อสู้ของวีรชนเดือนพฤษภาคม พร้อมทั้งกล่าววยกย่องกลุ่มผู้คัดค้าน นอกจากนี้ ชาวบ้านยังเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีลงมาพิสูจน์บันไดปลาโจนว่าปลาขึ้นได้จริงหรือไม่ หากปลาสามารถขึ้นได้จริงจะยินดีสลายการชุมนุมโดยไม่มีเงื่อนไข</p>
<p>21 พ.ค. 2543</p>	<p>หม่อมหลวงชนะพันธุ์ กฤดากร รองผู้ว่าการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนปากมูล ออกมาชี้แจงว่า สรุปรายงานผลการศึกษาระยะการรวมการเขื่อนโลก กรณีศึกษาเขื่อนปากมูลยังไม่สมบูรณ์</p>	<p>คณะวุฒิสมาชิก (สว.) จำนวน 14 คน เดินทางถึงปากมูล คูบัวโคปลาโจน เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงและรับฟังปัญหาตามข้อเรียกร้องจากกลุ่มผู้คัดค้าน และเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยตั้งคณะกรรมการกลาง พร้อมเสนอความเห็นว่าจะ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ให้ทุกฝ่ายใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหา 2. ให้ตั้งตัวแทน 3 ฝ่าย โดยจังหวัดเป็นผู้ติดต่อประสานงาน 3. ให้จัดคณะเจรจากับผู้ชุมนุมเพื่อเข้าไปปฏิบัติงานในโรงไฟฟ้า <p>อาจารย์มหาวิทยาลัย 45 คน ยื่นจดหมายต่อนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีให้เร่งแก้ปัญหา ขณะที่ แกนนำชาวบ้าน ไม่สนใจข้อกล่าวหาที่ กฟผ. แจ้งจับ และยืนยันจะไม่ขึ้นศาล</p> <p>ตัวแทนเครือข่ายองค์กรประชาธิปไตย แถลงข่าวกับสื่อมวลชนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีแก้ไขปัญหาเขื่อนปากมูลด้วยตนเอง และยุติการใส่ร้ายผู้ชุมนุม</p>
<p>22 พ.ค. 2543</p>		<p>กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ประกาศยอมติดคุกพร้อมกับแกนนำทั้ง 14 คน นอกจากนี้ ยังอภิปรายโจมตีรัฐบาลและ กฟผ. ในประเด็นการแก้ไขปัญหาตามข้อเรียกร้อง และการแจ้งความดำเนินคดีกับแกนนำ 14 คนพร้อมกับได้ทำการเผาหุ่นติดชื่อ กฟผ.</p>
<p>24 พ.ค. 2543</p>		<p>ช่างภาพสมัชชาคนจน นายสมพร คำสวัสดิ์ ถูกนายศีลมงคด แก้วอมตะวงศ์ เจ้าของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น "รักอุบล" ทำร้ายร่างกายจนกล้องภาพนิ่งและกล้องวิดีโอได้รับความเสียหาย ขณะถ่ายภาพการเผาหุ่นของ สนท. ที่หน้าศาลากลางจังหวัดอุบลฯ แต่ตำรวจปล่อยตัวนายศีลมงคดไปโดยไม่มีหลักประกัน</p> <p>ประธานสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ กฟผ. ออกแถลงการณ์ให้รัฐบาล โดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีและนายสาวิตต์ ที่ดูแล กฟผ. โดยตรงรับผิดชอบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น</p>

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
		นายไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ ผอ.เครือข่ายแม่น้ำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ แถลงข่าวได้ กฟผ. ที่ว่า การนำผลการศึกษาของคณะกรรมการเขื่อนโลกมาเปิดเผยเป็นเรื่องไม่ถูกต้องนั้น เป็นการปิดหูปิดตาสังคมไทย เพราะทั่วโลกรู้เรื่องหมดแล้วผ่านทางเว็บไซต์
25 พ.ค. 2543		กลุ่มผู้คัดค้านเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีไปเจรจาแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และได้จัดทำหนังสือเขียนชื่อนายอานวย ประดิเส ติดไว้ และนำไปปล่อยในแม่น้ำมูนบริเวณบันไดปลาโจน คณะ สว. ที่ได้เดินทางไปตรวจสอบข้อเท็จจริงกรณีเขื่อนปากมูล ประชุมหารือที่รัฐสภา และมีมติมอบหมายให้คณะ สว. 5 คน เป็นตัวแทนร่วมเจรจากับกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านและภาคราชการในวันที่ 27 พ.ค. 2543 เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าคือ ลดความรุนแรงในพื้นที่ โดยให้ชาวบ้านผู้ชุมนุมเปิดทางให้ กฟผ. เข้าไปปฏิบัติหน้าที่ในโรงไฟฟ้า ส่วน กฟผ. ต้องยินยอมให้มีการชุมนุมที่บริเวณสันเขื่อนต่อไป
26 พ.ค. 2543	กลุ่มประชาชนเมืองอุบล ซึ่งเป็นนักธุรกิจและประชาชนทั่วไปประมาณ 50 คน รวมตัวหน้าศาลากลาง จ. อุบลราชธานี คัดค้านการชุมนุมของสมัชชาคนจน และตั้งจุดร่วมลงชื่อแสดงความคิดเห็น	กลุ่มนักวิชาการ 6 คน เข้าพบนายอานวย ประดิเส ที่ทำเนียบรัฐบาล เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลลดความรุนแรงในการแก้ปัญหา
27 พ.ค. 2543		มีการประชุมเจรจาระหว่างตัวแทนผู้ชุมนุมกับส่วนราชการระดับจังหวัดพร้อมด้วย สว. อีก 5 คน ที่สำนักงานสาธารณสุข อ. โขงเจียม โดยผู้ว่าฯ อุบลราชธานีเป็นประธาน ได้ข้อสรุปให้จังหวัดอุบลราชธานีมีหนังสือถึงรัฐบาลเพื่อให้นายกรัฐมนตรีรับรองว่าจะแก้ไขปัญหาเพื่อให้ผู้ชุมนุมเกิดความเชื่อมั่น และให้แต่งตั้งคณะกรรมการร่วม 3 ฝ่าย เพื่อแก้ไขปัญหาตามข้อเรียกร้อง
28 พ.ค. 2543	นายบัญญัติ บรรทัดฐาน รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องร่วมเจรจากับตัวแทนผู้ชุมนุม ผลการเจรจา คือจะมีการตั้งคณะกรรมการที่เป็นกลางเพื่อแก้ไขปัญหาเขื่อนปากมูล แต่ไม่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน พร้อมสั่งผู้บัญชาการตำรวจห้ามใช้กำลังสลายผู้ชุมนุมเด็ดขาด	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านจำนวน 200 คน เดินทางมาจากเขื่อนปากมูล และใช้บันไดไม้ไผ่ที่จัดเตรียมมา วางพาดที่ประตูหน้าทำเนียบรัฐบาลด้านถนนพิษณุโลก และปีนเข้าไปในทำเนียบรัฐบาล เมื่อผลการเจรจาระหว่างชาวบ้านกับรัฐบาลสรุปให้มีการตั้งคณะกรรมการกลางเพื่อแก้ไข ผู้ชุมนุมจึงได้ออกจากทำเนียบรัฐบาลไปปักหลักชุมนุมอยู่ด้านนอก บริเวณข้างสำนักงาน ก.พ. และยืนยันที่จะปักหลักอยู่หน้าทำเนียบจนกว่ารัฐบาลจะแก้ไขปัญหาเขื่อนปากมูล
31 พ.ค. 2543	กฟผ. ส่งจดหมายถึงกรรมการเขื่อนโลก กรณี ไม่ ยอม บรรจุ ข้อ คิด เห็น ตาม ที่ กฟผ. เสนอ ใน รายงาน การ ศึกษา เขื่อน ปาก มูล ฉบับ สิ้น สุด ท้าย	
1 มิ.ย. 2543	กำนันผู้ใหญ่บ้านอำเภอเดชอุดม จ.อุบลฯ พร้อมชาวบ้านประมาณ 700 คน ยื่นหนังสือต่อนายอำเภอเดชอุดมคัดค้านการชุมนุมของชาวบ้านปากมูล อ้างสร้างความเดือดร้อนให้ชาวอุบล	นพ.ประเวศ วะสี ราชกรอวุโส ระบุการแก้ไขปัญหาเรื่องเขื่อนปากมูลจำเป็นต้องมีคนกลางเข้าไปฟังความเห็นของทั้งสองฝ่าย

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
	<p>กฟผ. ทำหนังสือถึงแกนนำชาวบ้านเรื่อง การขอเข้าไปตรวจสอบและบำรุงรักษา โรงไฟฟ้าเขื่อนปากมูลฉบับที่ 5 ว่า ขณะนี้ ไม่สามารถเดินเครื่องได้ถึง 4 เครื่องซึ่งจะกระทบต่อการเปิดประตูระบายน้ำ ขอให้ สมัชชาคนจนเคลื่อนย้ายออก ภายในวันที่ 2 มิถุนายน เวลา 10.00 น</p> <p>พ.ต.อ.ป.ราโมทย์พานิชตระกูล ผกก.สภ.อ.สิรินทร จ.อุบลฯ ในฐานะหัวหน้าพนักงานสอบสวนได้เสนอขออนุมัติไปยังนายอำเภอสิรินทร เพื่อออกหมายจับ แกนนำ 14 คน ตามที่ กฟผ. แจ้งความไว้</p>	
2 มิ.ย. 2543	<p>นายบัญญัติ บรรทัดฐาน รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในฐานะประธานคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชน (คชช.) ตั้งคณะกรรมการกลาง 10 คน เพื่อสรุปสาเหตุของ ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้ง 16 กรณีปัญหา และ วินิจฉัยเสนอความคิดเห็นการแก้ไขปัญหา ให้แล้วเสร็จภายใน 15 วัน</p>	<p>นายสุรชัย จันทิมาทร นายมงคล อุทก นายพงษ์สิทธิ์ คัมภีร์ พงษ์ เทพ กระโดนชำนาญ ได้เดินทางไปเยี่ยมชาวบ้านที่เขื่อนปากมูลและ เล่นดนตรีให้ชาวบ้านฟัง</p> <p>ตัวแทนชาวบ้าน ซึ่งเดินทางมาปิดล้อมทำเนียบ ด้านถนนพิษณุโลก มีการนำบันไดมาเตรียมพร้อมด้วย เนื่องจากทราบข่าวว่าจะมีการ สลายการชุมนุมที่อุบลฯ จึงเตรียมพร้อมเข้ายึดทำเนียบ และอ่าน แถลงการณ์ให้ข้าราชการเลิกปลุกกระแสว่าไฟฟ้าจะดับน้ำจะท่วม</p>
3 มิ.ย. 2543	<p>นายอำนาจ โชติช่วง ผู้อำนวยการฝ่าย ประชาสัมพันธ์ กฟผ. อ้างว่า ต้องซื้อไฟจาก ลาวมาเสริมวันละ 120 เมกกะวัตต์ คิดเป็น มูลค่า 6 ล้านบาท ส่วนความเสียหายของ ราษฎรได้รับแจ้งว่ามีมูลค่า 2 แสนบาท ขณะที่หัวหน้ากองโรงไฟฟ้าเขื่อนปากมูล ชี้แจงว่ากรณีที่เกิดไฟฟ้าขัดข้องในอำเภอ ไชยภูมิ เป็นเรื่องปกติที่ไฟมักจะดับในช่วง ฤดูฝน ไม่เกี่ยวกับการชุมนุมแต่อย่างใด</p>	<p>สมัชชาคนจน ออกแถลงการณ์ที่หน้าทำเนียบรัฐบาลให้รัฐบาล ยกเลิกหมายจับ 14 แกนนำ และขอบคุณกรรมการกลาง 10 คน ที่ ตั้งใจที่จะช่วยเหลือแก้ไขปัญหา</p> <p>สนนท. ออกแถลงการณ์เรียกร้องให้ กฟผ. ถอนแจ้งความแกนนำ หยุดใส่ร้ายป้ายสี และหยุดปลุกระดมจัดตั้งมวลชนมากดดันสมัชชา คนจน พร้อมทั้งให้ออกมายอมรับความล้มเหลวของเขื่อนปากมูล</p>
5 มิ.ย. 2543		<p>กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ได้เปิดพื้นที่ให้เจ้าหน้าที่ของ กฟผ. เข้าไป ปฏิบัติการตรวจเช็คเครื่องปั่นไฟโรงไฟฟ้าเขื่อนปากมูล</p>
6 มิ.ย. 2543	<p>กฟผ. ยืนยันว่าไม่สามารถเข้าไปทำงานได้ หากผู้ชุมนุมไม่ออกไปเพราะต้องใช้รถเครน เข้าไปตักผักตบชวาที่อยู่หน้าเขื่อน</p>	<p>กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ซึ่งชุมนุมอยู่บริเวณสันเขื่อน เสนอที่จะเป็นผู้ ชนผักตบชวาโดยไม่ต้องใช้รถเครน</p> <p>คณะกรรมการกลางแก้ไขปัญหาของสมัชชาคนจน ประชุมครั้งแรกที่ กระทรวงมหาดไทย โดยนายบัณฑิต อ่อนคำ เป็นประธาน มีนาย ประภาส ปันตบแต่งเป็นเลขาฯ และนายอนุชาติ พวงสำลี เป็นโฆษก ที่ประชุมมีมติตั้งอนุกรรมการ 3 ชุด คือ 1) อนุกรรมการแก้ไขปัญหา ของเขื่อนปากมูลโดยเฉพาะ 2) อนุกรรมการแก้ไขปัญหา 15 กรณี ของสมัชชาคนจน 3) อนุกรรมการดูแลการแก้ไขปัญหาระยะยาว</p>

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
		คณะกรรมการกลางฯ มีความเห็นเรื่องเขื่อนปากมูลว่า 1. เสนอให้ กฟผ.เปิดประตูระบายน้ำทั้ง 8 บาน เป็นเวลา 3-4 เดือน เพื่อให้ปลาขึ้นมาวางไข่ตามที่ชาวบ้านเรียกร้อง 2. เสนอให้ที่ชุมชนอนุญาตให้ กฟผ. ลงไปดูแลเครื่องปั่นไฟได้ 3. ศึกษาผลกระทบระยะยาวที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน 4. ให้ กฟผ. และผู้ชุมนุมยุติการให้ข่าวที่จะนำไปสู่ความขัดแย้ง
7 มิ.ย. 2543	กฟผ. ปฏิเสธไม่ยอมลงไปดูเครื่องปั่นไฟ และอ้างว่าต้องเอารถเครนเข้าไปตัดฝักตบขวา ขอให้ชาวบ้านออกไปจากลานจอดรถ	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ช่วยกันขนฝักตบขวาที่อยู่หน้าเขื่อน โดยตัวแทนชาวบ้านปากมูล 100 คน เข้ายื่นหนังสือถึงนายอำเภอโขงเจียมให้เร่งดำเนินคดีกับรัฐบาล กฟผ. และผู้ที่เกี่ยวข้อง ขอให้ทำลายทรัพย์สินบิตของชาติกรณีสร้างเขื่อนปากมูล
8 มิ.ย. 2543	กรรมาธิการการปกครองสภาผู้แทนราษฎร พิจารณาปัญหาเขื่อนปากมูลที่รัฐสภา โดยมีตัวแทนของชาวบ้านที่เดือดร้อน ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย กฟผ. รองผู้ว่าฯ อุบลฯ เข้าร่วม กรรมาธิการฯ มีมติตั้งคณะกรรมาธิการวิสามัญขึ้นมาเพื่อศึกษาปัญหา โดยมีตัวแทนชาวบ้านเข้าร่วมเป็นกรรมาธิการ 5 คน และให้มีการพิสูจน์บันไดปลาโจนว่าใช้ได้ผลหรือไม่ หากไม่ได้ผลก็ต้องทุบทิ้ง จากนั้น ที่ประชุมยังได้มีการประณามนายสาวิตรี โพธิวิหค ที่ไม่ยอมมาชี้แจง นายสาวิตรี โพธิวิหค ได้กล่าวว่า การชุมนุมที่ลานจอดรถทำให้ กฟผ. สูญเสียประมาณ 50 ล้านบาทต่อเดือน ผู้ไม่หวังดี แฝกเข้าไปแถลงการณ์โดยใช้หวักระดากของสมาชิกคนจนส่งไปยังที่ประชุมเสวนาใต้สะพานที่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และแฝกเข้าไปยังสำนักพิมพ์ต่างๆ ว่าสมาชิกคนจนมีมติปลด ด.ส.วนิดา ออกจากการเป็นที่ปรึกษาของสมาชิกคนจนเพราะพฤติกรรมไม่เหมาะสม โดยอ้างชื่อนักวิชาการที่อยู่ในวงเสวนา	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ที่ปักหลักชุมนุมอยู่ข้างทำเนียบ เดินทางมาที่หน้ารัฐสภาเพื่ออ่านแถลงการณ์ประณามนายสนธิ กุลเจริญ ประธานกรรมาธิการสิ่งแวดล้อม ที่เป็นเครื่องมือของ กฟผ. และทำการเผาหุ่นนายสนธิที่หน้ารัฐสภา <u>ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ ศูนย์เศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และศูนย์ข่าวสันติภาพ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดเสวนาใต้สะพานเรื่อง "เขื่อนปากมูล ความคุ้มค่า ผลกระทบและทางออก" ที่หอประชุมสวนนิเทศ จุฬาฯ โดยมีนายวันมูหะมัดนอร์ มะทา ประธานรัฐสภา เป็นประธาน มีนักวิชาการ องค์กรเอกชน และชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบเข้าร่วมประมาณ 200 คน</u>
12 มิ.ย. 2543		คณะกรรมการกลางแก้ไขปัญหามลพิษชุมชนฯ มีมติเป็นเอกฉันท์ให้ กฟผ. เปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลทั้ง 8 บาน เป็นเวลา 4 เดือน
15 มิ.ย. 2543	กฟผ. ไม่ยอมเปิดประตูระบายน้ำตามมติ คณะกรรมการกลางฯ อีกทั้งยังคงปลูกระดมมวลชนต่อไป และประกาศจะใช้กำลังเข้าผลักดันสมาชิกคนจน	สมาชิกคนจน ได้เสนอความเห็นร่วมกันต่อคณะกรรมการกลาง 1. สมาชิกคนจนจะอำนวยความสะดวกให้ กฟผ. ในการเข้าไปทำงานเท่าที่จำเป็น 2. ยุติการสร้างสถานการณ์ต่อสาธารณชน 3. สมาชิกคนจนที่อยู่หน้าทำเนียบจะเดินทางกลับหมู่บ้านแม่มนม่นเย็น

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
		ชาวบ้านแม่มนม้นยืน 7 เริ่มขยับถอยออกจากที่ชุมนุมบางส่วน คณะกรรมการกลางแก้ไขปัญหาสมัชชาคนจน ยืนยันมติเดิมต่อรัฐบาลให้ กฟผ.เปิดประตูระบายน้ำ 3-4 เดือน และชาวบ้านต้องออกจากพื้นที่ชุมนุมเพื่อให้ กฟผ. เข้าไปดูแลเครื่องปั่นไฟ จากนั้นที่ประชุมคณะกรรมการกลางยังเสนอให้มีคณะกรรมการติดตามผลกระทบหลังเปิดเขื่อน โดยมีตัวแทนจาก 8-9 ฝ่าย ได้แก่ กฟผ. สมัชชาคนจน ชาวประมงที่เลี้ยงปลากระชัง ชาวนา ชาวอุบลฯ ฝ่ายปกครอง นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อศึกษาว่าเมื่อเปิดประตูระบายน้ำแล้วเกิดผลกระทบอะไรบ้าง ดีหรือไม่ โดยคณะทำงานจะมีอายุ 1 ปี
16 มิ.ย. 2543		ตัวแทนชาวบ้าน ที่ชุมนุมอยู่ข้างท่าเรือรัฐบาล ตั้งแต่วันที่ 28 พ.ค. 2543 เดินทางกลับไปยังสันเขื่อนปากมูล เพื่อให้โอกาสคณะกรรมการกลางแก้ไขปัญหาสมัชชาคนจน ที่แต่งตั้งโดยนายบัญญัติ บรรทัดฐาน รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีมหาดไทย เมื่อวันที่ 2 มิ.ย. 2543 ได้พิจารณาแก้ไข้ปัญหา และให้โอกาสรัฐบาลอีกครั้ง ในการสั่งการให้มีการปฏิบัติตามมติของคณะกรรมการกลางฯ
18 มิ.ย. 2543	กฟผ. ได้ทำการเปิดประตูระบายน้ำด้วยระบบควบคุมด้วยรีโมทคอนโทรล ซึ่งทำให้ฝักตบขวาและกองสวะหน้าเขื่อนไหลไปกับกระแสน้ำเชี่ยวจนไม่มีฝักตบขวาหลงเหลือตกค้างอยู่หน้าเขื่อน	
19 มิ.ย. 2543	กฟผ. แถลงถึงความจำเป็นต้องนำอุปกรณ์และเจ้าหน้าที่เข้าโดยฝักตบและกองสวะที่หน้าเขื่อน	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน แถลงตอบโต้ว่าให้นำเครื่องมือเข้ามาก่อน และได้มีการรื้อบ้าน เพื่อเปิดช่องทางให้กว้างพอที่รถเครนจะวิ่งเข้าออกได้ ตั้งแต่วันที่ 15 มิ.ย. แต่ กฟผ. ก็ยังคงตื้อตึงไม่ยอมส่งเจ้าหน้าที่เข้าทำงาน โดยอ้างว่าพื้นที่มีความกว้างไม่พอและสวะหน้าเขื่อนมีมากต้องใช้เครื่องมือคือ รถ 30 คันและเจ้าหน้าที่ กว่า 80 คน รวมทั้งต้องใช้พื้นที่ในการกางเต็นท์สำหรับนักประดาน้ำ เพื่อดำลงไปเก็บสวะและขนไม้ด้านล่างอาคารปั่นไฟ นอกจากนี้ผู้ชุมนุมยังได้แถลงข่าวเรียกร้องให้ กฟผ. ปฏิบัติตามมติของคณะกรรมการที่อนุมัติอย่างเป็นทางการให้เปิดประตูระบายน้ำเต็มที่ 8 บาน เป็นเวลา 4 เดือน
22 มิ.ย. 2543	ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลฯ นายรุ่งฤทธิ์ มกรพงษ์ และคณะ ได้เดินทางมาเป็นสักขีพยานในการขยับขยายพื้นที่ของชาวบ้าน เพื่อให้ กฟผ. ได้เข้ามาทำงาน	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ได้เริ่มขยับขยายพื้นที่ไปสู่อีกมุมหนึ่งของลานจอดรถ เพื่อเปิดโอกาสให้ กฟผ. ได้เข้าทำงานตามที่เรียกร้อง
23 มิ.ย. 2543		มีการตั้งชุดประสานงานร่วม ประกอบด้วยตัวแทนชาวบ้าน ตัวแทน กฟผ. ตัวแทนฝ่ายราชการ และตัวแทนนักวิชาการขึ้นเพื่อทำหน้าที่ประสานงานภายในลานจอดรถ

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
24 มิ.ย. 2543	กฟผ. ส่งคนเข้าร้องเรียนกองปราบ ให้เร่งเอาผิด 14 กบฏปากมูลซึ่งได้มีการแจ้งความไว้ที่ สภ.อ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี โดยอ้างว่าตำรวจห้องที่ห้าคดีไม่คืบหน้า ส่วนที่เขื่อนปากมูล กฟผ. ได้เข้าไปทำงานแล้ว ชุดประสานงานของผู้ว่าฯ อุบลฯ ได้เตรียมเข้าตรวจโรงงานไฟฟ้าอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในวันนี้พร้อมสื่อมวลชน หลังจากถูกยึดมานาน 39 วัน	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน กว่า 100 คน พักרבชั่วคราว ไปรณรงค์เลือกตั้ง ส.ว. รอบที่ 4 แทน
26 มิ.ย. 2543		ชาวบ้านปากมูล เฝ้ารัฐบาลให้ตรวจสอบผู้ว่าฯ กฟผ. กรณีทำตัวเหนืออำนาจรัฐ ทั้งที่มติกรรมการกลางแก้ไขปัญหาเขื่อนปากมูลสรุปชัดว่าให้เปิดประตูน้ำทั้ง 8 บาน แลกกับการที่ชาวบ้านจะย้ายออกจากสันเขื่อน แต่ กฟผ. กลับเมินเฉย พร้อมกันนั้นยังระบุว่ารัฐบาลต้องชี้แจงให้ประชาชนรับทราบและพิพากษาว่าการกระทำของ กฟผ. ถูกหรือผิด
27 มิ.ย. 2543	กฟผ. ทำการขนไม้และสร้างรั้วกันแยกกลุ่มชาวบ้าน โดยอ้างว่าหัวหน้าสั่งมา ส่วนการให้ชาวบ้านเข้าตรวจโรงไฟฟ้า กฟผ. ก็พาไปดูแค่ห้องควบคุมปิด-เปิดประตูกันน้ำ และอ้างว่าประตู 4 บานขัดข้อง ส่วนจุดเสียหายกลับไม่พาไปดู รวมทั้งหาเหตุจะไม่เปิดเขื่อนตามมติกรรมการกลางฯ โดยอ้างว่าต้องรอการพิจารณาของกรรมการชุดใหม่ที่กระทรวงมหาดไทยจะตั้ง นอกจากนี้ยังจะให้มือบดถอยออกไปอีก	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน แฉลงว่ามีการทำผิดเงื่อนไข ก่อนหน้านี้ตอนที่ตัวแทน 4 ฝ่ายเข้าตรวจโรงไฟฟ้าเป็นวันแรกได้มีการกีดกันจะไม่ให้ตัวแทนชาวบ้านเข้า แต่สุดท้ายก็ต้องยอมจำนนด้วยเหตุผล โดย น.ส. วณิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ แฉลงว่า กฟผ. เบี้ยวทุกข้อตกลงแต่รัฐบาลก็ทำอะไรไม่ได้
30 มิ.ย. 2543	มือบดจัดตั้งโดย กฟผ. อ้างตัวเป็นชาวบ้าน อุบลฯ บุกร้องเรียน ผบ.ตร. ให้เร่งเอาผิด 14 กบฏปากมูล ก่อนยกขบวนไปพบผู้บริหาร กฟผ. ถึงบางกรวย ขอไม่ให้เปิดเขื่อน โดยอ้างว่าจะได้รับผลกระทบหนัก	ชาวบ้านปากมูล เลิกเจรจากับทุกหน่วยงาน เพราะไม่มีอะไรดีขึ้น และยืนยันจะปักหลักประท้วงหน้าโรงไฟฟ้าต่อไป ถ้ารัฐบาลแก้ปัญหาไม่ได้ก็จะไม่เลิกชุมนุม พร้อมกับแถลงการณ์ขอโทษผู้ว่าฯ อุบลฯ ที่อุทิศสำหรับดีแก้ปัญหา แต่มีบางหน่วยงานไม่ใส่ใจร่วมมือ คณะกรรมการกลางฯ ประชุมครั้งสุดท้าย เพื่อสรุปทุกปัญหาและตั้งกรรมการเปิดเขื่อนอีกชุด
1 ก.ค. 2543		แม้ซีเอ็นเอ็นจะเสียดายสุด แห่งเสถียรธรรมสถาน ลงพื้นที่เยี่ยมชาวบ้าน พร้อมกล่าวว่า ตนเชื่อว่าชาวบ้านตัดสินใจดีแล้วและมีเหตุผลจึงมาชุมนุม ขณะที่พ่อเฒ่าแม่เฒ่าแกนนำชาวบ้านยืนยันว่า ถึงได้เงินแสนก็ไม่สู้เปิดประตูน้ำให้ปลาขึ้นมาวางไข่ในแม่น้ำมูน

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
2 ก.ค. 2543		องค์กรเครือข่ายแม่น้ำ 12 ประเทศในเอเชีย ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย สหองกง ไต้หวัน เวียดนาม กัมพูชา พม่า ฟิลิปปินส์ และไทย เดินทางไปปากมูลเพื่อให้กำลังใจและร่วมประชุมกับชาวบ้านแม่มน่มันยืน ให้รัฐบาลและกฟผ.เปิดประตูกั้นน้ำเขื่อนปากมูลทั้ง 8 บาน เพื่อให้ปลาขึ้นวางไข่ตามธรรมชาติ พร้อมอ่านคำประกาศขอให้ระงับการสร้างเขื่อนและทบเขื่อนทิ้ง เพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนและแม่น้ำ รวมทั้งเรียกร้องให้แหล่งทุนต่างชาติ เช่น ธนาคารโลก ให้ยุติการให้ทุนสร้างโครงการที่ทำลายธรรมชาติและชุมชนท้องถิ่น
3 ก.ค. 2543	บัญญัติ บรรทัดฐาน ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ตนเชื่อว่ากรมการกลางจะพิจารณาเรื่องนี้ อย่างรอบคอบ ทั้งผลกระทบต่อคนที่อยู่เหนือเขื่อนและได้เขื่อนด้วย	คณะกรรมการกลางฯ ย้ำให้มีการเปิดประตูน้ำทั้ง 8 บานในปี 2544
6 ก.ค. 2543		คณะกรรมการกลางฯ ได้แถลงมติแก้ปัญหาสมัชชาคนจนรวม 16 กรณี โดยสรุปประเด็นปัญหาและข้อเรียกร้องของสมัชชาคนจน รวมทั้งมาตรการแก้ปัญหา เพื่อเสนอต่อ นายบัญญัติ บรรทัดฐาน ในเวลา 11.00 น. ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์
7 ก.ค. 2543	นายบัญญัติ ยืนยันว่าจะมีการตั้งคณะกรรมการเปิดเขื่อนโดยเร็ว	นายบัณฑิต อ่อนดำ ประธานคณะกรรมการกลางฯ พร้อมทั้งเลขาฯ เดินทางเข้าพบนายบัญญัติ เพื่อรายงานสรุปมติของคณะกรรมการกลางฯ และเสนอให้มีการสั่งการเปิดเขื่อนโดยเร็ว
8 ก.ค. 2543		สนทนท. บุกรทำเนียบรัฐบาลเรียกร้องให้รัฐทำตามมติคณะกรรมการกลางฯ พร้อมทั้งสั่งให้ยกเลิกจับกุมแกนนำชาวบ้าน โดยเร่งรัดกฟผ.ให้ทำตามและยุติพฤติกรรมย่ำแย่
10 ก.ค. 2543	เจ้าหน้าที่ระดับสูงในรัฐบาล สั่งการไปยังการรถไฟแห่งประเทศไทย ห้ามจำหน่ายตั๋วแก่สมัชชาคนจนอย่างเด็ดขาดอ้างว่ามีรถให้บริการไม่เพียงพอ เพื่อเป็นการสกัดกั้นไม่ให้ชาวบ้านเดินทางมาชุมนุมที่หน้าทำเนียบ เพราะจะทำให้ภาพพจน์รัฐบาลเสียหายมากขึ้น	ชาวบ้านปากมูลกว่า 800 คน จะเดินทางขึ้นรถไฟมุ่งหน้าเข้ากรุงเทพฯ เพื่อทวงสัญญาจากรัฐบาลให้ปฏิบัติตามมติของคณะกรรมการกลางฯ โดยชาวบ้านยืนยันจะซื้อตั๋วแต่ทางสถานีไม่สามารถให้คำตอบได้
11 ก.ค. 2543	รัฐบาล สั่งรถไฟอุบลฯ ห้ามขายตั๋วให้มือคนจนจากปากมูล-ราชสีไศลที่จะเดินทางเข้ากรุงเทพฯ	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเกือบพันคนปักหลักนอนค้างที่สถานีรถไฟวารินชำราบ จ.อุบลฯ หลังจากรัฐบาลสั่งรถไฟไม่ให้เอารถเข้าสถานีให้จอดแค่ศรีสะเกษ แล้วให้คนนั่งรถบัสไปขึ้นที่นั่น
12 ก.ค. 2543	มือบอน กฟผ. เข้ายื่นหนังสือถึงนายกฯ ไม่ให้รับรองมติกรรมการกลางฯ โดยบอกว่าคนส่วนใหญ่จะต่อต้าน และให้ดำเนินคดีกับ น.ส.วนิดา ตันติวิทยาพิทักษ์	ชาวบ้านจากปากมูล-ราชสีไศล ซื้อตั๋วรถไฟเดินทางเข้ากรุงเทพฯ สมทบกับชาวบ้านจากเขื่อนลำคันธุและโป่งขุนเพชรกว่า 200 คน ที่มานอนรออยู่ที่หัวลำโพง ก่อนเดินขบวนไปชุมนุมหน้าทำเนียบเรียกร้องให้ สว.มีมติให้รัฐบาลทำตามมติคณะกรรมการกลางฯ พร้อมทั้งหยุดดำเนินคดีกับ 14 แกนนำ

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
13 ก.ค. 2543		<p>กลุ่มสมัชชาคนจน เข้าพบนายสุเทพ เทือกสุบรรณ ที่กระทรวงคมนาคม เพื่อเรียกร้องให้หยุดการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำมูนที่ใช้งบประมาณเกือบ 200 ล้านบาท นอกจากนี้ ยังขีตเส้นตายให้รัฐบาลเปิดประตูเขื่อนปากมูลภายใน 4 โมงเย็นวันของวันที่ 14 กรกฎาคม 2543</p> <p>ภินันท์ ไชติรสเศรษฐี รองประธาน ครป. ให้สัมภาษณ์ว่าขอให้รัฐบาลหยุดสร้างภาพ พร้อมกับบริษัทรัฐบาลที่ไม่สามารถแก้ปัญหาคนจนได้ ด้านกลุ่มอนุรักษ์กาญจน์ ได้ขนส่งเสบียงมาอบให้กลุ่มชาวบ้าน 2 คันรถบรรทุกเพื่อสนับสนุนการชุมนุม</p>
14 ก.ค. 2543	<p>รัฐบาล แถลงว่าจะไม่ทำตามมติคณะกรรมการกลางฯ โดยจะตั้งคณะกรรมการอีกชุดหนึ่งขึ้นมาพิจารณาข้อมูลของคณะกรรมการกลางฯ</p>	
15 ก.ค. 2543		<p>สมัชชาคนจน ปฏิญาณตนต่อหน้าพระแก้วมรกต พร้อมกับลูกศิษย์หลวงตามหาบัว</p>
16 ก.ค. 2543		<p>กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ประมาณ 200 คน ใช้น้ำมันดีเซลไม่ใ้เป็นเชื้อเพลิงทำเนียบรัฐบาล ในเวลาประมาณ 20.00 น. หลังจากไปเวียนเทียนที่วัดเบญจมบพิตรเนื่องในวันเข้าพรรษา แต่ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจที่รักษาการอยู่สกัดกั้นด้วยการใช้กระบองตีทุบตี รวมทั้งฉีดแก๊สน้ำตาและสเปรย์พริกไทยเข้าใส่ จนได้รับบาดเจ็บประมาณ 21 คน ส่วนด้านนอกทำเนียบ กลุ่มชาวบ้านได้ตั้งเวทีปราศรัยถึงรัฐบาลอย่างเผ็ดร้อน โดยให้เหตุผลสำหรับปฏิบัติการครั้งนี้ว่า เพื่อเร่งรัดให้รัฐบาลแก้ไขปัญหามติของคณะกรรมการกลางฯ</p>
17 ก.ค. 2543	<p>นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี ให้สัมภาษณ์ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่าไ้ยึดกฎหมายเป็นหลัก</p>	<p>กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ที่นั่งประท้วงอยู่ด้านนอกทำเนียบพยายามบุกเข้าทำเนียบเพื่อไม่ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสลายกลุ่มผู้คัดค้านที่อยู่ด้านใน เป็นเหตุให้เกิดการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างกลุ่มผู้คัดค้านกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ จนกลุ่มผู้คัดค้านถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจตีด้วยกระบองได้รับบาดเจ็บ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ตำรวจยังได้เข้าร้อยถอนเต็นท์ที่พัก พร้อมทั้งบุกทุบกระจกและยึดรถเครื่องขยายเสียงของชาวบ้าน ขณะที่กลุ่มชาวบ้านด้านในทำเนียบทั้งหมด 225 คน ขยายเสียงของผู้ชุมนุม ในขณะที่กลุ่มผู้คัดค้านในทำเนียบทั้งหมด 225 คน ถูกจับกุมและนำตัวไปคุมขัง โดยผู้หญิง 85 คนและ เด็ก 1 คน ถูกนำไปขังที่โรงเรียนตำรวจนครบาล ศาลายา จ.นครปฐม ส่วนผู้ชาย 139 คน ถูกนำไปขังที่กองบังคับการตำรวจตระเวนชายแดนภาค 1 จ.ปทุมธานี ด้วยข้อหาบุกรุกสถานที่ราชการยามวิกาล มีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี</p> <p>แนวร่วมสมัชชาคนจน ออกแถลงการณ์ประณามรัฐใช้ความรุนแรงขอให้ปล่อยตัวชาวบ้านที่ถูกจับกุมโดยไม่มีเงื่อนไข</p>

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
18 ก.ค. 2543	เจ้าหน้าที่ตำรวจ ประสานงานศาลให้มารับคำร้องฝากขังชาวบ้านที่บุกคุกทำเนียบ โดยไม่ต้องนำผู้ต้องหาไปศาล ก่อนจะส่งตัวเข้าเรือนจำลาดยาว เจ้าหน้าที่ตั้ง 2 ข้อหา คือ บุกคุกสถานที่ราชการและก่อความวุ่นวาย พร้อมกำหนดวงเงินประกัน 3 หมื่นบาท	ชาวบ้านผู้หญิงที่ถูกจับกุม ให้สัมภาษณ์ว่าถูกขู่ให้พิมพ์ลายนิ้วมือ ถ้าขัดขืนจะถูกตบและจับแก้ผ้า ชาวบ้านจากราชีไศล ประมาณ 500 คนมาสมทบเพิ่ม ขณะที่กลุ่มสหพันธ์ศิลปินเพื่อประชาธิปไตย มาเปิดแสดงดนตรีเพื่อชีวิตให้กำลังใจแก่ผู้ชุมนุม พร้อมทั้งเรียกร้องให้มีการปล่อยตัวผู้ต้องหาโดยไม่มีเงื่อนไข ด้านสหภาพนายความ ให้สัมภาษณ์ว่าพร้อมจัดเตรียมทนายเพื่อช่วยเหลือผู้ต้องหา ส่วนเครือข่ายองค์กรประชาธิปไตย 25 องค์กร และเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน 20 องค์กร จัดแถลงข่าวที่โรงแรมรัตนโกสินทร์ เรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ชุมนุมที่ถูกจับกุม และแสดงความรับผิดชอบต่อการปราบปรามชาวบ้านอย่างป่าเถื่อน
19 ก.ค. 2543	รัฐบาล จัดให้นายจำเริญ วรภรณ์ นายกสมาคมทนายความ ซึ่งเคยเป็นทนายในคดีวุฒิสกั ไปประกันตัวชาวบ้านที่ถูกจับกุมในตอนเย็น ต่อมาเวลาประมาณ 22.00 น. นายชวน หลีกภัย พร้อมนายบัญญัติ บรรทัดฐาน และนายสนั่น ขจรประศาสน์ เดินทางไปเยี่ยมผู้ชุมนุมหน้าทำเนียบ โดยอ้างว่าจะไปญี่ปุ่นหลายวันเกรงชาวบ้านจะไม่เข้าใจ และยืนยันว่ารัฐบาลกำลังหาทางแก้ปัญหาให้เต็มที่ ขณะที่ กฟผ. เข้าทำการรื้อถอนหรือหมู่บ้านแม่มนม้นยืน 7 ริมเขื่อนปากมูล	ชาวบ้าน 225 คนที่ถูกจับกุมไม่มีเจตนาให้ประกันตัว เพราะชาวบ้านเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ใช่ผู้ต้องหา หากมีการประกันตัวก็ทำกับเป็นผู้ผิด ต่อมาชาวบ้านทั้งหมดได้รับการประกันตัว โดยนายกสมาคมทนายความใช้ตำแหน่งเป็นประกัน หลังการประกันตัวผู้ชุมนุมหญิงไม่ยอมลงจากรถแม้จะถูกกดดันโดยอ้างว่าน้ำมันหมด แล้วปิดแอร์ในรถนานถึง 5 ชั่วโมง ในที่สุดผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอาญาต้องขึ้นไปอ่านคำร้องขอฝากขังบนรถ ด้านผู้ชุมนุมที่เหลืออยู่ออกแถลงการณ์ประณามการกระทำของ กฟผ. ที่บุกหรือหมู่บ้านแม่มนม้นยืน 7
20 ก.ค. 2543	นายชวน หลีกภัย ฟ้องหนังสือพิมพ์ชาวสดกรณีพาดหัวข่าวความว่า “นตติ ปัญญา สมา อาภา ชวนทมิฬ ปราบคนจนวันพระ” ส่วนนายบัญญัติ บรรทัดฐาน ให้สัมภาษณ์ในวันที่ 25 ก.ค. จะมีการนำปัญหาสมัชชาคนจนเข้า ครม. แน่นนอน แต่ออกตัวว่าชาวบ้านอาจจะไม่ได้ตามที่หวังไว้ทั้งหมด	สมัชชาคนจน แถลงการณ์ประณามรัฐบาลว่าเอากระบองตีชาวบ้านไม่พอ ยังปิดกั้นสื่ออีก ส่วนเอ็นจีโอญี่ปุ่น ที่เข้าเยี่ยมชาวบ้านหน้าทำเนียบรัฐบาล เปิดเผยว่าได้ประสานให้ สส. กับเอ็นจีโอประท้วง นายกรัฐมนตรีไทยระหว่างเยือนญี่ปุ่นแล้ว ด้านนักวิชาการและอาจารย์มหาวิทยาลัยทั่วประเทศ นัดประชุมใหญ่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขณะที่ เอ็นจีโอทั่วประเทศ ระดมพลังกันต่อต้านรัฐบาล
21 ก.ค. 2543	กฟผ. นำมือบัก้านผู้ใหญ่บ้านจากจังหวัดอุบลราชธานี เข้ามาชุมนุมบริเวณพระบรมรูปทรงม้าและเข้ายื่นหนังสือต่อนายบัญญัติ ให้ดำเนินคดีกับ 14 แกนนำปากมูลที่ถูกออกหมายจับก่อนหน้านี้ พร้อมทั้งยืนยันว่ามีคนลาวร่วมชุมนุมด้วย	สมัชชาคนจน แจ้งความดำเนินคดีตำรวจที่ทำการสลายกลุ่มชุมนุมข้อหาทำลายทรัพย์สินและทำร้ายร่างกาย ส่วนตัวแทนผู้ชุมนุม 200 คน แบ่งกลุ่มมรณงค์เป็น 10 กลุ่ม ออกมรณงค์ทำความเข้าใจกับคนกรุงเทพฯ ถึงเหตุผลของการเดินทางมาชุมนุม ด้าน ส.ศิวัภษ์ นำพระภิกษุต่างประเทศ 9 รูปมาให้กำลังใจกลุ่มชาวบ้านขอให้ชนะมารและต่อสู้อย่างสันติ
22 ก.ค. 2543		พ่อครัวใหญ่ 121 กรณี ที่เดินทางมาสมทบกว่า 200 คน เข้าร่วมประชุมกัน ขณะกลุ่มสมัชชาคนจน ออกแถลงการณ์ว่ารัฐบาลต้องเห็นชอบตามมติคณะกรรมการกลางทั้ง 16 กรณี และปล่อยตัวผู้บริสุทธิ์อย่างไม่มีเงื่อนไข นอกจากนี้ แกนนำสมัชชาคนจน ยังโต้แย้งกรณีถูกกล่าวหาว่ามีคนลาวมาชุมนุม โดยให้ผู้บัญชาการตำรวจ -

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
		<p>สันติบาลมาตรวจจับบัตรประชาชน และหากมีคนลาวก็ให้มาจับได้ ส่วนเรื่องรับเงินคนละ 3-5 ล้าน เป็นการบิดเบือนใส่ร้ายเพราะรัฐจ่ายเฉพาะค่าเสียที่ดินมาแค่ 4 แสนเท่านั้น แต่ที่มาชุมนุมเป็นการเรียกร้องให้เปิดเขื่อนเพื่อฟื้นฟูอาชีพประมง</p> <p>ด้าน <u>นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยต่างๆทั่วประเทศ จัดเสวนาที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อกำหนดจุดยืนเรื่องผลกระทบจากการที่รัฐบาลใช้ความรุนแรงกับกลุ่มสมัชชาคนจน</u> พร้อมประณามรัฐบาลที่ใช้วิธีสกปรก ป้ายสีว่ามีคนลาวปะปน เพื่อสร้างความชอบธรรมในการสลายการชุมนุม เช่นเดียวกับการป้ายสีว่ามีคนฉวยโอกาสในเหตุการณ์ 6 ตุลา นอกจากนี้ยังมีจดหมายเปิดผนึกถึงสังคม เรียกร้องข้อแก้ปัญหาคความขัดแย้ง โดยจะนัดชุมนุมใหญ่ในวันที่ 29 ก.ค. 2543 ตั้งแต่เวลา 16.00 น. ให้ใส่ชุดดำและจัดทำสติ๊กเกอร์ดำแจกจ่ายทั่วประเทศเพื่อผนึกกำลัง</p>
23 ก.ค. 2543		<p>กลุ่มผู้ชาวบ้านผู้คัดค้าน เตรียมอดข้าวประท้วง หากมติ ครม. ในวันที่ 25 ก.ค. ออกมาไม่เป็นที่น่าพอใจ เผยมีอาสาสมัครพร้อมอดข้าวแล้ว 800 คน ด้าน <u>ประธาน ครป.</u> ยืนยันไม่มีคนลาวอยู่ในกลุ่มผู้คัดค้าน พร้อมทั้งปฏิเสธไม่เคยรับเงิน และยืนยันว่าออกมาเคลื่อนไหวโดยสุจริตใจ</p>
24 ก.ค. 2543	<p>นายชวน หลีกภัย ให้สัมภาษณ์ว่าไม่สนใจแม้กลุ่มผู้ชุมนุมปากมูลจะอดข้าวประท้วง และกล่าวว่าไม่มีใครมาชมชูรัฐบาลได้ พร้อมทั้งยืนยันจะนำปัญหาเข้าที่ประชุม ครม. แต่จะได้แค่ไหนเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะคนทั้งประเทศมี 60 ล้านคน จะต้องยึดส่วนรวมด้วย</p>	<p>อาสาสมัครสมัชชาคนจน เตรียมอดอาหารประท้วงหากรัฐบาลไม่นำปัญหาเข้า ครม. ทั้ง 16 ปัญหา ด้านกลุ่มเพื่อนมิตรนักธุรกิจ อาทิ บริษัทแพนด้าจิวเวลลี่ เจ้าของเอเชียเนฟต์ เจ้าของเอ็มเค สุกี้ ร่วมเรียกร้องให้รัฐบาลจริงจังในการแก้ปัญหา พร้อมทั้งบริจาคเงิน 1 แสนบาท และเสปียงอาหารจำนวนหนึ่งให้ตัวแทนสมัชชาคนจน ส่วน <u>เอ็นจีโอต่างประเทศ</u> ยื่นหนังสือผ่านสถานทูตไทยในวอชิงตันให้รัฐบาลเร่งแก้ไขปัญหาเขื่อนปากมูลโดยเร็ว ขณะที่ <u>นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น</u> โยนหัวประท้วงนายกรัฐมนตรื</p>
25 ก.ค. 2543	<p><u>คณะรัฐมนตรี</u> มีมติให้ทดลองเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลทั้ง 8 บาน เป็นเวลา 4 เดือน คือตั้งแต่ พ.ค.-ส.ค. 2543</p>	<p>กลุ่มชาวบ้านผู้ชุมนุมยืนยันว่าจะอดอาหาร จนกว่ารัฐบาลจะมีมติเห็นชอบทุกกรณีปัญหา ขณะที่กลุ่มผู้ชุมนุมที่สันเขื่อนปากมูลประกาศจะเริ่มอดอาหารพร้อมกับผู้ชุมนุมที่อยู่หน้าทำเนียบในเช้าวันที่ 26 ก.ค. 2543 ส่วนที่กรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา มี <u>เอ็นจีโอ</u> ประกาศเริ่มอดข้าวประท้วงในเวลาเดียวกัน</p>
26 ก.ค. 2543		<p>สมัชชาคนจน ผู้ชุมนุมที่สันเขื่อนปากมูล และเอ็นจีโอในกรุงวอชิงตัน เริ่มอดอาหารแล้ว โดยสมัชชาคนจน ยื่นข้อเสนอให้นายกฯ เปิดเวทีสาธารณะถกปัญหาคนจนให้ประชาชนทั่วประเทศร่วมรับรู้ หากยังไม่มีความจริงใจสมัชชาคนจน 267 คนจะอดข้าวทันทีในช่วงบ่ายวันที่ 27 ก.ค. ส่วนการอดข้าวของชาวบ้าน 67 คน ที่สันเขื่อนปากมูล ได้ยุติแล้ว เนื่องจากลูกหลานที่อยู่หน้าทำเนียบขอร้องเพราะมีแค่คนเฒ่าคนแก่</p>

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
27 ก.ค. 2543	นายอรรถพล สรสุชาติ โฆษกรัฐบาลกล่าวหาว่าสมัชชาคนจนรับเงินจากต่างชาติมาเคลื่อนไหวปิดเขื่อนเป็นการถาวร	สมัชชาคนจน 39 คน เริ่มอดอาหารประท้วงรัฐบาลที่ไม่ยอมเปิดเวทีสาธารณะแล้ว โดยมี ร.ต.ฉลาด วรฉัตร มาให้คำแนะนำ ซึ่งสมัชชาคนจนจะอดข้าว 3 วันเป็นการทดลองก่อน ส่วน ร.ต.ฉลาดยืนยันจะร่วมอดข้าวประท้วงด้วยเป็นเวลา 8 วัน
28 ก.ค. 2543	นายชวน หลีกภัย ให้สัมภาษณ์ว่าแกนนำผู้ชุมนุมพูดกันไม่รู้เรื่อง และถึงอดอาหาร รัฐบาลก็ไม่สามารถทำตามข้อเรียกร้องได้	อาสาสมัครที่อดข้าวประท้วง เริ่มมีอาการอ่อนเพลีย แพทย์แนะนำให้ดื่มเกลือและน้ำหวาน แต่ผู้อดอาหารยืนยันจะกินแต่น้ำอย่างเดียว และจะอดข้าวต่อไป
29 ก.ค. 2543	นายชวน หลีกภัย ยืนยันหลักการ ไม่สนใจสมัชชาคนจนที่อดข้าวประท้วง	สมัชชาคนจน เข้าร่วมชุมนุมเรียกร้องให้รัฐบาลยุบสภาที่สนามหลวง ร่วมกับองค์กรประชาธิปไตย ประกาศจะมีอาสาสมัครอดข้าวเพิ่มอีก 12 คน ส่วนที่เหลือซึ่งผ่านการตรวจร่างกายแล้วจะทยอยอดข้าวในวันต่อไป ส่วนอาสาสมัครที่อดข้าวมาก่อนหน้านี้ถูกนำส่งโรงพยาบาลกลางดึก 1 คน เนื่องจากมีอาการปวดท้องอย่างรุนแรง
30 ก.ค. 2543		กลุ่มผู้ชุมนุมซึ่งอดอาหารประท้วงเป็นวันที่ 4 เกิดปวดท้องรุนแรงจนต้องนำส่งโรงพยาบาล 3 ราย ส่วนที่เหลืออาการน่าเป็นห่วง และเมื่อแพทย์เข้าตรวจร่างกายจึงสั่งยกเลิกอดข้าว 10 คน พร้อมกันนี้สมัชชาคนจนได้เรียกร้องให้นายบัญญัติหยุดบิดเบือนข้อมูลเพื่อลดความชอบธรรมของสมัชชาคนจน โดยยืนยันว่าการเรียกร้องครั้งนี้ไม่มีการเข้าข้อนและไม่มีข้อเรียกร้องที่ผิดกฎหมาย
31 ก.ค. 2543	รัฐบาล ยอมเปิดเวทีสาธารณะเพื่อให้มีการชี้แจงและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับมติ ครม. เมื่อวันที่ 25 ก.ค. ในวันที่ 3 ส.ค. โดยจะมีการถ่ายทอดสดทางโทรทัศน์และวิทยุ แต่ยังไม่มีการประสานกับสมัชชาคนจนโดยตรงแต่อย่างใด	ชาวบ้านผู้อดอาหารมีอาการอ่อนเพลียมากขึ้น บางรายถูกนำส่งโรงพยาบาล แพทย์สั่งห้ามอดอาหารต่อ ขณะที่มียอดผู้อดอาหารเพิ่มขึ้นเป็น 48 คน
1 ส.ค. 2543	รัฐบาล อ้างว่าผู้อดอาหารถูกจ้างมาชุมนุม	สมัชชาคนจน จัดพิธีบายศรีสู่ขวัญให้แก่ผู้ต้องหาและผู้ทำร้ายร่างกายเมื่อวันที่ 17 ก.ค. พร้อมทั้งต่อรองขอเลื่อนเวทีสาธารณะเป็นวันที่ 7 ส.ค. เพื่อขอเวลาศึกษารายละเอียด มติ ครม. ที่เพิ่งจะได้รับ พร้อมเสนอให้มีตัวแทนเข้าร่วม 3 ฝ่ายคือ คณะกรรมการกลางฯ ตัวแทนชาวบ้าน และรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง และเสนอให้จัดที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร มีดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง เป็นผู้ดำเนินรายการ รวมทั้งไม่ขอใช้สถานที่ของสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 เนื่องจากเป็นสถานีของรัฐ อาจมีการบิดเบือนได้
3 ส.ค. 2543		ตัวแทนสมัชชาคนจนเข้าเจรจากับตัวแทนรัฐบาลในรายละเอียดการเปิดเวทีสาธารณะ ผลปรากฏว่าต้องเลื่อนเปิดเวทีสาธารณะไปอีก เนื่องจากไม่สามารถหาข้อยุติในเรื่องสถานที่จัดได้ โดยสมัชชาคนจนเสนอให้เปิดเวทีสาธารณะที่สถาบันการศึกษา แต่รัฐบาลยืนยันจะจัดที่สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ซึ่งสมัชชาคนจนเห็นว่าเป็นการจำกัดผู้ที่ต้องการจะเข้าร่วมรับฟัง ข้อเสนอสุดท้ายสมัชชาคนจนและรัฐบาลต่างยืนยันจะจัดเวทีสาธารณะของตนเองโดยเชิญตัวแทนของแต่ละฝ่ายเข้าร่วม หากไม่มาร่วมก็ยังคงจัดต่อไป

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
4 ส.ค. 2543		สมัชชาคนจน ทำผู้บัญชาการตำรวจสันติบาลให้เปิดเผยหลักฐานกรณีอ้างว่าได้รับรายงานนักศึกษาปรับจ้างอดอาหารหิวละ 300 บาท
5 ส.ค. 2543		สมัชชาคนจน 545 คน ประกาศอดอาหารประท้วงรัฐบาลที่ไม่ยอมแก้ไขปัญหาและยังใส่ร้ายป้ายสีว่าเป็นมือปรับจ้างอดอาหาร โดยการอดอาหารครั้งนี้ต้องการประกาศให้รัฐบาลรับรู้ว่ามีใครจ้างให้ออดอาหาร แต่ชาวบ้านสมัครใจอดอาหารเอง ซึ่งผู้ที่อดอาหารมีทั้งคนแก่อายุ 88 และเด็กอายุ 1 ขวบครึ่ง ที่แม่ยืนยันว่าสามารถอดนมได้ หากตายก็ขอตายทั้งแม่และลูก
6 ส.ค. 2543		สมัชชาคนจน ขอบริจาคกลูโคสและน้ำดื่มเนื่องจากยอดผู้อดอาหารมากจนกลูโคสที่มีอยู่ไม่เพียงพอ
7 ส.ค. 2543	มีอบสนับสนุนรัฐบาล ออกมาเคลือบใจโจมตีสมัชชาคนจนและไล่ให้ชาวบ้านปากมูลกลับไปประท้วงที่อุบลฯ อ้างการชุมนุมเป็นเหตุทำให้คนกรุงเทพฯ เดือดร้อน	อาสาสมัครอดอาหาร บางส่วนถูกนำส่งโรงพยาบาล ทำให้ยอดผู้อดอาหารเหลือ 441 คน แต่ชาวบ้านยังคงประกาศจะอดอาหารต่อไป
8 ส.ค. 2543	รัฐบาลนำข้อเสนอมาตรการระยะยาวของคณะกรรมการกลางฯ เข้า ครม. แต่ผลออกมาวุ่นและบิดเบือนเจตนา	สมัชชาคนจน แสดงความเห็นว่ามีมติ ครม. เป็นเพียงเกมที่รัฐอ้างว่าแก้ปัญหาให้แล้วเท่านั้น หากได้มีความจริงใจในการแก้ปัญหาไม่สมถัย ศรีสุทธิยากร อาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เสนอตัวเป็นผู้จัดเวทีสาธารณะ เชิญทั้ง 3 ฝ่าย รัฐบาล สมัชชาคนจน และคณะกรรมการกลางฯ
9 ส.ค. 2543	รัฐบาล ตอบ รับ จัดเวทีสาธารณะที่ธรรมศาสตร์ แต่ขอเลื่อนเป็น 17 ส.ค. 2543 และยืนยันว่าจะจัดเวทีสาธารณะที่ต่างจังหวัดด้วย	สมัชชาคนจน เห็นดีด้วย เนื่องจากเสียดายอาหารใกล้หมดแล้ว ด้านนายแพทย์ประเวศ วะสี เขียนหนังสือ "พุทธวิธีแก้ปัญหาหมอบหน้าทำเนียบ" มอบให้รัฐบาลและสมัชชาคนจนอ่านเพื่อให้ปัญหาได้รับการแก้ไขโดยเร็ว พร้อมทั้งแนะนำชวนให้เปิดบ้านพิษณุโลกเลี้ยงข้าวหมอบ และหมอบก็ควรรอให้รัฐบาลด้วย
10 ส.ค. 2543	สมัชชาคนจนและรัฐบาลวางตัวผู้ที่จะชี้แจงในเวทีสาธารณะแล้ว แต่ยังหาตัวผู้ดำเนินรายการไม่ได้ เพราะติดที่ไม่ให้ผู้ดำเนินรายการซักถาม	
11 ส.ค. 2543		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ทำพิธีเปิดหมู่บ้านแม่มน่มันยีน 9 และโรงเรียนหมู่บ้านเด็กสาขาท่าเนียบรัฐบาล พร้อมทั้งประกาศจะสู้อิทธิกรบตีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เสนอตัวเป็นผู้ดำเนินการเวทีสาธารณะหากยังหาตัวผู้ดำเนินรายการไม่ได้จริงๆ
12 ส.ค. 2543		แกนนำสมัชชาคนจน ประณาม กฟผ. ที่ให้เหตุผลว่าที่ต้องขึ้นค่าไฟเพราะการเปิดประตูเขื่อนปากมูล
13 ส.ค. 2543		ผู้ต้องหาที่บุกเข้าทำเนียบฯ ตกเลือดเนื่องจากถูกตีด้วยกระบองที่ท้องระหว่างเดินทางกลับบ้าน แต่หมอช่วยไว้ทันจึงไม่แท้ง ยืนยันว่าจะกลับมาชุมนุมต่อ
14 ส.ค. 2543		สนนท. จัดนิทรรศการข้างทำเนียบ "คนจนไม่ใช่คนอื่น" เพื่อสื่อสารกับคนกรุงเทพฯ
15 ส.ค. 2543		สมัชชาคนจน เชิญพรรคการเมืองต่างๆ ร่วมแสดงนโยบายการแก้ปัญหาคนจน

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
17 ส.ค. 2543	รัฐบาล ขึ้นชื่อแรงในเวทีสาธารณะ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเน้นเรื่องกฎหมาย และโครงสร้างที่เอาเปรียบคนจน มีอุปสรรคสนุนรัฐบาล ซึ่งเดินทางมาจากจังหวัดอุบลราชธานี เข้าร่วมฟังด้วยแต่ได้เดินออกจากหอประชุมเดินทางกลับก่อนเวทีชี้แจงจบ	ตัวแทนชาวบ้าน ขึ้นชื่อแรงข้อเท็จจริง 16 กรณีปัญหาในเวทีสาธารณะ เล่าความคับแค้นหลังรัฐบาลเข้าไปพัฒนาด้วยเขื่อนหรือกฎหมายป่าไม้ที่ดินที่ไม่เป็นธรรม ชาวบ้านยืนยันจะอยู่ต่อจนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างโดยวันที่ 20 ส.ค.จะเปิดเวทีให้พรรคการเมืองมาแสดงวิสัยทัศน์การแก้ปัญหาคนจน
19 ส.ค. 2543		ผู้ต้องหาสมัชชาคนจน ที่ป็นทำเนียบลงมติไม่รายงานตัวต่อศาลตามนัดในวันที่ 23 ส.ค. ยืนยันหากถูกจับก็ไม่กลัว นอกจากนี้ กลุ่มสมัชชาคนจน ยังได้เข้ายื่นจดหมายและดอกไม้เพื่อขอให้นายกฯ กินข้าวและเปิดดอกเจรจา แต่มีเพียงหัวหน้ารักษาความปลอดภัยของสันติบาลมารับเรื่องเท่านั้น ด้านกลุ่มนักธุรกิจเพื่อประชาธิปไตย ให้เงินสนับสนุนสมัชชาคนจนพิมพ์หนังสือกรณี 16 ปัญหาคนจนกับทางออกของสังคมไทยออกขาย จำนวน 1,000 เล่ม เพื่อนำรายได้มาสมทบทุนในการต่อสู้
20 ส.ค. 2543		สมัชชาคนจน เชิญพรรคการเมืองเข้าร่วมเวทีถกนโยบายแก้ปัญหาคนจน โดยมีพรรคไทยรักไทย เสรีธรรม ความหวังใหม่ และชาติไทย ส่งตัวแทนเข้าร่วมและเปิบข้าวร่วมกับสมัชชาคนจน โดยพรรคประชาธิปัตย์และพรรคชาติพัฒนาไม่เข้าร่วม
21 ส.ค. 2543		สมัชชาคนจน 400 คน เดินเท้าไปยื่นหนังสือถึงนายสุเทพ เทือกสุบรรณ รองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ที่กระทรวงคมนาคม ให้ออกมารับผิดชอบและแสดงหลักฐานกรณีกล่าวหาว่าการชุมนุมที่หน้าทำเนียบมีพรรคความหวังใหม่และไทยรักไทยหนุนหลัง พร้อมกรณีแกนนำผู้ชุมนุมรับเงินมาเพื่อเคลือบไหวโดยใช้ชาวบ้านเป็นเครื่องมือ โดยขอให้ออกมาระบุให้ชัดเจนว่าเป็นกลุ่มใด เพราะสร้างความเสื่อมเสียให้แก่สมัชชาคนจน
22 ส.ค. 2543		สมัชชาคนจน แต่งชุดขาวเดินจงกรมแผ่เมตตาถึงชวัน หลีกภัยและรัฐบาล หลังจากอ่านจดหมายเปิดผนึกถึงนายกรัฐมนตรีเพื่อขอให้ตัวแทนสมัชชาคนจนเข้าพบ ส่วนผู้ต้องหา 225 คน ประกาศจะเดินเท้าไปศาลตามหมายเรียก โดยไม่มีเจตนาละเมิดกฎหมาย
23 ส.ค. 2543		ผู้ต้องหาสมัชชาคนจน 225 คน เดินเท้า 12 ก.ม. จากที่ชุมนุมไปศาล แต่ทนายความยื่นเรื่องขอเลื่อนออกไปเป็นวันที่ 4 กันยายน โดยมีได้แจ้งแก่สมัชชาคนจนล่วงหน้า จากนั้นสมัชชาคนจนจึงยื่นขอเปลี่ยนตัวนายประกันเนื่องจากไม่ไว้ใจ เพราะนายประกันสนิทกับพรรคประชาธิปัตย์
24 ส.ค. 2543		สมัชชาคนจน ส่งจดหมายเชิญนายกฯ ร่วมทานอาหารกลางวันที่บ้านพิษณุโลกเพื่อเปิดอกคุยกันฉันพี่น้อง โดยมีผู้เฒ่า 50 คน เดินเท้าจากที่ชุมนุมไปบ้านพิษณุโลก พร้อมสัรับอาหารคาวและผลไม้ แต่เมื่อเดินทางไปถึง เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยได้นำแผงเหล็กมากันไว้ที่หน้าประตู ชาวบ้านจึงปฏิเสธสำหรับอาหารนั่ง -

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
		รอนายกฯ อยู่เป็นเวลา 1 ชั่วโมงท่ามกลางสายฝน แต่ไม่พบนายกฯ ชาวบ้านจึงเดินทางกลับ ขณะที่ตัวแทนสมัชชาคนจนจำนวนหนึ่ง เข้าพบแม่ถั่วที่ จ.ตรัง ยืนยันความเดือดร้อนที่ประสบ และความยากจนอันเกิดจากโครงการรัฐ แม่ถั่วเห็นใจรับปากจะบอกให้นายกฯ ทราบ
25 ส.ค. 2543	เจ้าหน้าที่ตำรวจ สรูปสำนวนคดีบุกรุกทำเนียบฯ โดยตั้ง 2 ข้อหาคือ มั่วสุมเกินกว่า 10 คน ก่อความวุ่นวายในบ้านเมือง และบุกรุกสถานที่ราชการในเวลากลางคืน	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน จัดพิธิบายศรีสู่ขวัญให้ ร.ต.ฉลาด วรรณตรี ที่อดอาหารประท้วงมา 26 วัน เพื่อเป็นกำลังใจให้ต่อสู้ต่อไป
26 ส.ค. 2543		นายธีรยุทธ บุญมี แสดงปาฐกถากรณีการต่อสู้ของชาวปากมูล ว่ายิ่งใหญ่ แต่การกระทำของรัฐบาลสะท้อนการพัฒนาประเทศที่เดินตามฝรั่ง โดยมองข้ามและกดหัวชาวบ้าน แต่เอาใจกลุ่มทุน โดยช่วยแต่สถาบันการเงินและคนรวย
28 ส.ค. 2543		สมัชชาคนจน มีสมาชิกเพิ่มอีก 1 คนชื่อ ด.ช. นักรบ ซึ่งหมายถึงการต่อสู้เรียกร้องหาความเป็นธรรมร่วมกับสมัชชาคนจน ขณะที่ผู้ชุมนุมเริ่มปลูกผักเลี้ยงตัวเอง เพราะเห็นท่าว่าจะชุมนุมยืดเยื้อ ที่ปรึกษาสมัชชาคนจน น.ส.วนิดา ต้นติวิทยพิทักษ์ ไม่เห็นด้วยกับวารสาร สลน. ที่มองการบุกทำเนียบรัฐบาลของสมัชชาคนจนว่าเป็นการกระทำเยี่ยงโจรที่คอยปล้นทำลายทรัพย์สิน และมองว่าชาวบ้านสกรอกทำให้ทำเนียบเสื่อมเสีย สะท้อนให้เห็นว่าข้าราชการยังคงคิดว่าตัวเองเป็นเจ้าของผู้บงการชีวิตประชาชนไม่เปลี่ยนแปลง
31 ส.ค. 2543		สมัชชาคนจน แยกโคงศพประท้วงนายอรรถพล สรสุชาติ โฆษก รัฐบาล ที่ออกมาให้สัมภาษณ์โจมตีคนจนหลายครั้ง และรัฐบาลยังไม่จริงจังในการแก้ไขปัญหา
1 ก.ย. 2543		สมัชชาคนจนจัดบายศรีสู่ขวัญ "น้องกล้า" ทารกน้อยที่กำเนิดขึ้นมาท่ามกลางการต่อสู้ของสมัชชาคนจนหน้าทำเนียบ
3 ก.ย. 2543		สมัชชาคนจนประณาม กฟผ. กรณีส่งคนบุกหรือหมู่บ้านแม่มน่มนเย็น 7 ริมสันเขื่อนปากมูล และขัดมติ ครม. ด้วยการสั่งปิดประตูระบายน้ำ 2 บาน สร้างความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านริมแม่น้ำมนที่กำลังประสบปัญหาน้ำท่วม สว.จังหวัดอุบลราชธานี รวมดำเนิน กฟผ. ว่า ขี้เดิมความทุกข์เดือดร้อนของชาวบ้าน
5 ก.ย. 2543		สมัชชาคนจน 220 คน เดินทางไปที่ศาลอาญารัชดา เพื่อรายงานตัวและฟังการสั่งคดี แต่ศาลไม่สามารถสั่งคดีได้เนื่องจากยังขาดพยานหลักฐาน อัยการจึงสั่งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสอบพยานหลักฐานเพิ่มเติมเพื่อแจ้งข้อหาให้ครบ และนำพยานมาปรากฏตัวต่อศาล โดยนัดให้มาใหม่ 4 ต.ค.
5 พ.ย. 2543		สมัชชาคนจนนัดรวมพลที่หน้าบ้านพิษณุโลก เพื่อยื่นจดหมายถึงนายกฯ ให้มาเปิดใจเจรจากับสมัชชาคนจน ซึ่งนายกฯ รับเจรจาด้วย

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
6 พ.ย. 2543		สมาชิกชนวนคนตั้งโต๊ะที่หน้าท่าเทียบรัฐบาลเพื่อรอนายกฯ มาเปิดใจเจรจา แต่นายกฯ ไม่ยอมออกมา ทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันปิดถนนด้านหน้าท่าเทียบ จากนั้นในช่วงเย็นจึงได้มีกิจกรรมเวทีวัฒนธรรม โดยมีศิลปินเพื่อชีวิตมาร่วมแสดง ส่วนในช่วงดึกสมาชิกชนวนได้ช่วยกันเขียนป้ายที่กำแพงท่าเทียบโจมตีรัฐบาลที่ไม่ยอมลงมาแก้ไขปัญหาสมาชิกชนวนอย่างจริงจัง
7 พ.ย. 2543	เจ้าหน้าที่ตำรวจใช้กำลังผลักดันเพื่อเปิดทางให้นายกฯ และคณะผ่านเข้าไปประชุม ครม. จนเกิดการปะทะกับชาวบ้านซึ่งไม่มีอาวุธ ทำให้ชาวบ้านได้รับบาดเจ็บหลายคน	สมาชิกชนวนเคลื่อนขบวนปิดล้อมทางเข้าท่าเทียบรัฐบาล เพราะไม่ต้องการให้มีการประชุม ครม. เนื่องจากรัฐบาลไม่ชอบธรรมในการอนุมัติโครงการที่ใช้งบประมาณกว่า 2 หมื่นล้านบาท หลังเกิดการปะทะ แกนนำสมาชิกชนวนประณามการใช้ความรุนแรงของเจ้าหน้าที่ตำรวจ
8 พ.ย. 2543		สมาชิกชนวน เล่นละครล้อเลียนการประชุม ครม. นัดสุดท้ายของรัฐบาลชวน หลีกภัย ซึ่งอนุมัติโครงการต่างๆ เป็นการทิ้งทวนก่อนยุบสภา
9 พ.ย. 2543		สมาชิกชนวนทำพิธีขับไล่ความชั่วร้าย โดยนำกระทงที่บรรจุข้าวตอกดอกไม้วางไว้บนป้ายผ้าที่เขียนข้อความว่า "สิ้นยุคมีระบบชวน" และจุดประทัดจำนวน 1,000 ดอก เพื่อขับไล่รัฐบาลชวน
19 พ.ย. 2543	กลุ่มชายฉกรรจ์กว่า 100 คนเข้ารีอและใช้ไฟเผาหมู่บ้านแม่มน่มันยืน 1 เพื่อไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่	ชาวบ้านสมาชิกชนวนที่ชุมนุมอยู่พยายามซื้อร้องไม่ให้กลุ่มคนดังกล่าวทำลายข้าวของและใช้กำลังกับคนแก่ แต่กลุ่มชายฉกรรจ์ที่รีอถอนและจุดไฟเผาหมู่บ้านกลับใช้กำลังเข้าผลักดัน จนชาวบ้านได้รับบาดเจ็บกว่า 10 คน ต้องหามส่งโรงพยาบาล
20 พ.ย. 2543	ชายฉกรรจ์กลุ่มเดิมได้จุดไฟเผาหมู่บ้านแม่มน่มันยืนอีกครั้ง ทำให้บ้านเรือนของชาวบ้านถูกไฟไหม้ทั้งหมด	ชาวบ้าน ร้องเรียนต่อผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งเดินทางมาดูที่เกิดเหตุ แต่ไม่ได้รับการตอบรับ และเมื่อแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ไม่มีการลงบันทึกประจำวัน สมาชิกชนวนที่ชุมนุมอยู่ด้านข้างท่าเทียบ ได้เดินทางไปยื่นหนังสือถึงนายกฯ ซึ่งไปเปิดปราศรัยใหญ่ที่ลานพระบรมรูปทรงม้า จนเกือบจะปะทะกับผู้สนับสนุนของพรรคประชาธิปัตย์ที่ไปฟังการปราศรัย อ.นิธิ เอียวศรีวงศ์ แกนนำสมาชิกรัฐสภาเพื่อคนจน แถลงข่าวที่เที่ยงใหม่ประณามการใช้ความรุนแรงที่เขื่อนปากมูล ขณะที่ กลุ่มเอ็นจีโอภาคเหนือหลายองค์กรได้ออกแถลงการณ์ประณามพฤติกรรมป่าเถื่อนของคนงาน กฟผ.เช่นกัน
21 พ.ย. 2543		เครือข่ายองค์กรประชาชนภาคอีสาน พร้อมสมาชิกกว่า 100 คนยื่นหนังสือแถลงการณ์ที่สำนักงาน กฟผ. ขอนแก่นและศูนย์ประสานงานพรรคประชาธิปัตย์ เขต 1 พร้อมกล่าวปราศรัยประณามรัฐบาลชวนและ กฟผ. รวมทั้งจุดพลุและเผาหุ่นนายชวน หลีกภัย
10 ก.พ. 2544	พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ร่วมทานอาหารกับผู้ชุมนุมที่หน้าท่าเทียบ หลังรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ 2 วัน	

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
มี.ค. 2544	กรม. มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไข ปัญหาสมัชชาคนจน โดยมีนายปองพล อดิเรกสาร รองนายกฯ เป็นประธาน	สมัชชาคนจน เรียกร้องต่อรัฐบาลพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ให้มีการ เปิดเขื่อนปากมูลเป็นเวลา 4 เดือนอีกครั้ง
3 เม.ย. 2544	กรม. มีมติเรื่องแนวทางการแก้ไขปัญหา ของสมัชชาคนจนตามแนวทางการแก้ ปัญหาของมติ กรม.เมื่อวันที่ 25 ก.ค. 2543	
9 เม.ย. 2544	คณะกรรมการแก้ไขปัญหายา มีคำสั่งแต่งตั้ง คณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหสมัชชา คนจน โดยมีดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เป็น ประธานอนุกรรมการ	
10 เม.ย. 2544	พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ลงไป พบผู้ชุมนุมอีกครั้งและรับปากจะแก้ปัญหา ให้ก่อนที่ผู้ชุมนุมจะเดินทางกลับในช่วง สงกรานต์	
12 เม.ย. 2544		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเดินทางกลับ ไปชุมนุมต่อที่หมู่บ้านแม่มูน ม่นยืน 1 ล้นเขื่อนปากมูล
17 เม.ย. 2544	รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ที่มีนาย ปองพล อดิเรกสาร รองนายกรัฐมนตรีเป็น ประธานคณะกรรมการแก้ไขปัญหาของ สมัชชาคนจน มีมติให้เปิดประตูระบายน้ำ ทั้ง 8 บาน ตั้งแต่ 15 พ.ค.- 15 ก.ย. 2544 ตามที่ชาวบ้านเรียกร้อง พร้อมกับให้คณะ อนุกรรมการฯ กรณีเขื่อนของกฟผ. ที่มีนาย จาตุรนต์ ฉายแสง รัฐมนตรีประจำสำนัก นายกฯ รับผิดชอบศึกษาวิจัยและประเมิน ผลการเปิดประตูน้ำ เพื่อกำหนดแนวทาง การฟื้นฟูชีวิตชุมชนของชาวบ้านที่ได้รับผล กระทบและการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และแก่งหินในแม่น้ำมูล ตลอดระยะเวลา 4 เดือน โดยในเดือนที่ 4 ให้คณะกรรมการจัด ทำข้อเสนอเบื้องต้นว่าควรจะต้องเปิดประตู ระบายน้ำเพื่อการศึกษาวิจัยประเมินผลต่อ ไปเป็นระยะเวลาอีกเท่าใด ภายหลังได้ มอบหมายให้มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เป็นผู้ศึกษาวิจัย โดยมีนักวิชาการจาก สถาบันต่างๆ ร่วมด้วย โดยตั้งชื่อโครงการ ว่า "โครงการศึกษาวิจัยแนวทางการฟื้นฟู ระบบนิเวศน์ วิถีชีวิต และชุมชนที่ได้รับผล กระทบจากเขื่อนปากมูล"	

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
23 เม.ย. 2544		กลุ่มชาวบ้านเข้ายื่นหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัด เรื่องให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเร่งหาสาเหตุการตายของปลา เนื่องจากปลาในแม่น้ำมูล ตายเป็นจำนวนมากโดยไม่ทราบสาเหตุ
30 เม.ย. 2544	ราษฎรทำยน้ำ 7 หมู่บ้านประมาณ 150 คน นำโดยนายสุพรรณ หวังผล นำเรือมาลอยอยู่ทำยน้ำและปลูกสร้างกระต๊อบอยู่บริเวณแก่งหินกลางลำน้ำมูลหน้าประตูเขื่อน พร้อมยืนยันว่า จะไม่ไปไหนจนกว่ารัฐบาลจะมีมติให้ยกเลิกการเปิดประตูระบายน้ำ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่ออาชีพประมงของชาวบ้านทำยเขื่อนตั้งแต่บ้านหัวเหวลงไป รวม 7 หมู่บ้าน เนื่องจากการเปิดประตูระบายน้ำจะทำให้กระแสน้ำไหลเชี่ยวกราก จนไม่สามารถทำประมงด้วยวิธีธรรมชาติอย่างเคยได้ โดยมีกลุ่มผู้เลี้ยงปลาในกระชังให้การสนับสนุน	
15 พ.ค. 2544	กฟผ. ยังไม่ยอมเปิดเขื่อนตามมติ ครม.	
20 พ.ค. 2544	นายจาตุรนต์ ฉายแสง รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี เดินทางมาที่เขื่อนปากมูล และหมู่บ้านแม่มน่มันยืน เพื่อสั่งการให้ กฟผ. ดำเนินการเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลตามมติ ครม.	
24 พ.ค. 2544	กลุ่มชาวบ้านที่ต่อต้านการเปิดประตูระบายน้ำ นำโดยนายสุพรรณ หวังผล อดีตผู้ใหญ่บ้านหัวเหวยังจับกลุ่มอยู่อีกประมาณ 10-15 คน นายเฉลิมชัย รัตนรักษ์ รองผู้ว่าการโรงไฟฟ้าพลังน้ำ กฟผ. แถลงข่าวว่า กฟผ. มิได้หลีกเลี่ยงมติ ครม. แต่ประการใด แต่หากเปิดประตูเขื่อนในขณะที่กลุ่มคัดค้านยังอยู่ทำยน้ำ กระแสน้ำซึ่งไหลแรงมาก จะทำให้เกิดอันตรายต่อชาวบ้านได้	มีกลุ่มชาวบ้านนำเครื่องมือหาปลาไปรอจับปลาที่บริเวณหน้าประตูระบายน้ำจำนวนมาก เนื่องจากนายจาตุรนต์ ฉายแสง รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีที่กำกับดูแล กฟผ. ได้บอกกับชาวบ้านว่าจะมีการเปิดประตูระบายน้ำตามคำสั่งรัฐบาลในวันที่ 24 พ.ค. แต่ชาวบ้านรอจนถึงเที่ยง ยังไม่มีการเปิดเขื่อนปากมูลตามคำสั่ง ทำให้ชาวบ้านผิดหวังและพากันขนเครื่องมือจับปลาขึ้นรถกลับไป
25 พ.ค. 2544	พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เดินทางไปเขื่อนปากมูลเพื่อทำพิธีเปิดประตูระบายน้ำและแวะเยี่ยมชาวบ้านปากมูล พร้อมทั้งร่วมพิธีบวงสรวงแม่ย่านาง ซึ่งเป็นพิธีกรรมท้องถิ่นก่อนการจับปลา โดยใช้พื้นที่บริเวณริมแม่น้ำมูลทำยเขื่อนติดกับบันไดปลาโจนและได้ปราศรัยบนเวทีกลางหมู่บ้านแม่มน่มันยืน โดยรับปากจะดูแลเรื่องการเปิด -	

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
	ประตุระบายน้ำ และช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน	
28 พ.ค. 2544	กฟผ. เริ่มเปิดบานประตุระบายน้ำบานที่ 1 และบานที่ 2 โดยยกขึ้นประมาณ 30 ซม.	
1 มิ.ย. 2544	กลุ่มต่อต้านการเปิดประตุระบายน้ำย้ายออกจากบริเวณท้ายเขื่อน	
2 มิ.ย. 2544	กฟผ. เปิดประตุระบายน้ำครบทั้ง 8 บาน ตามมติ ครม.	
16 มิ.ย. 2544		สมัชชาคนจน หมู่บ้านแม่มน่มนเย็น และกลุ่มพันธมิตร จัดพิธีรับขวัญแม่มน่มน และจัดการเสวนาซึ่งประกอบด้วยผู้ช่วยเลขาธิการ นายกฯ และตัวแทนจากชาวบ้าน นำโดยนายไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ ผู้อำนวยการเครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยสิ่งที่พูดคุยนั่นว่ายุคสมัยของการสร้างเขื่อนสิ้นสุดลงแล้ว แม้แต่ประเทศต้นคิดเองยังระเปิดเขื่อนทิ้ง
5 ต.ค. 2544	กฟผ. ปิดประตุเขื่อนปากมูลสนิท 4 บาน และอีก 4 บาน ยกสูงประมาณ 50 ซม. ขณะฝ่ายประชาสัมพันธ์ของ กฟผ. ให้ข่าวหนังสือพิมพ์มติชนว่าจะปิดประตุระบายน้ำหลังจากที่ระดับน้ำในจ.อุบลราชธานี ลดลง ทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำมน่มนสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จนท่วมบ้านเรือนและเรือของประชาชนเสียหาย	สมัชชาคนจนแถลงข่าวการเดินทางไกลต่อสื่อมวลชนและองค์กรพันธมิตร โดยกล่าวว่า พวกเขาไม่มีความหวังใดๆ ทั้งสิ้นกับมติ ครม. หรือความตั้งใจจริงของทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงตัดสินใจปฏิบัติการเดินทางไกลจากเขื่อนปากมูลถึงทำเนียบรัฐบาล ระยะทางกว่า 700 กิโลเมตร โดยคาดว่าจะใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 3 เดือน และจะไม่มี การนั่งรถ รถในขบวนจะใช้น้ำมันผสมภาวะ เสปียงอาหาร และคนป่วย เท่านั้น
6 ต.ค. 2544	กฟผ. ปิดประตุระบายน้ำเขื่อนปากมูลทั้ง 8 บานอีกครั้ง เมื่อครบกำหนดทดลองเปิดประตุระบายน้ำ	
9 ต.ค. 2544		สมัชชาคนจนแถลงการณ์กำหนดการเคลื่อนขบวนเดินเท้า โดยใช้ชื่อว่า "เดินเท้าทางไกลเพื่อคืนสันติภาพสู่ประชาชาติ คืนธรรมชาติสู่ประชาชน" พร้อมไม่เห็นด้วยกับการเปิดฉากทำสงครามของสหรัฐกับรัฐบาลตาลีบันของอัฟกานิสถาน โดยเรียกร้องต่อรัฐบาลและประชาชนไทย รวมถึงประชาชนทั่วโลก ดังต่อไปนี้ <ol style="list-style-type: none"> ยุติสงครามแย่งชิงทรัพยากรที่รัฐและทุนกระทำต่อประชาชน และ/หรือประเทศที่เข้มแข็งทางเศรษฐกิจและการทหารกระทำต่อรัฐและประชาชนที่อ่อนแอกว่า ยุติการกดขี่ข่มเหงที่รัฐ กฟผ. และหน่วยงานเจ้าของโครงการเขื่อนต่างๆ กระทำต่อประชาชนผู้ได้รับผลกระทบมาโดยตลอด คืนธรรมชาติที่สมบูรณ์ให้กับประชาชนด้วยการเปิดประตุน้ำเขื่อนปากมูล และเขื่อนราษีไศลอย่างถาวร รวมทั้งชดเชยความเสียหายที่เกิดจากโครงการอย่างเป็นธรรม

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
		<p>4. สร้างสันติภาพและความเป็นธรรมอย่างถาวรในสังคมไทย และสังคมโลก ด้วยความเคารพในการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกหมู่เหล่า ทุกเชื้อชาติ ทุกเผ่าพันธุ์ ในการกำหนดนโยบาย การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกัน</p> <p>เวลา 09.09 น. ขบวนเคลื่อนออกจากหมู่บ้านแม่มน่มันยืน โดยมีอาสาสมัครประมาณ 100 คน จากกรณีปากมูล ราชสีไศล สิริธร ท่ามกลางชาวบ้านที่มาให้กำลังใจ และสนับสนุนเสบียงอาหาร พร้อมประกาศว่าการปฏิบัติการดังกล่าว ไม่ได้เป็นการกดดันรัฐบาลแต่อย่างใด หากแต่เพียงต้องการสร้างประชาคมดีของชาวอีสานและประชาชนทั่วไปในการฟื้นฟูธรรมชาติเท่านั้น</p>
15 ต.ค. 2544		ชาวบ้านปากมูลและสมัชชาคนจน ยื่นจดหมายเรียกร้องให้ธนาคารโลกทำงานกับรัฐบาลไทย เพื่อยกเลิกการใช้เขื่อนปากมูล โดยเปิดประตูเขื่อนปากมูลถาวรและฟื้นฟูแม่น้ำมูล และให้ธนาคารโลกร่วมกับพวกเขาทำโครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตและชุมชน
26 ต.ค. 2544		ขบวนเดินเท้าทางไกล ซึ่งเดินทางถึงที่ว่าการอำเภอราชสีไศล ได้จัดเวทีวิชาการและเปิดให้ประชาชนที่เข้าร่วมได้ลงประชามติ พร้อมประกาศแถลงการณ์เรียกร้องกรณีเขื่อนปากมูลและราชสีไศล
28ต.ค.- 5พ.ย. 2544		ขบวนเดินเท้าทางไกล เข้าสู่ จ.ร้อยเอ็ดและจ.สุรินทร์ การรณรงค์ในทั้ง 2 จังหวัดทำโดยการจัดการเสวนา โดยมีนักวิชาการร่วมกับกลุ่มพันธมิตร รวมทั้งพี่น้องประชาชนเข้าร่วม
5 ธ.ค. 2544		กลุ่มเครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นลูกหลานของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการจัดการน้ำของรัฐ มีแถลงการณ์ร้องเรียนต่อรัฐบาล
11 ธ.ค. 2544	คณะรัฐมนตรีมีมติให้เปิดเขื่อนต่อจนครบ 1 ปี (พ.ค. 2544-มิ.ย. 2545)	
12 ธ.ค. 2544		สมัชชาคนจนประกาศเปลี่ยนแผนการเดินทางไกล หลัง ครม. มีมติให้เปิดเขื่อนต่อจนครบ 1 ปี อย่างไรก็ตาม สมัชชาคนจนยังคงเดินหน้ารณรงค์ให้มีการเปิดประตูเขื่อนถาวร โดยเปลี่ยนจากการเดินเท้าเข้ากรุงเทพฯ เป็นเดินเท้าทั่วภาคอีสาน ระยะทางกว่า 2,000 กิโลเมตร ผ่านลุ่มน้ำที่สำคัญของภาคอีสานตอนล่าง คือแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี และเดินทางไปยังภาคอีสานตอนเหนือ เพื่อรณรงค์ในเขตลุ่มน้ำสงคราม ก่อนเดินเท้าเลียบตามแม่น้ำโขงลงมา ซึ่งคาดว่าจะใช้เวลา 8 ถึง 12 เดือน
14 มี.ค. 2545		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านจัดกิจกรรมหยุดเขื่อนโลกที่เขื่อนปากมูล
29มี.ค.-8เม.ย. 2545		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านรวมตัวกันชุมนุมหน้าศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี
มี.ย. 2545		ตัวแทนกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน ยุติการเดินทางไกล ขณะที่ชาวบ้านซึ่งชุมนุมรออยู่ที่หมู่บ้านแม่มน่มันยืน สันเขื่อนปากมูลเตรียมการต้อนรับขบวนกลับสู่หมู่บ้าน

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
13 มิ.ย. 2545	กฟผ. ระบุว่าเปิดเขื่อนในวันที่ 14 มิ.ย. แน่นนอน	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านจัดพิธีบวงสรวงใหญ่ ฟังถึงศักดิ์สิทธิ์จิตใจให้ผู้มีอำนาจสั่งเปิดเขื่อนต่อ
14 มิ.ย. 2545	กฟผ. ปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลอีกครั้ง	
16 ก.ย. 2545		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านเรียกร้องให้มีการเปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลอย่างถาวร ที่หน้าศาลากลางจังหวัด
18 ก.ย. 2545	เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าปราบปรามกลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านซึ่งชุมนุมอยู่หน้าศาลากลางจังหวัด	กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านยังคงปักหลักชุมนุมต่อไป
23 ก.ย. 2545		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้าน เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมกรณีถูกปราบปราม รวมทั้งเพื่อติดตามการพิจารณาฟื้นฟูทรัพยากรและระบบนิเวศแม่น้ำมูน
1 ต.ค. 2545	กรมมีมติให้เปิดเขื่อนปีละ 4 เดือน ชัดกับผลการศึกษาของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีซึ่งเสนอให้มีการเปิดเขื่อนตลอดปี อย่างน้อย 5 ปี	
11 พ.ย. 2545		กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนต่างประเทศเรียกร้องให้รัฐบาลไทยพิจารณาผลการศึกษาคณะกรรณิ์เขื่อนปากมูล
19 พ.ย. 2545		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านจัดงานลอยกระทงเพื่อขอขมาต่อแม่น้ำ พร้อมเรียกร้องให้รัฐบาลร่วมขอขมาด้วย เพราะการสร้างเขื่อนถือเป็นการทำผิดต่อแม่น้ำ
5 ธ.ค. 2545	กลุ่มชายลี้ภัยลี้ภัยเข้าเรือถอนที่พักและทำลายทรัพย์สินของกลุ่มชาวบ้านที่หน้าทำเนียบรัฐบาล	
6 ธ.ค. 2545		กลุ่มชาวบ้านยื่นจดหมายถึงประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ กรณีมีกลุ่มคนเข้าใช้ความรุนแรงในการรื้อถอนที่พักเพื่อขับไล่ชาวบ้าน สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ ออกแถลงการณ์ประณามปฏิบัติการอันป่าเถื่อนดังกล่าว ขณะที่ สนนท. และคอทส. ประณามรัฐบาลที่ไม่จริงจังในการแก้ไขปัญหา และปล่อยให้เกิดเหตุรุนแรงหน้าทำเนียบ
15 ธ.ค. 2545		กลุ่มชาวบ้านสร้างหอประชุมศาลารวมใจขึ้นหน้าทำเนียบฯ เพื่อต้อนรับการเจรจาอย่างโปร่งใสของนายกฯ
20 ธ.ค. 2545	นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งตัวแทนชาวบ้าน 30 คน ร่วมประชุมที่ทำเนียบรัฐบาล เพื่อชี้แจงผลการศึกษาหลังเปิดประตูระบายน้ำ โดยชาวบ้านยังคงเรียกร้องให้มีการเปิดเขื่อนตลอดทั้งปี อย่างน้อย 5 ปี ขณะที่คณะวิจัยของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานียืนยันผลการศึกษาพร้อมข้อเสนอว่าให้รัฐบาลเปิดประตูน้ำเขื่อนปากมูลตลอดปี การประชุมดังกล่าวมีการถ่ายทอดสดผ่านสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ในรายการ "นายกฯ พบราษฎร" ที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูล" ช่วงท้ายรายการนายกฯ ยังไม่รับปากว่าจะแก้ปัญหาตามที่ชาวบ้านเรียกร้อง แต่จะลงตรวจลอบพื้นที่ เพื่อหาข้อสรุปในวันที่ 24 ธ.ค. 2545	

ตารางแสดงลำดับเหตุการณ์ (ต่อ)

วันเดือนปี	ฝ่ายรัฐบาลและกฟผ.	ฝ่ายกลุ่มผู้คัดค้านเขื่อนปากมูล
24 ธ.ค. 2545	นายกรัฐมนตรีเดินทางไปยังพื้นที่เขื่อนปากมูล ด้วยเหตุผลว่า เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนประกอบการตัดสินใจ	
31 ธ.ค. 2545		กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านร่วมกันทำบุญเลี้ยงพระ ส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ พร้อมจัดกิจกรรมและมีการแสดงละครเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลเปิดเขื่อนถาวร
14 ม.ค. 2546	กรม. มีมติยืนยันให้เปิดประตูระบายน้ำเขื่อนปากมูลปีละ 4 เดือน และปิด 8 เดือน โดยอ้างผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติมาสร้างความชอบธรรมรองรับการตัดสินใจ พร้อมมอบหมายให้กรมชลประทานจัดทำคลองส่งน้ำ กรมประมงสนับสนุนการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงให้เหมาะสมกับประมงน้ำลึก รวมทั้งให้กฟผ. สนับสนุนงบประมาณดำเนินการของกรมประมง เพื่อการขยายพันธุ์และปล่อยพันธุ์ปลาชนิดต่างๆ ลงในแม่น้ำมูล	
29 ม.ค. 2546	รัฐบาลประกาศจะเข้าเรือถอนที่พักของกลุ่มชาวบ้านที่ชุมนุมอยู่หน้าท่าเนียบรัฐบาล เพื่อให้ชาวบ้านยุติการชุมนุมและเดินทางกลับบ้าน	กลุ่มชาวบ้านยินยอมเรือถอนที่พักและเดินทางกลับไปชุมนุมต่อที่หมู่บ้านแม่มนม้นยืน ริมสันเขื่อนปากมูล

ที่มา: ประมวลจาก

* <http://www.searin.org>

* <http://www.thai.to/munriver>

* นูชิตา สังข์แก้ว. (2540). วัฒนธรรมปลาและจุดจบตำนานพรานปลาแม่น้ำมูล.

* หนังสือพิมพ์ข่าวสด (พฤษภาคม 2543-ธันวาคม 2545)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวพวงพนา คุณวัฒน์ เกิดวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2519 ที่กรุงเทพมหานคร จบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนสายน้ำผึ้ง จากนั้นได้ศึกษาต่อและสำเร็จการศึกษาปริญญาตรีอักษรศาสตรบัณฑิต จากภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2539 ต่อมาจึงเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2542

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย